

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01593

YOSHE KALB

Israel Joshua Singer

Permanent preservation of this book was made possible

by Alan Fein & Laura Greenblatt

in honor of

Bernhard & Caroline Fein

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. י. זינגער

י אָ ש ע ק אַ ל ב

ר א מ אַן

אַרױסגעגעבען דורך דורכ'ן מחבר

1932

וואַרשע

Printed in Poland

L. I. Zynger *Josze Kalb* (powieść)

Odbito w druk. „GRAFIA” Warsz., Orła 9, tel. 11-87-52

Temple Ner Tamid

ערשטע טײל

ג'רשט קאפיטעל

אין גרויסען גאליצישען גוט-אידישען הויף, ביים רבי'ן ר' מלך פון ניעשאָווע, האָט מען זיך געגרייט גאָר שטאַרק צו דער חתונה פון רבינ'ס טאָכטער סערעלע.

דער רבי ר' מלך האָט מיט דער חתונה פון זיין אינגס-טער טאָכטער שטאַרק געאיילט.

ער איז געווען אַ איד אַ גיכער, דער רבי ר' מלך. אַן עטליכע זעכציגער שוין, אַ באַלייבטער, מיט אַ גרויסען בויך, איבער וועלכען דער לאַנגער טערקישער געלבלויכער טלית-קטן פאַרהויבט זיך, ווי ביי אַ אידענע אין די העכערע חדשים, איז ער פונדעסטוועגען געווען זעהר אַ היציגער. זיינע בולט'ע אַרויסגעזעצטע בייער-פאַרביגע אויגען האָבען אַלץ אַזוי דורכ-דרינגליך דורכגענומען, ווי זיי וואָלטען וועלען אַרויסשפּרינגען פון די לעדלעך. דורך דעם גאַנצען געדיכטעניש פון זיין באַרד און פיאַות, פון דער גאַנצער האַריגקייט זיינער אויפן דיקען האַלז און אויפן געפאַלדעוועטען קאַרק, האָט געשפּראַצט מיט בלוט, געוונדקייט און ענערניע. אַ קאָכעדיגער, אַ טומלענדי-גער, מיט אַ פאַר אָנגעבלאָזענע זינליכע ליפען, וועלכע הערען קיינמאָל נישט אויף צו זויגען אַ גראָבען ציגאַר, אַלץ איינס אַ ברענענדיגען, צי אַ פאַרלאַשענעם, איז ער דער-ביי געווען אַ גוואַלדיגער תקיף. טאַמער האָט ער זיך אויף עפעס פאַרלייגט, האָט ער אַזוי לאַנג געטריבען, געיאָגט,

בין ער האָט זיינס דורכגעפיהרט. און אויך מיט דער חתונה פון זיין טאָכטער האָט ער געאיילט, געטריבען. ער האָט אַפילו נישט געוואָלט איבערוואַרטען בין נאָך שבועות, נאָר געגרייס זיר צו דער חתונה אויף ל"ג-בעומר, אין מיטען דער ספירה נאָך.

פון חתנים צד, פון ראַכמאַניווקער הויף אין רוסלאַנד, האָט מען זיך שטאַרק געגענגעשטעלט דעם ניצשאַווער'ס יאַגעניש. איבער דעם גאַנצען יאָהר, וואָס עס האָט געדויערט די פאַר'קנס'ונג צווישען סערעלען, דעם ניצשאַווער'ס טאָכטער, און נחום'טשען, דעם ראַכמאַניווקער'ס זעהן, זיינען יעדען טאָג גע-גאַנגען רעקאָמענדירטע בריף פון קיר"ה און צוריק. דעם ראַכ-מאַניווקער'ס בריף, געשריבען מיט אַן אויסגעציקעלטען לישון-קודש, אויסגעהאַלטען לויט דעם דקדוק, יעדער וואָרט אַ פע-רענע, האָבען געהאַט איין זין: אַפצושלעפען וואָס לענגער די פאַר'קנס'ונג און אַפּהאַלטען אויף עטליכע יאָהר די חתונה.

„זיין הויכער פּבוד, זאָל לענג לעבען, ווייסט גאַנץ וואויל — האָט דער ראַכמאַניווקער געשריבען — אַז אי דער חתן, אי די כלה, זאָלען לעבען, זיינען יונגע קינדער, קוים פערצען יאָהר אַלט, און ביי אונז איז אַ מנהג נאָך פון זיידען, זיין זכות זאָל אונז ביישטעהן, אין אַזעלכע זאַכען נישט צוצו-איילען. דערצו האָט דער חתן אָנגעהויבען לערנען יורה-דעה ביים למדן ר' פּסחיה-זווילער און איהם איז אַ שאַד פּשוט איבערצורייסען אין דער מיט“.

אין ניצשאַווער'ס הויף האָבען דעם רבינ'ס אוראייניקלעך, די אינגלעך, מיט גרויס פרייד אַראָפּגעריסען פון די קאַנווער-טען די פּאַסט-מאַרקען מיט'ן קאַפּ פון רוסישען קיזער. נאָך איידער דער רבי האָט געעפענט מיט'ן פערלמוטערנעם מעסערל די בריף, האָבען זיי מיט אָנגעשפיגענע פינגער אונטערגעהויבען די אויסלענדישע מאַרקעס.

— זיידע — האָבען זיי געפרעגט אַלע מיט אַמאָל — וועלכער קיזער איז שענער, אונזערער, צי דער רוסישער?
— להבדיל — האָט דער רבי ר' מלך, אַ ליבהאָבער

פון עסטרייכישען מלכות, געענטפערט ביזו און געטריבען מיטן ספאָדיק די אייניקלעך פון זיך — לאַזט ליינען, געהט נישט ליידיג!

ער האָט נישט פאַרטראַגען דעם מחותנ'ס בריף, דער רבי ר' מלך. ער האָט נישט פאַרטראַגען די שעהנע געציקעלטע אותיות, וואָס זיינען געווען אזוי אויסגעפּוּצט, אויסגעצערטעלט, ווי דער שרייבער זייערער, דער ראַכמאַניווקער. ער האָט אַ סך ווערטער, ס'רוב פון תנ"ך גענומען, נישט פאַרשטאַנען, און איבערגעהיפערט זיי, ווי מען מיידט אויס אַפיקורסות. נאָר אי-בערהויפט האָט איהם ביזו געמאַכט דאָס, וואָס פון יענעם צד וויל מען אַפּשילעפּען מיט דער חתונה. פאַר פּעס האָט ער גע-פאַטשט מיט די אַנגעבלאָזענע זינליכע לייפּען אויפ'ן פייכטען פאַרלאַשענענעם ציגאַר און געברענגט אויפ'ן גבאי, ישראל אביגדור, אַלמאי ער איז נישטאָ און צינדט איהם נישט אָן דעם ציגאַר יעדעס מלך, ווען ער ווערט פאַרלאַשען.

— סרועלוויגדער — האָט ער געשריגען, כאָטש יענער האָט נישט געהערט — סרועלוויגדער, עך 'על דעך אויס-רייסען...

ניין, ער האָט נישט פאַרטראַגען דעם מחותנ'ס בריף, דער רבי ר' מלך. דאָס אַפּשילעפּען די חתונה פון זיין טאָכ-טער האָט איהם שטאַרק מצער געווען. וואָרים שוין אַ יאָהר צייט, ווי ער, דער ניצשאַווער אַליין, איז געווען אַן אַלמן. דאָס דריטע ווייב זיינס, סערעלע'ס מוטער טאַקע, נאָך אַ יונגע, קוים דרייסיג יאָהר אַלט, איז געשטאַרבען, צוזאַמען מיט איהר זויג-קינד, פון שאַרלאַך. דאָס קינד איז דעם רבי'ן נישט קיין גרויסע שאַד געווען. וואָרים די ערשטע צוויי ווייבער זיינע, וואָס ער האָט געהאַט און באַגראָבען, האָבען איהם ביים לע-בען אַ סך קינדער געבראַכט אויף דער וועלט. זיהן און טעכ-טער. מעהרסטענס טעכטער.

דער באַנצער הויף איז געווען פול מיט קינדער, אייניק-לעך, אוראייניקלעך. אַלע קינדער האָבען געוואוינט טאַקע אין דעם גרויסען געמויערטען רבישוו הויף, וואָס האָט מיט זיינע

נאָקטע ווענט און הויכע פענסטער, מיט בלעכערנע דרעה-ווענטילאַטאָרס אין די לעצטע שויבען, אויסגעזעהן ווי אַ קאַ-זאַרמע. רק מען האָט דאָ געהאַלטען אין איין צומויערען, צו-שטוקעווען, אַריינקוועטשען נייע דירות, גאַרענס, אַזוי עס זאָל קלעקען פאַר אַלעמען. די צוגעשטעלטע היילעך, גאַניקעס, שטאַקען, אָהן יעדער פאַרם און סטיל, האָבען זיך געטויליעט צו דער הויפט-מויער און צום בית-המדרש, ווי אָפגעריסענע קליינע בעטלערלעך צו אַן אַלטען צוואַקסענעם בלינדען בעטלער. שטענדיג זענען דאָ אין הויף פאַרגעקומען שמחות, חתונות, ברית'ן, תנאים'ס, מול-טוב'ס, בר-מצוה'ס, חומש-אַנהויבענס, שוהל-פיהרע-נישען. עס זענען געווען אין הויף אַזוי פיל אַייניקלעך, אַז דער רבי אַזיין, אַ איד מיט אַ שווערען קאַפּ, האָט אָפט פאַרביטען די אַייניקלעך זיינע, נישט געדענקט וועמעס פון זיינע קינדער זיי זיינען. דאָס האָט אַרויסגערופען ביי די הויפישע קינדער גרויס פאַרדרוס.

דאָס געשטאַרבענע זויג-קינד איז דעריבער דעם רבי'ן קיין גרויסער שאָד נישט געווען. אַ שאָד איז איהם געווען די רביצין. מעהר פון די ערשטע צוויי ווייבער האָט ער די דריטע ליב געהאַט. אַ יונגע, אַ פרעהליכע, אַ וואַרימע, געדענקט זי דער רבי. אַיינמאָל, געדענקט ער, האָט זי אַפילו איהם בעת אַ טבילה-נאַכט געזאָגט מאַדנע ווערטער.

— ווען דו האָסט נישט אַזאַ גרויסע באַרד — האָט זי איהם געזאָגט — וואָלסטו נאָך געווען גאַנץ יונג...

אַן אַיינפאַל פון אַן אשה!

די דאָזיגע ווערטער, כאַטש נישט צניעה'דיגע — די פרי-הערדיגע ווייבער האָבען פאַר איהם מורא געהאַט, גרויס דרך-ארץ אַרויסגעוויזען און בכלל גאַרנישט גערעדט מיט איהם — האָבען איהם אָבער מיט אַ סך פרייד אָנגעפילט. ער האָט זיי תמיד געדענקט. און אַפילו ביי דער לוייה איהרער, ווען ער האָט זי באַקלאַנגט און גערעדט פאַר די חסידים וועגען איהר גאָטספאַרברייט און צניעות, זיינען איהם גראָד די דאָזיגע ווערטער איהרע געקומען אויפ'ן זינען, און ער האָט זיך אַזוי

צוקלאַגט, אַז ס'זאָנצע געדיכטאַניש פון באָרד און פּיאַות האָט זיך איהם געטרייסעלט. די חסידים האָבען געיאָמערט ווי די ווייבער. געמיינט האָבען אַלע, אַז נאָך איהר טויט וועט ער שוין מעהר נישט חתונה האָבען.

— קיין עין-הרע, אין די יאָהרען — האָבען דעם רבי'נס זיהן גערעדט צווישען זיך, ווי שטענדיג עס רעדען צווישען זיך רבישע קינדער וועגען זייערע פּאָטערס, וואָס זיצען שוין צו לאַנג אויף דער שטוהל.

אויך די טעכטער זיינע, דיקע אידענעס, צוגאָסענע, האָבען גערעדט מיט זייערע מענער וועגען דעם, נישט געגלויבט, אַז דער פּאָטער זייערער זאָל נאָך איצט אַ שידוך טאָן. פון די ספּרימ'לעך אין עברי-טייטש האָבען זיי געוואוסט, אַז אַ אידישע טאָכטער טאָר נישט חתונה האָבען מיט אַ מאַן, וואָס האָט דריי ווייבער באַגראָבען, אַז אַזאַ מאַן ווערט אָנגערופּען „קטלן“, ווייבער-קוילער.

— עט — האָבען זיי באַרוהיגט זייערע מענער, וואָס האָבען באַצייטענס שוין מורא געקראָגען פאַר נייע יורשים, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר — מיר גלויבען נישט... וועלכע אידישע טאָכטער וועט זיך גאָר וועלען איינשטעלען ס'לעבען?

אַבער ער, דער נייעשאַווער אַליין, האָט אַנדערע אויס-רעכענונגען געהאַט, גאָר אַנדערע. ער האָט זיך געגרייט חתונה האָבען, און דוקא מיט אַ בתולה, וואָס ער האָט געהאַט אויפ'ן אויג. צווישען די רבנים און רבישע אייניקלעך, וואָס פּאָהרען קיין נייעשאַווע, איז אויך געווען ר' מעכעלע היוונעווער, אַ רבישער זוהן, וואָס האָט אַליין רבי געדאַרפט זיין. נאָר געווען איז ער אַ איד אַ שטאַמלער און אַ שוטה און זיינס אַ פעטער האָט איהם אַלע חסידים אויסגעכאַפט. ער איז דעריבער אַרומ-געפּאָהרען איבער דער וועלט נאָך נדבות און פון צייט צו צייט זיך אויך אַראָפּגעכאַפט קיין נייעשאַווע. אַט ביי דעם דאָזיגען ר' מעכעלע היוונעווער האָט זיך אויפּגעהאַלטען זיינס אַ קרובה, אַ מיידעל אַ יתומה, אַ רבי'ש אייניקעל, נאָר אָהן אַ נון. יעדעס

מאָל, ווען ר' מעכעלע האָט, ביים געזעגענען זיך, דערלאָנגט דעם ניעשאַווער אַ קוויטעל, האָט ער דאָרט דאָס מיידעל, די יתומה, דערמאָנט.

„לשידוך הגון“ — האָט ער אַריינגעשריבען אין קוויטעל.

און דעם ניעשאַווער איז עס אין זינען אַריין.

דעם שידוך האָט ער זיך אַליין גערעדט.

פּלוצלינג האָט ער גענומען שטאַרק מכבד זיין דעם שטאַמלער ר' מעכעלע, אויף וועלכען ער האָט זיך קיינמאָל נישט רעכט אומגעקוקט. ער האָט איהם אונטערגערוקט ביים טיש גרויסע שטיקער שיריים, דערלאָנגט איהם עטליכע מאָל וויין באַפּוילען דעם גבאי, ער זאָל איהם אַוועקזעצן אויבען-אָן, צווישען די גרויסע מיוחסים. ביים געזעגענען האָט ער גאָר זיך פאַרשלאָסען מיט איהם אין אַ באַזונדערער שטוב, מכבד געווען איהם מיט אַ ציגאַר. דערביי האָט ער איהם שוין טאַקע אַוועקגעשאַנקען דעם בורשטינענעם ציגאַר-שפיין.

— רויכערסט מיט אַ פּראָסטען ציגאַר-שפיין, ווי אַ בע-

דער — האָט ער געזאָגט — עט, ס'פּאַסט גאָרנישט פאַר אַ רביש קינד...

און גלייך דערנאָך איז ער אַרויס מיט אָפּענע דיבורים.

— עך בין נאָך געלויבט דער אויבערשטער, אַ בעל-כה-

האָט ער געזאָגט, בליצעגדיג אויף דעם אידען מיט די אויסגע-קוילערטע אויגען — זאָגט איהר, דער בתוּלָה, אַז זי וועט נאָך האַבען, אם ירצה-השם, בני-זכרים. און זאָל זי נישט מורא האַבען צו נעמען אַ „קטלן“, ווייל דאָס איז נישט קיין דין, נאָר אַ מנהג, אַ נאַרישער מנהג. עך האַלט נישט דערפון, עך...

ער האָט עטליכע מאָל פּרעהליך אַ טשמאַקע געטאַן מיט

די ליפּען אין פאַרלאַשענעם ציגאַר, געכאַפט דעם שטאַמלער

ביים אויסגעקראַכענעם בערדעל, און געזאָגט גיך:

— און איהר וועט זיין ביי מיר, מחותן. איהר וועט זיין

ביי מיין טיש, מחותן.

דאָס וואָרט „מחותן“ האָט דעם אַרימען קאַליקע אַזוי

געריהרט, אָז ער האָט זיך געלאָזט פיהרען ביי דער באַרד פון צוואַכמערטען רבי'ן ר' מלך. פון שמחה איז ער געלאָפּען הין און צוריק איבער דער שטוב, דער רבי ר' מלך, נישט אַרויסלאָ- זענדיג דעם איד'ס באַרד פון דער האַנט.

— עך מיין טאַקע, אָז ס'איז אַ גלייכע זאַך — האָט דער שטאַמלער אַרויסגעזאָגט אין איין אָטעם, גאַרנישט פאַרהיקענ- דיג זיך.

דאָס האָט איהם צוגעגעבען מוט און ער האָט געוואָלט צוגעבען דערצו אַ פיינעם משל, וואָס ער פלעגט איהם הערען פון זיין פאָטער, ווען מען האָט איהם פאַרגעלעגט אַ גלייכע זאַך: אַ פשר'ער טאַפּ און אַ פשר'ע שיטעל...

נאָר דאָ האָט ער זיך שטאַרק פאַרהיקעט, שיער זיך נישט דערוואַרגען מיט די שווערע רייד. האָט איהם דער רבי ענד- ליך אָפּגעלאָזט די באַרד און גענומען די אייגענע באַרד אין דער האַנט אַריין.

וועגען פרעגען דאָס פלע-מיידעל איז דעם רבי'ן אַפילו נישט איינגעפאלען. ער האָט געוואוסט, אָז זי איז אַ יתומה, אָהן אַ קרייצער נדן, וואָס האַלט זיך אויף ביי אַ פעטער אָן אַרימאָן, און זי וועט עס האַלטען פאַר אַ גליק צו ווערען די ניצעשאַווער רביצין.

די איינציגע מניעה איז געווען פאַר'ן רבי'ן ר' מלך די יונגסטע טאָכטער, סערעלע, די בת-יחידה פון דריטען פאַרשטאַר- בענעם ווייב. חתונה האָבען פאַר איהר האָט ער נישט געקענט. דאָס וואָלט דעם הויף, די זיהן און די טעכטער, גאָר צורייצט זיין אויפגעקאַכט. אויך די חסידים וואָלט עס נישט געווען צום האַרצען. זיי וואָלטען נישט גערעדט, הלילה! זיי וואָלטען פאַר- שטאַנען, אָז מסתמא דאַרף אַזוי זיין. אָבער צום האַרצען וואָלט עס זיי נישט געווען. און ער האָט זיך דעריבער געאייילט וואָס גיכער אַ שידוך צו טאָן מיט סערעלען, כדי באַלד נאָך איהר חתונה — צו געהן אַ פערט מאָל צו דער חופה מיט דער יתומה דער בתולה.

— אַ יפת-תואר — האָט איהם דער שטאַמלער געזאָגט

וועגען מיידעל - שעהן ווי די וועלט, זאָגען די ווייבער...
כאָטש ער האָט זי נישט געזעהן, דער רבי ר' מלך,
האָט ער זי זיך פאַרגעשטעלט אין געדאַנק, געזעהן זי ווי זיין
לעצט-פאַרשטאַרבען ווייב און געבענקט נאָך איהר.
ער האָט דערפיהרט צום שידוך מיט זיין טאָכטער מיט
גרויס ברען.

ער האָט אַליין אָנגעשלאָגען דעם ראַכמאַניווקער רבי'ן
דעם שידוך אין אַ בריף צו איהם. אַז דער ראַכמאַניווקער האָט
געענטפערט מיט האַלבע ווערטער, האָט ער זיך נישט געפּוילט
און אַוועקגעפאַרען קיין קאַרלסבאַד, וואוהין דער ראַכמאַניווקער
קומט יעדען זומער היילען זיינע גאַלשטיינער. געהייסען האָט
עס, אַז ער פיהלט זיך נישט מיט אַלעמען, דער ניעשאַווער, אַז
ער דאַרף וואַרמבעדער. דאַרטען, אויף דעם שפּאַציר צום קוואַל,
האָט ער אַזוי לאַנג אַריינגערעדט דעם ראַכמאַניווקער, מיט אַזאַ
ברען, עקשנות זיך איינגעגעסען אין איהם, ביז ער האָט ביי
איהם מיט געוואַלד אַרויסגעריסען זיין וואָרט.

ער האָט אַפּילו נישט גענוג אָפּגעהיטען זיין אייגענעם כבוד,
דער ניעשאַווער. אַן עלטערער פון ראַכמאַניווקער, אַ רבי פון
אַ סך מעהר חסידים ווי יענער, האָט ער זיך ביי יענעם גע-
בעטען, צוגעזאָגט אַ סך מעהר נדן ווי ער האָט געגעבען אַן-
דערע טעכטער זיינע.

— מיטא - האָט ער געזאָגט זיפּענדיג - זאָל שוין זיין
נאָך טויזענט רייניש. אַז איהר האָט דעם בחור, זענט איהר
אויפ'ן פּערדעל'...

דער ראַכמאַניווקער האָט זיך ביי די ווערטער פאַרקרימט.
— אויפ'ן פּערדעל'... עט... - האָט ער געמורעלט שטיל,
אַזוי אַז דער ניעשאַווער זאָל יאָ און נישט הערען - נישט
קיין דיבורים...

ער איז געווען פונקט דער היפּוך פון ניעשאַווער.
אַ דינער, מיט אַ שיטער שוואַרץ-גרויליך בערדעל, וואָס
גלאַנצט פון זיבערקייט און דינקייט, מיט טיפע, שוואַרצע,
מיסטישע אויגען, מיט אַ דורכזיכטיג קרענקליך געשניצט פנים,

וואָס דערמאָנט אין איילבירטען, מיט לאַנגע, דינע פינגער' וואָס שפּילען זיך נערוועז און געלאָסען גלייכצייטיג מיט אַ קליין גאָלדען טאַבעק-פּושקעלע, מיט אַ שניי-ווייסען געפּרעסטען רבישען קראַגען איבער דער מאַט-זיידענער גוט-נענעהטער קאַ-פּאַטע, האָט ער זיך שטאַרק אונטערשיידעט פּון זיין מחותן דעם ניצשאַווער. פּונקט ווי דער ניצשאַווער האָט מיט זיין באַוואַקסענ-קייט און מגושמ'דיגקייט אַרויסגערוּפּען ביי שקצים געלעכטער און זיי האָבען איהם נאָכגעשריען:

— באַק! מעע...

אַזוי האָט דער ראַכמאַניווקער אַרויסגערוּפּען באַוואַנדע-רונג. יונגע בלאַנדע וויענערניס האָבען זיך נישט געקאָנט אין איהם זאָט אַנקוקען.

— אַך, ווי הערליך דיעזער וואַנדער-ראַבי זיעהט אַאוס! — האָבען זיי געזאָגט איינע דער צווייטער — אַ מאַן מיט אַזעלכע שוואַרצע אויגען מוז קאָנען גוט ליבען... ניכט וואָהר?

דער ראַכמאַניווקער האָט נישט פּאַרטראַגען דעם מחותן זיינעם. ער האָט זיך אַפּילו געשעהמט מיט איהם. ער האָט נישט פּאַרטראַגען זיינע ווילדע האַוואַיעס, זיין פּאַטשען מיט די ליפּען דעם ציגאַר, זיין אַפּט שפּייען אויף דער ערד, זיין צוכראַסטע-טע אַטלעסענע זשופּעצע, די פּאַרקאַלטענטע באַרד און פּיאַות, זיין הייזעריגליך קול, זיין וואַרפען מיט די הענט, זיינע נישטי-איידעלע ווערטער, דעם גאַנצען האַריגען פּליישיגען קערפּער זיינעם, וואָס פּיהלט זיך מיט שאַרפע ריחות פּון שווייס, מקוה, ציגאַרען-רויך, רצועות, מייליג-געבעקס און מעד.

ער האָט געוואַרפען מיט די הענט, דער ניצשאַווער, ביים רעדען, אַנגעטראַטען דעם ראַכמאַניווקער אויף די פּיס, צוגע-שפּאַרט איהם אַלע מאָל צו אַן אַנדער בוים מיט'ן דיקען בויך, געכאַפּט איהם ביי די קנעפּלעך, געשטאַרקעט מיט די עלענבוי-גענס, צוגעשפּאַרט איהם, כאַטש עס איז געווען גענוג פּלאַץ, אונטערגעשלאָגען איהם די זייטען, איבערגע'חורט צעהנדליגער מאָל דעם זעלבען געדאַנק, געשלאָנגען האַלבע ווערטער,

געשפריצט פון מויל און געכאפט איהם כסדר ביים אויסגעצער.
טעלען בערדעל.

צוליב דעם אַליין, אַבי פטור צו ווערען פון איהם, איז
ער, דער ראַכמאַניווקער, איינגעגאַנגען אויפ'ן שידוך. ער האָט
שוין נישט מעהר געקענט פאַרטראַגען זיין דינגען זיך איבער
נדן און מתנות, זיין ווילדע התפעלות, איבערהויפט דעם ריח
זיינעם. איבער דער גאַנצער צייט, וואָס דער ניעשאַווער האָט
מיט איהם איינגע'טענה'ט, האָט דער ראַכמאַניווקער נישט אַוועק-
געלעגט אפילו אויף קיין וויילע דאָס גאַלדענע טאַבעק-פּושקעלע
פון זיין דינער נאָז.

— א, א — האָט ער זיך געקוויקט — אַ מעדן פון אַ
טאַבעק.

ער האָט דעם שידוך געטון, אָבער אָפּשטעלען אַ זמן-
חתונה האָט ער זיך נישט געאיילט. און דער ניעשאַווער האָט
איהם נישט אויפגעהערט באַוואַרפען מיט בריף. דער ראַכמאַ-
ניווקער האָט געוואוסט גאַנץ גוט דעם ניעשאַווערס יאָגעניש.
זיין גבאי, מאַטיע-גדול, אַ איד מיט אַ שאַרפער נאָז, ווי ביי
אַ רויב-פּויגעל, אַ לשון-הרע'ניק און אַ שונא פון די גאַליצישע
גוטע-אידען, האָט יעדעס מאָל, ווען ער האָט דעם רבי'ן זיינעם
דערלאַנגט דעם ניעשאַווער'ס בריף, געמאַכט וויצען אויפ'ן
רבי'נס מחותן.

— ער איילט זיך צו דער חופה, דער ניעשאַווער — האָט
ער געזאָגט — די בתולה לאַזט איהם נישט רוהיג תורה זאָגען...
נישט קיין וואונדער... נאָך דריי רבי'צינס... מיט אַ חזקה...

דער ראַכמאַניווקער האָט מאַטיע-גדול אָנגעזידעלט.

— מאַטיע — האָסט אַ גרויס מויל — האָט ער איהם
גע'מוסר'ט — דיין מויל וועט דיך אין גיהנום פאַרפיהרען.

נאָר מאַטיע-גדול האָט געוואוסט, אַז דער רבי איז פון
די ווערטער זיינע אין דער אמת'ן צופרידען. דער רבי האָט
אפילו נישט געוואָלט אַליין לייצען דעם מחותנ'ס בריף, נאָר
געהייסען, ער זאָל זיי איהם איבערלייענען. אגב, האָט ער איהם

טאקע נישט פארגונען דעם שידוך, דעם אלטען. ביי אונז על-טער א יונגע בתולה!

— לאָמיק נישט זינדיגען מיט די רייד — האָט ער גע-זאָגט צו דער רבי'צין זינער, אַ אידענע אַ קרענקליכע, אַ בלייכע, אַ נערוועזע, מיט אַ פנים פון פאַרמעט און מיט דער גאַנצער קרענקליכער ירושה פון דורות מיוחסים — וואָס ברענט ער אַזוי, דער מחותן? ס'וואָלט פאַסען פאַר אַ יונגען אַלמן... דערביי האָט ער עטליכע דריבנע קרעכצעלעך געגעבען. די רבי'צין, אַ חכמה, אַ אידענע מיט אַ מאַנסבילשען קאָפּ, האָט מיט דער סאַמע דינסטער אייטעלקייט, וואָס איז אַזוי שטאַרק ביי קרענקליכע ווייבער, דערפיהלט אין מאַנס רייד אַ קנאה צום מחותן זיינעם. דאָס האָט איהר אַ שטאָך געטון אין איהר קנול נערווען. זי האָט פאַרביסען אַ בלאַסע ליפּ און געזאָגט שטיל:

— זאָל ער זיך טון, וואָס ער וויל. איך וועל מיין נחום'טשען נישט שיקען קיין גאַליציען. ער איז נאָך אַ קינד... נישטאָ וואָס צו יאָגען.

דער ראַכמאַניווקער האָט צוריקגעשריבען צום מחותן צי-קעלדיגע בריף, יעדעס וואָרט אַ פּערעלע. ער האָט זיך באַמיהט נישט אַרויסצווייזען זיין ווידערגעפיהל, נאָר פאַרקעהרט, באַשאַ-טען איהם מיט גרויסע טיטולען, איבערגעטריבענע, און מיט פאַרשידענע פּסוקים און קלוגע ווערטלעך פון דער גמרא אַרויס-געדעעהט זיך פון געבען אַן ענטפער.

ביידע, דער פּאָטער, ווי די מוטער, האָבען געוואוסט, כאָטש זיי האָבען עס נישט געזאָגט, אַז נחום'טשען איז נאָך צו פריה חתונה צו מאַכען. אַ דינער, אַ שלאַנקער, ווי דער פּאָטער, אַ צאַרטער, ווי אַ יונג מיידעל, איז נחום'טשע געווען נערוועז און עמפּינדליך, פּונקט ווי די מוטער זיינע, פּונקט ווי אַלע פריהערדיגע דורות, די אויסגעאיידעלטע מיוחסים פון דער מוטער'ס זייט. דערצו האָט ער זיך אַריינגעלאָזט אין הימלישע זאַכען, אין קבלה, וויפיל דער פּאָטער זיינער האָט מיט איהם נישט איינגע'טענה'ט, געגעבען איהם צו פאַרשטעהן, אַז אַ בר-

מצוה אינגעל דארף בעסער לערנען אַ בלאַט גמרא, האָט נחום' טשע נישט נאָכגעגעבען. ער האָט זיך באַהאַלטען אין באַזונדערער שטובען, אָפּגעשלאָסען זיך, קיינער זאָל איהם נישט טשע-רען, און פאַרטיפט זיך אין די געהיימע, מיסטישע לעהרעס. ער האָט בכלל געהאַט מאַדנע גענג, דער נחום'טשע. ער איז געווען אַ שווייגער, אַ באַהאַלטענער, פלעגט קוקען מיט גרויסע אָפּענע אויגען אַרום זיך, דערביי אָפט נישט געזעהן דאָס מינדעסטע, וואָס טוט זיך אַרום איהם. ער האָט אָפּילו געגרייט זיך בסוד צו גרויסע זאַכען. ער האָט געלייענט וועגען דעם א"רי, אַז ער פלעגט דורך קבלה באַשאַפען טויבען, און ער האָט עס געוואָלט נאָכטון. ער האָט זיך דערצו אָפט גע'טובלי'ט אין מקוה, אויסגעלערנט זיך אויסטערלישע נעמען פון מלאכים, און אַ סך מאָל נישט געוואָלט איבערבייסען.

דער פאַטער האָט איהם פרויבירט אָפּהאַלטען דערפון. אַליין אַ וועלט-מענש, אַ געניסער, אַ שטיק עולם-הזהניק, אַ בעלן אויף שעהנע און גוטע זאַכען, האָט ער נישט געקאָנט פאַרשטעהן דעם אינגעל'ס אָפּגעשלאָסענקייט, באַהאַלטענקייט און עקשנות.

— וויסט, נחום'טשע — האָט ער געזאָגט — דער זיידע, זכרונו-לברכה, פלעגט זאָגען, אַז אפילו אין הימעל אַליין האָט מען אויך פיינט אַ שוטה...

ער האָט שטאַרק קיין חשק נישט געהאַט איהם צו שי-קען קיין ניצשאַווע, צו די שרייערס און פרוּמאַקעס. ער האָט מורא געהאַט, אַז דאָרט וועט דאָס אינגעל גאָר אַרויס פון די פלים, וועט אויסוואַקסען אַ פרא-אדם.

דער מוטער זיינער, דער רבי'צין, איז אויך נישט געווען דער שידוך צום האַרצען. זי האָט אַזוי אויך אָפטמאָל געלאָזט טרערען אין איהר זיידען טיכעל יעדעס מאָל, ווען נחום'טשע האָט נישט געוואָלט איבערבייסען, אָדער ער איז אַרומגעגאַנגען ווי אַ פאַרבליאָנשעטער. דערצו האָט זי שוין געהאַט געזעהן אין אויסלאַנד די פליה סערעלע. געראַטען אין טאַטען אַריין, איז זי ביי דרייצעהן יאָהר שוין געווען אַ גרויסע, אַ פליישיגע,

מיט פעסטע פיס, מיט אַ רויטען קאַפּ האָר, מיט געזונטע צייהן, און אַפילו מיט אַ רייפֿען בוזעם, וואָס זי, די רבי'צין, האָט אפילו ביים זויגען נחום'טשען נישט געהאַט אַזעלכען. זי גע-דענקט עס גאַנץ גוט. זי האָט דאָס פֿלֶה-מיידעל נישט אויפ-געהערט עסען מיט די אויגען, מיט די נישט-פאַרגינערשע אוי-גען פון גייסטיגע מיוחס'דיגע ווייבער, וואָס פאַרגינען נישט די פראָסטע זייער ווייבערישקייט. זי האָט זי אָפט אָפּגעבלאָזען פאַר אַ שלעכט אויג.

— טפו, טפו, טפו — האָט זי געמאַכט זיך שפייען —
קיין ביזו אויג נישט...

זי האָט פאַרגלייכט זי מיט נחום'טשען, דעם איידעלען, צאַרטען נחום'טשען, און איהר מאַמיש האַרץ האָט געווייטיגט. — הלואי ס'זאָל זיין מיט מזל — האָט זי געמורמעלט —
אַזא קינד, נעבעך...

זי האָט געוואָלט רעדען מיט איהר מאַן פשוט'ע ווער-טער. אָבער צו אויסגעאיידעלט איז מען דאָ אין שטוב געווען, צו איבערשפיצט, מען זאָל אַנרופען זאַכען ביים נאַמען. מען האָט זיך פאַרשטאַנען שוויגענדיג. זי האָט אַפילו געוואָגט, די ראַכמאַניווקער רבי'צין, צוצושרייבען עטליכע ווערטער צום מחותן וועגען איהר צוגעבונדענקייט צום „קינד“. אין אַ שעה-נעם לשון-קודש, ווי אַ מאַנסביל אַ לַמדן, האָט זי געשריבען וועגען איהר נחום'טשען, און פאַרענדיקט האָט זי מיט אַ פּסוק— מיט דעם פּסוק, וואָס יהודה האָט געזאָגט צו זיין ברודער יוסף דעם שני-למך וועגען בנימינ'ען, וואָס יוסף האָט פאַר-האַלטען אין מצרים.
„ונפשי קשורה בנפשו“ — האָט זי פאַרענדיקט איהר צו-שרייבען.

אָבער דער ניטשאַווער האָט אפילו נישט געוואָלט לייען-נען, וואָס אַ אידענע שרייבט.
— זיין פּבוד ווייסט — האָט ער געשריבען בלויז צום מחותן, נישט דערמאָנענדיג אַפילו מיט קיין איינציג וואָרט ווע-גען דער רבי'צינס עטליכע ווערטער — זיין פּבוד ווייסט —

האָט ער געשריבען מיט גראַבע, קרומע קאָטשערע-אותיות, פונקט אַזעלכע צוכראַסטעטע און מגושמ'דיגע, ווי ער אַלײן, און מיט אַהן אַ שיעור גרייזען, פעהלערען און האַלבע ווערטער — אַז בײַ אונז איז אַ מנהג פון זיידעס נישט אָפצולײגען דעם זמן-חתונה שפעטער ווי אַ יאָהר. און וואָס שײך דעם יורה-דעה, וואָס דער חתן, זאָל לעבען, האָט אָנגעהויבען לערנען מיט זײן מלמד, קאָן עס קײן אָפהאַלט נישט זײן, ווײל, ער-שטענס, פעהלען, ברוך-השם, נישט אין ניעשאַווע קײן אידען לומדים, צווייטענס, קען דאָך דער מלמד זײנער מיטקומען מיט'ן חתן שליט"א און זיצען מיט איהם צוזאַמען אין ניע-שאַווע, ווי לאַנג עס וועט געפעלען ווערען אין זײנע אויגען, אויף קעסט פון הויף.

צו דעם בריף איז צוגעקומען אַ גאָלדענער זייגער פאַר'ן חתן, אַ שווערער גראַבער זייגער מיט אַ דאָפּעלער קײט, ווי עס טראַגען אויפגעקומענע גבירים אויף גראַבע בייכער. בײדע האָבען זײ זיך גענאַרט, די מחותנים, געזידעלט איינער דעם אַנדערען הינטער די אויגען, געשריבען זיך אי-בערגעטריבענע לײבע-בריף און פאַרשטאַנען זיך געגענזײטיג אויף דעם געגענזײטיגען נאַרען זיך. נאָר קײן ברירה איז נישט געווען. דער נישאַווער, אַ ווײלדער עקשן, אַן איינעסעדיגער, האָט נישט געלאָזט לעבען. ער האָט געשיקט טעלעגראַמעס, שילדחים. אָפלאָזען דעם שידוך האָט מען נישט געקענט. וואָס וועט זאָגען די וועלט? און דער ראַכמאַניווקער, אַ שטילער, אַ זײדענער, אַ געניסער, אַ מענש, וואָס האָט פײנט זיך קווע-לען, מײד פון ניעשאַווער'ס טומעל, האָט זיך אונטערגעגעבען און איינגעאָנגען צו אַ גיכער חתונה.

— גלײכער שניידען פאַרמעט — האָט ער געזאָגט צו דער רביצין — איידער שניידען פאַפיר...

ער האָט איהר, דער חכמה, נישט געדאַרפט געבען צו פאַרשטעהן, אַז דאָס מײנט מען — בעסער זיך גט'ען איידער אָפשיקען די תנאים.

זי האָט כאַטש געוואָלט אײן זאך, די רביצין, אַפלייגען

די חתונה ביז שבת-נחמו אַמוועניגסטענס, פדי פריהער אַריינ-
צוכאַפען די וואַרמבעדער אין אויסלאַנד צוזאַמען מיט'ן חתן,
שטאַרקען איהם אַביסעלע און אין איינוועגס טאַקע צופאַהרען
מיט איהם קיין וויען צו אַ פראַפעסאָר, פדי זיך צו באַראַטען
וועגען איהר קינד. נאָר אַפילו דערויף האָט ער אויך נישט
געוואָלט נאָכגעבען, דער נייעשאַווער.

— זיין פבוד וויסט — האָט ער געשריבען — אַז ביי
אונז איז אַ מנהג פון זיידעס צו פראַווען חתונות אין ל"ג
בעומר".

און די חתונה איז אַפגעלייגט געוואָרען אויף ל"ג בעומר.

צווייט קאפיטעל

שוין באַלד נאָך פּסח, עטליכע וואָכען נאָך פאַר דער חתונה, האָב זיך אין ניעשאַווער הויף גערעש'ט, געטומעלט. די ישיבה-בחורים אין בית-המדרש האָבען באַצייטענס, ווי תמיד פאַר אַ שמחה, אויפגעהערט לערנען, אַרומגעגאַנגען ליידיג און גערעדט צווישען זיך נבול-פה. נאָר ווען מען האָט זיך געריכט אויפ'ן רבי'ן, פאַר מנחה, האָבען זיי זיך געכאַפט צו די צוריסענע גמרות און גענומען מאַכען קולות:

— לימא מתניתא דלא כסומכוס — זאָל מען זאָגען, אַז די מתניתא וועט נישט אויסקומען ווי סומכוס...

די לאַפּיטוטען אין הויף, די „יושבים“ האָבען אויפגעלעבט, תקיף געוואָרען ביי זיך. זיי האָבען געריסען געלט ביי דאָרפס-אידען, וואָס זענען געקומען צום רבי'ן געהאַלפען ווערען. זיי זענען באַפאַלען ווייבער, אַרויסגעהינדענע פון רבינ'ס שטוב, און מיט קולות „צוזאָלט האָבען גע'פועל'ט אַלדאָס-גוטס“ געמאַכט אַזאַ טומעל, אַז די ווייבער האָבען אין זייערע אויגען אַריינגעשטעקט די הענט אין די בוזימ'ס, פאַרהויבען די קליידלעך און פון די פאַרדרעהטע זאָקען, ווי די בייגעל, די קניפלעך אַרויסגעשלעפט, און זיי נדבות געגעבען.

— גייט שוין גייט ! — האָבען זיי געשרינגען — וואָס געט עטן, קרייצערס? וואוּע...

דינגענדיג זיך און ווינשענדיג, האָבען זיי ביי די ווייבער

צוגענומען דאָס לעצטע, אַפילו נישט איבערגעלאָזט עטליכע קריי-
צערס אויף צו באַצאהלען דעם באַלאַנגאַלע פאַר הוצאות. זיי האָ-
בען ביי קאַרגע קעסט-איידעמלעך אַרויסגע'גנב'עט די טלית-זעק-
לעך, פאַרזעצט זיי ביים שענקער אויף מעד. און זיי האָבען
פסדר זיך געדערהט ביי די קיכען אין הויף, גרייט אויף אַ
כאַפּ.

עלטערע יושבים, אידען מיט גראַבע בייכער און געדיכטע
בערד, האָבען שוין אַפילו אין מיטען דער וואָך נישט אויסגע-
טון די צופליקטע שבת'דיגע אַטלעסענע זשופעצעס און די דריי-
צעהן-שפיציגע שטריימלעך און געגאַנגען אין זיי אין מיטען
דער וואָך, ווי אין יום-טוב. דערביי האָבען זיי געטראַגען די
שטריימלעך אין אַ זייט, מעשה קאַזאַק.

געדאַווענט האָט מען איינס אין צוויי, דורכגעלאָזט שטי-
קער, ווי אין שמחת-תורה. קיין „תחנון“ פלעגט מען בכלל דאָ
נישט זאָגען. שטענדיג איז שוין געווען אַ שמחה'לע. פון שטעט
און שטעטלעך זענען שוין באַצייטענס געקומען קעסט-קינדער.
אידען ליידיגעהער האָבען אויסגענוצט די געלעגענהייט, פאַר-
לאָזען ווייב און קינדער און געקומען קיין ניעשאַווע זיך לאָזען
וואוילגעהן.

— מזל-טוב — האָבען זיי זיך געוואונשען מעשה-מחותן
ביי יעדען טרונק בראַנפּען, ביי יעדער גלעזעל מעד — מען
זאָל טאַקע געהאַלפּען ווערען.

אין די הויפּישע קיכען האָט גערויכערט, געפרעגעלט זיך,
געשמאַלצען. דעם רבי'נס זיהן האָבען אויסגענוצט די בהלה,
דעם עולם, און יעדער האָט פאַר זיך געפראַוועט רבי'טסטווע,
געפיהרט טיש פאַר חסידים, געטיילט שיריים, געטרונקען וויין און גע-
זאָגט תורה. יעדער האָט געזעהן, וואָס מעהר מענשען אַריבערצוצייען
אויף זיין זייט. יעדער האָט געהאַט שטעהן שמשים אויף דער
וואַך, דער פּאָטער זאָל נישט אַמאָל אַריינפאַלען און דערזעהן,
ווי ביים לעבען נאָך טיילט מען זיך שוין מיט דער רבי'טסטווע.
די דינסטען האָבען געמוזט אַ סך קאַכען, האַרעווען. האָט זיי
ישראל-אביגדור דער גבאי געגעבען צו הילף אַ חברה אַרימע

קבצנישע נישט בכבוד'ע יושבימ'לעך, אידען נע-ונד'ניקעס, וואָס טויגען זיך נישט צום עסק, קליינע, דאַרע אידעלעך מיט גלאַטע פיאַות, מיט שיטערע בערדלעך און מיט דאַרע פאַרשמאַלצעוואַטע קאַפּעלאַטשען.

— אין קיך אַריין! אין קיך אַריין! — האָט זיי ישראל-אביגדור דער גבאי געשלעפט פון בית-המדרש ביי די קעלנער פון די זשופעצעס — דער רבונ-של-עולם האָט שוין גענוג אייער תהילים-זאַגען! געהט אין קיך אַריין שיילען קאַרטאַט-ל'עס.

זיי האָבען געשלעפט האַלץ פון די קאַמערס, געטראַגען וואַסער פון ברונים, אָפּגעשאַבען די האָר פון קעלבערנע פיס-לעך, געוואַשען אַקסישע מאַגענס, געריבען האַרבען כריין. פון זייערע רויטע אויגען זיינען געפלאַסען טרעהרען איבער די איינגעפאלענע באַקען. די דינסטען, צושויבערטע עלטערע מיידען מיט ריזיגע ברוסטען, וואָס רייבען אויס לעכער אין די בלויו-קעס, און מיט וויגענדע היפטען אויף קורצע אידישע פיס, האָ-בען געגלאַנצט אינגאַנצען פון קאַכען און פון איבערזעטיגקייט. זיי האָבען געשאַרט מיט די פעטע פאַרקאַשערטע הענט אין גרויסע טעפ, אין אויפגעוירענע טייגען, זיי האָבען געבלאָזען אין פייער, געכאַפט פון די טעפ, געבריהט זיך און אויסגעלאַזט דעם פעס צו זייערע העלפערס, די יושבימ'לעך, און צו די הינט און חזירים אין הויף, וואָס האָבען נישט געוואָלט אָפּטרע-טען, פדי צו כאַפען ביינער און קישקעלעך פון עופות. וויפיל הייסע און קאַלטע פאַמעשאַפּס אומריין וואַסער די דינסטען האָבען נישט אויף זיי געגאַסען, האָבען זיי זיך בלויו אָפּגע-טרייעלט און ווייטער עקשנות'דיג געוואַרט.

— „יושבי'קעס" — האָבען די מיידען געמאַכט קולות — פאַרטרייבט די הינט מיט די חזירים, מאַנסבילען!

נאָר די מאַנסבילען האָבען מורא געהאַט צוצוגעהן צו די הינט און גע'מאוס'ט זיך צו דערנעהנטערען צו די חזירים. זיי האָבען בלויו געשריגען פון דערווייטענס:

— אַ טשו... פודזשאַס...

און ישראל-אביגדור דער גבאי איז גאָר געווען אין זי-
בעטען הימעל.

אַ קורץ-געפאַקטער, מיט אַ פנים פול מיט קלייען און זומער-
שפרענקעלעך, מיט אַ רויטער פייערדיגער באַרד און פיאות, האָט
דורכ'ן גאַנצען זייד און אַטלעס זיינעם אַרויסגעקוקט דער עם-
הארץ, דער געוועזענער משרת-יונג, וואָס האָט אַזוי פאַרשטאַנען
אַריינצונעמען דעם הויף אין די הענט, אַז ער איז דערגאַנגען
ביז הויפט-גבאי. די היפשע נאָז-לעכער זיינע זענען ביי איהם שטענ-
דיג פול געווען מיט שמעק-טאַבעק, די רויט-האַריג באַוואַקסענע
הענט זיינען אומעטום געווען פול. דאָ האָט ער אַ אינגעל אָנ-
גערעהט אָן אויער, אלמאי ער זיצט נישט און לערענט, דאָ
האַט ער אַ קבצן אין בית-המדרש אַראָפּגערוקט דעם קאַפּעלאַטש
איבער די אויערען, דאָ איז ער אַרויפגעקראַכען אויפ'ן טיש
מיט די פאַרבלאָטיגטע שטיוול צווישען די ספרים, געוויזען דעם
משרת, אַז די לאַמפען-גלעזלעך זיינען פאַרקאַפטשעט.

— באַטיאָר — האָט ער געוואָרטשעט — אַזוי פּוצט מען
אַ גלעזעל? אַהער קום, וועל איך דיך לערנען פּוצען גלעזלעך...
דערביי האָט ער גענומען אַ פאַלע פון משרת'ס זשוי-
פעצע און דערמיט אויסגעווישט די סאַזשע פון גלעזעל.

דאָ פלעגט ער שטראָפּען די בהורים, אלמאי זיי לערנען
נישט, און דערביי האָט ער געשאַטען מיט פאַרדרעהטע גראַב-
יונגישע פּסוקים. און דאָ פלעגט ער גאָר אַריינלאָזען זיך אין
קיך, געכאַפט אַ בליק אין די גרויסע טעפּ, אַ פאַרקריך געטון
פלינק מיט אַ האַנט צו אַ דינסט-מוידישען פעטען הינטער, און
דערביי געמאַכט זיך געטריי דעם הויף.

— מעהר וואַסער גיסט אין די באַבעלע-יושקע! — האָט
ער געשריגען צו די דינסטען — נישט אַזעלכע געדיכטע זופען
מאַכטס! די יושבימ'לעך, די פרעסערס, וועלען זיך נאָך די צייהן
צוברעכען מיט אַזאַ געדיכטער יושקע...

צום רבי'ן האָט ער נישט אַריינגעשמעקט, סיידען, ווען
מען האָט געדאַרפט אַריינלאָזען חסידים מיט פּדיונים און דערביי
אַפּלעקען אַ ביין. וויפיל מאָל דער רבי האָט איהם גערופּען,

ווען עס האָט זיך איהם פאַרלאָשען דער ציגאַר, איז ער נישט געווען. דער רבי האָט זיך געקאַכט, געשריגען, אז ער וועט איהם אַרויסטרייבען, נאָר ישראל-אביגדור האָט זיך דערפון וויי-ניג געמאַכט.

דער רבי האָט איהם געדאַרפט מעהר, ווי ער דעם רבי'ן.

קיינער האָט נישט געקענט אַזוי אויסגעפונדען דעם הויף, ווי ישראל-אביגדור. קיינער האָט ביים טיש נישט געקענט אַזוי דעם גאַנצען עולם, ווי ער. ער האָט געוואוסט, וויפיל פלעשער וויין אַריינצושטעלען יעדען טיש-זיצער, צי מען וויל יאָ, צי מען וויל נישט. ער האָט געוואוסט אויסצוזעצען יעדען ביים טיש, דער עיקר די גבירים, אַז קיינער זאָל נישט זיין באַליי-דיגט. ער האָט געוואוסט, וועמען מען דאַרף געבען אַ פּכוד'ע פאַרציע און וועמען אַפּ'טרען מיט אַ קלייניגקייט. ער האָט געקענט אַפּהאַלטען דעם גרעסטען עולם ביים רבינ'ס טיר און אַריינלאָזען נאָר די גבירים און מיוחסים. אומפאַרבייטליך איז ער געווען אין וועג, ווען דער רבי האָט זיך אַרויסגעלאָזט זאַמלען געלט. ער האָט געקענט אַזוי אַפּשרעקען די חסידים, שטעלען אַזעלכע פרייזען, אַז זיי האָבען גאָרנישט געוואָגט זיך געגענצושטעלען.

— עך זאָג דיר, אַז דו האָסט געכאַפט אַ מציאה, ווי עך בין אַ איד געבוירען — האָט ער איינגערוימט יעדען אַ סוד — מעגסט מיר שטעלען אַ פלעשעל' מעד...

אויך ביי דעם מלכות האָט ער זיך געטויגט. ער האָט אַלעמאָל אַרויסגעקראָגען פאַר'ן רבי'ן אַ ספעציעלען קופע אין וואָגאָן. ער האָט אויך געקראָגען ביי פריצים קאַרעטעס פאַר'ן רבי'ן. טאַמער איז ער געפאַהרען מיט'ן רבי'ן אויף אַ שמחה צו אַנדערע גוטע-אידען, האָט ער, ישראל-אביגדור, זיך אַזוי ברייט אַוועקגעשטעלט, געמאַכט אַזאַ טאַראַראַם, אַז גלייך איז דער רבי זיינער געוואָרען אין דער פרעמד דער באַלעבאַס און די היי-היימישע רבי'ס מיט זייערע גבאים האָבען אַ פנים געהאַט ווי אורחים. ער פלעגט זיך שאַפען מיט די גבאים ווי מיט משרתים.

נאָר זיכטיגער חיי אַלץ איז געווען דאָס. וואָס ער האָט שוין געוואוסט צופיל פון הויף, געוואוסט פון אַלע אַרומרייסענישען, סודות, שטוב-זאַכען, משפּחה-עסקים. ער האָט זיך אַזוי אומעטום אַריינגעשצאַרט, אַריינגעקראַכען, אַז ער האָט איינמאַל אין אַ שבת נאָכמיטאָג, טאַקע גלייך נאָך דעם טיש, געטראָפען דעם רבי'ן מיט דער דריטער רבי'צין זיינער אין שטייגער פון מאָן און ווייב.

ביי קיין זינד האָט ער זיי נישט געטראָפען, חלילה. מאָן און ווייב! אָבער פון דעמאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבען קוקען דעם רבי'ן גלייך אין די אויגען אַריין מיט גניבה'שע בליקען און איהם אויפגעהערט צו באַדינען, נישט געמאַכט זיך חערענ-דיג זיינע קולות:

— טרועלויגדער, עך על דעך אויסרייסען...

איצט, פאַר סערעלעס חתונה, האָט ער גאָר אָפּגעלאָזט די פליגעל. ער האָט צום רבי'ן נישט אַריינגעשמעקט, געהייסען די אַנדערע שמשים זאָלען צו איהם געהן. ער האָט כסדר גע-טרונקען מעד מיט חסידים, געשמעקט שאַרפען טאַבעק און גע-דרעהט זיך אין קיך צווישען די מיידען אַזוי קונציג, אַז קיינער זאָל עס נישט מערקען.

אין ל"ג-בעומר, דעם טאָג פון דער חתונה, זענען זיך טויזענטער חסידים אָנגעקומען. קראַקעווער חסידים נגידיים האָ-בען אָפּגעדונגען וואָגאַנעס, געדאַווענט אין באַהן מיט מנין, גע-טאַנצט, געזונגען, געטרונקען משקה און דערצעהלט זיך חסיד'ישע מעשיות. קיין גוים און געגאָלטע בערד האָט מען אין די וואַ-גאַנעס נישט אַריינגעלאָזט. די קאַנדוקטאָרען האָבען מיטגעטרוג-קען און געוואונשען לחיים. נישט נאָר די אידישע קאַנדוקטאָרס זענען איבערגעגאַנגען פון דייטש אויף עכט גאַליצישען אידיש, מיט אַלע „עכ'ען" און מעכ'ען". נאָר אויך די פּאָליאַקען און רוטענער האָבען גערעדט אידיש. אַרימע חסידים האָבען זיך גע-שלעפט צופּוס און מיט באַלעגאַלישע וועגעלעך, כאַפענדיג פון די באַלאַגאַלעס קללות און אַמאָל אַפילו אַ בייטש אויך. אַלע נייעשאַווער אכסניות, פּריוואַטע שטובען, שטאַלען, קאַמערען,

ביידעמס האָבען אויפגענומען אורחים. בעטלער האָבען זיך גע-
שאַרט פון אַלע וועגען.

די בית-המדרש בחורים האָבען זיך שוין נישט געקענט
דערוואַרטען ביז שבוועת און אין ספירה געלאָזט זיך צום טייך
באָדען. גוטע שווימערס האָבען געלייגט קלאַפטער, וואַסער-טריט
און געמאַכט קולות, ווי אין באָד.

— איי, אידען, גוט, גוט, אַ מחיה...

באַלד נאָכ'ן באָדען זיינען זיי אַוועק אין הויף צו דער גריי-
סער סוכה, זיך איבערצוטון פאַר קאַזאַקען. אויף יעדער הויפישער
חתונה אין ניצעשווע האָבען בחורים און יונגעלייט פאַרשטעלט
זיך פאַר קאַזאַקען, אויפגעזעצט זיך אויף פערד און ענטקעגענ-
געייטען דעם חתן צו דער באַהן, וואָס ליגט עטליכע קילאָמע-
טער אין אַ זייט פון שטאָט.

אין דער הויפישער סוכה, צווישען אַלטען סכך און אָנגעוואַר-
פענע טישען און בענק, האָבען זיך געוואַלגערט גאַנצע פעק
אוינפאַרמען, וואָס פון איין חתונה ביז אַ צווייטער ליגען זיי
און שימלען. די בחורים זיינען אַריינגעקראַכען אין לאַנגע,
שמאַלע הויזען מיט לאַמפּאַסען, האָבען אַרויפגעצויגען אויף זיך הוי-
זאַרישע רעקלעך, וואָס מיט זייערע געפלאַכטענע שנורען, גלאַנ-
ציגע קנעפּ און גרעלער באַפּוצונג האָבען זיי פאַרגעשטעלט אַ
מיש-מאַש פון פאַרשיעדענע סטילען, עפעס אַ געמיש פון אונ-
גאַרישע רייטער, אָפּערעטישע הוזאַרען און אַלט-פּוילישע פּוס-
געהער פון מלך סאַביעסקי'ס צייטען. גאָר פּאַנטאַסטיש זענען
געווען די היט, הויכע פּוטערנע היט מיט שוואַרצע פּערדישע
וויידלעך אין דער הויך. מיט נאָכהענגענדיגע פּיאָות, מיט די
צופלאַסענע בערדלעך און ישיבה-בחור'שע פיגורען, אויף וועלכע
אַלץ שווימט און רינט, האָבען זיי אויסגעזעהען ווי די טערקען,
וואָס מען ווייזט אין קליינשטעטעלדיגע וואַנדער-קינאַמאַטאָגראַ-
פען, וואָס מען צעהלט אַ גראַשען פאַר אַ קוק אין אַ לעכעל
און אינגלעך רופען עס „קוקע ד'לאַכע“.

אַלע באַלעגאַלעס און פּראַסטע אידען, וואָס האַלטען פּערד,
האָבען געבראַכט זייערע קליאַטשעס פאַר די קאַזאַקען. די

פערדלעך, מידע, מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ און פאַרקלעפטע נאָז-
לעכער, נאָר וואָס אַוועקגענומענע פון געשמאַקען קלעביגען
„אַבראַק“, האָבען נישט געלאָזט די קאָזאַקען אַרויפקריכען צו
זיך אויף די שאַרפע הויקערדיגע רוקענס, נישט געוואָלט געהען.
די קאָזאַקען האָבען געריסען ביי די לייצען און פעסט זיך גע-
האַלטען ביי די פערדישע גריוועס, פּדי נישט אַראָפּצופאַלען.
עטליכע חסידים האָבען אַריינגעטראָגען אין דער ליידיגער סופּה
אַ פּאַס, אין וועלכען מען זייערט איין באַרשט אויף פּסה.
אַנדערע האָבען געבראַכט עמעס הייס וואַסער פון קיך און
געגאַסען אין פּאַס אַריין. און די סאַמע חשוב'ע לייט, די נגי-
דים און די לומדים, האָבען געשיילט ציטרינען, געקוועטשט
דעם זאַפט איבער די פינגער אין הייסען וואַסער און געשאַ-
טען זעקעלעך מיט צוקער. דאָס האָט מען געמאַכט דעם „פּונש“,
דעם נישטאַווער פּונש צו דער חתונה. אידען האָבען זיך גע-
קריגט, געריסען, יעדער האָט געהאַלטען, אַז נאָר ער אַליין
איז דער אמת'ער פּונש-מייסטער.

— בהמה, לאָז מעך צו! — האָט מען זיך געזידעלט און
נישט באַליידיגט.

אַלע האָבען געגאַסען וואַסער, געקוועטשט ציטרינען, פאַר-
זוכט און געטשמאַקעט מיט די ליפען.
— אידען, טעם גן-עדן...

אויפ'ן הויף איז פאַרפּאַהרען אַ קאַרעטע אין פיר שימ-
לען געשפּאַנט „נאַשפיץ“. דאָס האָט דער גראַף אַלכאַ צויגע-
שיקט אויף יעדער הויפּישער חתונה זיין קאַרעטע מיט די פיר
ווייסע פערד, אויף ענטקעגענצופּאַהרען דעם חתן. דערפאַר האָט
דער נישטאַווער געהייסען זיינע חסידים, וועהלען דעם פּריץ אין
עסטרייכישען פאַרלאַמענט. דער קוטשער, אַ גוי אַ ריעז, מיט
אַ פּאַר לאַנגע העלע וואַנסען, וואָס פאַראייניגען זיך מיט די
באַקען-בערד, האָט פאַרביסען פון לעקעך און בראַנפען, וואָס
מען האָט איהם פון הויף אַרויסגעטראָגען, און מיט קוראַזש
געגעבען אַזאַ קנאַל מיט דער לאַנגער בייטש איבער אַלע אַלטע

קאזאקישע קליאטשעס, אז זיי האָבען זיך צולאָזט, ווי אין די גאַר יונגע יאָהרען.

— זשיוואָ, זשידאָוסקע וואַיסקאַ! — האָט ער געשריגען אויף די צושראָקענע קאָזאָקען, וואָס האָבען זיך געקלעמערט אין די פּערדישע גריוועס — העי, טאַטעלע, מאַמעלע, מאַרש!... ער האָט אַזוי געיאָגט איבער דעם שאַסיי, אַז אַלץ איז פאַרשלונגען געוואָרען אין שטויב און אין זון. מען האָט נישט געזעהן מעהר די דערשראָקענע אויגען פון די רייטער, ביי ווע-מען די קליינע פּערד זענען אין רייטען גוואַלדיג הויך אויס-געוואַקסען. מען האָט נישט געהערט די קולות פון די יונגע-לייטלעך, וואָס האָבען פון שרעק געשריגען שמע-ישראל. אַלץ איז פון די פּערדישע פּאָדקאוועס און פון די בייטשישע קנאַ-לען פאַרטויבט געוואָרען. ווען די באַהן איז אָנגעקומען, האָ-בען די קאָזאָקען זיך אַ לאַז געטון מיט אַ געזאַנג צום חתן.
— מזל-טוב, חתן! — האָבען זיי געשריגען און געשטעקט הענט — שלום-עליכם!...

אַ מידער פון וועג, אַן אומרוהיגער פון דעם פּרעמדען, נייעם, דערשטוינט פון די פאַרשטעלטע ברואים, וואָס אין ראַכ-מאַניווקע האָט מען קיינמאָל אַזעלכע נישט געזעהן, איז דער חתן געשטאַנען אַ פאַרלירענער, אַ בלאַסער. מיט גרויסע שוואַר-צע אויגען, וואָס זעהען נאָך גרעסער אויס אין די ברוין-און-בלויע ראַמען, אין די אונטערשטע רעדער זייערע, האָט ער געקוקט אויף דעם פּרעמדען טומעל, געדראַנג, און זיך פאַר-שעהמט, פאַרשעהמט זיך פאַר די כּיבודים, וואָס מען טיילט איהם צו, פאַר דעם שטופּעניש, וואָס מען מאַכט אַרום איהם. ער איז מיד געוואָרען פון די פילע הענט, הייסע, שווייסגיגע, וואָס האָבען איהם שלום-עליכם אָפּגעשטעקט. ער האָט בלוז מיט די שפּיץ-פינגער פון זיין לאַנגער אינגלערישער האַנט די מאַסע הענט באַריהרט.

— פאַמעליך, פאַמעליך! — האָט געוואָרענט דער גבאי מאַטיע גדול פון ראַכמאַניווקע, וואָרפענדיג בייזע בליקען אויף דעם עולם.

אָ שונא פון קירה'שע גוטע-אידען און חסידות, האָט ער שוין באַצייטענס געקוקט מיט אויגען פול מיט שנאה אויף די קירה'שע צלאַפּעס. די שאַרף-אויסגעבויגענע נאָז זיינע האָט זיך ביי איהם געשפּיזט, ווי ביי אַ שפּאַרבער, ווען ער דערזעהט רויב פון דערווייטענס. זיי האָבען איהם נישט געהערט, די קאָזאַקען, און זיך שטאַרקער געשטופּט, און מאַטיע-גדול האָט זיי גענומען לערנען דרך-ארץ.

— פרא-אדם, שטופּט זיך נישט! — האָט ער געפּייערט — שקאַצים!

ישראל אביגדור האָט גלייך אויפגעכאַפּט דעם פרעמדענ'ס „שקאַצים“ און גלייך אָפּגעהאַקט די פליגעל דעם רוסישען דבר-אחר, וואָס קומט קיין גיעשאַווע הערשען.
— דרך-ארץ פאַר אידען! — האָט ער אויסגערופּען — אין ראַכמאַניווקע זענען דאָ שקאַצים, אין גיעשאַווע זענען דאָ שעהנע-אידען, כשר'ע, יראים-ושלמים.

ביידע גבאים האָבען געפלאַמט. ביי מאַטיע-גדול איז די נאָז געווען אזוי רויט ווי ביי ישראל אביגדור'ן די באַרד. זיי האָבען באַצייטענס געפּייערט, געקוקט אויף זיך ווי די הענער פאַר'ן שלאָגען.

— אַ וואַרע מאַכט! אַ וואַרע! — האָט מאַטיע-גדול גע-געבען באַפּעהלען.

דער חתן האָט געפלאַנטערט מיט די טריט, געקוקט מיט די גרויסע קינדערישע דערשראָקענע אויגען און פאַרלוירען זיך אינגאַנצען. דאָס קורצע זיידענע קאַפּאַטקעלע זיינס, נעט גע-מאַכט, די קליינע געפאַסטע גלאַנציגע שטיוועלעך, דער ווייכער שניי-ווייסער איבערגעלעגטער אויסגעפרעסטער קראַגען איבער'ן גלאַנציג-שוואַרצען זיידענעם מלבוש'ל, דאָס האַלב-רבניש, האַלב-דייטשיש קאַפּעליושעל אויפ'ן קאַפּ האָבען איהם געמאַכט נאָך שמעלער, קינדערישער, ווי ער איז געווען.

די מוטער זיינע, די ראַכמאַניווקער רביצין, שטאַרק מאַדיש געקליידעט, אין אַ הוט מיט פעדערען, ווי אַ פריעה'טע, איז צוגעגאַנגען צום חתן-בחור און איהם אָפּגעווישט מיט אַ

קליין וויבעריש טיולען טיכעלע דעם שווייס פון פנים אזוי
לערטליך און מאמיש, נישט ווי ער וואָלט געווען אין טאָג פון
זיין חתונה, נאָר ווי ער וואָלט געווען אַ קינד.
— נחום/טשע — האָט זי געזאָגט — מיר זאָל זיין פאַר
דיר, קינד מיינס.

די חסידים האָבען עס געהערט, גוט געהערט, און זיי
זענען געווען באַליידיגט, באַליידיגט פון דער רביצינס גויאישען
הילוך, וואָס אין ניעשאַווע איז אזוינס נישט צו זעהן נישט נאָר
ביי רביים, נאָר אַפילו ביי פשוטע אידען; נאָך מעהר — פון
איהר באַנעהן זיך מיטן חתן.

„ליטוואַקעס“ — האָבען געטראַכט גאַליציאַנער אידען, וואָס
אַלע פון יענער זייט גרעניץ זענען ביי זיי ליטוואַקעס.
אויף אַ וויילע האָט זיי אַפילו אַ געדאַנק אָן עגבער גע-
טון, אַ געדאַנק געגען ניעשאַווע, וואָס איז זיך משרך מיט
רוסלאַנד. נאָר מען האָט געשוויגען, געגלויבט, אָן מסתמא דאַרף
אזוי זיין.

בלויז דער גוי, דער קוטשער, האָט אויסגעצויגען די
וואַנסען, באַטראַכט דעם חתן מיט אַ מביניש אויג און אַרויס-
געזאָגט זיין מיינונג וועגן איהם הויך, אויפן קול.
— טאָ דאָפיראָ נאַזשעטשאַני — האָט ער געזאָגט צו די
באָהן-קאָנדוקטאָרען און טרעגערס, צושאַקלענדיג מיטן קאָפּ
אויף רעכטס און לינקס — אַ יונגיטשקער אַזאָ, די מאַמע וועט
איהם מווען די פֿוידערען אָפּשפילען...

— כאָ, כאָ, כאָ! — האָבען די גוים געלאַכט, צולאַכט
זיך האַרציג, שטאַרק, דערמאָנט אין פּלאַצען פון טרוקענע פע-
סער אין הייסע טעג. דאָס געזאָגט פון די פאַרשטייבטע קאָ-
זאַקען האָט איבערגעריסען דאָס הילכיגע געלעכטער.
— אין כאַלעהיני — האָבען געזונגען די קאָזאַקען — אין
כמלכינא.

דריט קאפיטעל

א גאנצען גרויסען זומער-טאג האָט חתן-פֿלֿה געפֿאַסט. אויף סערעלען, דער פֿלֿה, האָט מען דעם תענית נישט אָנגעזעהן. זי איז געווען הונגעריג, אָבער רוהיג, געזעצט. קיין איין שאַטען פֿון אומרוהיגקייט האָט נישט פֿאַרוואַלקענט איהר געמיט.

פֿאַר דער גאַנצער צייט פֿון דער פֿאַר'קנס'ונג האָט זי זיך רוהיג פֿאַרהאַלטען, געטון אַלץ, וואָס מען האָט פֿון איהר פֿאַרלאָנגט, נישט ווי זי וואָלט געווען אַ יונג פֿלֿה-מיידעל, נאָר אַן אַלטע פֿאַרזעסענע מויד, וואָס פֿאַקט אויף דער עלטער אַ שידוך. זי האָט רוהיג, נישט פֿרעגענדיג זיך אַפֿילו אויף דעם חתן, אויסגעהערט דעם פֿאַטער'ס נייעס, אַז זי ווערט אַ פֿלֿה פֿון ראַכמאַניווקע. זי האָט רוהיג אויפגענומען די פֿלֿה-מתנות, וואָס מען האָט איהר געשיקט אין אַטלעס-אויסגעבעטע צירונג-שאַכטעלעך.

— אוי, ווי שעהן! — האָט זי בלוז געזאָגט. זי האָט פֿונקט אַזוי רוהיג, גלייך, אויסגעהערט די ער-שטע דינים פֿון אַ פֿלֿה, וואָס די שוועסטער איהרע, צעירענע אידענעס, וואָס שטאַמען פֿון אַנדערע מאַמעס, האָבען גענומען מיט איהר לערנען געצעהלטע טעג פֿאַר דער חתונה. זיי האָבען געפרוואווט רעדען, די שוועסטער, מיטן יונג-גען מיידעל זעהר סודות'דיג און מיט אַ סך אָנצוהערענישען

וועגען די גייע ווייבערישע דינים און מצוות, אזוי און די פער-
צען-יעהריגע פלה זאל זיך נישט שעהמען.

— סערעלע — האָבען זיי איהר געזאָגט — קיין תורה
לערנען דאַרפען מיר, נקבות, נישט. דאָס האָט דער אויבער-
שטער געגעבען בלויז די מאַנסבילען. אָבער דערפאַר מוזען מיר
אונזערע מצוות און דינים אָפהיטען, וואָס איז אזוי גוט ווי
תורה לערנען.

זיי האָבען געבראַכט משלים פון דער תורה, פון די היי-
ליגע מוטערס, פון שרה, רבקה, רחל און לאה, די סאַמע איי-
דעלסטע ווערטער אויסגעזוכט, אָבי סערעלען נישט צו פאַר-
שעהמען. אָבער דאָס איז געווען איבריג.

זי האָט געטון, די גרויסע, געוואוקסיגע, פליישיגע סערעלע,
אַלץ פשוט, גלייך. קיין איין איינציגע שעהמעוודיגע רויטקייט
האָט נישט באַגאַסען איהרע פולע באַקען, קיין איין איינציגער
שמייכלעל האָט נישט אויפגעלויכטען אין איהרע קאַלטע אויגען.
אַ רעהיגקייט איז געלעגען אויף איהר, אַ רעהיגקייט פון אַ ווייב,
וואָס גרייט זיך צו איהר ניי לעבען מיט חוב און מיט זי-
כערקייט.

מיט דער זעלבער רעהיגקייט איז זי געגאַנגען אַ נאַכט
פאַר דעם חופה-טאָג אין דער הויפישער מקוה, וואוהין עס האָ-
בען זי געפיהרט אַלע איהרע שוועסטער, פל'ערליי גבאיטעס,
לאַפּיטוטניצעס, באַגלייט מיט דער שרייענדיגער מוזיק פון דער
שטאָטישער קאַפּעללע. די שוועסטער האָבען געקוקט מיט קנאה
אויף דעם יונגען, פעסטען מיידעלשען לייב, אויף איהרע רייפע
ענטוויקעלטע היפטען און ברוסטען און זי אָפּגעשפיגען:
— טפו, טפו, קיין בייז אויג...

זיי האָבען איהר צוגעטראַגען פאַמעראַנצען, דערקוויקעני-
שען, ווי מעהרסטענס פלות, וואָס ווערען אָפּגעשוואַכט פון וואָ-
סער און פון די דינים.

— עס, פלה — האָבען זיי איהר צוגעטראַגען — דאָס
האַרץ איז דיר מסתמא אָפּגעשוואַכט.

נאָר זי האָט עס נישט געדאַרפֿט. זי האָט זיך געפֿיהל'ט
גוט, קרעפֿטיג.

מיט דער זעלבער געזעצטקייט האָט זי באַגעגענט די טו-
קערין, וואָס איז געקומען איהר אָפּגאַלען די האָר פֿון קאַפּ.
אין ניעשאַווע האָט מען אָפּגעגאַלט פֿלות די האָר פֿון די
קעפּ נישט צומאַרגענס נאָך דער חתונה, נאָר אין טאַג פֿון דער
חופּה. די שוועסטער האָבען סערעלען גענומען צוגרייטען. פֿון
די מיידעלשע יאָהרען, וואָס ווייבער האָבען אַזוי לייב צו האָל-
טען אין זכרון, האָבען זיי נאָך געדענקט די שרעק פֿאַר'ן גאָ-
לען. זיי האָבען דעריבער גענומען פֿלוצלינג צערטלען סערעלען
דעם קאַפּ, פֿיחרען מיט די פינגער אין איהרע געדיכטע האָר,
צעפּ פֿלעכטען און פֿראַווען קאַמפֿלימענטען.

— אַזאַ וואָלד אַ געדיכטער — האָבען זיי געזאָגט סודות'-
דיג, מיט דער סודות'דיגקייט פֿון ווייבער, וואָס אין פֿלעכטען
פֿון פֿל'ה'שע צעפּ דערמאָנען זיי זיך אין ערשטען גליק און אין
שפּעטערער וועל'קונג — זאָל עס זיין ווי אַ קרבּן, סערעלע, ווי
די ערשטע שניט, וואָס די אידען אין ירושלים האָבען געבראַכט
צו גאָט.

אַבער ביי סערעלען איז עס גאָר קיין קרבּן נישט געווען.
זי האָט געוואוסט, אַז אַזוי דאַרף מען, און זי האָט עס געטון,
ווי מען טוט יעדער אַנדערען דין. די טוקערין האָט זיך גאָר-
נישט געקאָנט גענוג אויסלויבען זי פֿאַר איהר פֿרוםקייט און
צדקות.

— אַזאַ פֿשר'ע נשמה — האָט זי געזאָגט, טונקענדיג לעקעך
אין בראַנפֿען, וואָס מען האָט פֿאַר איהר געשטעלט — די זון
זאָל נאָך איהר אַזוי לייכטען, ווי עס לייכטען איהרע רויטע
באַקען, טאַקע קאַכאַנעדיגער אין הימעל.

מיט אַ גרויסער שער האָט זי געשניטען איהרע האָר, גע-
שניטען קרום, געמאַכט טרעפּ, און דערנאָך האָט זי אַ בליץ
מיט'ן גאָל-מעסער געגעבען און גענומען קראַצען דעם דין-גע-
שוירענעם מיידעלשען קאַפּ, וואָס איז צו אַ שעפּסען-קאַפּ עהנליך
געוואָרען.

— מזל-טוב! מזל-טוב! — האָבען די שוועסטער געוואונן-
שען און סערעלען אַ ווייס אַטלעסען טיכעל אויפ'ן קליין-גע-
וואָרענעם קאָפּ אָנגעטון.

— מזל-טוב! — האָט סערעלע געענטפערט, בינדענדיג די
שפיצען פון טיכעל אונטער'ן קין, ווי אַ אידענע אין די יאָהרען.
די טוקערין איז געגאַנגען פון מחותנת'טע צו מחותנת'טע
נאָך גאָל-געלט.

— אַ קרייצער פאַר יעדער — האָר האָט זי געזאָגט, צוקומענדיג
צו דער פֿלֶה — „מערצישעם“ אויף אַ ברית ביי דיר...
— אם ירצח השם, ביי אייערע טעכטער — האָט סערעלע,
אָהן בושה, צוריקגעוואונשען.

פונקט אזוי אָהן בושה איז זי געזעסען שפעטער אין דער
פֿלֶה-שטוב און געלערנט די פֿלֶה-דינים פון נייעם קרבן-מנחה-
סידור, וואָס האָט געהאַט העלפֿאַנדביינערנע טאָוולען און אַ גיל-
דערנעם שלאָס.

— אונג זיא זאל בויליגט ווערונ אין דער בהפטינג —
האָט זי געלייענט אויפ'ן קול מיט אַ ניגון פון תחינות — אונג
איהם ניט אנטהאענ חס ושלום קיינ צער נור אדרבה איהם
ליבשהאפט דרווייזונ און איהם וויליק זיין אין דער מצוה ווי
דר מנהג דרום וועלון גיבורן ווערונ בנים-זכרים מיט הילף פון
געאַכפערטונ...

גאַרנישט רוהיג האָט זיך געפיהלט נחום'טשע, דער חתן.
אַ גאַנצען גרויסען זומער-טאָג מיט אַ קנאַפער נאַכט דער-
צו האָט ער זיך געמאַטערט אין די שווערסטע יסורים אין טאָג
פון זיין חתונה. אַ גאַנצען מעת-לעת איז ער געפֿאַהרען אין
באַהן פון ראַכמאַניוקע דורך דער גרענעץ ביז גיעשאַווע. ער
האָט געדאַרפט רוה, מנוחה. אָבער מען האָט איהם אויף קיין
רנע קיין מנוחה נישט געלאָזט. קודם-פֿל איז דער עולם געקומען
צו איהם שלום-געמען. טויזענטער אידען זענען אויף דער חתונה
געקומען, יעדען האָט מען די האַנט געמוזט געבען, „עליכם-
שלום“ ענטפערען. נחום'טשען האָט די האַנט גלייך אָנגעהויבען
שמערצען. אין האַלו איז איהם טרוקען געוואָרען.

אז ר'איו פארטיג געוואָרען מיט'ן עולם, האָט דער מחותן זיינער, דער ניעשאַווער, איהם אַריינגעבעטען אז זיך און אָפּ- געהאַלטען לאָנג. ער האָט שוין, דער ניעשאַווער, עטליכע מאָל אין דעם טאָג לעקעך און בראַנמען מיט אָנגעפּאַהרענע גוטע- אידען און מחותנים געטרונקען. ער איז געווען נישט שיכור, אָבער אַביסעל פּאַרנעפעלט, בגילופין. איהם האָט זיך געגלוסט רעדען, אַ סך רעדען. גערעדט האָט ער גיך, געשלאָנגען האַלבע ווערטער, דערצו האָט ער צוגעזונגען, אויפ'ן גאַליזישען רבי-שען שטייגער, און נחום'טשע דער ראַכמאַניווקער האָט זעלטען אַ וואָרט פּאַרשטאַנען. דער רבי האָט אויך געוואָלט דעם חתן באַווייזען זיין לומדות. טאַקע דערפאַר, ווייל ער איז קיין גרוי-סער למדן נישט געווען, האָט זיך איהם שטאַרק געוואָלט ווייזען לומדות. ער האָט געדענקט עפעס אַ פּשט'על נאָך פון זיין ער-שטער חתונה, וואָס ער האָט אפשר מיט פּופּציג יאָהר צוריק געזאָגט פאַר אַן עולם, און ער האָט עס אינגאַנצען איבערגע-זאָגט פאַר נחום'טשען. ער איז דערפון אַריין אין ווילדער התפעלות, געכאַפט דעם אינגעל ביים קין, גלייך ער וואָלט שוין געהאַט אַ באָרד, ער האָט געפּאַטשט מיט די הענט, צוגעשטיקט איהם, אין די זייטען איהם געשטאַרקעט, אָפּגעשפּריצט און צעהנדליגער מאָל איבערגע'חזרט דאָס זעלבע:

— פּאַרשטייסטו מעך, צי נישט? האַ, וואוּע...

דערביי האָט ער איהם אָנגעפּיפקעט פּוּלע אויגען מיט שאַרפען ציגאַרען-רויך. אויף דעם אינגעל'ס ניקטערען מאָגען האָט זיך דער רויך געלעגט ביטער. אין האַלז האָט געשטיקט. ער האָט געהיסט. נאָר דער מחותן האָט עס נישט געהערט. ער האָט בכלל קיינמאָל נישט געהערט יענעם, נאָר בלויו זיך אַליין, אַליין אַלץ גערעדט, אַליין אויף אַלץ זיך אָנגעוואָרפען.

— פּאַרשטייסטו מעך... פּאַרשטייסטו מעך? האַ, וואוּע...

האָט ער גיך געברומט דורך דער קאָלטענעוואַטער באָרד און וואָנסען.

אז ר'איו קוים אַרויס פון מחותנ'ס שטוב, האָבען איהם דעם רבינ'ס זיהן, פונקט אַזעלכע שווערע און טעמפע אידען

ווי דער פאָטער זייערער, גענומען פיהרען פון שטוב צו שטוב.
אומעטום האָט מען געטרונקען בראָנפען, געוואונשען זיך לחיים,
לעקעך געגעסען און אפילו וועגען זיין תענית נישט געטראַכט.
— לחיים, לחיים, ס'זאָלען זיין שמחות ביי אידען — האָט

מען איהם געוואונשען און לאַנג געטרייסעלט מיט זיין האַנט.
דערצו האָט זיך צו איהם ביי איינעם פון דעם רבינ'ס
זיהן אין שטוב צוגעשעפעט אַ יונגע־רמאַן אַן עלוי, דאָס שיינ-
דעל פון די ניעשאַווער חסידים, וואָס האָט געוואָלט אַרויסווייזען
לומדות. דאָס איז געווען אַ יונגע־רמאַן אַ קרומער קאַפּ, אַ וויי-
דע בריאה, אַ שטיק באַק. אַפילו אין זיינע באַוועגונגען, אין
זיין אַנשטויסען מיט'ן קאַפּ תמיד, ווען ער האָט אַ קשיה צו
פרעגען, איז געווען באַקישעס. די צויאַכמערטע פּיאַות זיינע
זענען געשטאַנען אין דער הויך, ווי הערנער.

— צוריקגעשמועסט — האָט ער געהאַט אַ טבע צו זאָגען
אויף אַלין — צוריקגעשמועסט קען מען זאָגען פונקט פאַרקערט...
וואָס נחום'טשע איז שוין מיט איהם פאַרטיג געוואָרען,
האָט ער גענומען זאָגען פונקט פאַרקעהרט. נחום'טשען האָט אַ
שווייס באַגאַסען.

די מקוה, וואָס מען האָט פאַר דעם חתן צוגעגרייט, איז
נישט געווען קיין קאַלטע, נאָר אַ גוט אויסגעהייצטע, כאָטש די
זון האָט געברענט אין דרויסען. דער ריח פון איהר פאַרדומ-
פענקייט האָט געדריקט ביו חלשות.

דער פאָטער זייער האָט עטליכע מאָל גערעדט מיט איהם,
ער זאָל אָנבייסען, כאָטש אַ שטיקעל לעקעך, געוויקט אין זי-
סען בראָנפען, נעמען.

— רבישע קינדער — האָט ער געזאָגט — פאַסטען נישט
אין חופּה-טאַג...

נאָר נחום'טשע האָט נישט געוואָלט נאָכגעבען. די מוטער
איז געקומען און געוואָלט אויף איהם גוזר זיין.

— קינד מיינס — האָט זי גע'טענה'ט — פאָלגען אַ מאַמען
איז מעהר מצוה ווי פאַסטען. זיי מקיים פּיבוד-אם.

אַבער ער האָט איהר נישט געלאָזט רעדען אַפילו.

— מאמע — האָט ער זיך געבעטען — זיי מיך נישט מצער,
איך וועל נישט עסען.

ער האָט כסדר געלערנט אין אַ קבלה-ספר, וואָס ער
האָט נישט אַרויסגעלאָזט פון די הענט. דער מלמד זיינער, ר'
פתחיה זווילער, וואָס איז מיט איהם מיטגעקומען אויף דער
חתונה, אַ איד אַ למדן, אַ מרה-שחורה'ניק, האָט איהם אַלעמאָל
אויף סיני פאַרהערט די דרשה, וואָס ער דאַרף זאָגען ביים
טיש.

— זעה-זעה, חתן — האָט ער איהם געמונטערט — זאָלסט
נישט מבייש זיין דעם טאַטען, זאָל לעבען. ס'וועט זיין אַ טיש
מיט לומדים.

די לופט אין בית-המדרש, וואו מען האָט די טישען גע-
דעקט, איז געווען געדיכט, ממש אַנצוטאַפען. די חסידים האָבען
פאַרשטעלט אַלע פענסטער, טירען. יונגעלייט זענען געלעגען אונ-
טער די טישען, אַנגעהאַנגען זיך איבער די בענק, צוגעדריקט
זיך פלייצע צו פלייצע, אָרעם צו אָרעם. בחורים האָבען זיך
צוגעבונדען מיט גאַרטלען צו די זיילען פון בית-המדרש, גע-
האַנגען אין דער לופט. אינגלעך זענען אַריינגעקראַכען מיט
די פיס צו אידען אין די הינטערשטע קעשענעס פון די זשו-
פיצעס, אַבי כאַפען אַ בליק צום חתן. קרומע זיילען שטויב
האַבען זיך געלייגט איבער די קעפ, ווי ברעטער.

די מאַסען ליכט אין די זילבערנע מנורות, שאַבאַשניקעס,
קאַנדעליאַברעס, לייכטער האָבען גערויכערט, געשמאַלצען זיך,
געטריפט. די מענשען האָבען געשוויצט, געקלעבט צו זיך. די
גאַנצע היץ האָט צוגעשלאָגען אויבען-אָן, וואו דער חתן איז גע-
זעסען, אַרומגערינגעלט מיט מחותנים און געסט.

דער קאַפּ האָט נחום'טשען געגליהט, שווער געווען. אַ הויך
דער יאַרמעלקע, איז געזעסען אויף זיין מידען קאַפּ אַ שטריי-
מעל, אַ הויך האָריג גלאַנציג שטריימעל, וואָס האָט געדריקט,
געהיצט, די שלייפען מיד געמאַכט. טראַפענס שווייס האָבען
זיך געגאַסען פון די געקרייזעלטע פּיאות זיינע און באַפלעקט
דעם אויסגעפרעסטען שניי-ווייסען איבערגעלייגטען קראַגען.

אין די ווייבערישע שטובען ביי דער פֿלֿה איז געווען גרוים, לופטיג. מיידלעך מיט מיידלעך האָבען געטאַנצט, סאַר- הויבענדיג די שלעפּס פון די ברייטע אָנגעבלאָזענע קליידער, און גערעדט מיט די קלעזמער דייטשמעריש.

— הערר מוזיקאַנט, שפּיעלען זי פרוינדליכסט איין שער... קעלנער אין קורצע קליידער, מיט קליינע יאַרמעלקעלעך אויף די שפיץ זעפּ, האָבען זיך מיט קאַלטע געטראַנקען געשאַרט אַיבער די שטובען און, מיט עלעגאַנץ פון פראַווינצער אָפּערע- טען-לייבהאַבער, צוגעטראַגען פיבוד צו די ווייבער.

— וואָללען זי עטוואַס גענימען...

קליינע מיידלעך מיט ריזיגלע שליפען און קאָקאַרדעס אין די קאַרבירטע צוילאָזענע האָר האָבען קניקסען געמאַכט, מיט די וואַלערס געפאַכעט. ווייבער מחותנת'טעס האָבען געבליצט מיט גאָלד און ציהרונג, געשאַקעלט מיט אַלע קאַרשען און גרעלע בלימעלעך פון די קאַפקעס, שלייערלעך און הייבלעך. אַ בדיחן מיט אַ צוקאַמטער פרייזישער באָרד און מיט אַ מין גלח'ישער יאַרמעלקע אויפ'ן שפיץ קאַפּ, האָט אין הוילען דייטש, מיט פּסוקים פאַרבאַקט, מיט ציטאַטען פון שילער און לעסינג באַ- וויצט, גראַמען געפּלאַכטען. ער האָט געוואָרפען מיט די הענט, געבליצט מיט די אויגען, געמאַכט קונצען פון אַ ברעטעל-זינגער, וואָס ער האָט אַמאָל אין אַ שטאַטישער שענק געזעהן, און געוואָרפען אויגלעך בגנבה צו די מיידלעך.

אַ הערען זי מאַהל אויס, האַכגעשעצטע בראַאַוט אונד איהרע ליעבע מעדכען,

שרה, רבקה, רחל אונד אויך ראָזע אונד גרעטכען.

דאַס שטערבען, חלילה, אונד די הייראַט קאָן נייעמאַנד מיידען,

דען די ליעבע איזט דאָך פיר די יונגע לייטע איין וואַהרעס גן-עדן.

די ראָזען דופּטען, ווען זי פריש זינד, זאַגט דער גראַ- סע דיכטער,

דאָרום פּרעהט אייך אונד ליעבקאסט אייך, איהר שעה-
נע געזיכטער.

אונד ווי די ליעבע זאָננע, פּלה, זאָל דיין ליכטיג מזל
שיינען.

אונד ביים רבונו-של-עולם איין גליקליכעס שיקזאָל אויס-
וויינען...

אַבער ביי די מענער אין בית-המדרש איז געווען ענג,
דערשטיקט צו ווערען. אַלע מאָל האָט אָן אַנדער חסיד גע-
חלש'ט פון היץ. אידען האָבען איהם ביים קאַפּ און פיס אָנ-
גענומען און צום הויפּישען ברונים אַוועקגעטראָגען. דאָרט האָ-
בען אינגלעך אויף דעם פאַר'חלש'טען אַזוי לאַנג געגאַסען וואָ-
סער פון פּלומפּ, ביז ער איז געקומען צו זיך.

— בייער, גיט מיר אַ גלעזעל בייער — האָבען אידען
געבעטען זיך רחמים ביי די משמשים, וואָס האָבען געצאָפּט
בייער פון גרויסע פעסער.

— שאַ זאָל זיין! — האָט ישראל-אַביגדור געשריגן —
דער חתן געהט זאָגען די דרשה. שטיל זאָל זיין, ווי אין אַן
אויצער. דרך-ארץ!

נחום'טשען איז געווען טרוקען אין האַלד, די צונג האָט
געקלעבט צום גימען, ווי אַ פּרעמדע זאָך. די שלייפען האָבען
איהם געבריהט, די אויגען האָבען געשמערצט. נאָר דאָס אַלץ
האָט נישט געקאָנט זיין קיין אָפּהאַלט פון דער דרשה. טויזענ-
טער אידען האָבען אויסגעשטעלט אויערען. רביים, רבנים,
לומדים, שעהנע-אידען, עלוים, אַלע האָבען זיך צוגעבויגען,
אַבי דעם חתנים וואָרט אויסצוהערען.

— נו, חתן — האָט דער מלמד זיינער דער מרה-שחורה-
ניק געזאָגט — אָן עדה אידען וואָרט אויף דיין וואָרט.

ער איז אַזוי פאַרמאַטערט געוואָרען פון דער שעה דרש'ע-
נען, אַז צום באַדעקען די פּלה האָט מען איהם געמוזט אונ-
טערפיהרען. ער האָט אַפּילו אַרויסגעלאָזט דאָס ווייס-זיידענע דעק-
טיכעל פון האַנט, ביים אַרויפּוואָרפען עס אויף דער פּלה'ס פנים.

— אוי! — האָבען די ווייבער אַרויסגעקראַכט, ווי מען
וואָלט אַראָפּגעלאָזט אַ ספר-תורה.

דאָס איז געווען אַ שלעכטער סימן.

ביי דער גילדערנער יויך האָט ער גאַרנישט געקאָנט
עסען. די פֿלע האָט געגעסען מיט גרויס אָפעטיט. זי האָט נישט
גערעדט מיט איהם. זי האָט שטאַרק געוואָלט איהם זאָגען, ער
זאָל עסען, אָבער זי האָט זיך געשעמט, געפלאָמט פֿון בושע
פֿאַר דעם פרעמדען אינגעל, וואָס זי האָט איהם דאָס ערשטע מאָל
געזעהען, און זי האָט שוויגענדיק געגעסען. נחום'טשע האָט בלויז
גענומען איין לעפעל יויך פֿון דעם גילדענעם שותפות'דיגען
שיסעלע, וואָס איז פֿאַר חתן-פֿלע געגרייט געוואָרען, און גלייך
אוועקגעלייגט. ער איז געווען אַזוי דערשלאָגען, אַז ער האָט
אָפֿילו אויף זיין באַשרטער קיין קוק נישט געטון.

און דערנאָך, שפעט ביינאַכט, אַז צוויי שעהנע-אידען, זקנים,
האָבען איהם גענומען אונטער די הענט, גערעדט צו איהם אַ סך
וועגען דער ערשטער מצוה און איהם פֿלוצלינג אין אַ פרעם-
דער שטוב פֿאַרלאָזט, פֿאַרהאַקענדיג הינטער זיך די טיר, — האָט
ער זיך דערפֿיהלט אַזוי הילפֿלאָז, פֿאַרלאָזען, ווי אַ קינד, וואָס
די מאַמע האָט עס אונטערגעוואָרפען.

פֿון נייעם בעטגעוואָנט, פֿון דעם ים איבערבֿעטען און
קישענס, האָבען אויף איהם געקוקט אַ פֿאַר אויגען, אַ פֿאַר
אָפענע אויגען. ער האָט מיט שטאַרע בליקען אַ קוק געטון
אויף דעם בעטגעוואָנט, אויף דעם קאָפּ, אויף דעם פרעמדען
ווייבערישען קאָפּ אין אַ וויסען טשיפּיק מיט רויטע בענדער.
דאָס רויטקייט האָט געבלענדט אין די אויגען. אין דער אַרומי-
גער ווייסקייט האָבען אַ פֿאַר רויטע, פֿולע באַקען געגלאַנצט,
באַקען פרעמדע, אָנגעבלאָזענע, שטאַרק-צעפלאָמטע. אַ קאלטער
שווייס האָט איהם מיט אַמאָל באַדעקט. איהם איז נישט-גוט
געוואָרען.

— מאַמע — האָט ער גערופֿען שטיל און מיט אָהן אַ שיעור

צער און בושע — מאַ-מ-ע...

צומאָרגענס האָט איהם דער שווער אַריינגעפיהרט צו זיך
אין שטוב און איהם אָנגעוויזען אַ שטוהל צו זיצען. דער נייע-
שאַווער האָט זיך אַוועקגעזעצט געגענאיבער, און דאָס גאַנצע
געדיכטעניש זיינס, די באַרד, פּיאַות, ברעמען און אַפּילו די
בינטלעך האָר פון די אויערען האָבען זיך געטרייסעלט ביי
איהם פון צאָרן.

— עט — האָט ער געזאָגט — עך הויב נישט אָן צו
פאַרשטעהן אַזעלכע גענג... אין ניעשאַווע וויסט מען נישט
אַזוינס... עט...

נחום'טשע איז געוואָרען נאָך שמעלער, דינער. דאָס לשון
איז איהם אָפגענומען געוואָרען. בלוז אַ מורא האָט איהם אָנ-
געפיהלט, אַ באַהאַלטענע מורא פאַר אַלץ, פאַר דעם שווער, פאַר
זיינע פאַרקאָלטענטע באַרד און פּיאַות, פאַר די פרעמדע אידען
און אַפּילו פאַר דעם קאַפּ אין בעטגעוואַנט, וואָס ער האָט
איהם נישט געדענקט, וואָס בלוז די בלענדעניש פון רויטע
בענדער און דאָס פאַרפלאַמטקייט פון אַ פאַר אָנגעבליאָזענע
באַקען אין וויסקייט שווינדלען איהם נאָך פאַר די אויגען.
— מאַמע — האָט ער גערופען מיט ליפען, וואָס לאָזען
קיינ קלאַנג נישט אַרויס, ווי אַ קינד אין גרויס שרעק — מאַמע...

פערט קאפיטעל

די זיבען טעג שבוע-ברכות זענען פאַר נחום'טשען געווען
ווי זיבען טאָג שבועה-זיצען.

נאַכט ביי נאַכט האָט מען אַרום איהם געמאַכט שבוע-
ברכות, סעודות, געטרונקען וויין. דער שווער האָט איהם באַ-
פּוילען זאָגען פּשט'לעך. די חסידים האָבען זיך געשטופּט צו
איהם מיט שוויסיגע הענט, ווינשען לחיים. און דערנאָך האָ-
בען אים ווידער אַמאָל אויף ס'ניי גענומען אונטער די הענט
די זעלבע צוויי זקנים, גערזשאַמדזשעט איהם אין די אויערען
ציינלאָזע רייד, וואָס האָבען איהם באַגאַסען זיין איילבירט פנים
מיט רויטקייט, און דערנאָך פאַרהאַקט הינטער איהם די טיר
פון סערעלע'ס שלאָף-צימער.

באַלד אין דער פריה נאָך, פאַר'ן דאוונען, האָט שוין
דער רבי ר' מלך געשיקט זיין עלטסטע טאָכטער, אַ גרויסע
אומגעלומפערטע אידענע, זי זאָל געהן זיך איבעררעדען מיט'ן
ווייבעל.

די אידענע איז געגאַנגען צו דער שוועסטער און דער-
נאָך געשאַקעלט מיט ביידע שפיצען פון איהר שוואַרץ-זיידע-
נעם קאַפּ-טיכעל, ווי מיט צוויי פליגעל.

— עט — האָט זי געזאָגט — גאַרנישט...

פאַר כּעס האָט דער רבי אפשר צעהן מאָל געפאַטשט
מיט די ליפען אין פאַרלאָשענעם ציגאַר.

— רחמנא ליצלן! — האָט ער געשריגען.

נאָך דעם לעצטען טאָג פֿון די שבע-ברכות האָט דער רבי געשיקט נאָך סערעלען.

זי איז געקומען אין אַ לאַנג קלייד פֿון געלען זייד. אויף איהר געגאָלטען קאָפּ איז געזעסען אַן אַטלעסענער טשיפּיק מיט אַ גאַנצען גאָרטען פֿון קאַרשען, ציטער-נאָדלען, גריגע בלעטער און גרעלע בלימעלעך. דער טשיפּיק איז געווען גרויס און אַראָפּ-געגלייטשט זיך איבער די אויערען. דער פּאָטער האָט איהר גע-הייסען זעצען זיך אויף דער הילצערנער שטוהל, וואָס איז אַוועקגעשטעלט פֿאַר חשוב'ע חסידים. ער אַליין האָט זיך צע-זעצט ברייט אויף דעם לעדערנעם נידריגען פּאָטעל. זיינע אויס-געקוילערטע אויגען האָבען דאָס יונגע ווייבעל אַזוי דורכגענו-מען, אַז זי האָט אַזש דערפיהלט אַ קעלט אין דער ברוסט און זי צוגעדעקט מיט אַ האַנט. דער רבי האָט אויסגעזעהן פֿונקט אַזוי שטרענג און אומ'ברחמנות'דיק, ווי בעת ער וויל אַרויס-טרייבען אַן איינגעשפּאַרטען דיבוק פֿון אַ דאָרפישער מויד און יענער, דער דיבוק, הערט איהם נישט.

— נו? — האָט ער ענדליך אַ פרעג געטון מיט אַ גמרא-

ניגון.

סערעלע האָט געשוויגען.

— וואָס לעט זיין דער תּכלית? — איז ער איבערגעגאַנג-

גען שוין אין אַ ניגון פֿון אַ איד אַ סוחר.

סערעלע האָט געקוקט מיט שטאַרע בליקען.

— ער איז געווען ביי דיר?

— נייין — איז סערעל אַרויס מיט אַ געוויין, מיט אַ

מגוש'דיג געוויין, אין וועלכען נישט נאָר די אויגען, נאָר

אפילו מויל און נאָז וויינען.

— געה שוין, געה, שוטה... — האָט זי דער פּאָטער גע-

טריבען פֿון שטוב, אונטערשטופּענדיג זי צו דער טיר — נו

געה, נו...

ער האָט געהייסען דעם משמש, דערלאַנגען זיך עטליכע

פֿון די גרויסע לעמבערגער שולחן-ערוך'ס, געבינדענע אין זאַק-

לייווענט און צעפליקטע. ער האָט זיך האַסטיק אַוועקגעזעצט
ביים טיש, ער האָט גענומען זוכען מיט די גרויסע אויסגעקוי-
לערטע אויגען אין די קליינע געדיכטע שורה'לעך, אין די דינים
פון מאָן און ווייב.

ער האָט אָפגעמאַכט ביי זיך, אַוועקצושרייבען אַ בריף
צום מחותן זיינעם, דעם ראַכמאניווקער, וואָס איז באַלד צומאָר-
גענס נאָך דער חתונה, נישט איבערוואַרטענדיג אַפילו ביז צו
די אַנדערע שבע-ברכות, אַוועקגעפאַהרען, צוזאַמען מיט דער
רביצין, אַהיים. ער האָט איהם געוואָלט דערצעהלען וועגען נחת,
וואָס ער האָט פון דעם זעהן זיינעם, און טאַקע דערביי אַריי-
וואַרפען אַ וואַרט מפה אַ גט. אָבער דערצו האָט ער געדאַרפט
וויסען פריהער די דינים וועגען אַזאַ פאַל, וויסען וויפיל עס
קומט פון מאַנ'ס צד קנס פאַר דעם ווייב'ס בושא און פאַר
אומזיסטע הוצאות, אַזוי אויך וואָס מען זאָל טון בנוגע נדן
און מתנות.

אַ גאַנצען מעת-לעת צייט האָט ער געזוכט, גענישטערט
אין די גרויסע אַרומגעפליקטע ספרים. קיין גרויסער לַמֶּדֶן איז
ער קיינמאָל נישט געווען. זייט יאָהרען, זינט ער האָט געפיהרט
רבי'ססטווע, האָט ער בכלל קיין גמרא, קיין לומדיש ספר
נישט אָנגעקוקט. ער האָט בלויו געלערנט פון צייט צו צייט
אַ ביסעל קבלה, זוהר, פּדי אויסצוזוכען נייע תורה'ס, צו זאָגען
ביים טיש. ער איז אַפילו געווען, אַ חוץ רבי, אויך רב אין
שטאָט. אָבער ער האָט קיינמאָל קיין שאלה נישט גע'פּסק'ענט,
נישט געקאַנט פּסק'ענען. דאָס אַלץ האָט געטון פאַר איהם אַ
איד אַ לַמֶּדֶן, אַ פאַרטרעטער, וואָס מ'האַט איהם דערפאַר גע-
רופען די „מינקת“, דעם רבינ'ס אַם.

פרעגען ביי דער „אַם“ האָט ער נישט געוואָלט. צו וואָס
דערצעהלען פון הויף? און ער האָט שטאַרק זיך געמאַטערט
אין די גרויסע שולחן-ערוך'ס, פאַרבליאָזשעט זיך אין די פיל
פירושים, וואָס זענען מיט קליינטשיגע שווערע ווערטער און
אַנצוהערענישען אָנגעפיקעוועט. ער האָט געשוויצט, ווי אין באַד.
ער איז ענדליך אַרויסגעקראַכען, דער ניעשאַווער. נאָך

ל'אנגער מיה האָט ער זיינס דערגרייכט. ער האָט גוט אויסגע-
 פשט'עלט ווי אַזוי דעם מחותן דעם בעל-גאווה'ניק אָנצול'ערנען,
 ווי אַזוי צווינגען דעם יונגענמאַן צו אַ גט, און דערביי איהם
 אַהיימשיקען ווי ער געהט און שטעהט, אָפנעמען אַלץ ביז אַ
 פּאָדים ביי איהם, דעם רוסישען נחת... ער האָט פאַרקאַשערט
 די ברייטע אַרבעץ פון דעם זיידענעם גרעל-געפּלומטען שלאַפּ-
 ראַק און טאַקע שוין אויפ'ן אָרט גענומען שרייבען אַ בייזען
 בריף צום מחותן, אַ בריף מיט קאַטשערע אותיות און מיט האַלבע
 ווערטער. ער האָט שוין דעם גרויסען טיטול אָנגעשריבען, פּדי
 באַלד דערויף צו שרייבען האַרבע ביטערע רייד, ווי פּלוצלינג
 איז די עלטסטע טאַכטער, פיהרענדיג סערעל'ען ביי דער האַנט,
 אַריינגעפּאַלען אין רבינ'ס שטוב און אויסגערופען הויך:

— מזל-טוב, טאַטע! מזל-טוב!

דער רבי האָט אַזוי אויסגעקליערט די אויגען זיינע פון
 חידוש, אַז עס האָט אויסגעזעהן, ווי אַט, אַט, דרעהען זיי זיך
 ביי איהם איבער, ווי ביי אַ לייאַקע, וואָס מען שטעלט אויפ'ן
 קאַפּ.

— ס'הייסט? — האָט ער געפרעגט.

— נעכטן איז ער ביי איהר געווען — האָט די טאַכטער
 געזאָגט — גאָר אומגעריכט. דערצעהל, סערעל'ע, דעם טאַטען,
 שעהם זיך נישט.

סערעל'ע האָט מיט שטאַרקע פאַרבען אין קאַלטען פנים
 דערצעהלט אַלץ פשוט.

— נו, מילא, געלויבט דער אייבערשטער! — האָט גע-
 זאָגט דער רבי און געשמייכלט מיט'ן גאַנצען געדיכטעניש פון
 זיין האַריגקייט — אַן עין-הרע געווען. געדאַרפט באַלד אָפּ-
 שפרעכען. געלויבט דער אייבערשטער דערפאַר.

און גלייך דערויף האָט ער, ווי אַלעמאָל, גענומען אַרויס-
 שטופען די נקבות פון שטוב.

— נו, געה, געה, שוטה'לע — האָט ער געטריבען דאָס
 יונגע ווייבעל — געה, און זיי אַ פּשר'ע אידישע טאַכטער,
 אַודאי אַזוי...

אָנשטאָט פאַרענדיגען דעם בריף צום מחותן, האָט ער אָנגעשריבען אַ בריף צום שטאַמלער, דעם פעטער פון דער יתומה. ער האָט איהם געשריבען, אַז באַלד, תיכף-ומיד טאַקע, ווי נאָר ער וועט דערהאַלטען דעם בריף זיינעם, זאָל ער שוין קומען צופאַהרען קיין ניעשאַווע, כדי אָפצורעדען די חתונה, אם ירצה השם, צווישען איהם, דעם רבי'ן, און דער בתולה מלכה'לע, זאָל לעבן. כדי נישט צו פאַרלענגערען קיין אומזיסטע צייט, האָט ער געשריבען, וועט מען נישט מאַכען די תנאים באַזונדער און די חתונה באַזונדער, נאָר ביידע צוזאַמען, און דערווייל בלויז מאַכען אַ וואָרט. צום בריף האָט ער צוגעלעגט אַ פאַפירענעם צוואַנציגער רייניש פאַר'ן שטאַמלער אויף הוצאות. ער האָט זיך פאַרטראַכט אויף אַ וויילע, צי עס איז נישט אַמאָל צופיל. אפשר גענוג זיין פאַר דעם קבצן פופצען? נאָר פלוצלינג איז איהם געקומען אויפ'ן זינען דעם איד'ס רייד:

— אַ יפת-תואר, דאָס מיידעל. אזוי זאָגען די ווייבער...
און ער האָט אַרויסגענומען פון גרויסען לעדערנעם ביי-טעל נאָך אַ פאַפירענעם פינפערעל און צוגעלייגט, מיט אַ קרעכץ פון קאַרגשאַפט און פאַרגעניגען צוזאַמען, צום פריהערדיגען צוואַנ-ציגער.

— זאָל ער האַבען — האָט ער גערעדט צו זיך אַליין — פאַרט אַ בן-קדושים, נעבעך...

דערנאָך האָט ער זיך דערמאָנט צוצושרייבען, אַז וואָס עס געהער זיך אָן פלע-מתנות, וועט ער, מיט גאָטס הילף, די פלע נישט פאַרשעהמען, נאָר אדרבה, באַשיינען און באַצירען זי, ווי עס איז שעהן פאַר אַ פלע. אויך מיט קליידער וועט ער זי אויסשטאַטען גאָר ברייט, ווי עס שטעהט אָן אַ אידישע טאָכטער אַ מיוחסת, אַ רבי'ש אייניקעל. און צום סאַמע סוף האָט ער נאָך עטלעכע קליינע שורה'לעך אַריינגעקוועטשט, אַז זי זאָל נישט מורא האַבען פאַר מחלוקת און אַרומרייסעניש אין הויף, וואָרים ער וועט זי באַשיצען מיט זיינע פליגעל און אויסשפרייטען אויף איהר זיין מאַנטעל פון פבוד. און הגם ער אַליין וואָלט געקאָנט איינגעהן אויף אַ שטילע חתונה, אָבער

אזוי ווי די כלה איז אַ בתולה און איהר קומט לויט'ן דין און שטייגער פון דער וועלט אַ שמחה און אַ חתונה זוי אַלע אייִ דעלע אידישע טעכטער, וועט ער, מיט גאָט'ס הילף, פאַר זיין געלט לָאָזען פראָווען אַ גרויסע חתונה מיט געסט און קלעזמער אויפ'ן גרויסען שטייגער אין דער שטאָט פון דער כלה, ווי עס איז דער מנהג, מיט דער הילף פון אויבערשטען, זאָל זיין גע- לויבט זיין נאָמען.

ער האָט זיך אונטערגעשריבען מיט'ן נאָמען פון פאָטער, זיידע, עלטער-זיידע און עלטער-עלטער-זיידע. און מיט די גראָבע ליפען האָט ער שטאַרק גענעצט דעם קאָנווערט, ער זאָל זיך גוט צוקלעפען. ער האָט אַריינגערופען אַן אייניקעל און איהם געגעבען אַנצושרייבען דעם אַדרעס, ווייל ער אַליין האָט קיין גויאיש נישט געקאָנט. ער האָט באַוואונדערט דעם אינגעל'ס שענהע גויאישע האַנדשריפט און איהם דערפאַר געגעבען אַ רייניש.

דערנאָך האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אַ צופרידענער אויף דעם ווייכען פאָטעל, פאַרשיצט אַ פרישען ציגאַר און גערופען:
— סרועלויגדער! סרועלויגדער! ...!

איצטיגעס מאָל איז ישראל-אביגדור, דער גבאי, גלייך אַריינגעקומען און דערלאָנגט דעם רבי'ן פייער. ער האָט נישט בלויז געדאַרפט דערלאָנגען דעם רבי'ן פייער, האָט ישראל-אביגדור געוואוסט. עס איז געווען אַ וויכטיגערע זאַך. מען האָט געדאַרפט אַריינלאָזען דעם קיעווער גביר ר' פּלטיאל הורוויץ, וואָס איז ספעציעל געקומען פון קיעוו איבער דער עסטרייכי-שער גרעניץ קיין ניעשאָווע אויף דער חתונה.

ר' פּלטיאל הורוויץ, אַ גרויסער וואָלד-סוחר, אַ חשוב ביי גרויסע לייט, אַן אַריינגעהער צו גובערנאַטאָרס, אַ באַלעבאָס פון אַ גרויסער צוקער-פאַבריק און אַ געוואָלדיגער רוסישער-דער, איז דערביי געווען אַ פאַרברענטער חסיד פון ניעשאָווע. עטליכע מאָל אין יאָהר האָט ער גענומען קינדער און אייניק-לעך, געמאַכט אויסלענדישע פעסער און געפאָהרען צום רבי'ן. צו דער חתונה פון דעם רבי'נס יונגסטער טאָכטער האָט

פֿלטיאל הַרוויץ געבראַכט גאַנצע טויזענט רובעל, אַ חוץ מתנות פאַר'ן חתן, אַ גרויסען זילבערנעם חנוּפה-לאַמפּ און אַ טייער שטריימעל. אויך די קינדער זיינע, די אייניקלעך אַפילו, האָבען געבראַכט מתנות. אָבער דער רבי ר' מלך האָט געוואָלט גאָר עפעס אַנדערש. ער האָט איהם דערצעהלט, פֿלטיאל הַרוויץ, אַז איהם שטעהט פאַר צו קויפֿען ביי אַ גענעראַל אין פּאַ-לעסיע אַ וואָלד, וואָס קאָן ברענגען אַ פאַרמעגען. אָבער עס איז נישט עפעס גלאַטיג מיט'ן קויפֿען, פאַרהאַן עפעס אַ שטערונג מצד דער רעגירונג, און אויב אידען וועלען מסר'ען, און מסר'ען וועלען אידען אודאי, קאָן מען אַמאָל אַריינפאַרען און, חלילה, געהן אין קרימינאַל, אַפילו אויף שווערע טורמע, באַהיט זאָל מען ווערען. דעריבער האָט ער געפרעגט דעם רבי'ן, וואָס ער הייסט איהם טון.

דעם רבי'ן ר' מלך האָט גלייך אַ שטויס געטון אין קאָפּ, אַז עס וואָלט גלייך געווען, ווען דער פֿלטיאל הַרוויץ זאָל איהם צונעמען פאַר אַ שותף. גראָר איצט, ווען ער האָלט ביי חתונה האָבען, ער דאַרף אַ סך געלט, צאָהלען אַלץ פאַר פֿלייס צד אַליין, קויפֿען מתנות, וואָלט איהם דאָס שותפות שטאַרק צונוץ געקומען, גאָר שטאַרק. פאַרשטעהט זיך, אַז פֿלטיאל וועט פון איהם, דעם רבי'ן, קיין געלט אין געשעפט אַריין נישט פאַרלאַנגען. חלילה! נישט איינמאָל האָבען איהם שוין חסידים אַריינגעצויגען אַלס שותף אין מסחרים. אָבער דאָסמאָל איז דאָס געשעפט צו גרויס אַפּצוגעבען אַ שותפות. דאָס איז צו שטאַרק, האָט ער געטראַכט, דער ניעשאַווער. עס קאָן נאָך פֿלטיאל'ן פאַרדריסען און מען קאָן איהם אינגאַנצען אָנווערען, וואָס עס וואָלט געווען אַ גרויסער שאַדען, גאָר אַ גרויסער. אָבער פון דער אַנדערער זייט איז פֿלטיאל אָנגעשראַקען. דאָס מסחר איז מיט אַ שטערונג, ס'האַלט, חלילה, ביי תּפּיסה, און זיין, דעם רבינ'ס צוזאָג, אַז אַלץ וועט געהן, מיט גאָט'ס הילף, אויפֿן גלייכען וועג, וועט פֿלטיאל'ן שטאַרקען.

ער האָט דעריבער גענומען פֿלטיאל'ן אַפּשלעפען, האָלטען איהם וואָס מ'הער אין ניעשאַווע, נישט געוואָלט געזעגענען

איהם. דאָס, האָט ער געוואוסט, ברענגט חסידים אַלעמאָל אַריין אין אַ צירודערונג, איבערהויפט חסידים גבירים, פאַרנומענע מענשען, אַזעלכע, וואָס האַנדלען גרויס, מיט גענעראַלען און שררות, און האָבען מורא פאַר מסירות. דאָס שרעקט זיי, ווייסט ער, דאָס וואַרפט זיי אַראָפּ פון קוראַזש, פון דער זיכערקייט, פיהלט זיי אָן מיט מורא, זיי ווערען ווייכער און געהען איין אויף אַלץ.

וויפיל מאָל פּלטיאל הירוויץ האָט אַריינגעשיקט ישראל אַביגדורן צום רבי'ן, אַז ער וויל זיך געזעגענען, האָט דער רבי איהם געלעזט זאָגען:

— עט, וואָס איינט ער זיך אַזוי, פּלטיאל?

פּלטיאל הירוויץ האָט זיך שיער נישט געעקט פון צרות. אויף איהם האָבען אין דער היים געוואַרט געשעפטען, מענשען. טאָג-טעגליך האָט ער געקראָגען טעלעגראַמעס פון זיינע פאַרוואַלטער, ער זאָל שוין קומען אַהיים. ער האָט זיך געבע-טען ביי ישראל אביגדור'ן, אַנשטופענדיג איהם אין דער האַנט ריינישען אומגעזעהלט:

— ישראל אביגדור, געה אַריין און זאָג דעם רבי'ן, אַז כ'מוז אַוועקפּאָהרען. גענעראַלען וואַרטען אויף מיר. אַזוי זאָלסטו זאָגען — גענעראַלען.

נאָר דער רבי האָט נישט געוואַלט הערען.

— עט — האָט ער געזאָגט — כ'וועל איהם שוין אַליין רופען.

ווען מ'וועט דאַרפען...

פּלטיאל הירוויץ'ען האָט שוין אַפילו דער עסק אַנגעהויבען פאַרדריסען.

ביי זיין גאַנצער חסידות, איז ער געווען אַ איד אַ תקיקה, אַן אַריינגעהער צו גרויסע לייט. ער האָט אַפילו שוין נישט איינמאָל געהאַט געטרונקען וויין צוזאַמען מיט פריצים און אָפּ-צירען, אַפילו אַמאָל עפעס געגעסען אויך, און טאַקע אין בלו-זען קאַפּ, און אַפילו נישט גאַנץ פּשר. אין פעטערבורג פּלעגט ער אפילו מיטגעהן אין טראַקטירען, נישט אַלע מאָל אָפּגעהיט געווען אין אידישקייט. און אין די וועלדער, אין וועג, אַז אַ

יונגע גויע, אַ ווייב פון אַ וואַלד-וועכטער, פלעגט צו איהם זיס שמייכלען ביים אַראָפּציהען די שטיוועל פון די פיס סאַרן שלאָפען געהן און געבעטען אַ העכערען לוינ פאַרן מאַן, האָט ער נישט אָפּגעזאָגט, ניין. מיט גרויס פאַרגעניגען האָט ער זיך געלאָזט קושען פאַר דאַנקבאַרקייט די האַריגע גבירישע האַנט און געהייסען פאַרלעשען דעם לאַמפּ...

די דאָזיגע זינד, אויף וועלכע ער פלעגט נישט איינמאַל אַ שווערען זיפּן געבען, האָבען אָבער אויך אין זיין גלויבען אַריינגעטראָגען אַ שטיקעל צומישונג, אַפילו הפקרות אויף אַ ווייל. איהם האָט גענומען פאַרדריסען אפילו אויף דעם רבין זיינעם. וואָס רבי איז רבי — איז איהם געקומען אַ געדאַנק אין קאָפּ — און געשעפט איז געשעפט. ער האָט זיך געבוּג טעוועט.

— נישט איז נישט! — האָט ער אפילו אין פּעס אַ זאָג געטון ישראל אביגדורן. — וועל איך פאַהרען אומגעזעגענט. אָבער באַלד האָט ער חרטה געהאַט. ער האָט זיך דער-מאַנט, אַז די געשעפטען זענען נישט אלע מאָל גאַנץ אין אַרד-נונג, אַז אידען מוסרים, נישט-פאַרגינערס, פעהלען נישט. דער-צו טאַקע איז דער גיהנום אויך נישט קיין קלייניגקייט. מען ברענגט און מען בראַט, טאַטע געטרייער אין הימעל. לערנען קאָן מען נישט, אַ דאָוונען מוז מען אויך אַמאָל אַראָפּשלינגען. אין וועג קומט אלץ אויס, נישט נאָר אַ מנחה, נאָר טאַקע אַ טלית-און-תפילין אויך. זינד איז אויך דאָ. איי, וואָסערע זינד, גאָט אין הימעל!... און גאָט געדענקט אלץ, פאַרצייכענט אלץ. ער איז אַ נוקם ונוטר, גאָט, ער רעכענט זיך אָפּ אפילו פאַר זינד פון די עלטערען אויף קינדער. מען דאַרף רחמים, אַ בע-טער פאַר זיך, אַ צדיק. גאָט האָט ליב זיינע צדיקים, און די, וואָס האַלטען אויס זיינע צדיקים, פאַרגיט ער, דער אויבער-שטער. אמת, זיי דאַרפען אַ סך, די צדיקים זיינע. זיי דאַרפען פאַהרען אין וואַרמבעדער, זיי און זייערע ווייבער, קינדער און אייניקלעך, זיי דאַרפען זייד און אַטלעס און סאַמעט און פו-טערס. זייערע ווייבער דאַרפען צירונג, גאַלד. אויך האָבען זיי

קינדער אַ סך, די צדיקים. זיי מאַכען שטענדיג שמחות, ברוי-
כען זילבער, ברייליאַנטען, פּערל. אָבער זיי זענען ווערט. עס
איז דאָ אויף וועמען זיך צו פאַרלאָזען, ביי וועמען צו בעטען,
ביי אַ קראַנקהייט, הלילה, צי ביי אַ מסירה. ס'איז דאָ אויף
וועמען זיך אָנצושפּאַרען. עס איז גוט זיך אָנצושפּאַרען, אַפילו
ווען מען איז אַ גביר, אַן עושר. וואָס איז דען דער מענש,
מישטייגט געזאָגט!...

און ער האָט באַדויערט זיינע שלעכטע געדאַנקען, חרטה
געהאַט אויף זיינע שאַרפע רייד. ער האָט אַראָפּגעבויען דעם
קאַפּ, איבערגעקלערט, איבערגעטראַכט, אפשר איז דאָ עפעס אין
דעם, וואָס דער רבי וויל איהם נישט געזעגענען. אפשר זעהט
ער עפעס. מעגליך אַ געפּאַהר, אַ מסירה, הלילה, אפשר גאָר אַ
רציחה, באַהיט זאָל מען ווערען. די גאַנצע וועלט איז פול מיט
מוסרים, גזנינים, נישט-פאַרגינערס. און אַז נאָך אַ גאַנצער וואָך
איבערטראַכטען און ציטערען איז ישראל אביגדור ענדליך גע-
קומען צו איהם מיט אַ פייערליך פנים און סודות'דיג געזאָגט:

— ר' פּלטיאל, דער רבי לאָזט אייך רופּען!

איז פּלטיאל הורוויץ אַריין אַן אונטערטעניגער, אַ גע-
האַרכזאַמער, אַ גלויביגער, גרייט צו טון אַליין, וואָס דער רבי
וועט פון איהם פאַרלאַנגען.

דער רבי האָט פּלטיאל'ן אויפגענומען מיט שמחה.

— זיין, פּלטיאל — האָט ער איהם ענטקעגענגעשמיכעלט

— זיין!

אַליין איז ער צוגעגאַנגען צום שענקעל, ער האָט אַרויסגע-
נומען לעקעך און ווייז און אַנגעגאַסעו פּלטיאל'ן אַ פולעו זיל-
בערנעם בעכער.

— רבי — האָט זיך פּלטיאל געוועהרט — דער רבי אַליין

איז זיך מטריח?

נאָר דער רבי האָט איהם נישט געהערט און אַזוי ברייט
אַנגעגאַסען, אַז ר'האַט אַ סך איבערגעגאַסען איבער'ן טיש.
פּלטיאל האָט אין דעם געזעהן אַ גוטען סימן, אַ סימן פון
מזל, גוטס, אַ סך געלט.

דערנאך האָט דער רבי איהם דערלאָנגט די האָנט. ער
האָט געהאַלטען דעם גביר'ס האַריגע, פעסטע האָנט אין זיין
ווייך גוט-אידישער האָנט און געזאָגט האָסטיג:
— מילא, כ'זעה דאָך, פֿלטיאל, אַז דו ביסט דערשראָקען,
איז פֿדי זאָלסט נישט מורא האַבען, וועלען מיר איהם נעמען
עומסות דעם וואָלד. כ'זעה דאָך, אַז ס'איז מן-השמים...

פֿלטיאל האָט אָפֿילו קיין וואָרט נישט גערעדט אַנדערש.
— זאָל זיין מיט גליק — האָט ער געוואונשען, געשאָ-
קעלט דעם רבינס האָנט און געטרונקען דעם שלעכטען וויין,
וואָס דער גבאי ישראל-אביגדור מאַכט אַליין און פֿאַרקויפט
איהם ביים טיש פֿאַר אונגער-וויין.

נאָך פֿלטיאל'ס געזעגענען, האָט דער רבי ר' מלך מיט
גרויס השק פֿאַררויכערט אַן האַוואַנאַ-ציגאַר, וואָס דער גביר
האָט איהם איבערגעלאָזט, און געלאָזט געדיכטע קנולען רויך.
ער האָט מיט הנאה אָנגעריבען עטליכע מאָל די הענט און
געברומט:

— געלויבט זיין ליבער נאָמען.

דערנאָך האָט ער זיך אַוועקגעזעצט צום טיש, אַליין אויס-
געטרונקען אַ בעכער וויין און פֿאַרביסען מיט לעקעך. דאָס
האָט איהם אַריינגעבראַכט אין אַ געהויבענער שטימונג, דער-
מאָנט איהם אין שמחות, דערמאָנט איהם אין דער גיכער חתונה
זיינער מיט דער בתולה דער יתומה.

ער האָט פֿאַרצויגען דעם שטערען, וועלענדיג זי זעהען
כאָטש ער האָט זי נישט געקענט. ער האָט דעריבער אַרויסגע-
רופען אין זפרון זיינעם דאָס צעשוואומענע בילד פֿון זיין דריט
פֿאַרשטאַרבען ווייב.

דערנאָך האָט ער האָסטיג גענומען טינט און פעדער און,
כאָטש ער האָט נאָר וואָס געהאַט אַוועקגעשיקט אַ בריף צום
מיידעל'ס פעטער, האָט ער שוין נאָכגעשריבען אַ צווייטען, אַז
אויב אָפֿילו ער, דער פעטער איהרער, דאָרף פֿאַהרען אין וועג,
זאָמען געלט, זאָל ער עס אָפֿלייגען אויף אַן אַנדערש מאָל

און שוין קומען קיין ניעשאַווע. דעם שאַדען וועט ער איהם
באַצאָהלען, מיט גאָטס הילף, דאָפּעלט, כּפּל-כּפּלים.
איצט מעג ער עס זיך פאַרגינען – האָט ער געטראַכט,
געדענקענדיג אין שוואַפּות'דיגען וואָלד. עס וועט, מיט דעם אוי-
בערשטענס הילף, זיין גוט – האָט ער געהאַט בטחון – און אי-
דען וועלען נישט מסר'ען. חלילה! אידען זענען, ברוך השם,
אידען.

פינפט קאפיטעל

נחום'טשע איז אין ניעשצווער הויף אויף קעסט געווען
איינזאם, עלענד.
קיין טענות האָט מען צו איהם מעהר נישט געקאנט האָ-
בען, ניין. נאָך די ערשטע טעג קינדערישער דערשראָקענקייט,
האָט ער זיך פלוצלינג אַרויסגעוויזען פאַר אַ מאַן.
די טאָג-טעגליכע שמחות פון די חתונה-טעג ביז איבער
די שבע-ברכות, די צוויי ציינלאָזע זקנים מיט זייער דזשאַמ-
דזשען איהם סודות אין די אויערען, דאָס זינגעניש פון די
חסידים, די זיפצענדיגע אומפאַרשעהמטע בליקען פון די מחותנת-
טעם, די בייזע גראָבע ברומערייען פון שווער, דאָס גאַנצע
ערוואַרטעניש פון אַלע זייטען — האָט דעם עמפּינדליכען פער-
צעהן-יעהריגען יונגעראַנטשיקעל דערדריקט, געלייגט זיך שווער
אויף איהם, ווי אַן אונגעהויערער באַלאַסט, געפייניגט זיין גע-
מיט און איהם אַזוי צערייצט, אַז בלייבענדיג פלוצלינג אַרייב-
געשטויסען צו סערעלען אין צימער, הינטער אַ האַסטיג-פאַר-
האַקטער טיר, האָט ער נישט געזעהען סערעלען זיין יונג וויי-
בעל אין קלאַרען שימערירנדיגען בעטגעוואַנט, נאָר אַ ווייסען
נאַכט-טשיפיק, רויט-בלענדענדע בענדער און אַ פאַר פאַרפלאַמ-
טע באַקען, וואָס האָבען איהם אַנגעפיהלט מיט שרעק, מורא,
פרעמדקייט, בושה און הילפלאָזיגקייט. אַ חוץ צער האָט ער
גאַרנישט געפיהלט איז די שלאָפלאָזע נאַכט.

סערעלע האָט אויף נחום'טשען געוואָרט, באַגעהרט. אָבער אין איהר וואָרטען, באַגעהרען, איז נישט געווען גאַרנישט קיין מורא'דיגס, אונערוואָרטעטעס, סודות'דיגס, צייטערדיגס, וואָס ציהט אַזוי צו, איבערהויפט עמפּינדליכע אינגלעך אין דער ער-שטער אויפּוואַכענדער רייפקייט. עס איז בלויז געווען דאָס שטומע וואָרטען פון אַ זי, דאָס געדולדיגע וואָרטען פון אַ באַשעפעניש אין זיין רייפקייט, דער קאָלטער דראַנג פון אַ פיש, וואָס יאָגט אין די וואַסערען, פּדי אויסצושפּייען די רויגען-אַ געזונטע, אַ פּריה-רייפע, ווי מעהרסטענס אידישע מיידל-לעך, אַ גרייטע מוטער שוין, פאַרטיג צו פּרוּכפּערונג און צו ברענגען דורות, אַ צוגעגרייטע דורך די שוועסטער איהרע און דורך די ווייבערישע דינים, האָט זי מיט שטאַרקען באַגעהר אַפּגעוואָרט איהר באַשערטען אָהן יעדען ווידערשטאַנד, אָהן יעדער קאָפּריו אַפּילו. זי האָט נישט פאַרמאָגט גאַרנישט אַזוינס ווי אַזוי צו דערנעהנטערען צו זיך דעם באַשערטען איהרען, קיין שום ליב וואָרט, קיין ווייבערישען בליק. קיין באַוועגונג אפּילו, וואָס זאָל צוציהען, לאַקען, צערטלען, פאַרשפרעכען. זי האָט בלויז געוואָרט, אונטערטעניג, שווייגענדיג, שווער, אונטער דעם פּוילען פאַק בעטגעוואָנט, ביז זי איז איינגעשלאָפען און גערעדט דערנאָך פון שלאָף אומגעלומפּערטע, שווערע, אומפאַרשטענדליכע רייד, וואָס האָבען דערמאָנט אינגאַנצען אין די ווערטער פון איהר טאַטען. דאָס האָט דעם וואַכען נחום'טשע נאָך מעהר דער-ווייטערט.

ערשט שפעטער, פּלוצלינג, ווען אַלע אין הויף האָבען שוין געהאַט אַנגעוואוירען די האַפּנונג צו דערלעבען פון איהם נחת און דער רבי האָט זיך שוין גענומען גרייטען רעדען ווע-גען אַ גט, ערשט דעמאָלט, ווען קיינער האָט זיך אויף איהם מעהר נישט אומגעקוקט, נישט געפיהרט איהם, נישט אונטער-געזאָגט איהם, נישט געשטאַנען אויף דער וואַך הינטער דער טיר, נישט פאַרהאַקט די טיר הינטער איהם, נישט געקוקט איהם אין די אויגען — איז מיטאַמאָל געוואָרען רייף ביי איהם עפעס, האָט אין איהם אויפּגעוואַכט אַ שטאַרק געפּיל, וואָס האָט איהם

אָנגעגאַסען מיט אַזאָ אונערװאַרטעטער קראַפט, מיט אַזאָ לעב-
צענדער זיסער שטאַרקייט, אַז ער האָט אַליין דערפיהלט דעם
פראַצעס פון װאַקסען, געפיהלט װי די ברוסט זיינע װאַקסט
זיך פאַנאַדער, די אַרעמס פיהלען זיך אָן מיט קראַפט, די אַדע-
רען אין די פיס ציהען זיך אָן און די בלוטען אַרבייטען היי-
סער, שנעלער.

אויך די אויגען זיינע האָבען אָנגעהויבען אַנדערש זעהן.
אָנשטאַט זייער פריהערדיגער פאַרנעפעלטקייט, װען זיי האָבען
בלויז געזעהן דעם שטיק װיסען טשיפיק און די רויטע בענ-
דער, זענען זיי איצט געװען קלאַר, ריין װי אַ שױב, װאָס מען
װישט אויס פון פאַרלאָפּענקייט, און דערזעהן האָבען זיי צום
ערשטען מאל אַ פרוי, נישט קיין אויסגעפאַנטאָזירטע ביי די
גמרות, נישט קיין פאַרנעפעלטע, דורכזיכטיגע ביי די קבלה-
ספרים, נאָר אַ פרוי פון בלוט און פלייש, פון לייב, װאָס
שניידט זיך אַרויס פון קלאַר-שימערדיג בעטגעװאָנט.

דער פּלוצלינגדיגער ערוואַכענדיגער באַגעהר צו באַהער-
שען, באַזיצען, איז ביי איהם געװען אַזוי שטאַרק, אַז ער איז
אין זיין ערשטען געבאַט געװען זיכער, גאַרנישט װי קיין שע-
מעוודיג אינגעל, נאָר װי אַ געניטער רייפער מאַן. זי האָט
איהם גלייך לייב געקראָגען, סערעלע, שטאַרק לייב, װי אַ מאַן
און אַ קינד צוזאַמען. זי איז צוגעבונדען געװאָרען צו איהם מיט דער
גאַנצער לייבע פון אַ שטאַרקער פרוי, װאָס זוכט אין איידעלען
צאַרטען מאַן נישט אַזויפיל דעם מאַנסביל, װי דאָס קינד, דאָס
קינד צו צערטלען און צו אָפּפערען זיך דערפאַר.

סערעלע'ס עלטערע שװעסטער האָבען געגלאַנצט מיט
שמאַלציגע אויגען, הערענדיג די פריהמאָרגען-באַריכטען פון
סערעלע'ן ביים אָנטװען זיך, אַזוי אַז זיי האָבען שױן אפילו
אָנגעהויבען צופיל מורא האָבען פאַר דעם דאָזיגען אומפאַר,
שטענדליכען נחום'טשע, מורא געהאַט איהם אָנטרויען אידישקייט-
טרויען די שװעסטער, און אָפּגעמאַכט צו היטען זי, שלאָפּען
מיט איהר צוזאַמען, ביז װי לאַנג עס װעט אויסקומען נאָכ'ן דין.
- נעדענק, סערעלע - האָבען זיי איהר געװאָרענט -

פיי א פשר'ע אידישע טאכטער. וואָרים איבער דריי זאָכען גע-
הען יונגע ווייבער פריה פון דער וועלט ביי דער קינפעט - צוליב
נישט נעמען חלה, צוליב נישט צינדען ליכט אין צוליב נישט
אָפּהיטען טהרה. סערעלע, אַ מאַן דאַרף מען ליב האַבען,
אַבער די הייליגע תורה דאַרף מען נאָך ליבער האַבען. זאָלסט
זיך האַלטען פון דער ווייטענס, נישט לאָזען אַגריהרען זיך...

סערעלע האָט צוגעשאַקעלט מיט'ן קאַפּ, כאַטש זי האָט
געוואוסט ביי זיך, אַז זי וואָלט פאַר קיין פאַל נישט אימשטאַנד
געווען אַפילו איין איינציג וואָרט זאָגען איהר נחום'טשען ענט-
קעגען. מיט דער גאַנצער אונטערטעניגקייט פון פראַסטע פשוטע
ווייבער האָט זי שוין געקוקט אויף נחום'טשען, אויף דעם לייכ-
טען, געשניצטען, שוואַרץ-אויגיקען מאַן, אין וועלכען זי האָט
געזעהן אַ סך, אַ סך העכערס פון זיך. ניין, זי וואָלט נישט
אימשטאַנד געווען אַוועקצונעמען די האַנד, ווען ער, נחום'טשען,
זאָל נאָר וועלען זי ביי דער האַנד נעמען.

אַבער אַלע אַנואַגענישען זענען געווען איבעריג. נחום'טשען
האָט אַפילו נישט פרובירט ווען עס איז צוצוגעהן צו איהר
נעהנטער, ווען עס איז אויסגעקומען צו זיין אַליין ביי זיך אין
שטוב. אַפילו ביים עסען האָט ער געשוויגען. יעדעס מאָל, ווען
זי האָט איהם צוגעלעגט נאָך אַ הינהערש פליגעלע פון איהר
טעלער אין זיינעם, האָט ער עס איהר צוריקגעגעבען שוויי-
צענדיג, אַפילו נישט קוקענדיג אויף איהר.

ער האָט זי נישט ליב געהאַט, נחום'טשען, פון דער ער-
שטער מינוט אָן. זי איז איהם געווען דערווידער מיט איהר
שווערקייט, מיט איהרע פראַסטע ווייבערישע רייד, מיט איהר
שווער אַטעמען, מיט איהר אַפט רעדען אין שלאַף, מיט איהרע
תחינות, וואָס זי האָט שוין, ווי אַן עלטערע אידענע, געזאָגט
אַפט און מיט אַ ניגון, און מיט איהר גאַנץ שווער, אַנגעבאַזען
רויט-באַקיג טעמפּ פנים, וואָס איז נאָך מגושמ'ער געוואָרען אין
דעם הויכען אַטלעסענעם טשיפיק מיט דעם וואָרד קאַרשען,
בלימעלעך און ציטער-נאָדלען, וואָס האַבען געפלאַטערט ביי

יעדער באַוועגונג איהרער און זיך אַראָפּגעלאָזט אויפ'ן גענאָלטען קאַפּ.

ער האָט זיך איבערהויפט געפיהלט פּרעמד, עלענד און איינזאַם אין ניעשאַווע, פּויל מיט בענקשאַפט נאָך דער היים אין ראַכמאַניווקע.

די היים איז איהם פּסדר געשטאַנען פאַר די אויגען, אויף קיין רגע איהם פון זינען נישט אַרויס. ער האָט געזעהן פאַר זיך דעם ראַכמאַניווקער גרויסען אויסגעקאַלכטען הויף מיט זעם פּלומפּ אין סאַמע מיט, אַ גרינער ברונים, וואָס פון זיין ליי-בישען געשניצטען קאַפּ, פון ברייט-געעפּענטען מויל, רינט שטענ-דיג קלאַר קאַלט וואַסער און פאַלט מיט אַ ראַשיגער שמחה אויף די קלאַרע ווייסע שטיינער, אויסגעוואַשענע און אויסגע-ריבענע פון שטענדיגען וואַסער-פּליסען. די שטובען זענען הויכע ביי זיי אין דער היים, ברייטע און שטאַרק לייכטיגע. די פענס-טער קלאַרע, לויטערע, פאַרהאַנגען מיט שניי-ווייסע לויטערע פאַרהענגלעך. איצט זענען זיי מסתמא האַלב געעפּענט און דער לייכטער ווינד שפּילט זיך מיט זיי. נאָך סוכות וועט דער הויף-משרת, נפתלי, אָנשיטען געל זאַמד צווישען די דאָפעלטע פענס-טער און די דינסט, מאַריאַשקע, וועט אויסשניידען פון רויט פאַפּיר הויכע שקאַרמיצלעך אין פאַרשטעקען זיי אין געלען זאַמד. זי וועט אויך אָנוואַרפען שטיקלעך ווייסע וואַטע, ווי שניי-פּליטערלעך.

ביים פּאָטער אין שטוב זענען די ווענט אויסגעקלעפט מיט טאַפעטען אין גילדערנע פּלעטער. אין שטוב שמעקט מיט שטאַרקער שמעקעדיגער טהע, וואָס דער פּאָטער טרינקט אַ סך פון אַ רויט-געמאַלט גלאָז. ער רויכערט דינע פאַפּיראַסלעך, שמעקעדיגע, וואָס לאָזען זעהר דינע, גערעהטע בלויליכע קנוי-ליכלעך רויך. די צוריענע נעגעלעך און בשמים רייסען זיך דורך די עטליכער ליי זילבערנע בשמים-ביקסען, קריכען דורך דער באַגלאָזטער טיר פון דעם רויט-מאַהאַניענעם שובען-שענ-קעל. ער זינגט מסתמא אַ לידעלע, דער פּאָטער, אַ זעהר שטיל זמרעל, אַ האַרץ-נאָגענדעס. יעדעס מאָל, ווען ער זעהט איהם

נחום'טשען, שמייכעלט ער איהם ענטקעגען, נישט ווי אַ פּאָטער-
נאָר ווי אַ חבר.

— נו, וואָס, נחום'טשע? — פרעגט ער גלאַט אזוי זיך. —
לערנט?

אויף דעם ערשטען שטאָק איז דער מוטער'ס וואוינונג.
די שטופען זענען ברייטע, נאָר טונקעלע, די פענסטער זענען
פארהאנגען מיט שווערע גארדינען און פליישענע פּאַרטיערען.
אַ גלאַנציקער בייכיגער סאַמאָואַר אויף אַ גרויסער טאַץ זידט
געמיטליך. פון די טירען אויף די קליידער-שענק קוקען אַרויס
גרויסע לייבען-קעפּ מיט קיילעכדיגע רינגען אין די מילער.
זיי זענען נישט בייזע, די לייבען-קעפּ, כאָטש זיי האָבען גע-
דיכטע געשניצטע גרוועס און קייטען צווישען די צייהן. זיי
זענען היימישע לייבען, שטופיגע, געמיטליכע. פון אַלע זייטען
שימערירט זילבער, לייכטער און קאַנדעליאַברעס, זילבערנע בע-
כערס, בעכערלעך, טעצעלעך, קוישעלעך, קרוגען, פאַרביג גלאַז-
וואַרג, קריסטאלען.

די מאַמע, אין אַ ברוין טיכעל אויפ'ן קאָפּ, אַרומגענומען
ביז צו די ברעמען, איז אַפילו אַפּטמאָל נישט ביים געזונט. זי
ליידט אויף קאָפּ-וועהטאָג. אָבער איהר וועהטאָג איז אַ שטילער,
אַ היימישער, אַ צוגעוועהנטער. זי זיצט שטענדיג פּמעט אויף
דער אַטאָמאַנע, מיט די פּיס באַהאַלטען אין זיידענעם קלייד.
בלויז דינע, זעהר דינע שפיצלעך פון די קליינע אַטלעס-שוואַר-
צע שיכלעך קוקען אַרויס. ס'רוב לייענט זי.

אין שטוב איז פּמעט תמיד דאָ עפעס אַ ווייטע קרובה,
אַ גרויסאַרטיגע קרובה, עפעס אַ רבי'שע טאָכטער אַ גרושה,
וואָס האָט נישט געקענט אויסקומען מיט איהר מיוחס'דיגען מאַן,
טאַקע צוליב איהר גרויסאַרטיגקייט, און געקומען דערפאַר קיין
ראַכמאַניוקע, אין דעם הויף, וואו מען קען אַלץ פאַרטראַגען,
מוחל זיין און מען מישט זיך נישט צו קיינעם.

אַפּגעשלאָסען איז מען אין הויף, אַפּגעזונדערט פון אַרוי-
הינגען שטעדטעל, ווי אין עפעס אַ פּריצישען שלאָס. דער ער-
שטער שטאָק, די רבי'צינס וואוינונג, געהער זיך גאַרנישט אָן

מיט'ן אונטערשטען, מיט'ן רבי'נס שטובען און מיט די חסידים.
אפילו מאַטיע גדול באַווייזט זיך דאָ נישט. בלויז נאָר אַמאָל,
ווען עפעס גאָר אַ רייכער, קורץ-געקליידעטער גרויס-שטאַטי-
שער חסיד קימט אַראָפּ פון פעטערבורג אָדער פון מאַסקווע,
געהט ער אַרויף מיט אַ וויזט צו דער רבי'צין. די רבי'צין איז
מכבד מיט גוטען ווין, מיט זיסיגקייטען און, צוזאַמען מיט דער
פרעמדער קרובה איהרער, זיצט זי ביים טיש. זיי קוקען מיט
נייגעריגע אויגען אויפ'ן פרעמדען גרויס-שטאַטישען מאַן און
הערען נייעס פון דער גרויסער וועלט.

— וואָס-זשע — פרעגט די קרובה ביים פרעמדען — פע-
טערבורג שטעהט טאַקע נאָך אַלץ אויפ'ן אייגענעם אָרט? האָ?
ער, נחום'טשע, איז שוין אַ דערוואַקטענער. ר' פתחיה
זוילער לערנט שוין מיט איהם שווערע גמרות, וועגען חתונות
און גט'ען. מען רעדט איהם שוין שידוכים, איהם ציהט שוין
אפילו צו קבלה. אָבער די מאַמע זיינע כאַפט איהם נאָך צו זיך
אויפ'ן שויס, גלעט איהם דעם קאַפּ און זינגט איהם אַ וויג-
לידעלע, אַ מאַדנע לידעלע. ער געדענקט עס גאַנץ גוט, די
ווערטער און די מעלאָדיע.

דער פויגעל איז געפלויען אַ טאָג מיט אַ נאַכט,
אַ טאָג מיט אַ נאַכט,
געטראָפען ביי דער מלכה די לעדען פאַרמאַכט.
שטעה שוין אויף, גילדענע צורה,
כהאָב דיר געבראַכט פון מלך אַ בשורה...

ער רייסט זיך פון דער מאַמע'ס הענט. עס פאַסט איהם
נישט. נאָר די מוטער וויל איהם נישט אַרויסלאָזען.
— נחום'טשע — זאָגט זי צערטליך — קינד מיינס, זיי
נישט מצער די מאַמען, לעאָמך דיר זינגען אַווי. ביסט מקיים
פּיבוד-אם.

ער שעהמט זיך, אָבער עס איז איהם גוט, ווייך און וואַ-
רעם. און אַפטמאָל כאַפט איהם גאָר די קרובה, די גרושה, צו
זיך און קושט איהם אויס מיט גיריגקייט די אויגען זיינע. וואָס

מעהר ער רייסט זיך פון איהר, אַלץ האַסטיגער נעמט זי איהם אַרום, קושט איהם ווילד און לאַכט.

— חמור-אייזעל — זאָגט זי — וואו האַסטו גענומען אַזעלכע וואונדערליכע אויגען, נחום'ניו, פרינץ שעהנער? ..

וויפיל ער זאָל זיך נישט באַמיהען, נחום'טשע, צו פאַר-געסען אין דער היים, אין הויף, אין די שטובען, קאָן עס איהם פון זינען נישט אַרויס. ער פרוּבירט זיך פאַרטיפען אין די ספרים, פאַרמאַכען די אויגען. אָבער וואָס מעהר ער שליסט די אויגען, אַלץ שאַרפער שטעהט פאַר איהם די היים, יעדע שטוב, יעדער ווינקעלע. און אַלץ דאָ, אין ניעשאַווע, איז איהם פרעמד, דערווידער, אָפּשטויסענד, עקעלדיג אַפילו.

ער פאַרטראָגט נישט דעם גרויסען, שווערען הויף, מיט די אומגעלומפערטע געביידעס, וואָס קוקען מיט אָפּגעריסענע ווענט און מיט לאַטעס אַרום זיך. ער ליידט נישט דעם ברונים מיט דער פאַראַסטעטער קייט, וואָס האַלט אין איין סקריפען ביים אַרויפציהען וואַסער. עס דערקוטשען איהם די קופעס מיסט, וואָס ליגען כמעט ביים בית-המדרש און זענען שטענדיג באַזעצט מיט קעק, הינט, חזירים און קראַהען. איהם איבעלט דער ריח פון מקוה און באַד-בעזעמלעך, וואָס דרינגט אַריין אומעטום, דורך טיר און פענסטער. עס רעגען איהם אויף די צוקאָלטענטע „יושבים“ און חסידים מיט די צוריסענע טיזליקעס, פאַרפעצטע קאַפּעלאַטשען און פאַרקאָלטענטע בערד, די אידען, וואָס די בלאַטע ליגט זיי ביז די קעלנער פון די זשופיצעס און וואָס אַזעלכע האַט מען נאָך קיינמאָל אין ראַכמאַניווקע נישט געזעהן. רק זיי שטעהען מיט די צושפרייטע פאַלעס ביי די מויערען פון הויף, אונטער אַלע פענסטער, טירען, און טוען אָפּ אַ מענשליך געברויך.

איהם איז דערווידער דאָס גרויסע פאַס, וואָס שטעהט אין מיטען הויף, אויף צו וואַשען די הענט — נאָר קיין וואַסער איז דערין קיינמאָל נישטאָ, בלויו אויפ'ן דנאָ שווימט אַרום אַ ביסעל אַלט, געדיכט און עיפּושידיג פייכטקייט, צו וועלכען די אידען בויגען זיך אינגאַנצען אַריין, אַבי אָפּצוטינקען די הענט

און אַביסעל דערפון אַרײַנצוגיסען אין די הויזען, פדי צו מעגען
דאַוונען מיט אַ רוהיג געוויסען... איהם איז שווער איבערצוי-
טראַגען דאָס גרויסע בית-המדרש, וואָס איז נאַקעט, אָהן יעדער
באַפּונג. בלויז לאַנגע, שווערע הילצערנע טישען און בענק
שטעהען אין די זייטען, און צוריסענע ספרים, צופליקטע, זאַק-
געפונדענע, אָפּגעשליסענע, וואַלגערען זיך אָדער ליגען פּאַנאַנ-
דערגעוואַרפען, אָהן אַ סדר, אין די שווערע פּאַכען ביי די
ווענט. ער קאָן נישט סובל זיין דעם גרויסען אומגעלוימפּערטען
אויווען, הינטער וועלכען עס רייסט די נאָז מיט הקדש, מיט
שמאַטעס, מיט ברודיגע שווייסגע קערפּערס פּון קבצנים און וואַג-
דערער, וועלכע האַלטען זיך דאָרט אויף, שלאָפּען, רויכערען,
צעהלען נדבות און עיפּוש'ען. פרעמד זענען איהם די דאָ-
ווענענדיגע אידען מיט זייער שפּרינגען, טאַנצען, מאַכען קולות,
שלינגען ווערטער, וואַרפען זיך און מיט זייער משונה'דיגען
זינגען. מיאוס זענען איהם די סעודות אין בית-המדרש, די
שווערע טישען, ברודיגע טישטעכער, איבער וועלכע ישראל-אביגדור
קריכט אַרום מיט די פּאַרבאַלאַטיגטע שטיוועל, נעמט אין די
פּאַרטאַבעקטע הענט פיש און פלייש פּון רבינ'ס האַנט אַרויס
און טיילט עס צו די חסידים. וויפיל מאָל דער רבי אַליין דער-
לאַנגט איהם, נחום'טשען, אַ שטיקעל פיש מיט די הענט, בלייבט
עס איהם שטעקען אין האַלז פּון עקעל. ער קען נישט ליידען
דעם קלעביגען וויין, וואָס ישראל-אביגדור מאַכט אַליין, רופּט
איהם אונגער-וויין און טיילט איהם ביים טיש. ער שרעקט זיך
פאַר די אַלע רבי'שע קינדער, אייניקלעך און משפּחה, אידען
און יונגעלייט, פלייש'גע, האַריגע, מגושמ'דיגע און שלעכטע,
וואָס קוקען אויף איהם מיט בייזע, שלעכטע אויגען.
ער קאָן נישט פּאַרטראַגען די שטובען זיינע, וואָס זענען
באַשטעלט מיט שווערע שאַפעס, האַרטע לעדערנע שטולען און
ריזיגע בעטען, מיט אַ סך, אַ סך בעטגעוואַנט. עפעס שטענדיג
פליהען דאָ די פּעדערען, אַלץ איז פּאַרפּעדערט. ער קאָן נישט
ליידען דאָס עסען, דאָס אויסגעווייקטע פלייש, די שלעכט-אָפּ-
געזענקטע היהנצרישע פליגעלער, די שלעכט אָפּגעקראַצטע

וואַרימע קעלבערנע פיסלעך, די געפאלדעוועטע גריישלעך, וואָס זענען קלעפּיג, נישט-געשמאַק און געדיכט. ער קען נישט טריינ-קען די טהע, וואָס מען גיט דאָ אין גראָבע גלעזער, אָפטמאַל נישט איבעריג ריינע, און וואָס דערמאָנען מיט זייער ריח אין דער מקוה און אין די באַד-בעזעמלעך. ביי קיין פּאַל איז זיך פון דעם ריח נישט צו באַפרייען. און איהם איז אויך פרעמד און דערווידער דאָס אייגענע ווייב, די צעוואַקסענע סערעל, וואָס שטענדיג ליגט איהר דער לויזער טשיפּיק איבער די אויע-רען, די קליידער שווימען אויף איהר און די שיך איהרע, די שווערע, אומגעלומפערטע, קלאַפּען איבער דער זעלטען-געוואַשע-נער פּאָדלֶאַגע.

זי פּלאַמט מיט די באַקען יעדעס מאָל, וואָס ער קומט אַריין. זי פּאַרעט זיך, שטעהענדיג אויף אַן אָרט, און ווייזט אַרויס אַ סך אונטערטעניגקייט. אָבער אויסרעדען אַ וואָרט קען זי נישט. די איינציגע צערטליכקייט, וואָס זי ווייזט איהם, איז דאָס, וואָס ביים עסען נעמט זי אַרויס מיט די הענט אַ פּלי-געלע פון איהר טעלער און וואַרפט עס אַריבער צו זיינעם. און ער וואַרפט איהר צוריק מיט ווידערווילען דאָס שלעכט-אָפּגעזענקטע פּליגעלע, און אַ בענקשאַפט, אַן אומגעווענע בענקשאַפט נעמט איהם אַרום, ווי מיט רייפען. ער בענקט נאָך טאַטע-מאַמע, נאָך דער פרעמדער קרובה, נאָך די לייכטיקע שטוי-בען, נאָך דעם ברונגים אין הויף מיט דעם גרינעם לייבישען קאַפּ, וואָס גיסט וואַסער אויף אויסגעריבענע שטיינער, נאָך דעם בלאַנקענדען זילבער, נאָך די בלויע קנוילעכלעך רויך פון פּאַטער'ס דינע פּאַפּיראַסלעך, נאָך דעם געשמאַקען גערונך פון שטאַרקער רויטער טהע און נאָך די פאַרשיכור'ענדע ריחות פון נעגעלעך און בשמים, וואָס טראָגען זיך פון די זילבערנע בשמים-ביקסלעך איבער אַלע שטובען. די ריחות קיצלען איהם אַזש איז דער דינער געשניצטער

נאָן.

זעקסט קאפיטעל

די חתונה פון רבי ר' מלך פון ניעשאָווע מיט דער יתומה
מלכה'לע איז געפראָוועט געוואָרען מיט גרויס פייערליכקייט באַלד
נאָך שבת-נחמו.

גלייך נאָך תשעה-באב איז דער רבי מיט טויזענטער
חסידים צווייגעפאָהרען קיין קיטעווע, אַ שטעטלע אין די
קארפּאטען-בערג, וואו די חתונה האָט געדאַרפט פאָרקומען.
מלכה'לע, די פּלה, האָט נישט געוואָלט, דער חתן זאָל קומען צו
איהר קיין פרעמיסלע אויף דער חתונה. דער פעטער איהרער
האָט איהר אויסגעמאָלט דעם פּבוד, וואָס זי וועט האָבען מיט
דעם אָנקומען פון דעם ניעשאָווער מיט אַ סך רבנים, חסידים
און גבירים. אָבער זי האָס נישט געוואָלט הערען דערפון. זי
האָט זיך געשעהמט פאַר איהרע חבר'טעס מיט דעם אַלטען חתן
איהרען און זי האָט געסטראַשעט צו אַנטלויפען אין טאָג פון
דער חופּה, אויב מען וועט נישט מאַכען די חתונה ערגעץ
אַנדערש.

איהר פעטער, דער שטאַמלער, האָט שטאַרק געציטערט.
פון איין זייט האָט ער מורא געהאַט פאַר'ן ניעשאָווער'ס צאָרן;
פון דער צווייטער זייט האָט ער נאָך מעהר מורא געהאַט פאַר
דעם פּלה-מיידלע. ער האָט גוט געקענט מלכה'לע מוזיק, געוואוסט
וואָס פאַר אַ מרשעת און הפּקר-מיד זי איז. נישט איינמאָל איז
זי שוין געהאַט ענטלאָפען פון שטוב. קוים מען האָט זי צוריק-

געברענגט. ער האָט דעריבער אין זעהר איידעלע ווערטער און אָנצוהערענישען פּרובירט אויסקלערען דעם נייעשאַווער די זאָך. דאָס האָט זיין שטאַמלען נאָך מער פאַרשטאַרקט, אַזוי, אַז אַ שווייס האָט אים אַזש באַגאַסן. אָבער דער נייעשאַווער האָט זיך גאַרנישט געבייזערט.

— מיילא — האָט ער געזאָגט — אַ קינד נאָך, מען דאַרף

איר צוליב טון.

און ער האָט אויסגעקליבן פאַר זיין חתונה קיטעווע, אַ שטעטעל אַ זייטיגס, וואָס לייגט אין דער מיט וועג, איינגעפאַסט צווישען הויכע בערג, אַ שטעטעלע, וואו אידען זענען פּראָסטע אָבער גלויביגע. דערצו נאָך איז דאָס שטעטעלע אַ הייליגס. אויף די אַרומיגע בערג האָט אַמאָל דער בעל-שם געגראָבען ליים און געפירט מיט אַ פּערד און וועגעלע צו פאַרקויפּען. אויך אין טייכעל, וואָס שניידט דורך דאָס שטעטעלע, האָט זיך דער בעל-שם געבאָדען. אַ פּלאַכס איז עס, דאָס טייכעל, אַ קלאָרס. אָבער זייער אַ רוישיגס, אַ פּלאַפעלדיגס, וואָס לויפט מיט אַ סך שוים און זילבער איבער די שפיציגע שטיינער, וועלכע באַ-גלייטען עס פון ביידע ברעגען. אויף איין אָרט איז דאָס פּלאַכע טייכעל טיף, דערגרייכט אַ מענש ביז איבערן האַלז. אויף דעם דאָזיגען אָרט האָט דער בעל-שם געוואָשען דעם צוגעקלעפטען ליים פון זיין קערפּער. קראַנקע ווייבער, עקריות, קומען דאָ זיך באַדען און געהאַלפּען ווערען. און אויך דער רבי ר' מלך האָט געוואָלט זיך דאָ טובל'ען פאַר'ן פּערטען מאָל חתונה האָבען. ער פיהלט זיך נאָך אַפילו ביי די כחות, דאַנקען גאָט אין הי-מעל, אַודאי, אָבער עס מאַכט נישט אויס צו באַדען זיך אין אַזא הייליגען קוואַל, דערצו נאָך, ווען מען וויל ברענגען אַ בן-זכר אויף דער וועלט.

די חתונה איז געפּראָוועט געוואָרען גרויס. אַ חוץ טוי-זענטער חסידים, זענען אַ סך בערג-לייט אָנגעקומען, „גאָדעס“ פון די אַרומיגע בערג. באַפעדערטע שקאַצים, ברייט-אַרבעלדיגע שיקסעס, מיט פאַטשערקעס באַהאַנגען, זענען מיט היי-וועגעלעך אָנגעפּאַהרען, געטאַנצט אין אידישע שענקען און געשאַסען אויף

„וויזאט“. הינקענדיגע פאסטוכער מיט זייערע סטאדעס שאָן האָבען זיך פארהאלטען. אויסגעדארטע לאַנג-וואַנסענדיגע פויערען מיט געלאַטעטע קניהען האָבען פערד אָפגעריסען פון דער פּעלד-אַרבייט, אויסגעבעט די וואַנעס מיט שטרוי און געפיהרט חסידים. צוליב די גוטע פאַרדינסטען, האָבען זיי טרוקענע צווייגען אָנגע-לייגט און פויערען ל'פּוּד דער חתונה געצונדען. צוזאַמען מיט עטליכע קאַפעליעס אידישע קלעזמער און ברחנים, איז אויך אַ גוי'שע קאַפעליע געקומען, אַ קאַפעליע פון פידלען, פאַסטוּך-פלייטען און אַ קאַבּוּזאַ אָן אָנגעבלאָזענע ציגען-פעל, אויף וועל-כער אַן אַלטער און אויסגעטרוקענטער באַרוועסער זקן אין אַ שעפּטען-פעל האָט געשפּילט.

צומאַרגענס נאָך דער חתונה איז צוריק קיין ניעשאַווע אַ קאַראַוואַן מיט פויערען אַהיימגעפּאַהרען. בלויז אויף אַהיימצו-פּויערען מתנות און דרשה-געשאַנק האָט מען עטליכע פויערישע וועגעלעך געדאַרפּט דינגען. נאָך זיי איז דער רבי מיט זיינע נאָהענטע אין אַ קאַרעטע געפּאַהרען. בריטשקעס מיט נגידים, שטרוי-וועגעלעך מיט באַלעבאַטישע חסידים און פּוס-געהער אַרימעלייט האָבען זיך לאַנג געצויגען איבער די באַרגיגע שטוי-ביגע וועגען און שליאַכען. פון הינטען איז דאָס יונגע ווייבעל מיט אַ סך ווייבער, מחותנת'טעס, דינסטען און משרתים געפּאַה-רען. חסידים האָבען געזונגען.

אַבער דאָס אַלץ איז נישט געווען אימשטאַנד צו דער-פרעהען דאָס האַרץ פון עטליכע-און-זעכציג-יעהריגען חתן, דעם רבי ר' מלך.

אַ טרויעריגער, נישט אַזוי ווי ער זאָל צוריקפּאַהרען פון אַן אייגענער חתונה, נאָר ווי פון אַ לויב נאָך אַן אייגענעם, איז דער רבי געזעסען אויף דער אויסגעבעטער קאַרעטע, אַרומגע-רינגעלט מיט די משמשים. די געזאַנגען פון די חסידים האָבען איהם גערייצט, אויפגעוועקט.

ער האָט געהאַט צוליב וואָס טרויעריג צו זיין, דער רבי ר' מלך.

שוין אין טאָג פון דער חופה האָט מלכה'לע, די כלה, באַוויזען גאַרנישט קיין שעהנע זאַכען.

דער מנהג איז געווען אין ניעשאַווע אַפצוגאַלען דער כלה די האָר נישט צומאַרגענס נאָך דער חופה, נאָר אין טאָג פון דער חופה. דאָס איז געווען הייליג, און קיינער פון ניעשאַווער הויף האָט נישט געוואָגט זיך געגען דעם געגענצושטעלען. אויך צו מלכה'לען זענען אין חופה-טאָג געקומען צוויי ווייבער מיט דער טוקערין פון שטעטעל, כדי דורכצופיהרען מיט גרויס פאַראַד די אָפּגאַלונג. אָבער מלכה'לע האָט זיך איינגעקלאַמערט מיט ביידע הענט אין איהרע געדיכטע שוואַרצע האָר און נישט גע-לאָזט צו זיך צוגעהן.

— נישקשה, זי וועט בעסער ווערען — האָט די טוקערין, אַ ביזע אידענע מיט אַ שפיציגען שלעכטען קיהן און מיט איין גרויסען צאָהן אין ליידיגען מויל, געזאָגט — אַלע זענען זיי אַזוי, אָבער עס העלפט זיי נישט...

דערביי האָט זי אַ בליץ געטון מיט איהר גאַל-מעסער:
— עך זאָל שוין האָבען אַזוי פיעל ריינישען, טאַטע גע-טרייער אין הימעל, וויפיעל שעהנע קאָפּ האָר עך האָב שוין אָפּגעגאַלט... קום, כלה'שי, קום!...

מלכה'לע האָט נישט געוואָלט הערען.

ווייבער זענען אַריינגעקומען בעטען, רעדען, צוגעזאָגט מתנות, הונדערט רייניש גאַל-געלד, נאָר מלכה'לע האָט נישט נאָכגעגעבען. זי האָט געקלאַמערט קראַמפהאַפט די הענט אין זי האָר און געשריגען:

— די הענט וועט עטץ מיר פריהער מוזען אָפּשניידען... כ'וועל נישט לאָזען!

— קינד, וואָט איז דיר דען נישט אַלצאיינס? — האָבען די ווייבער איהר גערעדט צום שכל — סיי-ווי-סיי וועסטו דאָך מוזען זיי אָפּגאַלען, וואָס-זשע, איז געהט דיר אין אַ טאָג?
— מאַרגען יאָ און היינט נישט — האָט מלכה'לע געענט-פערט — כ'על בייסען, ווער ס'וועט צו מיר צוגעהן, כ'וועל די אויסדראַפען...
67

זי האָט געוויזען צוויי שורות ווייסע שאַרפע צייהן. די ווייבער האָבען זיך דערשראָקען.

דער רבי אַליין איז געקומען זי בעטען
— פֿלֿה — האָט ער געזאָגט — ווערסט גיעשאַווער רביצין
און דו דאַרפסט זיך פיהרען ווי מען פיהרט זיך אין גיעשאַווער
הויף. מיין ווילען איז, זאָלסט זיך אָפּגאַלען.

— און מיין ווילען איז, זיך נישט אָפּצוגאַלען! — האָט
מלכה'לע געענטפערט ווידערשפעניג, קוקענדיג מיט האַס דעם
רבי'ן אין די אויגען אַריין.

ביים רבי'ן האָט אַזש אין האַרץ אַ שטאָך געטון. דאָס
ערשטע מאָל איז עס געווען, וואָס עמיצער האָט זיך איהם
געגענגעשטעלט, דאָס ערשטע מאָל, אַז מען האָט מיט איהם
אַזוי גערעדט.

דער פעטער, דער שטאַמלער, האָט געציטערט אינגאַנצען.
ער האָט ערוואַרט עפעס שרעקליכעס. ער איז געווען זיכער,
אַז דער רבי וועט הייסען פּאַקען די זאַכען און אַהיימפּאַהרען
צוריק קיין גיעשאַווע. אָבער געשעהן איז גאַרנישט. דער רבי
האָט בלויז אַ שמייכל'ע געטון און געזאָגט:

— אַן עקשנ'טע, ווי אַן אמת'ע טאַכטער פון אַ תלמיד-
חכם... מילא, קיין דין, אייגענטליך, איז עס נישט, אַ מנהג
בלויז, זאָל זיין אַזוי.

אָבער דאָס איז געווען גאַרנישט געגען דעם, וואָס זי האָט
באַוויזען שפעטער. אַ גאַנצען טאָג האָט זיך דער רבי ר' מלך
געגרייט צו דער חופּה-נאַכט. כאָטש עס איז שוין ביי איהם
נישט געווען קיין נייַעס, שוין גאַנצע דריי מאָל איז ער גע-
גאַנגען צו דער חופּה און תמיד מיט בתולות, איז ער פונדעסט-
וועגען קיינמאָל נישט געווען אַזוי אומרוהיג, אַזוי צורייצט, ווי
דאָס מאָל. ער האָט נישט אויפגעהערט לערנען די דינים פון
מאָן און ווייב, פונקט ווי אַ יונג חתן-בחור'ר. ער האָט געזאָגט
תפילות, ספעציעלע אַזעלכע געבעטען, וואָס נישט אין יעדער
סידור געפינט מען זיי, נאָר אין גאָר אַלטע אויסגאַבען. ער
האָט אויך פּלוצלינג גענומען קעמען מיט זיינע קורצע גראַבע

פינגער די געדיכטע באַרד און פּיאַות, צו וועלכע ער פּלעגט זיך קיינמאָל נישט צוריהרען, וועלכע האָבען קיינמאָל קיין קאַם נישט געפּיהלט אויף זיך. ער האָט אויך נישט אויסגעפּאַסט דעם גאַנצען חוּפה-טאַג, אויסגעזוכט אַן אויסרייד, אַז ער איז שוואַך און גענומען לעקעך און בראַנפען. ער האָט אויך געלאָזט זיך אָפּשפרעכען ביי אַן אַלטען חסיד אַן עין-הרע. דער איד האָט זיך געוואָשען די הענט און געזאָגט:

— שלש נשים — דריי ווייבער זענען געשטאַנען אויף אַ פעלדען-צאַהן. איינע האָט געזאָגט: קראַנק, די אַנדערע האָט געזאָגט: עס וועט נישט זיין קיין קרענק און קיין שוואַכקייט. אויב אַ מאַנסביל האָט דיר געטון שלעכטס, זאָלען איהם אַרויספּאַלען די האָר פון קאָפּ און פון דער באַרד. אויב אַ פּרוי האָט דיר געטון שלעכטס, זאָלען איהר אַרויספּאַלען די צייהן און די בריסטען. אַזוי ווי דאָס וואָסער האָט נישט קיין וועג און דער פּיש און די מוראַשקע האָבען נישט קיין נירען, אַזוי זאָל נישט זיין קיין קראַנקהייט און קיין שוואַכקייט און קיין שלעכטס און קיין שאַדען און קיין בייז אויג צו מלך דעם זעהן פון דבורה בלוי-מע, ווייל ער קומט אַרויס פון יוסף הצדיק, וואָס אויף איהם האָט קיין בייז אויג נישט געהאַט קיין שליטה. איך באַשווער אייך אַלע מינים אויגען: בייז אויג, טונקעל אויג, העל אויג, גרין אויג, שמאַל אויג, אַרויסגעזעצט אויג, טיעף אויג, אויג פון אַ מאַן, פון אַ ווייב, פון אַן אַלטער, פון אַ יונגפּרוי, וואָס האָט נאָך קיין מאַן נישט געקענט, איהר זאָלט זיך אָפקעהרען, נישט האָבען קיין צוטריט צו מלך, דעם זעהן פון דבורה בלומע, נישט וואַכעדיגעהייט, נישט אין שלאָף, נישט אין קיין גליד פון זיינע צוויי הונדערט און אַכט און פּערציג גלידער, נישט אין קיין אַדער פון זיינע דריי הונדערט און פינף און זעכציג אַדערען...

אויך מלכה'לען האָבען די ווייבער געגרייט. זיי האָבען איהר צום הונדערטסטען מאל דערצעהלט וועגען גרויסען גליק, וואָס איהר טרעפט, צו ווערען דאָס ווייב פון ניעשאַווער רבי'ן, די זכיה צו ווערען די גרויסע ניעשאַווער רבי'צין.

— מלאכים אין הימעל האַבען זיך געמיהט — האַבען זיי איהר געזאָגט — טאַנצען דאַרפסטו...

אַ סך מאָל, ביז צום פאַרנודיעט ווערען, האַבען זיי איהר געלערענט ווי אזוי דרך-ארץ צו האַבען פאַר'ן רבי'ן, ווי אזוי זיין ווילען צו טון.

און דערנאָך האַבען זיי איהר אַ סך געלעצט איבער'ן קאַפּ, פון אַ ביזו אויג אָפגעשפּיגען. מיט גרויס צערטליכקייט און מיט פאַרפלאַמטע באַקען האַבען זיי איהר אַ לאַנג ווייס העמד אָנגעטון, אַ העמד ביז די טריט און וואָס פאַרשפּיליעט זיך ביז'ן האַלז, עס זאָל קיין שטיקעל לייב זיך נישט אַרויס-זעהן. מלכה'לע האָט זיך נישט געגענגעשטעלט, געלאָזט מיט זיך טון, וואָס נאָר די ווייבער האַבען געוואָלט. זיי האַבען דערפאַר פאַרגעסען אין איהרע פריהערדיגע מעשים און איהר אַ סך קאַמ-פלימענטען געמאַכט. זיי האַבען איהרע קויל-שוואַרצע האָר מיט די פינגער גוט צוקעמט, אויף זיי אַ ווייס הייבעל מיט בלויע אַטלעסענע בענדער אָנגעטון און אַלע פאַסמעס האָר באַהאַלטען. — באַהאַלט, באַהאַלט — האַבען זיי געוואָרענט — זאָל

מען כאַטש די חרפה נישט זעהן...

דערנאָך האַבען זיי איהר געקושט אין קאַפּ און אַרויס-גערוקט זיך הינטערווילעכטס.

— מוז' טוב, „מערטשעם“ צו ניין חדשים אויף אַ ברית...

אויך ווען דער רבי איז אַריינגעקומען צו איהר אין שטוב, האָט זי קיין איין וואָרט נישט געזאָגט און באַטראַכט מיט גרויסע שטיקאווע אויגען יעדער באַוועגונג זיינע. זי האָט געקוקט, ווי ער וואַרפט פון זיך אַראָפּ גיך די אטלעסענע קאַפּאַטע, ווי ער ציהט מיט ציטערנדיגע הענט דעם גרויסען טלית-קטן איבער'ן קאַפּ. זי האָט געזעהן ווי ער ברומט מיט די ליפּן, זאָגט עפעס שטילערהייד אַ געבעט, זי האָט געהערט זיין אַלעט שווער זיפּצן, באַטראַכט ווי ער ציטערט מיט באַרד און פּיאַות און מאַכט קאַמישע שאַטענס אויף דער טונקל-באַלויכטענער וואַנט. אַבער ווי נאָר ער האָט פאַרלאָשען דאָס לייכט און גענומען רייבן די יארמעלקע אויפ'ן קאַפּ היו און צוריק, — איז זי פלינק

און געשיקט, ווי אַ יונגע ציג, אַ שפרונג אַרויס געטון פון בעט און אַוועקגעשטעלט זיך אינמיטן שטוב אין בלויען העמד, לויכטענדיג מיט די שוואַרצע ברענענדיגע אויגען, ווי פאַספאַר אין דער גאַכט.

אַ וויילע איז דער רבי געבליבען אַ פאַרשטאַרטער. אין זיין אַלטען קאַפּ האָט זיך עפעס אַ פּלאַנטער געטון. — יענע לייט... — האָט אים אַ בליץ געגעבען אין מוח — לציט, וואָס קומען שטערען אידישע שמחות...

דאָס האָט איהט אין ציטערניש אַריינגעוואָרפען. מיט קלאַ- מערנדע הענד האָט ער גענומען זוכן אויף זיך דעם טלית-קטן. באַלד איז ער געקומען צו זיך און ער האָט אַזוי אויסגעקוילערט די אַרויסגעזעצטע אויגען זיינע, ווי גאַר אַרויסצוואַרפען זיי פון די אויגען-לעכער.

— רחמנא לצלן! — האָט ער געמורמעלט און געפיהלט זיך אַ פאַרלירענער, נישט וויסענדיג וואָס אַזוינסט צו טון. וואָס, וואָס, גאַר אויף אַזעלכעס האָט ער זיך נישט גע- ריכט.

אין זיין לאַנגען פאַמיליען-לעבען, וואָס האָט זיך געצויגען ביי איהם פון דרייצעהן יאָהר ביז עטליכע און זעכציג, האָט ער פאַרשיעדענע זאַכען דורכגעמאַכט. אויך זיינע פריהערדיגע דריי ווייבער זענען געווען פאַרשיעדענע. אין זיין אַלטען קאַפּ האָבען זיך געפּלאַנטערט פאַרשיעדענע איבערלעבונגען, צייטען, נעכט אַלערליי, נעכט פון גרויסען הענוג און נעכט פון וויי- בערישען געוויין, נעכט פון אומבאַפרידעניש און נעכט פון וויי- בערשער צולאָזענקייט, קלות-ראש. אָבער אַזעלכעס? אַזאָ... אַזאָ הפקות! אַזאָ חוזק... און געגען וועמען? געגען איהם... דעם נייעשאַווער!...

וואָלט דאָ געווען דער פעטער איהרער, דער שטאַמלער, וואָלט ער איהם אויסגעריסען, אַ תל וואָלט ער פון איהם באַלד געמאַכט! וואָרום אַ פּבוד איז עס פאַר איהם, דעם קבצן, וואָס ער, דער נייעשאַווער, האָט זיך אַראָפּגעלאָזט און געטון אַ שידוך מיט אַן אַרים מיידעל, אַ יתומה. אַ גליק איז דאָס פאַרן

מיידעל. זי דארף עס וויסען און דרך-ארץ האָבען. אָבער מיט דעם פעטער האָט מען איצט נישט געקאָנט רעדען. רעדען האָט מען געדאַרפט מיט איהר, מיט דעם מיידעל דער יתומה, וואָס דארף זיך פיהלען גליקליך צוליב'ן גרויסען פּבוד, צוליב'ן גליק, וואָס איהר איז געשעהן. און רעדען מיט אַ נקבה האָט ער, דער ניעשאַווער, נישט געקאָנט, נישט געוואוסט ווי אַזוי. קיינ-מאָל האָט ער מיט קיין ווייבער נישט גערעדט, אַ חוץ מיט די, וואָס קומען מיט קוויטלעך און געוויינען. אַפילו מיט זיינע דריי ווייבער האָט ער זעלטען גערעדט. און וואָס איז בכלל דאָ צו רעדען מיט אַ נקבה?...

אַ וויילע האָט ער געפרוּאוּט מיט גוטען. גערעדט צו דער כלה זיינער האָט ער נישט. חלילה! וואָס איז דאָ צו רע-דען מיט אַ אידענע, און נאָך מיט אַזאַ יונגע, אָהן שכל, דער-צו? אָבער פאַר איהר געזונט האָט ער געזאָרגט.

— נו — האָט ער געברומט ביז — מען טאָר נישט אַזוי אַרומגען... מען קאָן זיך נאָך, חלילה, פאַרקיהלען...

זי האָט איהם גאַרנישט געענטפערט און פלוז געלויבטען מיט די פאָספאַר-בליקען אין דער פינסטערניש, ווי אַ קאַץ. אַז דאָס האָט נישט געהאַלפּען, איז ער איבערגעגאַנגען צו אידישקייט.

— עט — האָט ער געזאָגט — אַ אידישע טאַכטער, נאָך דערצו אַ רביש אייניקעל, טאָר נישט אַזוינס... ס'איז אַ גרויסע זינד מצער צו זיין אַ חתן...

אַז דאָס האָט אויך קיין פעולה נישט געהאַט, איז ער איבערגעגאַנגען צו פּעס. דאָס גאַנצע געדיכטעניש פון באָרד און פיאות האָט זיך ביי איהם געטרייסעלט פון צאָרן.

— חוצפה און העזה! — האָט ער געשריגען — עזות! דרך-ארץ!

אין זיין גרויסען צאָרן האָט ער אַפילו פאַרגעסען ווער ער איז, וואו ער געפינט זיך און געלאָזט זיך אַראָפּקריכען פון בעט, כדי זי, די חצופה, אַנצולערנען, מיט פּה זי לערנען דרך-ארץ האָבען פאַר'ן ניעשאַווער. די וועלט איז נישט הפּקר, די

וועלט... אָבער דאָ האָבען איהם די כוחות פאַרלאָזט, די פיס האָבען איהם גענומען ציטערען, די הענט זיך טרייסלען. ער האָט מיטאַמאָל די אַלטקייט דערפיהלט, די זיקנה, און ער האָט גענומען קרעכצען, זיפצען, אַלט, צובראַכען, נישט ווי אַ חתן אין זיין חופּה-נאַכט, נאָר ווי אַן אַלטער זיידע, וואָס דאַרף רוה, מנוחה.

זי איז איצט צוגעגאַנגען צו איהם, די פּלה. זי האָט איהם גע- גלעט מיט רחמנות איבער דער יאַרמעלקע. אָבער ער איז געווען אַזוי שוואַך, אַזוי צובראַכען, אַז ער האָט מעהר אַפילו נישט געקאַנט אויסטרעקען צו איהר אַ האַנט. זי האָט איהם אַרוימגעדעקט מיט דעם שווערען איבערבעט, אַרויפגעלייגט איהם אַ קישען אויף די פיס, און ער איז איינגעשלאָפּען. איצט, פאַהרענדיג אין דער אויסגעבעטער קאַרעטע צוריק פון דער חתונה קיין ניצשאַווע, איז איהם, דעם רבי'ן, די גאַנצע נאַכט געשטאַנען פאַר די אויגען און זיין קאַפּ איז איהם גע- ווען שווער, בלייענדיג.

— אַריינגעפאַלען! — האָט איהם געגעבערט אין קאַפּ — מיאוס אַריינגעפאַלען.

די געזאַנגען פון די חסידים האָבען איהם געשרויפט אין מוח, גערייצט, נישט ווי מען וואָלט זינגען, נאָר ווי מען וואָלט שפּאַ- טען פון איהם. ער האָט שוין עטליכע מאָל געוואָלט געבען אַ צייכען מיט דער האַנט, מען זאָל שווייגען, אָבער ער האָט זיך אָפּגעהאַלטען. צו וואָס אויסגעבען זיך? — האָס ער זיך גע- טראַכט — קיינער דאַרף נישט וויסען פון זיין צער.

אַז ער וועט זיך נישט גט'ען איז געווען ביי איהם קלאָר, זיצענדיג אויף דער טרייסלענדיגער קאַרעטע. ערשטענס, וואָלט עס נישט פאַסטען פאַר די חסידים. זיי האָבען אַזוי אויך געקוקט מיט חידוש אויף זיין פערטען מאָל חתונה האָבען. זיי האָבען נישט געזאַגט געגען דעם, חלילה! זיי האָבען פאַרשטאַנען, אַז מסתמא דאַרף אַזוי זיין. זיי זענען טאַקע געקומען אויף דער חתונה, געבראַכט געלט, מתנות. וואָס פאַר אַ פנים וועט עס האָבען, ער זאָל זיך איצט גט'ען? און וואָס וועלען זאָגען פּרעמדע

חסידים? מען וועט דאך לאַכען אין די פויסטען. אין די גוט-אידישע הויפען, ביי די שונאים זיינע און נישט-פאַרגינערס, וועט מען קוועלען פון שמחה. ניין, מען דאַרף זיי נישט אָנטון אַזאַ נחת! פאַר קיין פאַל נישט!

צווייטענס, האָט ער עס נישט געקענט טון פאַרן אייגע-נעם הויף. זיי האָבען איהם געוואָרענט, די קינדער זיינע, די זיהן ווי די טעכטער, אַז ער דאַרף מעהר נישט חתונה האָבען. ער האָט נישט געפּאָלגט. איצט וועלען די אייגענע קינדער לאַ-כען פון איהם, וועלען חוזק מאַכען. עס וועט מעהר קיין דרך-ארץ נישט זיין. דערצו טאָר נישט קומען.

דריטענס, איז זי איהם טאַקע אַ שאַד געווען אויך, זי, דאָס ווייב זיינס, וואָס פּאָהרט איצט אין אַן אַנדער בריטשקע, אַרומגערינגעלט מיט מחותנת'טעס און רבי'צינס. אמת, זי האָט איהם מצער געווען, שטאַרק וועה געטון, געפיהרט זיך גאַרנישט ווי אַ אידישע טאַכטער. ווער ווייסט, צי זי האָט איהם, חלילה, נישט אין אַ קרענק אַריינגעבראַכט? ער איז אַן אַלטער מאַן, מען דאַרף איהם נישט פייניגען, מען דאַרף זיין גוט צו איהם. ווען מען פייניגט איהם, ווערט ער שוואַך, ווי נעכטען. ווער ווייסט, צי צוליב קרענקונג זענען נישט מיטאַמאָל, חלילה, זיינע לעצטע פוחות פאַרשוואונדען. עפעס פיהלט ער זיך פּלוצלינג אַזוי שוואַך, מיד, גאַרנישט ווי פריהער פאַר דער חתונה. יא, אַ סך אידען, חסידים, האָבען איהם געוואונשען אינדערפריה ביים טיש אַ בן-זקונים. די ברכה פון טויזענטער אידען איז נישט קיין קלייניגקייט. אָבער ער פיהלט זיך מיד, שוואַך, אַלט, שטאַרק אַלט. און שולדיג איז זי, זי. וואו איז גאַר אַזוינס געהערט גע-וואָרען? סיידען, חלילה, צווישען גוים, אַדער צווישען פּראָסטע לייט, באַלמעלאַכעס... הפקות איז, נעבעך, אַריין צווישען אי-דען, אַפילו צווישען מיוחסים און רבי'שע קינדער...

ער האָט געפיהלט דעריבער אַ שנאה צו איהר, צו דער, וואָס פּאָהרט איצט אין אַ זייטיגער בריטשקע, אַרומגערינגעלט מיט מחותנת'טעס און רבי'צינס. אָבער פון דער צווייטער זייט, וואָלט ער זי נישט געוואָלט דערווייטערען פון זיך. וואָס איז

איהם דען געבליבען איצט? די קינדער זענען שונאים, וואָרטען
 שוין זיך צוצוטיילען מיט דער רבי'סטוטווע. ישראל אַביגדור
 דער גבאי איז אַ שונא און אַן עזות-פנים. נישטאָ קיין איין
 נאָהענטער מענש. און זי איז אַזאָ יונגע, אַ יפת-תואר, זאָגען
 ווייבער. און ער האָט דעריבער נישט געשטערט די חסידים
 זינגען. פאַרקעהרט, ער האָט זיך געשטאַרקט, אַליין אַ פּרעהליך
 פנים צו מאַכען. אַז אַליץ בלייבט ווי עס איז — איז ביי איהם
 געווען פעסט. קיינער דאַרף נישט וויסען. ער האָט נאָר נישט
 געוואוסט, צי דאַרף ער איבעררעדען מיט'ן פעטער דעם שטאַמ-
 לער, צי נישט? אַ וויילע האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז ער
 דאַרף עס טון. איהם האָט זיך געוואָלט אויסבייזערען, אַפּרעדען
 זיך, שרייען אויף עמציען. און אויף קיינעם, האָט ער געוואוסט,
 קען מען נישט אַזוי שרייען ווי אויף דעם שטאַמלער. אפשר
 וועט ער זיך איבעררעדען מיט איהר, האָט ער געקלערט, אַנ-
 בייזערען זיך אויף איהר, און זי וועט זעסער ווערען. באַלד,
 אָבער, האָט ער זיך באַטראַכט, אַז דאָס וועט צו גאַרנישט
 ברענגען. ער אַליין דאַרף זי אייננעמען, מיט אייגענע פּווחות.
 דער עיקר איז נאָר, ער זאָל זיך נישט פיהלען אַזוי שוואַך,
 ער זאָל זיין מעהר זיכער ביי זיך. אפשר דאַרף מען גאָר צו-
 פאַהרען צו אַ פּראָפעסאָר? אפשר שטאַרקען זיך? דער עיקר
 פאַר קיינעם נישט רעדען, נישט שפּל זיך מאַכען.

און ער האָט זיך געשטאַרקט, דער רבי ר' מלך, מיט
 בטחון זיך אַרומגעגאַרטעלט. פּדי צו פאַרגעסען זיך, האָט ער
 גענומען רויכערען ציגאַרען איינעם נאָכ'ן אַנדערען.
 — ישראל אביגדור — האָט ער אַלע מאָל געמונטערט
 דעם גבאי — פייער גיב, סרוועלויגדער!

ישראל אביגדור האָט געצונדען שוועבעלעך, פאַרויכערט
 די פאַרלאָשענע ציגאַרען און געקוקט ביים שיין פּון פייער מיט
 חוזק'דיג-ממזרישע אויגען דעם רבי'ן אין די אויגען אַריין.
 פּון די הויף-דינסטען האָט ער שוין געוואוסט, אַז צווישען
 די ווייבער, וואָס זענען געקומען צומאָרגענס, דער פּלּה גוט-
 מאַרגען ביטען, איז געקומען צו שטילע מחלוקת. עפעס האָט

מען זיך דאָרט צופיל ביים בעטגעוואָנט גע'עסק'ט, אויף דער
פֿלֿה אָנגעשריגען און געשושקעט זיך, געשושקעט. ער האָט פֿאַר-
שטאַנען, ישראל אביגדור, אַז דעם בעל-שם'ס קוואַל און די
אַפגעשפּראַכענע עין-הרע'ס האָבען קיין גרויסע פּעולֿה נישט גע-
האַט. און ער האָט געקוקט מיט חוצפה'דיג-גנב'ישע אויגעלעך
דעם רבין אין די אויגען אַריין.

— חתן, מאַך דיר אַ לב — האָט ער געטראַכט מיט הנאה
און גענומען אַ שטאַרקען שמעק-טאַבאַק.

און דערנאָך האָט גאָר דער רבי פֿאַרקאַשערט דעם ספּאַ-
דיק אָן אַ זייט, ווי תמיד, ווען ער נעמט אָן אַ פעסטען באַ-
שלוס, און געזאָגט מיט קוראַזש:

— סרועלוויגדער, עך וויל, אַז די שבע-ברכות זאָלען
געפּראַוועט ווערען גרויס, מיט שמחה. און טישען זאָל מען אין
גרויסען בית-המדרש, הערסט, סרועלוויגדער! ...

זיבענט קאפיטעל

איבער די גאנצע זיבען טעג פון די שבע-ברכות, וואָס זענען געפראָוועט געוואָרען מיט גרויס פּאָמפע אין ניעשאַווע, האָט דער פעטער, דער שטאַמלער, און נאָך מעהר זיין ווייב, די מוהמע איידעלע, געלעבט אין פּסדר'דיגער שרעק פאַר זייער מלכה'לע, דער ניעשאַווער יונגער רביצין. זיי האָבען געציטערט, זי זאָל נישט אָפטון עפעס אַ מיאוס'ע זאַך, עפעס אַן אונער-וואָרט שטיקעל, דער עיקר, זי זאָל נישט אַמאָל איבערלאָזען אַלץ און אַלעמען אין דער מיט שמחה און ענטלויפען. אין אונרהיגקייט, אין שרעק פאַר דעם, האָבען איהרע ערציהער געלעבט די גאנצע צייט, דורך די עטליכע חדשים פון דער פאַר'קנס'ונג, פון טאָג אָן, זינט דער פעטער איז געקומען פון ניעשאַווע מיט דער בשורה, אַז דער רבי וויל זיך משדך זיין מיט'ן מיידעל. צוזאַמען מיט'ן נחת, וואָס זיי האָבען דערלעבט, אויסצוגעבען זייער קרובה פאַר'ן ניעשאַווער, צו ווערען די מחותנים פון גרויסען רבי'ן און דערמיט הויבען זייער אַראָפּ-געפאַלענעם אָנזעהן צווישען אידען, האָט זיי פּסדר אַן אומרו-היגקייט געפייניגט, אַ שרעק. זיי האָבען פּסדר געציטערט, זי זאָל עפעס נישט אָפטוען, מלכה'לע מזיק, זי זאָל קיין מיאוס'ען סקאַנדאַל נישט מאַכען און ברענגען זיך, מיט איהרע ערציהער און דעם ניעשאַווער הויף צו שפּאַט און צו שאַנד. זיי האָבען זיך זייער אייגען גליק נישט געטרויט.

אז דער פעטער דער שטאַמלער איז פלוצלינג אַהיימגע-
קומען מיט דער גוטער בשורה, מיטן גליק-שידוך, האָט זיין
ווייב איידעלע איהם געהאַט נאָר אין-איינציג וואָרט צו זאָגען.
— שוטה! — האָט זי איהם געזאָגט.

זי האָט געטראַגען די הויזען, די מוהמע איידעלע. גע-
האַלטען זיך פאַר אַ חכמה, און זי האָט אַפילו נישט געוואָלט
הערען, וואָס דער מאַן איהרער האָט מיט ברען געשטאַמעלט.
— פונקט אַ שידוך פאַר מלכה'לע מזיק — האָט זי חזק
געמאַכט — רעד מיט איהר בעסער נישט דערפון, ווייל זי וועט
דיר די באַרד אויסרייסען.

דער פעטער האָט זי נישט געהערט. אָהן שום פאַרבריי-
טונגען, פול מיט מורא פאַר זיין ווייב, זי זאָג איהם נישט
שטערען, איז ער צו צום מיידעל און אַרויס מיט לשון.
ממזל-טוב! — האָט ער אַרויסגעריסען פון זיך — מלכה-
לע, ווערסט ניעשאַווער רביצין.

די מוהמע איידעלע איז אַזש בלאַס געוואָרען. זי האָט
ערוואַרט דאָס ערגסטע. אָבער מלכה'לע האָט בלוז גענומען
לאַכען. אַ ווילד געלעכטער איז זי באַפאַלען. זי האָט נישט גע-
פרעגט, ווער ער איז, דער ניעשאַווער, ווי אַלט ער איז, נאָר
זי האָט בלוז געלאַכט, געלאַכט ווילד, צולאָזען, בויגענדיג זיך
אין דרייען ביז דער ערד.

— מאַמע! — האָט זי גערופען און ווידער אַריינגע-
פאַלען אין געלעכטער.

— וואָס כיכעסטו אַזוי? — האָט דער פעטער מעהר נישט
געקענט איבערטראַגען דעם מיידעלס געלעכטער — ווילסט נישט
דעם ניעשאַווער ז

— כ'וויל! כ'וויל! — האָט מלכה'לע געשריגען — נאָר
וואו האָט דער פעטער דעם לעקעך? כ'וויל לעקעך...

דער פעטער איז אַזוי גרויס געוואָרען ביי זיך פון זיין
זיג, פון זיין ערשטען נצחון אין זיין לעבען, אַז ער האָט פאַר-
געסען אין זיין שטענדיגער מורא פאַרן ווייב. אַן אויסגעגלייכ-
טער, אַ פעסטער ביי זיך, איז ער צוגעגאַנגען נאָהענט צו זיין

צווייב און איהר צוויי פייגען הארט אין די אויגען אויסגע-
שטעלט.

— אַריסטאָטלעס — האָט ער געזאָגט — ווער איז דער
חכם און ווער איז דער נאַר?
— הלואי, דו זאָלסט זיין דער חכם! — האָט די מוהמע
איידעלע פאַרגלעצט די אויגען — שפּרינג נאָך נישט קדוש באַ-
צייטענס...

דער שידוך איז געטון געוואָרען.
אין מלכה'לעס משפחה איז מען געווען גליקליך, אָבער
דוהיג איז מען נישט געווען. אַ משוגעת איז אויף דער מיד
אַנגעפאַלען, האָט מען אויסגעטייטשט איהר איינגעהן אויפ'ן
שידוך, איינע פון מלכה'לע מזיק'ס משוגעת'ען. מען האָט נישט
געגלויבט, עס זאָל קומען צו אַ חתונה. מען האָט זי גוט גע-
קענט אין דער משפחה, מלכה'לען. גענוג צרות האָט מען שוין
פון איהר געהאַט, פונקט ווי פון דער מוטער איהרער. ביי זי-
בעצעהן יאָהר איז זי שוין דריי מאָל געהאַט ענטלאָפען פון
פעטערס שטוב און דריי מאָל האָט מען זי בסוד צוריקגעבראַכט.
— טריפה בלוט — האָט מען וועגען איהר גערעדט שטי-
לערהייט אין דער משפחה — צוזאַמען מיט דער מילך פון דער
ברוסט האָט זי דער מאַמעס טריפה'נע בלוט אין זיך אַריי-
געזויגען.

אויך די מוטער איהרע, מלכה'לעס, אַ רבי'שע טאָכטער
און אַ רבי'שע שנור, איז פון שטוב ענטלאָפען. סך-הכל מיט
פופצעהן יאָהר עלטער איז די מוטער געווען פון איהר טאָכ-
טער מלכה'לע. צו פערצעהן יאָהר האָט זי חתונה געהאַט און
אין אַ יאָהר אַרום האָט זי אַ טאָכטער געבאָרען. עלף יאָהר
נאָך דער חתונה, ווען מלכה'לע איז שוין אַלט געווען גאַנצע
צעהן יאָהר און מען האָט איהר שוין גענומען רעדען שידוכים,
האָט זי, די פינף-און-צוואַנציג יעהריגע מוטער פון אַ פּלה-מיי-
דעל, פּלוצלינג פאַרלאָזען דעם הויף, דעם מאַן און די טאָכטער
און מיט אַן אונגאַרישען אָפיציר, אַ קאוואַלעריסט פון שטאַטי-
שען גאַרניזאָן, קיין בודאַפעשט ענטלאָפען.

די משפחה האָט זי פאַרשאַלטען, איהר נאָמען אויסגע-
מעקט. דער מאָן איהרער, אַ קרענקליכער רביש'ער זוהן, איז
פון חרפה און בענקשאַפט פון דער וועלט אַוועק. אָבער די זאָך
איז געבליבען בסוד. אַפילו אין די רבי'שע הויפּען האָט מען
נישט געוואוסט פון דער מעשה. עס האָט געהייסען, אַז דאָס
ווייבעל זיצט אין אויסלאַנד, אַז זי איז קראַנק.

מלפּה'לע, די יתומה, איז אַריבער צו דער מוהמע איידעלע.
אויף ערציהונג. זי האָט נישט געהאַט קיין קינדער מיט איהר
מאָן דעם שטאַמלער, די מוהמע איידעלע, און זי האָט געוואָלט
דאָס קינד נעמען צו זיך. אויך האָט דעם פעטערס שטוב גע-
שמיט פאַר אַ פרומע, אַ גאָטספאַרכטיגע, און די משפּחה האָט
געוואָלט די קליינע מלפּה'לע פאַר אַ פרומע פּשר'ע טאַכטער
ערציהען.

ער האָט זיך טאַקע גלייך גענומען צו דער אַרבייט, דער
פעטער, איינשפּאַנען זי אין אידישקייט, לייצענען פאַר איהר
מוסר-ספרים און שטאַמלען שעה'ן-לאַנג וועגען גיהנום, וואו מען
ברענט און מען בראַט. ער איז געווען אַ גרויסער למדן, דער
פעטער, אין גיהנום, געוואוסט אַלע וועגען פון עולם-התוהו,
געקענט אויסמאַהלען אַלע בראַט-קעסלען מיט סמאָלע, אַלע שטעך-
בעטלעך. אויך די מוהמע, אַ אידענע אַ פּוילע, האָט זיך גע-
נומען שאַפען מיט דער קליינער, געהייסען זיך פּסדר צוטראַ-
גען, דערלאַנגען, אויסטון די שיך, פּדי דאָס מיידעל צו האַלטען
אין דער צוים, אַ געטרייע טאַכטער אַ אידישע פון איהר צו-
מאַכען.

אָבער די קליינע האָט גלייך זיך אַוועקגעשטעלט האַרט:
אי געגען פעטער, אי געגען דער מוהמע. דעם פעטערס מעשיות
פון גיהנום האָט זי אַפילו נישט געוואָלט הערען.
— איך האָב עס שוין געהערט — האָט זי איהם אָפּגע-
שניטען שאַרף און זיך אויסגעדריעהט צו איהם הינטערוויילעכטס.
אויך די מוהמע האָט זי נישט געוואָלט הערען, נישט גע-
פּאַלגט. צעהן מאָל האָט זי זי געקאָנט רופּען, איידער זי האָט
זיך אָפּגערוּפּען. און אַפילו אַז די מוהמע האָט איהר גענומען

דערצעהלען מעשיות פון צדיקים, פון צדקניות'ען, האָט יי נישט געוואָלט הערען.

— לאָמיר די מוהמע איידעלע בעסער עפעס דערצעהלען וועגען דער מאַמען — האָט זי איבערגעריסען אין דער סאַמע מיט, ווען דער בעל-שם האָט זיך געראַנגעלט מיט אַ וואָל-קאַלאַק...

די מוהמע איידעלע האָט איהר נישט געלאָזט אויסרעדען. — רעד נישט וועגען „איהר“ — האָט זי באַפויל'ען — האָסט נישט מעהר קיין מאַמע. איך בין דיין מאַמע. — ניין, מיין מאַמע איז מיין מאַמע! — האָט די קליינע געטופעט מיט די פיס — דו ביזט בלויו מיין מוהמע. און אין דער משפּחה האָט מען אָנגעהויבען מורא האַבען פאַר דער קליינער. — אינגאַנצען ס'מאַמעל'ע, ימה-שמה! — האָט מען גע-מורמעלט.

פונקט ווי די מוטער איהרע, איז זי אויך געוואַקסען שנעל, גרויס, דין און שלאַנק, ווי אַ ריטעל. אויגען האָט זי געהאַט שוואַרצע, שאַרפע, וואָס ביי זייער גאַנצער שוואַרצקייט, זענען זיי נישט אידיש. עפעס ווילדס איז געלעגען אין זיי, ציגינערישעס. אויך איהרע האָר זענען געוואַקסען ווילד, שוואַרץ, אַזש בלויו פון שוואַרצקייט, אָבער נישט געקרייזעלט, נאָר גלייך, אין גלאַטע שוואַרצע פאַסמעס אַראָפּגעפאַלען. קיין איין קריי-זעלע האָט זיך נישט געדרעהט איהר אַרום די שליפּען. פונקט אַזוי שאַרף, שוואַרץ און גלייך האַבען זיך געצייכענט איהרע ברעמען, לאַנגע, שטרענגע ברעמען, וועלכע קומען זיך צונויף און פאַראייניגען זיך איבער דער גלייכער גראַדער נאָז, וואָס פאַרברייטערט זיך עטוואָס ביי די נערוועזע, באַוועגליך-ציטערנ-דיגע נאָז-לעכער.

יעדעס מאָל, ווען די מוהמע האָט געקעמט דער קליינער די האָר און געפלאַכטען איהרע דיקע צעפ, האָט זי נישט אויפ-געהערט צו זיפּען.

— עפעס פאַר קיין גראַשעז אידישען חן האָט עס נישט

אין זיך. זעה נאָר די גלאַטע קוילעס, די שיקסישע פֿלייצעס
די גלייכע... אינגאנצען יענע...

„יענע“ האָט מען געמיינט די מוטער איהרע, וועלכע מען
האָט נישט אָנגערופען ביים נאָמען. און פונקט ווי „יענע“, האָט
אויך מלפּה'לע נישט געשווינט קיינעם, נישט געלאָזט קיינעם
הערשען איבער זיך, אָן עקשניטע געווען, אַ ווילדע דעספּאָטין,
און משוגע'נע טעג געהאַט: טעג פון לאַכען, שפּרינגען און
ווילדקייט, אָהן קיין שום סיבה דערצו, און טעג פון פּלוצלינג-
דיגען שווייגען, פאַרביטערטקייט און מעלאַנכאָליע, אָהן קיין שום
סיבה דערצו.

— אַ נישט-גוטס זיצט אין דעם קינד! — האָט די מוהמע
אַפט געזאָגט צום פעטער — עפעס אַ מזיק.

נישט גוטס איז געלעגען אין אַלע טעג איהרע, אין די
פרעהליכע ווי אין די אומעטיגע. זי האָט ליב געהאַט זיך צו
שפּילען, אָבער געשפּילט האָט זי זיך אויסטערליש, אַנדערש פון
אַלע קינדער, שיעור די שטוב נישט צוטראָגען. זי האָט אַריי-
גענומען אַ פּולע שטוב מיט קינדער. אַלע אַלע לעדערנע שטובה-
לען האָט זי איבערגעקעהרט, אַלע שופּלעדער פון די טישען
אַרויסגעצויגען, דעם פעטערס כתבים און פאַפּירען מיט יחוס-
בריה פון זיי אַרויסגעוואָרפען און פון די שטוהלען מיט די
שופּלעדער געמאַכט אַ באַהן, אַ שנעל-צוג, וואָס פּאָהרט ווייט, קיין
אונגאַרן, קיין בודאַפעשט, וואו די מאַמע איז.

אַ חוץ אין באַהנען, האָט זי אויך ליב געהאַט שפּילען
זיך אין חתונות. אַלע אַלע זיידענע חתונה-קליידער דער מוה-
מעס האָט זי אַרויסגעשלעפט פון די שאַפעס, אַלע קרינאָלינעס,
פוטערס, אַלטע היטען מיט קאָלירטע פעדערען און פּויגעל, און
זיך אויסגעצירט אין זיי. וואו די מוהמע האָט ערגעץ געהאַט
אַ קעסטעלע ציהרונג באַהאַלטען, אַ בראַש, אַ קייט, שנירלעך
פערל, אַ ציטער-שפּילקע, האָט זי זיך באַהאַנגען, אין די האָר
פאַרשטעקט, און זיך פאַרשטעלט פאַר אַ פּלה.

די מוהמע העט געמאַכט קולות:

— מלכה, וועסט מעך בדלות שטעלען! מזיק, מאַכסט מיר

א תל פון די קליידער. וואָס האָב עך דען, מ'שטיינ'ס געזאָגט,
א חוץ די עטליכע שמאַטעס?...

נאָר מלכה'לע האָט זי נישט געהערט, געטון איהרס, גע-
שריגען, געהייסען די קינדער מאַכען קולות, קלאַפען, זינגען,
טאַנצען. די מוהמע, נישט געוועהנט צו קינדער, האָט געקרעכצט,
אַז מען רייסט איהר אָפּ די אויערען, אַז מען לאָזט איהר נישט
לייענען די מעשה-ביכלעך פון די צדיקים. מלכה'לע האָט זיך
דערפון נישט געמאַכט.

— קינדער, קלאַפטס! — האָט זי באַפוילען — די באַהן
דאַרף גיך אַנקומען קיין בודאַפעשט.

אויך די חתונות האָט זי געמאַכט אַזעלכע טומעלדיגע.
ביז איינמאָל זענען שכנ'טעס זיך געקומען קלאַגען. אויף איינער
אַ חתונה, אויף וועלכער מלכה'לע איז געווען די פּלה און אַן
אַכט-יאָהריג חדר-אינגעל — דער חתן, האָט מלכה'לע
געהייסען צוויי חבר'טעס, מהותנת'טעס, זיי זאָלען זיי ביידע,
חתן-פּלה, „לייגען-פיהרען“. די קינדער האָבען עס דערצעהלט די
מוטערס, און די ווייבער זענען זיך געקומען קלאַגען צו איי-
דעלע דער רביצין.

— רביצין קרוין, אַ קינד זאָל אַזעלכעס וויסען...

עטליכע טעג צייט האָט די מוהמע געוואָלט דערגעהן ביים
מיידעל, וואו זי האָט פון אַזוינס געהערט, ווער עס האָט מיט
איהר וועגען אַזעלכעס גערעדט. אָבער מלכה'לע האָט געשווי-
גען, פאַרביסען געשוויגען. ביינאַכט האָט די מוהמע נישט גע-
קענט שלאָפען, און זי האָט געוועקט דעם מאַן איהרען פון
שלאָף.

— הערסט — האָט זי איהם געמונטערט, ציהענדיג ביי
דער יאַרמעלקע און נישט רופענדיג איהם ביים נאָמען — הערסט,
הלאוי דאָס מיידעל זאָל אונז קיין חרפות און בושות נישט אָנ-
טוען!...

שפעטער האָט זי גענומען, מלכה'לע, ליב קריגען קליינע
קינדער, אָבער אַזוי ווילד, אַז מאַמעס זענען פאַר איהר ענט-
לאָפען, טאַמער פלעגט זי פאַקען ערגעץ אַ קליין קינד, האָט

זי עס אזוי ווילד אויסגעקושט, אזוי געדריקט און געקנייפט, אז ס'קינד פלעגט זיך פארקייכען.

— דער מויק געהט! — האָבען ווייבער גענומען שרייען, זעהענדיג זי, און ענטלאָפּען פון איהר. יונגע מוטערס האָבען אויסגעפונען, אז זי האָט אַ ביזן אויג, אז זי איז אַן עין-הרעניצע, און איהר נאָכגעשיקט קללות שטילערהייט:

— זאָלן דיר אין די אויגען, פעפער דיר אין נאָז... וואו נאָר אַ קינד איז קראַנק געוואָרען, איז מען געקו-מען צו לויפּען צו איידעלע דער רביצין, כדי אויסצורייסען אַ פרענדזעל פון מלכה'לעס שאַלעכעל און עס פאַרברענען אין פייער פאַר אַ שלעכט אויג. פון אַלע שאַלעכעלעך, וואָס די מיהר מע האָט איהר געקויפט, האָט מען אַ תל געמאַכט. די מוהמע האָט זיך שיעור נישט באַגראָבען פאַר חרפה. צו דרייצעהן יאָהר איז זי דאָס ערשטע מאָל ענטלאָפּען פון דער היים.

אָהן קליידער, אָהן וועש, אָהן אַ קרייצער אין קעשענע איז זי אויפגעזעסען אויף דער באַהן און געלאָזט זיך קיין בו-דאָפּעשט צו דער מאַמען, פון וועלכער זי האָט גאַרנישט גע-וואוסט, אַפילו קיין אַדרעס איהרען נישט געהאַט. מען האָט זי אויפגעזוכט, אין מיטען וועג האָט מען זי מיט פאָליציי אַראָפּ-גענומען. די מוהמע האָט געמיינט, אז דאָס מיידעל וועט וויי-נען, פאלען צו די פיס, איבערבעטען. אָבער מלכה'לע האָט אַפילו די אויגען נישט אַראָפּגעלאָזען. מיט פאַר'עקשניטע אויגען, אין וועלכע דער ערשטער הונגער האָט זיך גענעסט, האָט זי דער מוהמען אין די אויגען געקוקט און געזאָגט:

— כ'על ווידער ענטלויפּען... צו דער מאַמען...

דער פעטער מיט דער מוהמען האָבען גאַנצע טעג גענו-מען רעדען ביזן אויף דער מוטער. זיי האָבען איהר ווידער-אַמאָל און נאָכאַמאָל דערצעהלט, ווי צוליב איהר איז איהר מאַן, מלכה'לעס טאטע, פון דער וועלט אַוועק, זיי האָבען איהר אויסגערעכענט די חרפות און בושות, וואָס זי האָט דער גאַנצער

משפחה אָנגעטון. זיי האָבען אויסגעמאַהלט איהר שטיינערען
האַרץ, וואָס וויל אַפילו פון קיין אייגען קינד נישט וויסען.
אַבער מלפּה'לען האָט עס נישט געריהרט.
— כ'וויל צו דער מאַמען — האָט זי זיך געהאַלטען ביי
איהרס.

— וועסט דאָך מוזען ביי איהר עסען חזיר.

— כ'וויל צו דער מאַמען...

— וועסט דאָך מוזען זיין צווישען גוים.

— כ'וויל צו דער מאַמען...

— מען וועט דיך, חלילה, אָפּשמד'ען.

— כ'וויל צו דער מאַמען... כ'וועל ענטלויפען!

זי האָט געהאַלטען וואָרט. צוויי מאָל איז זי נאָך געלאָף
פען פון שטוב. זי האָט די מוטער נישט געפונען. יענע איז
ווי אַ שטיין אין וואַסער אַרײַן, פאַרשוואַנדען, און מלפּה'לע
האָט געמוזט צוריקקומען צו פעטער-און-מוהמע קיין פרעמיסלע.
אַבער פון דעמאָלט אָן האָט זי אָנגעהויבען שווייגען, מיט קיי-
נעם קיין וואָרט נישט אויסגערעדט, מיט קיינעם זיך נישט גע-
וואָלט באַגעגענען. נאָר גאַנצע טעג איז זי ביים פענסטער אָפּ-
געזעסען, נאָכגעקוקט די פעסטונג-אָפיצירען, וואָס האָבען זיך פון
צייט צו צייט באַוווּזען אין גאַס. לאַנג האָט זי זיי נאָכגעקוקט,
יעדען אָפיציר, ביז ער איז געוואָרען אַלץ קלענער, קלענער
און ענדליך אינגאַנצען פאַרשוואַנדען.

אין אַזאָ צייט איז דאָס דער פעטער געקומען פון נייע-
שאַווע און איהר אַ מזל-טוב געבראַכט. פאַר דער משפּחה איז
דאָס אָן אויסלייזונג געווען. אָהן געלט, פרעמד, שלעכט צו
מענשען, מיט נישט קיין גוטען נאָמען, וואָלט זי געמעגט פאַר-
זיצען ביז'ן גרויען צאָפּ — האָט די משפּחה געוואוסט — אַדער,
חלילה, נעמען אַ באַלמעל'אָכע.

— אַזאָ גליק — האָבען זיי געזאָגט.

אַבער זיי האָבען זיך דאָס גליק נישט געגלויבט.

— ווי דערלעב איך שוין צו זעהן זי אונטער דער חופּה! —

האָט די מוהמע איידעלע געוואָלצט מיט די אויגען צום פֿאַר-
 רויכערטען באַלקען – זכות-אבות זאָלען נאָר ביישטעהן!
 זיי זענען בייגעשטאַנען, די זכות-אבות. זי האָט דערלעבט,
 די מוהמע איידעלע, מלכה'לען צו זעהן אונטער דער חופּה.
 אַפּילו שבע-ברכות האָט זי שוין דערלעבט. אָבער איהר אונ-
 רוהיגקייט איז נישט פֿאַרשוואַנדען, פֿאַרקעהרט, זי איז געוואָק-
 סען מיט יעדער שעה, מיט יעדער מינוט.
 – עפעס געהט עס צו גלייך, עך זאָל אין קיין בייזער שעה
 נישט האָבען אויסגערעדט – האָט זי פֿסדר געזאָגט איהר מאַן –
 ס'האַרץ קלאַפט מיר, עס זאָל נישט עפעס געשעהן.
 אָבער געשעהן איז גאַרנישט.

אַלץ איז געגאַנגען מיט'ן סאַמע גלייכסטען וועג. דורך
 די גאַנצע עטליכע חדשים פֿאַרקנס'ונג האָט זי אַפּילו קיין איינ-
 ציג מאָל נישט געפרעגט וועגען חתן איהרען, מלכה'לע. זי
 האָט זיך נאָר געפרעהט ביי יעדער נייער פֿלה-מתנה, וואָס דער
 ניעשאַווער האָט איהר צוגעשיקט. דער רבי האָט געשיקט אַ סך
 מתנות. נאָך אַלע זיינע דריי ווייבער איז אַ סך ציהרונג גע-
 בליבען, בריליאַנטענע פינגערלעך, אויערינג, דימענטענע בראַך-
 שען, ציטער-שפּילקעס, בראַסלעטען און אַפּילו שטערן-אין-ברוסט-
 טיכלעך, מיט איידעל-שטיינער אויסגעשטיקט. דעם רבינ'ס טעכ-
 טער האָבען די ירושה געוואָלט צונעמען, יעדע נאָך איהר מאַ-
 מען, אָבער דער פֿאַטער האָט נישט געלאָזט. פֿון איין ווייב
 איז געבליבען פֿאַר דער צווייטער. נאָך דער דריטערס טויט,
 האָבען שוין אַלע טעכטער פֿון אַלע דריי ווייבער געוואָלט
 ירש'ען זייערע מוטערס. אָבער דער רבי האָט אַלץ פֿאַרשלאָסען
 אין אייזערנעם קופּער אויף רעדלעך, וואָס איז געשטאַנען ביי
 איהם אין שטוב, און דעם שליסעל האָט ער געהאַטען ביי זיך.
 ער האָט זיך נישט געאיילט. ער האָט זיך געהאַט זיינע אויס-
 רעכענונגען. איצט האָט ער דאָס אַלץ געשיקט צו מלכה'לען.
 און זי איז געווען גליקליך. זי איז גאַרנישט מיד געוואָרען זיך
 צו שפּיגלען אין די בריליאַנטען. זי האָט זיך באַהאַנגען, באַ-
 פּוצט, געקוקט אין קליינעם שפּיגעלע, דאָס איינציגע, וואָס איז

געווען ביי דער מוהמען אין שטוב. זי האָט זיך געבלאָזען.
געמאַכט גרימאַסען פון אַ גרויסאַרטיגער פריצה. אויך אויף אויס-
שטייער האָט דער רבי אַ סך געלט געשיקט. ער האָט אָפּילו
געוואָלט שיקען פאַר דער פּלה די קליידער, וואָס זענען גע-
בליבען נאָך די דריי ווייבער זיינע, אַ סך זיידענע און אַטלע-
סענע קליידער, אויך פוטערס. אָבער מלכה'לע האָט נישט גע-
וואָלט. עס האָט לאַנג געדויערט, ביז מען האָט דעם רבי'ן גע-
געבען צו פאַרשטעהן, אַז אַלטע קליידער קען מען מעהר נישט
טראָגען, ווייל זיי זענען מעהר נישט אין דער מאָדע, כאָטש
זיי מעגען זיין נאָך גוט און פון זייד און סאַמעט.

— אַזוי? — האָט ער זיך געוואונדערט, הערענדיג די רייד
פון דעם שטאַמלער, וואָס האָט זיי איבערגעזאָגט אַזוי, ווי זיין
ווייב האָט איהם אויסגעלערענט — גאַרנישט צו פאַרשטעהן מיט'ן
שכל, וואָ, וואָ, וואָ...

ער האָט דעריבער אַרויסגעשיקט געלט אויף אויסשטייער,
אַ סך געלט. גאַנצע טעג איז זי אַרומגעלאָפּען, די פּלה, איבער
די פרעמיסלער שניט-קראַמען, אַנגעקויפט זיידענס, סאַמעט, אַט-
לעס, וואָלענס. געקויפט האָט זי סחורות פאַרביגע, העלע, אַזעל-
כע ווילדע און שטורמישע ווי זי אַליין. וואָס די סוחרים האָ-
בען נישט געוויזען, האָט זי געהייסען אָפּשניידען. אָפּילו דינגען
יך האָט זי דער מוהמען נישט געלאָזט.

— משוגע'נע — האָט די מוהמע זיך געבייזערט — וואָס
טויג דיר אַזוי פיל שמאַטעס? אַן עבירה געלט.

— כ'וויל — האָט מלכה'לע געענטפערט.

דערנאָך זענען שניידערס מיט זייערע מאַשינען געקוימען
צו דער מוהמען אין שטוב און געזעהט די חתונה-קליידער
אויפ'ן אָרט. די מייסטערס האָבען געגאַרגעלט זיך, געזונגען
„יעלות“, נגונים פון „גשם“. די יונגע געזעלען האָבען געזונגען
דייטשמערישע ליבע-לידער און געוואָרפען אויגלעך צו דער פּלה.
דאָס קלאָפען פון די מאַשינען, דאָס זינגען די לידער, דאָס
פסדר'דיגע מעסטען די קליידער, דאָס אויסטון און אַנטון זיך,

האָט זי מיט אַזאַ פּרייַד אָנגעפּיהלט, אַז זי האָט אַזש געכאַפּט
די מוהמע און אויסגעקושט איהרע ביידע באַקען.
— רוח, לֵאָז מיך אָפּ! — האָט די מוהמע זיך געבעטען —
מאַכסט דאָך מיר צייכענס, משוגעת!

אויך די חתונה האָט איהר פאַרשאַפּט נחת. וועגען חתן
האָט זי אַפּילו קיין איין איינציג מאָל נישט נאַכגעפרעגט, ווי
אָווי ער זעהט אויס. אמת, אַז ביי דער ערשטער באַגעגעניש
איז שוין געקומען צווישען איהר מיטן אַלטען צו רייסעניש.
פריהער ביים אָפּגאַלען די האָר און שפעטער, שפעטער דאָרט
אין דער פינסטערער שטוב. ער האָט זיך געבייזערט דער אַל-
טער. אָך, ווי ביז ער איז געווען! די יאַרמעלקע האָט אַזש
ביי איהם זיך געהויבען. אָבער דאָס האָט איהר נישט קיין האָר
געהאַרט. פאַרקעהרט, עס האָט איהר נאָך פאַרגעניגען פאַרשאַפּט.
לֵאָכען האָט זיך געגלויבט דערפון, שטאַרק לֵאָכען.

וועגען ווייטער, וועגען אַ תּכּלית, האָט זי נישט געטראַכט.
איהר איז געפּעלען דער עסק, דאָס טומלעניש, דאָס קאַכעניש
אַרום איהר. עס האָט איהר געפרעהט דאָס שטופּעניש פון די
חסידים, דאָס גוידערען פון די אָנגעבליאַזענע מחותנת'טעס, דאָס
קלאַפּען פון די קאַפּעלעס, דאָס אַרומטאַנצען אַרום איהר, דאָס
אַרומשמאַיען.

דער וועג פון קיטעווע קיין ניעשאַווע איז געווען אַ פרעה-
ליכער. פון אַלע דערפּער זענען אידען אַרענדאַרען ענטקעגענ-
געגאַנגען, ברכות נאַכגעשיקט. בענשען זיך געלאָזט, קינדערשע
קעפלעך צום בענשען צום רבי'ן אונטערגעטראָגען און דערפאַר
געשאַנקען פלעשער מילך מיט האָניג. אַרענדאַרקעס האָבען מלכה'-
לֵען די הענט געכאַפּט קושען.

— ווי אַ קעניגין — האָבען זיי איהר געוואָגט קאַמפּלי-
מענטען — די שכינה רוהט אויף איהר...

פון ניעשאַווע איז די גאַנצע שטאָדט ענטקעגענגעקומען
חתן-כלה.

אידען האָבען געטאַנצט, ווייבער האָבען מיט ליישאַגלד-
באַפּוצטע האָניג-לֵעקעס ענטקעגענגעשפּרוינגען. אינגלעך האָבען

ליכט, הברלות און פארביגע לאַמטערענדלעך ענטקעגענעטראָגען
מלפּה'לען איז אַזאָ ווילדע פרייד באַפאַלען, אַז זי האָט זיך
גענומען הוידען אויף דער בריטשקע און פאַטשען מיט די הענט.
די מחותנת'טעט פון חתנ'ס צד האָבען זיך אָנגעבליאָזען, ווי די
אינדיקעס, פאַר בושה.

מיט דערזעלבער קינדערשער פרייד, ווי זי האָט קינדווייז
געפראָוועט חתונות, אָנהענגענדיג אויף זיך דער מוהמעס אַלע
שמאַטעס, פולדערענדיג און טומלענדיג - מיט דער זעלבער
שמחה האָט זי איצט געפרעהט זיך אויף איהר אייגענער חתונה,
געקוואַלען פון דער מוזיק, פון די לייכט, פון די קופערס נייע
קליידער, וואָס פאַהרען איהר נאָך אויף עטליכע וועגעלעך.

אין הויף האָבען דעם רבינ'ס קינדער, טעכטער, שוורען,
אייניקלעך, קרובות, באַגעגענט אַפילו מלפּה'לען מיט שנאה, מיט
שטילער פיינדשאַפט און קנאה, וואָס האָט אַרויסגעקוקט דורך
דער געמאַכטער פריינדשאַפט און חניפה. אַלעמאָל איז אָן אַנ-
דערע טאַכטער צוגעגאַנגען צו איהר, באַטראַכט אויף איהר דאָס
ציהרונג און זיך צוויפצט.

- דער מאַמע'ס, זכרונה לברכה - האָט זיך אַלעמאָל
אָן אַנדער וויבעריש פּיסקעל פאַרקרימט - טראַג געזונטער-
הייט...

אַבער דאָס איז מלפּה'לען געפּעלען געוואָרען. זי האָט
שוין אין די ערשטע טעג דערשמעקט, אַז מען האָט זיך דאָ
פיינט אין הויף, איינס רעדט אויפ'ן צווייטען, אַז עס זענען
פאַרהאַן אין הויף צדדים, טעכטער פון פאַרשידענע מאַמעס,
שוורען, וואָס איינע דער אַנדערער פאַרגינט נישט, האַטט. שוין
האָבען זיך אָנגעהויבען אַרום איהר שאַרען מענשען פון ביידע
צדדים, גע'חנפה'ט, געשיט מיט שטעכווערטלעך, דערצעהלט סודות
און גערעדט לשון-הרע, רכילות. זי האָט גלייך דערשמעקט די
מחלוקת, רייסעניש, און דאָס איז איהר געווען צום האַרצען.
מלפּה'לע מוזיק האָט דערשנאַפט, אַז זי וועט דאָ קענען עפעס
טוען, פאַרדרעהען, אָנמאַכען אַ פייער, רודערען און הערשען.

די גאנצע זיבען טעג פון די שבע-ברכות, ווי אַ פיש אין וואַסער. די מודמע איידעלע האָט קיין שום גרונד נישט געהאַט אומרוהיג צו זיין. אומרוהיג האָט זי ערשט געקענט זיין שפע-טער, נאָכדעם ווי זי מיט'ן מאַן איהרען, דעם שטאַמלער, זענען צוריק אַהיימגעפאָהרען.

נאָך די זיבען טעג פרייד, טוימעל, פולדערניש, האָבען זיך רעהיגע, גודנע טעג אָנגעהויבען. די חסידים זיינען זיך צופאָה-רען, די קאַפעליעס זענען שטיל געוואָרען, און מלכה'לע איז מיט זיך אַליין געבליבען, מיט זיך אַליין אין אַ גרויסער שווע-רער גוט-אידישער שטוב, אין וועלכער עס איז קיין שטיקעל פאַרפּונג נישטאָ, בלויז נאָקעטע ווענט, פאַרשטעלט מיט שווע-רע אַטמאָדישע שאַפעס, פולע מיט מילבען-צופרעסענע קליי-דער פון דריי פריהערדיגע ווייבער, וואָס האָבען דאָ געלעבט און געשטאַרבען. די פענסטער, גרויסע, פיר-שויביגע און נישט געפּוצטע, זענען אַרויסגעגאַנגען צום הויף, צום ברודיגען שלעכט-געפלאַסטערטען פּוסטען הויף. מלכה'לע האָט די האַלבע פאַר-גענוגלעך פאַנאָדערגענומען און אַ פאַר אויגען צו דער שויב צוגעקלעפט. אָבער ס'איז גאַרנישט געווען וואָס צו זעהן, אַ חוץ אָפּגעריסענע ווענט, קרומע גאַרענט, געלאַטעטע דעכער, אַ ברונים, וואָס הערט נישט אויף סקריפען, אַ טשאַפענדיג חסיד'על מיט אַ פאַרשמאַלצעוואַטען קאַפעלאַטש, אַ פאַרבלאָנדזשעטע קאַץ. מען זאָל דאָ אַפילו אָפּזיען יאָהרען, האָט מלכה'לע דער-פיהלט, וועט מען דאָ קיין אַנדערע זאַך נישט זעהן. איהר האָט גלייך אַ בענקעניש אַרוימגענומען, אַ בענקעניש נאָך דער מוהמעס פענסטער אין פרעמיסלע, דורך וועלכע מען זעהט פעסטונג-אַפיצירען דורכגעהן, אַ בענקעניש צו עפעס ווייטס, צום פייפען פון באַהנען, צו שוועבענדע קאַנדוקטאָרישע רויט-גרינע לאַמטערענדלעך אין דער נאַכט, צו ווייטקייט, צו בודאַפעשט, וואו אַ מאַמע, אַ שוין פאַרגעסענע אומבאַקאַנטע מאַמע, איז ער-גיץ מיט אַ פרעמדען קאַוואַלעריסט פאַרהאַן.

אין שטוב איז קיין שפיגעל נישט געווען, הילילה. אָבער מלכה'לע האָט זיך אוימעטום געזעהן, אין די זילבערנע טאַצען.

פושקעס, וואָס זענען אומעטום געשטאַנען אָנגעשטעלט, אין ציה-
רונג און אויך אין קליינעם שפיגעלע, דאָס איינציגע פאַרמעגען,
וואָס זי האָט פון דער מוהמעס שטוב דאָ אַהער בגנבה מיט-
געבראַכט. דער קאָפּ איז איהר געווען קלענער, אָפּגעגאַלט. דאָס
האָט איהר אַ שטאַך געטון אין דער ברוסט, ווי מיט אַ דין,
שאַרף מעסער.

זי האָט זיך אַליין אַ צונג באַוויווען.
— מאַלפע — האָט זי געזאָגט צום ווייבעל אין קליינעם
שפיגעלע.

אַבער באַלד האָט זי פאַררוקט דאָס שוואַרצע זיידענע
טיכעל ביז די ברעמען, ביז די געדיכטע ברעמען, וואָס קומען
זיך צונויף איבער דער דינער באַוועגליכער נאָז. זי האָט עט-
ליכע מינעס אויסגעשניטען און זי איז זיך געפעלען געוואָרען.
זי האָט נאָך נישט געוואוסט זיכער, וואָס אַזוינס זי וועט
דאָ טון, וואָס עס וועט איהר נאָך אין קאָפּ איינפאַלען. אַבער
געדענקט האָט זי, אַז זי האָט אַ סך ציהרונג, גאָר אַ סך. אויך
קליידער האָט זי גענוג. זי האָט גענומען דאָס ציהרונג אין
דער האַנט, עס געוואויגען, געקוקט דערין, געשפיגעלט זיך דער-
מיט, און די ברייליאַנטענע פייערלעך האָבען מיט אַ סך פרייד
אין איהרע שוואַרצע אויגען געפינקעלט.

מיט אַזאַ אוצר — האָט איהר געלייכט אין מוח — קען
מען שוין אַוועק אין אַ נאַכט, ווען עס וועט נעמען שטאַרק
ציהען אַהין, צו ווייטקייטען, קיין בודאַפעשט.

בלויז פון געדאַנק, וואָסער פנים אַלע וועלען דאָ האָבען
צומאָרגענס, ווען מען וועט געפינען אַ ליידיגע שטוב, בלויז
פון פאַרשטעלען זיך דער מוהמע איידעלע'ס דערשראָקען אויס-
זעהען און דעם פעטערס שטאַמלען, האָט זי זיך הויך צוילאַכט
אין דער נאַקעטער גוט-אידישער שטוב. אַזש די דינסט, אַ
דיקע פאַרזעסענע, נאָר פרעהליכע מויד, איז געקומען אַריינצו-
רופען.

— אוי, כ'האַב זיך אַזוי דערשראָקען, רביצין — האָט זי

געזאגט, אונטערהאלטענדיג זיך מיט די רויטע צושטאכענע הענט
די ווייכע גרויסע ברוסטען.

— פארוואס? — האט מ'לכה'לע געפרעגט.

— יענע רביציניס, דער רביצין צו לענגערע יאהר —
האט די מויד געזאגט — האבען קיינמאל נישט געלאכט. דא
לאכט מען דען אמאל?

איהר איז פון דער מוידס רייד שטארק אומעטיג גע-
ווארען, אין הארץ איז געווארען קיהל און די שטוב האט גע-
נומען שטיקען. די פרעמדע ווייטקייטען זענען געהנטער געווא-
רען, גערופען.

אבער מיט אמאל האט זי א מענש דערזעהן אין הויף,
א מענש, וועלכען זי האט קיינמאל נישט ערווארט דא צו בא-
געגענען. און אין איין אויגענבלעק האט זי דערפיהלט, אז איהר
ארט איז דא, נישט אין די פרעמדע ווייטען, נאר אין דעם
גרויסען אפגעשיילטען הויף, אז אלע איהרע בענקשאפטען זע-
נען גארנישט, אז נאר דא איז איהר פלאץ, גליק און בא-
שערטקייט.

נאך אלע פיבודים, סעודות, נאך אלע פארבעטענישען,
וואס ווייבער און ווייבלעך, טעכטער און שנורען פון הויף,
האבען געמאכט פאר מ'לכה'לען דער נייער רביצין און זי מיט
א סך איינגעמאכטס, חניפה'לעך, שטעכווערטלעך און לעקעך
מכבד געווען, איז זי צום לעצט איינגעלאדען געווארען צו סע-
רעלען, דעם רביניס יונגסטער טאכטער.

מעהר ווי אלע, האט סערעלע געזוכט מ'לכה'לעס פריינד-
שאפט. זי האט קיין שום אויסרעכענונגען נישט געהאט, פון
קיין פאליטיק נישט געוואוסט. צו יונג, תם'עוואטע און בלינד
איבערגעגעבען צו איהר נחום'טשען איז זי געווען, זי זאל זיך
פארשטעהן אויף אזעלכע זאכען. א שווערע, א גוטמוטיגע, איז
איהר יעדע שנה און האט געווען פרעמד, יעדע חניפה, קנאה
און איבערגעשפיצטקייט ווייט. זי האט בלויז געוואלט האבען א
חבר'טע, א ווייבעל אין די זעלבע יאהרען, ווי יעדער יונג
ווייבעל נאך דער חתונה, וואס האט ליב דעם מאן און קען

נישט קיין מענער-געזעלשאפט, וויל האָבען אַ נאָהענטע חבר'טע, אַ פריינדיק, פאַר וועמען זיך אויסצורעדען, פריידען און ליידען אויסצודערצעלען און סודות אָנטרויען.

זי האָט אַ סך פיבוד אָנגעשטעלט, סערעלע, אַ סך קלאָ-שען מיט קלעבעדיגע האַניג-קיכלעך, איינגעמאַכטען פל'ערליי, ווישניקעס, זאָפטען און מאַנדלעך. זי האָט נישט געוואוסט וואָס צו רעדען מיט מלכה'לעך, געשעהמט זיך, נישט געוואוסט ווי אַזוי זיך צו ווענדען צו איהר. זי איז געווען פאַר איהר אי אַ חבר'טע פמעט אין די אייגענע יאָהרען, אי עפעס העכערס, די פרוי פון איהר טאַטען, איהר שטיפמוטער. זי האָט נישט געקענט פועל'ען ביי זיך צו זיין מיט איהר אויף „דו" און אויך נישט געקענט זי „איהרצען". צוליב דעם האָט זי זיך נישט אויפגעהערט רויטלעך, אָבער אַמאָל און ווידער אַמאָל גע-שפילט זיך מיט דער פרעמדערס שנירלעך פערל און גערעדט צו איהר אין דער דריטער פערזאָן די זעלבע עטליכע אונזיגע רייד:

— אוי וועה מיר, מלכה'לע פאַרוזוכט גאָרנישט פון איינ-געמאַכטס... דער פיבוד מוז אַודאי מלכה'לען נישט שמעקען... מלכה'לען איז צוגעגעסען געוואָרען סיי דאָס נאַשען, סיי סערעלע'ס טוליען זיך צו איהר, סיי איהרע עטליכע ווערטער, וואָס זענען געווען פונקט אַזוי נודנע און קלעביג, ווי די איינ-געמאַכטען און די האַניג-קיכלעך.

זי האָט זיך געזעגענט און גענומען אַרויסגעהן. נאָר אין דער טיר האָט זי זיך מיט נחום'טשען, סערעלע'ס מאַן, באַ-געגענט. אין דער זעלבער רגע, ווי זי איז אַרויס, איז ער אַריין. ביידע האָבען זיך געוואָלט אויסמיידען, נאָר אָנשטאַט דעם זיך נאָך מעהר צוזאַמענגעשטויסען. די שבת-צו-נאַכטיגע שטוב ביי סערעלען איז בלוז מיט צוויי ליכט געווען באַלויכטען און מעהר אין שאַטען ווי אין ליכט געווען פאַרהילט.

אין אַ זיידען-געבלומטען שלאַפראַק, דורך וועלכען יעדער גליד פון זיין שלאַנקען קערפער האָט אַרויסגעקוקט, אין אַן איבערגעלייגטען ווייכען ווייסען ראַכמאַניווקער קאַלנער אַרום

ווייכען ווארעמען ברוינעם האָלז, איז ער געשטאַנען אין דער טיר אַ שלאַנקער, אַ חנ'עוודיגער, אין שבת-צו-נאַכטיגען שאַטען געהילט. געגענאיבער איהם, אין אַ שוואַרץ לאַנג זיידען קלייד, אין אַ שוואַרץ זיידען טיכעל ביז די ברעמען, אַ שלאַנקע, אַ דינע, אַ ברוינהויטיגע, איז געשטאַנען מלכה'לע. ביידע זענען זיי געבליבען צוטומעלט אַ וויילע, דערשראָקען, איינער דעם צווייטען האָט געוואָלט אויסמיידען, זאָגען עפעס, נאָר ביידע האָבען זיי קיין וואָרט נישט געפונען. און מיטאַמאָל האָבען זיך ביידענעם בליקען באַגעגענט. צוויי פאָר אויגען, שוואַרצע, ברע-נענדיגע, באַגייסטערטע, האָבען אַ לייכט געטון איינס אין אַנ-דערען, אַ בריה געטון, אַ ווייע געגעבען מיט היימישקייט, גליק, און פאָרגליווערט געוואָרען, ווי היפּנאָטיזירט.

ראַטעווען האָט געקענט סערעלע. זי האָט נאָר געדאַרפט צוגעהן, אַ וואָרט זאָגען, דערצעהלען איהר מאַן, נחום'טשען, אַז דאָס איז מלכה'לע, די יונגע רביצין, און ביידע פון דער אומגעריכטער פאָרגליווערונג, פון וועלכער זיי האָבען קיין אויס-וועג נישט געהאַט, אַרויסציהען. אָבער זי איז געבליבען ווי אַ געליימטע אויפ'ן אָרט. זי האָט געקוקט אַזוי פאַרשטיינערט, גע-שטאַנען מיט אַזעלכע אַראַפּגעלאָזטע הענט, ווי אַן אַרעמע פרוי, וואָס האָט אַ גלעזערנע פלי אַראַפּגעלאָזט און זי באַטראַכט שטום די שאַרבענס ביי איהרע פיס. דער ערשטער האָט נחום'טשע ערוואַכט. מיט אַ פּלוצלינגדיגער באַוועגונג האָט ער זיך אַ לייג אַרויף געטון די שמאַלע אינגלערישע האַנט פאַר די אויגען, אַפּגערוקט זיך אַן אַ זייט און פאַרשעהמט אַ וואָרט אַרויסגעזאָגט. — גוט-וואָך — האָט ער געזאָגט שטיל.

דאָס וואָרט האָט מלכה'לען פון איהר פאָרגליווערונג אויפ-געוועקט און אַ רויטקייט האָט באַגאַסען איהר געזיכט פון די געדיכטע ברעמען ביז דעם הויך-צוגעשפּילעטען קראַגען פון איהר שוואַרץ זיידען קלייד.

— מאַמע! — האָט זי גערופּען אין באַגייסטערונג. זי איז באַלד גיך געלאָפּען אַהיים, ווי מען וואָלט זי געיאָגט, און באַפרייט זיך פון דעם ענגען צוגעשנורעוועטען

קלייד, פון אלע פישביינער און דראָטען. איהר ברוסט איז גע-
ווען פול מיט גליק, מיט רחמנות און ליבע גלייכצייטיג צו
דעם, וואָס זי האָט פלוצלינג באַגעגענט. צוזאַמען מיט דעם פייער
פון אַ מאַן, האָט ער אין איהר אַ מוטערליכע ליבע צו זיך
אויפגעוועקט, ווי צו אַ קינד. זי האָט דערפיהלט אין זיך אַזאַ
הייסען באַגעהר צו דעם אינגעל אין זיידענעם געבלומטען שלאָפּ-
ראַק, ווי מיט עטליכע יאָהר צוריק ביי דער מוהמען אין שטוב
צו פרעמדע קינדער, ווען מאַמעס פלעגען פון איהר ענטלויפען.
איהר האָט זיך געוואָלט צערטלען, צו דער ברוסט צודריקען,
מיט פינגער אין לאַקען קרייזלען, און אַפפערען זיך, ס'גאַנצע
לעבען אָפגעבען.

אַ געפיהל אַ נייער, אַ נאָך קיינמאָל נישט דורכגעפיהל-
טער, האָט איהר גאַנצען קערפער, פון די האָר-וואַרצלען ביז
די נעגעל פון די פיס-פינגער, אָנגעפיהלט: צו צוטרילען צו איהר
ברוסט אַ קינד, זיינס אַ קינד, וואָס זאָל זיין פוינקט אַזוי חנ'עו-
דיג און שעהן ווי ער, ווי יענער, וואָס זי האָט איהם געזעהען
אַ פרעמדען און אַזאַ נאָהענטען צום ערשטען מאָל. דער גע-
פיהל איז ביי איהר געווען אַזוי שטאַרק, אַזוי שמאַרציג, אַז זי
האָט זיך אָפגעדעקט די ברוסט, די יונגע האַרטע און צאַפעל-
דיג-קליינע ברוסט, און זי מיט ביידע הענט צאַרט אונטערגע-
האַלטען, ווי זי וואָלט זויגען אַ נאָר-וואָס געבוירען קינד, וואָס
קען נאָך אַליין די מאַמעס ברוסט נישט אָנכאַפען.

און אויף זיין געלעגער ביי זיך אין שטוב איז געלעגען
וואָך נחום'טשע און געגליהט, ווי אין פיבער. אויפ'ן הויף
האָבען חסידים געזונגען שפעט ביינאַכט צו דער מלוה-מלכה.
עמיצער האָט געשעפט וואָסער און דער פלומפ האָט געסקרי-
פעט אין דער נאַכט. אָבער נחום'טשען האָט עס נישט אויפגע-
רעגט ווי תמיד. ער האָט עס אַפילו נישט געהערט. ער האָט
געזעהען זי, זי אין דער טיר. איהרע ברענענדיגע אויגען
האָבען איהם געגליהט. און ער האָט אויסגעשטעקט אַ האַנט צו
סערעלען און פלוצלינג זי גענומען צערטלען, צום ערשט
זאַנפט, באַלד שטאַרקער און ווילדער.

קיינמאָל האָט נאָך סערעלע אַזוי פיל ליבע פון איהר
נחום'טשען נישט געזעהען ווי אין דער דאָזיגער נאַכט. אין
איהר גליק האָט זי נישט געהערט, ווי ער רופט זי מיט אַן
אַנדער נאָמען.

— מלכה'לע — האָט ער זי גערופען היינט.

אַכט קאַפיטעל

נחום'ס האָט זיך אַרײַנגעלאָזט אין קבלה. ער האָט געלערנט :

— סוד הזיווג תלוי בשלמות — דער סוד פון דער באַ-
העפטונג הענגט אָב פון דער פאָלקאָמענהייט, עס זאָלען זיך ממש
באַהעפטען די מענלעכע און ווייבליכע כוחות, צו ווערען איין
לייב. און דער מאַן, דער באַשערטער פון דער מטרניתא,
וואָרט מיט לעכצענדיגע אויגען און מיט גרויסער בענקשאַפט
צו דער צייט פון קומען פון דער שעהנער און גלוסטיגער, און ער
פאָלט צו מיט פרייד צו איהר, און ער האַלזט זי און טוט
איהר פאַרגעניגען אָן. און נאָך זיינע קישען, וואָס איז די באַ-
העפטונג פון די גייסטער, און נאָך דער אינערליכער באַהעפּ-
טונג, קומט די אויסערליכע באַהעפטונג — האַנט צו האַנט,
מויל צו מויל, אויג צו אויג. און דער קיש פון ביידע פאַר-
אייניגט זיך אין איין אָטעם. און די עלימתא-דשפירתא, די שעה-
נע יונגפרוי אָהן אויגען, וואָס אַלע אַנדערע געגען איהר זענען
העסליך און שאַטענדיג, און אַלע מענליכע און ווייבליכע כוחות
אַהמען נאָך די ליבשאַפט פון דער מטרניתא און באַהעפטען
זיך און פאַראייניגען זיך...

קיין גמרא האָט ער נישט געקענט לערנען. זיין מלמד,
ר' פתחיה זווילער, וואָס איז פאַרבליבן אין גיעשאַווער הויף
צו לערנען מיט איהם, האָט מיט איהם זיך אַוועקגעזעצט לער-
נען שווערע סוגיות, אָבער ער האָט קיין שום זאָך נישט אויפ-

גענומען. די אויגען זיינע האָבען אַפילו די אותיות נישט גע-
 זעהן. געזעהן האָבען זיי בלויז זי, מלפּה'לען. ער האָט זי
 געזעהן אין די גרויסע בלעטער פון די ספרים, אין די אויס-
 געשניצטע לייבען איבער'ן ארון-קודש, אין די סאַמעטענע מענ-
 טעלעך פון די ספר-תורה'ס, אין פאַרגעהענדיגען רויט-פייערדיגען
 הימעל. אַפילו אין דעם גאַלד-אויסגעשטיקטען „יהוה“ אויפ'ן
 „שויתי“ האָט ער זי געזעהן. די בלעטלעך פון די קבלה-ספרים
 זענען איהם נאָהענט געווען, גערעדט צו איהם.

ר' פתחיה, דער איד מיט דער שיטערער העלער באָרד,
 וואָס ווערט קיינמאָל נישט גרוי, האָט נחום'טשען נישט דער-
 קענט. ער איז פסדר געווען פאַרטראַכט, פאַרקלערט, פאַרטווען
 ערגיץ. אין מיטן בעסטען לערנען, ביים סאַמע שווערסטען גע-
 דאַנק, ווען מען דאַרף שטאַרק צולייגען קאַפּ, האָט נחום'טשע
 מיט אַמאָל אָנגעשטעלט זיינע אויגען, פאַרטראַכט זיך אויף אַ
 נאַרישקייט, אויף אַ זשומענדיגער פליג, אויף אַ קרומען זייל
 זיין, אויף אַ פאַרבייפליהענדיגען פויגעל, וואָס שלאָגט זיך אָן מיט
 אַ שפיץ פליגעל אין בית-המדרש-פענסטער.

— נחום'טשע — האָט ר' פתחיה געזאָגט שטיל — וואָס קוקסטו ?
 — גאַרנישט — האָט נחום'טשע געענטפערט, ווי מען וואָלט
 איהם פון שלאָף אויפגעוועקט — פאַרטראַכט זיך.

ער האָט אָפטמאָל נישט געוואוסט רעכט, וואו מען האַלט,
 ווי אַ חדר-אינגעל. ר' פתחיה האָט געליטען. אַ איד אַ מרה-
 שחורה'ניק, אַ מוסר'ניק, וואָס שטענדיג שטעהט איהם דאָס
 גיהנום פאַר די אויגען, האָט ער גוט געוואוסט, וואָסער גרויסע
 זינד עס איז אין איבעררייסען דאָס לערנען צוליב נאַרישקיי-
 טען, דאָס אויסבייטען די הייליגע תורה, וואָס איז אייביג, צו-
 ליב זאַכען, וואָס האָבען קיין ווערט נישט. ער האָט נישט איינ-
 מאָל דערצעהלט נחום'טשען וועגען ווילנער גאון, וואָס האָט גע-
 האַלטען ביים לערנען די פיס אין קאַלטען וואַסער, אַבי ער
 זאָל נישט פאַרשלאָפען ווערען, נישט פאַרטראַכטען זיך. אַנדערע
 צדיקים זענען געווען, וואָס האָבען זיך די אויגען אויסגעשטאַכען

אָבן נישט לאָזען זיך פיהרען פון יצר-הרע, וואָס לאָקערט
נאָר אויף דעם מענשענס אויג.

ער האָט זיך נישט געבייזערט, ר' פתחיה. ער האָט גע-
לעבט לויט די מוסר-ספרים, ער האָט געשטאַרקט זיך איבער
אַלע מענטשלעכע טבע'ס, געוואוינהייטען. ער האָט געוואוסט,
אַז כּעס איז אַ מיאוסע מידה, אַז צערנען איז אַזוי גוט ווי
דינען די עבודה-זרה. ער האָט אויך געוואוסט, אַז אַ פּעסן טאָר
קיין מלמד נישט זיין. פון אַלע יאָהרען זיינע, ווי נאָר ער איז
אַ מלמד געוואָרען, האָט ער זיינע תלמידים, וויפֿל זיי האָבען
איהם נישט געפייניגט, קיין קרום וואָרט נישט געאַגט. ער האָט
זיי בלויז מוסר געלערנט. אויף נחום'טשען האָט ער קיינמאָל,
אַפילו אין ראַכמאַניווקער הויף, קיין הויך נישט געגעבען, נאָך
דערצו איצט, ווען ער איז שוין אַ ניגעשאַווער איידעם געווען.
ער האָט בלויז פון צייט צו צייט גענומען פאַר איהם לייצענען
אַ בלעטעל מוסר.

נחום'טשען האָט זיין מלמד'ס מוסר ביזן מאַרך דורכגע-
נומען. ער האָט געהאַט, ר' פתחיה, אַ שטיב, וואָס האָט גע-
שמעקט מיט טרויער, מיט טויט. דורך זיינע בלאַסע דינע ליי-
פען, וואָס קוקען אַרויס דורכזיכטיג דורך די פאַרבלאָזע העלע
באַרד און וואָנסען, האָבען די ווערטער זיינע אַרויסגעגלייטשט
זיך, ווי פון אַ קבר אַרויס. זיין פּרק, וואָס ער פלעגט לערנען
אין הייסע זומערדיגע שבתים נאָכן שלאָף, האָט מיט טרויער
אַנגעפיהלט, מיט דער גאַנצער נישטיגקייט פון נאַרישען לעבען.
מיט דעם זעלבען ניגון האָט ער איצט אָפט פאַר נחום'-
טשען שטיקער מוסר געלערנט. יעדעס מאָל, ווען נחום'טשע
האָט זיך פאַרטראַכט, האָט ער גענומען מורמלען:

— רבי חנינא בן חכניאי אומר, רבי חנינא דער דער זוהן
פון חכניאי זאָגט, אַז עמיצער כאַפט זיך אויף ביינאַכט און אַז
עמיצער געהט אַליין אין וועג און ער קעהרט אָפּ זיין האַרץ
אויף ליידיקגעהן, איז ער זיך שולדיג אין זיין לעבען. רבי
יעקב אומר, רבי יעקב האָט געזאָגט, אַז איינער געהט אין וועג
און ער רייסט איבער זיין לערנען און ער זאָגט, ווי שעהן איז

דער צוים, ווי שעהן איז דער אקער, שטעהט אויף איהם נע-
 שריבען, אז ער איז שולדיג אין זיין לעבען.
 נחום'טשע האָט אַ ציטער געטון, זיך גענומען שאַקלען,
 כדי צו פאַרטרייבען יעדען געדאַנק, פּדי אַריינצוטון זיך אין
 דער תּורה. ער האָט פאַרלייגט די האַנד פאַר די אויגען, זיי
 זאָלען גאַרנישט נישט זעהן. אָבער וואָס מעהר ער האָט פאַר-
 שטעלט, אַלץ ווייטער האָבען זיי געזעהן, געזעהן נאַרישקיי-
 טען, פּוסטע זאַכען.

אויפֿן רבינ'ס הויף זענען קיין בוימער נישט געווען.
 אָבער אַביסעל ווייטער, אויסגעלייגט ווי אויף דער האַנד-פּלאַץ,
 בלויז עטליכע טריט פּון הויף, האָבען זיך געצויגען שוואַרצע
 צעאָקערטע פעלדער, אויף וועלכע מען זעהט כּמעט שטענדיג אַ
 געבויענעם פּויער נאַכגען נאָך זיין פּערדעל און אַקעראַייזען.
 אַמאָל שטעלט זיך אַ בושעל אַוועק אויף איין דינעם רויטען
 פּוס, שטעהט אַזוי שעהן-לאַנג, ווי מען וואָלט איהם געדונגען
 דערצו, און קוקט. פּונקט אַזוי ווי דער בושעל, אָהן ציעל, אָהן
 צוועק, האָט אויך נחום'טשע געקענט אַזוי אַפּויען שעהן-לאַנג
 און קוקען אויף די טאליגע פעלדער, אויף די פעקלעך וואַטע,
 וואָס ליגען אין הימעל און פּרעגלען זיך אין דער זון.

פּון אַ זייט, באַרג-אָרויף, האָבען זיך געשפּרייט לאַנקעס,
 גרינע, פּייכטע, אין וועלכע ס'הערט נישט אויף זשומען, פּיי-
 פען, גרילצען און קוואַקען. פּרעש האַלטען אין איין ברוימען.
 דאָס שטילע זשומען האָט איהם קיין רגע נישט אָפּגעלאָזען, אין
 אַלע ביינער איהם אַריינגעקראַכען, געצויגען צו זיך, ווי ליכט
 ציהט די נאַכט-פּליגעלעך. פּונקט אַזוי האָבען איהם געצויגען די
 שטומע באַשעפענישען אויף די לאַנקעס, די געלאַטעטע קיה,
 צוגעבוידענע מיט דעם קאַפּ צום פּאָדערשטען פּוס, די גרויס-
 הערנערדיגע בייקעס, וואָס די פּאַסטוכער הענגען זיי אָן אַ פּלאַ-
 קען פאַר די פּיס, זיי איינצוהאַלטען אין לויפען, די געפּענטע-
 טע פּויערישע פעלדלעך מיט די קורצע פּיס און לאַנגע עקען,
 די ווייסע טרייסלענדיגע שעפּסעלעך און די סטאָדעס גענו,
 וואָס לאָזען זיך איבערן טייכעל.

הונדערטער מאָל האָט ער אָפּגעמאַכט ביי זיך, ער זאָל אויף די אַלע זאַכען נישט קוקען. וואָס איז דען דאָ צו קוקען דערויף? און וויפיל איז דער שיעור דאָס צו זעהן? אָבער ער האָט די אויגען נישט געקענט אָפּרייסען פון פענסטער. זיי זע-
נען גאַרנישט מיד געוואָרען צו טינקען זיך אין גרינקייט פון די פעלדער, אין וויסקייט פון די גענו, אין געלִקייט פון די פעלד-בלומען. אַ גוואַלדיגע פרייד האָט איהם אַרומגענומען, אַן אומפאַרשטענדליכע פרייד. אין יעדער פלעק זון, וואָס לייגט זיך אַוועק אויף אַ פערדישען קאַפּ, אין יעדער וואַסערעל, וואָס זילבערט זיך אַרויס פון גרינקייט, אין יעדער וואַרימען קוהי-שען פלעק האָט ער פלוצלינגדיג גליק דערזעהן. אַלץ האָט צו איהם גערעדט, סודות איינגערוימט, דערצעהלט וועגען איהר, וואָס זיצט דאָרט אין די שטובען, וועגען מלכה'לען. אין דעם פייפען פון די פאַסטוכישע פלייטלעך, אין דעם קנאַלען פון זייערע בייטשען האָט ער איהר נאָמען געהערט.

אָפּטמאָל זענען די באַשעפענישען אויף די לאַנקעס אומ-רוהיג געוואָרען, ווילד. מעהרסטענס נאָך אַ לאַנגען רעגען, ווען די זון הויבט מיטאַמאָל שיינען שטאַרק פון איין אָרט צווישען וואַלקענס אַרויס און אַ שאַרפער פּייל-און-בויגען שניידט אי-בער דעם ברייטען הימעל פון איין עק ביזן צווייטען. געפענ-טעטע קליאַטשעס הירושען דאָן מיט גרויס בענקשאַפט, רופען אַזוי לאַנג אין דער פייכטער אַנגעזאַפטער לופט, ביז אַן אָגער אין אַ שטאַל, וואָס מען לאָזט איהם נישט אַרויס צוליב זיין זכר'שען ווערט מיט די קליאַטשעס, רייסט אויף די פאַרשפאַרטע טיר אין שטאַל און לאָזט זיך אַרויס מיט אַזאַ ווילדקייט צו דער ערשטער געפענטעטער קליאַטשע, אַז די פאַסטוכער קענען איהם מיט קיינע בייטשען און שטעקענס נישט אָפּטרייבען.

יונגע ביקלעך, וואָס האָבען ביז איצט געשפילט זיך בלוז אין לויפען מיט אַ פאַרריסען עקעל איבער דער לאַנקע פון איין געפלאַכטענעם פלוזט ביז אַ צווייטען, דערפיהלען מיטאַמאָל רייפקייט און זיי כאַפען זיך צו זייערע אייגענע מוטערס, ביי וועלכע זיי האָבען אין פריהלינג ערשט די מילך געזויגען. אַפילו

די שווערע נישט-געשוירענע צאפעס געמען יאָגען די דערשראָ-
קענע שפּעסעלעך און מעקען מיט פאַרבענקטע קילות.
נחום'טשע ווייסט, אָז ער דאָרף נישט קוקען אויף דעם
אַלעם, אָז דערמיט פאַראומרייניגט מען די אויגען, דערפאַר
דאָרף מען פאַסטען טעג דערנאָך. ער ווייסט, אָז ער איז שוין
נישט קיין אינגעל, אָז ער איז אַ מאַן פון אַ ווייב. ער פאַר-
לייגט די הענט אויף די אויגען, אָבער דער דראַנג צום פייכטען
צעפאַרעטן פעלד, וואָס איז אָנגעגליהט, איז שטאַרקער פון זיין וויי-
כער האַנט. זיין בלוט צינדט זיך אָן, די אויגען ווערען ביי
איהם גרעסער, דאָפעלט ברייט און ווייטזיכטיג. ער זעהט ביון
רונדען פּיאָלעטענעם גאַרטעל, וואָס נעמט אַרום דעם צע'שרפה-
טען הימעל.

ער זעהט אויך ווי די פאַסטוכער ווערען אַזוי אומרוהיג
ווי די בהמות. זיי לאָזען די בהמות קריכען אין פרעמדע לאַג-
קעס, איבער געאַקערטע פעלדער, און אַליין הויבען זיי אָן
יאָגען נאָך די פאַסטושקעס, דריקען זיי און וואַרפען זיי אין
די קוסטעס. די שיקעס ענטלויפען, וואַרפען פון זיך אַראָפּ די
קליידער און וואַרפען זיך אין טייכעל אַריין שווימען מיט היל-
כיגע געשרייען און געלעכטערען. און איינע אַ פאַסטוכין, אָן
עלטערע שיקעס, וואָס צוליב איהר נאַרישקייט פאַשעט זי נאָך
אַרץ גענו, כאַטש זי וואַלט שוין לאַנג געמעגט חתונה האָבען,
דעקט זיך גאַר אויף ביון גאַרטעל און ווייזט איהר ווייס לייב
דער אַרומיגער וועלט.

אַ גוואַלדיגע בענקשאַפט נעמט איהם אַרום, אַ באַנעהר,
וואָס ציהט אָן זיינע אָדערען ווי שטריק. זי וואַקסט פאַר איהם
אויס, מלפּנה'לע, אַזוי שאַרף, אַזוי קלאַר, ווי זי וואַלט איהם
געשטאַנען פאַר די אויגען. ער האַלזט זי, קושט זי, שטרעקט
אויס די הענט צו איהר, נאָר אַז זיי געפינען נישט קיין אַנ-
האַלט, קומט ער צו זיך און ער לויפט אַוועק פון פענסטער.
ער האַט געליטען, געפיהלט, אָז ער זינדיגט, אָז ער זינפט
אינגאַנצען דאָ אין דעם הויף. ער האַט געוואוינט פון די ספרים,
אָז זינדיגען אין געדאַנק, איז דאָס אייגענע ווי זינדיגען באמת.

ער האָט געוואוסט, אַז נישט נאָר פאַר זינדיגען, נאָר אַפילו פאַר באַגעהרען אַ פּרעמד ווייב איז דער גיהנום צו קליין. נאָך דערצו פאַר באַגעהרען די פרוי פון אייגענעם שווער, די שטימפוטער פון זיין אייגען ווייב.

ער האָט גענומען לערנען מוסר-ספרים.

און שרים זענען פאַרהאן — האָט ער געלערנט אויפ'ן קול — וואָס האָבען צו טויענט אויגען פון אַלע זייטען און וואָס פאַרפייניגען דעם זינדיגען בלויו מיט קוקען אויף דעם מענש, און פייערען זענען דאָ, וואָס רופען זיך טויט און פינס-טערניש און קלאָג און אָפגרוינד און נאָך פיל, און דאָס קלענס-טע פייער בריהט זעכציג מאָל זעכציג שטאַרקער פון דעם קלענסטען פייער, און דאָס געשרעה פון די זינדיגע טוט נאָך מעהר וועה פון דעם ברענען, און די בושה איז גרויס, דען דער מענש האָט אַוועקגעבען פאַר איין מינוט נאַרישען פאַר-געניגען אַזוי פיל יסורים, און דאָס שפאַטען פון די שרים איז זעהר שטאַרק און דער צער איז גרויס.

אַ גרויץ האָט איהם אַרומגענומען. ער האָט זיך די איי-גענע הענט באַטראַכט, די דינע צאַרטע הענט, וואָס קענען קיין וועהטאָג נישט פאַרטראַגען, וואָס דער מינדסטער צופעליגער שטאַך, קלעם אין אַ פינגער ברענגט צו די גרעסטע שמערצען. ער האָט געזעהן ווי די ווייכע פינגער זיינע מוזען הייסע קוילטען שאַרען, ווי זיי ווערען מיט אַנגעגליהטע שפיוזען אונטער די נעגעל געשטאַכען. דאָס בלוט איז איהם פאַרשטאַנען געוואָרען. און עס איז געווען אַ מענש אַ גאָלדשמידע—האָט ער געלערנט—

וואָס האָט תמיד געהאַט צו טוען מיט פרויענציער, דען ער האָט פאַר זיי ציהרונג געמאַכט, און ווייל ער איז נישט געווען אַב-געהיטען און ער האָט די ווייבער ביי די הענט גענומען און פערל אויף זייערע נאַקעטע העלזער אַנגעהאַנגען, און ווייל די ווייבער האָבען צו איהם געגליסט, דען ער איז אַ שענהער מאַן געווען, האָט איהם לייט גענומען אין איהרע הענט, און זי איז געקומען צו איהם יעדעס מאָל, ווען ער האָט זי נאָר אין געדאַנק גערופען, און אַ נאַקעטע, אַ גלוסטיגע, האָט זי זיך

פאר איהם געשטעלט, און אויף א גילדען בעט האָט זי איהר גלֹסטיג לייב געלייגט, און מיט גלֹסטיגע רייד איהם גערופען, און ער האָט מיט איהר געזינדיגט, און זי מטמאָ געווען. און נאָך זיין טויט, רחמנא ליצלן, זענען מיליאָנען שדים איהם נאָכ-געלאָפען, און איהם טאַטע גערופען, דען ער האָט זיי געבוירען, און זיין פושה איז געווען נאָך ערגער, ווי דאָס פייער פון גיהנום, וואָס איז זעפציג מאָל שטאַרקער פון אונזער פייער, און זיין צער איז געווען גרויס.

ער האָט פאַרמאכט די אויגען, אויסגעמאַלט זיך דעם זינ-דיגען גאָלדשמיד, וואָס מיליאָנען שדים לויפען נאָך נאָך זיין לוייה און רופען איהם טאַטע. אָבער געזעהן האָט ער גאָר זי, לילית, וואָס גייט אין זיידענס, טראָגט אַ שוואַרץ טיכעל אויפן קאָפּ ביז די אויגען. אויגען האָט זי שוואַרצע, זיי לייכטען, ער ריפט זי און זי קומט צו איהם, אַ גלֹסטיגע, אַ נאַקטע, און אויף אַ גילדען בעט לייגט זי איהר גלֹסטיג לייב און מיט גלֹסטיגע רייד רופט זי איהם און ער זינדיגט מיט איהר און ער רופט זי מלכה'לע, מלכה'לע...

נאָך מעהר ווי אין די טעג, זענען די נעכט זיינע געווען אויסגעפיהלט מיט איהר, מיט דער פרעמדער, וואָס דער רבי האָט אָהער געבראַכט.

אין די חלומות זיינע איז זי נישט דאָס ווייב פון נייע-שאַווער רבי'ן געווען, נאָר די טאָכטער זיינע, די פּלה פון איהם, נחום'טשען, אַ גרויסע חתונה ווערט געפראָוועט, ער זיצט ביים טיש, זאָגט אַ פּשט'על, דערנאָך פאַרדעקט ער איהר פנים מיט אַן אַטלעסען טיכעל. דאָס טיכעל פאַלט אַראָפּ און די ווייבער קרעכצען. דערנאָך זיצען זיי אין אַ באַזונדערער שטוב און עסען די גילדענע יויך פון איין שיסעלע, דערנאָך נעמען איהם צוויי זקנים אונטער די הענט און פיהרען איהם אַריין צו איהר אין שטוב און זיי פאַרהאַקען הינטער איהם די טיר. סערעלע ווי דער איז די טאָכטער פון פעטער דעם שטאַמלער. אַ קראַנקע איז זי, זי שטאַרבט. דער נייעשאַווער ווערט גאָר אַ קברן, ער גראָבט פאַר איהר אַ קבר מיט אַ גרויסער לאַפּאַטע, ער, נחום'טשען,

באוויינט זי אָבער מלכה'לע זיין ווייב ווישט איהם אויס די
אויגען, פונקט ווי זיין מאמע, ווען ער איז אַ קליין אינגעל
געווען, און זי זאָגט איהם, אַז אַ חתן טאָר נישט וויינען...

ער האָט גענומען פאַר יעדען מאָל שלאַפען-געהן זאָגען
פאַרשידענע תפלות, וואָס היטען אָפּ פון בייזע חלומות, באַ-
שווערען מלאכים, וואָס זענען געזעצט אָפּצוהיטען דעם שלאָף.
אָבער די חלומות האָבען זיך איבערגע'חזרט, כמעט שטענדיג
געווען די זעלבע. אויף צומאָרגענס האָט ער זיך געפיהלט שול-
דיג פאַר סערעלען, געשעהמט זיך פאַר איהר, ווי זי וואָלט ווי-
סען זיינע נאַכטיגע זעהונגען.

ער האָט געפאַסט, געפייניגט זיך.

סערעלע האָט געליטען. זי האָט פאַר איהם די שצנסטע
פלעצעלעך מיט ציבעלעס אויסגעקליבען, די סאַמע אויסגעבאַ-
קענסטע, מיט מאָן און קימעל באַשאַטען, ווי ער האָט ליב גע-
האַט. אָבער ער האָט נישט געוואָלט עסען.

— כ'האָב אַ שלעכטען חלום געהאַט — האָט ער געזאָגט —
איך וויל פאַסטען.

ער איז געוואָרען אויסגעדאָרט, די אויגען זענען ביי
איהם דאָפּעלט גרויס געוואָרען, גרויס און ברענענדיג, אין ברוי-
אין-בלויז רעדער געראַמט. סערעלע האָט גענומען מורא האָבען
פאַר איהר מאַן. זי האָט געוואָלט רעדען מיט איהם, אויספרע-
גען איהם, אָבער זי האָט קיין ווערטער נישט געהאַט, נישט
געוואוסט ווי אַזוי צו רעדען מיט איהם. זי האָט געוואָגט טון אַ
זאָך, פאַרוואָס זי האָט זיך אַליין דערשראָקען. זי האָט צו איהר
שוויגער קיין ראַכמאַניווקע וועגען נחום'טשעס פאַסטען אָנגע-
שריבען. די מוטער זיינע האָט איהם אַ לאַנגען לשון-קודש
ברייף אָנגעשריבען, געבעטען איהם, ער זאָל זיך אָפהיטען דאָס
געזונט, נישט דערוועגען זיך פייניגען. זי האָט איהם אויך גע-
שריבען, ער זאָל אַהיימקומען קיין ראַכמאַניווקע, כאַטש עס איז
ערשט עטליכע חדשים נאָך דער חתונה.

— קינד-לעבען — האָט זי פאַרענדיגט אין אידיש, ווי
צילע מאָל, ווען זי האָט געוואָלט אויסגיטען איהר מאַמישע

צערטליכקייט — קום צו דער מאמען דיינער, מיר זאל זיין
 פאר דיין קלענסט ביינדעלע, פאר דיין מינדעסט נעגעלע.
 פאסטען האט ער טאקי אויפגעהערט. ווארים נאך מעהר
 ווי אין די טעג פון עסען. האט זיין קאפ זיינע געדאנקען.
 אין די טעג פון פאסטען געארבעט, איהם די זינדיגסטע גע-
 שטאלטען געוויזען. אבער אהיימגעפארען קיין ראכמאניוקע איז
 ער נישט. פונקט ווי פריהער איז איהם אלץ אין נישטאווער
 הויף געווען מאוס, האט איהם אלץ גערייצט, אזוי איז איהם
 אלץ דא געווארען איצט אייגען. נאָהענט, די אָפּגעריסענע ווענט,
 דער סקריפענדער פלומפ, די שפיצינע שטיינער, יעדער שויב
 פון אַ פענסטער, יעדער קליאַמקע פון אַ טיר. אלץ איז געווען
 אַ טייל פון איהר. שעהן לאנג האט ער געקענט אָפּזיען ביים
 פענסטער פון זיין לערען-שטיבעל אויפן גארען און קוקען.
 קוקען אזוי לאנג, ביז זי וועט פארבייגעהן אמאל איבערן הויף.
 פונקט ווי פריהער איז ער קיינמאל צום שווער זיינעם נישט
 אריינגעגאנגען, נישט געוואלט זעהן איהם, אזוי האט ער איצט
 אפט גענומען אריינגעהן צו איהם, לייזען אַ ספר, שמועסען
 אין לערנען, אבי צו זיין נעהנטער צו איהר, מלכה'לען, צו
 פיהלען, און הינטער דער וואנט זיצט זי. דאָס אליין האט איהם
 אָנגעפיהלט מיט אַ ציטער.

זי איז שוין שטענדיג אריינגעקומען אין שטוב צום רבין.
 מלכה'לע, ווען נחום'טשע איז געקומען. פלוצלינג פלעגט זי דעם
 רבין שטארק טריי ווערען און איהם אריינטראָגען אַ גלאַז מילך.
 זיך צו דערקאָפען דאָס האַרץ, אָדער געבראַכט איהם די רפואות,
 וואָס ער דאַרף נעמען.

— פאמעליך, פאמעליך — האט דער רבי געזאָגט צערט-
 ליק, אליין נישט וויסענדיג, וואָס אזוינס צו זאָגען — האָסט זיך
 אליין מטריח געווען.

נחום'טשע האט אויף איהר נישט געקוקט, מורא געהאָט
 די אויגען אויפצוהויבען. דאָס האַרץ האָט פּמעט אויפגעהערט
 קלאָפען ביי איהם. אָבער זי האָט אויף איהם יאָ געקוקט. ער
 האָט דאָס געפיהלט. און אפילו אזוי נאָהענט איז זי געבען איהם

סארבייגעגאנגען, און זי האָט איהם מיט אַ שלעפּ פון קלייד אין די קנייהען באַריהרט, מיט אַ ווינט פון פלינקען דורכשוועבען איבער זיין צעהיצט פניס אַ ווייזע געטון. טעג דערנאָך האָט דאָס אין זיין בלוט אַרומגעקרייזט, געברענט און אָנגעפיהלט דערביי מיט הענוג.

אַמאָל האָט זי אַפילו אין זיין האַנט זיך איינגעקלאַמערט, ביים רבי'ן אין שטוב טאַקי. צופרידען דערפון, וואָס דער איי-דעם זיינער קומט צו איהם שמועסען אין לערנען, האָט דער גיעשאַווער געהייסען מלכה'לעך, זי זאָל פּיבוד פאַר נחום'טשען שטעלען, וויין און האַניג-לעקעך. זי האָט דעם פּיבוד צוגעטראָ-גען, נאָר זי האָט זיך אין איהר אויפרעגונג אין אייגענעם שלעפּ פון קלייד פאַרטשעפעט און שיעור נישט געפאַלען. זי האָט פלינק די האַנט אויסגעשטרעקט, געוואָלט זיך אין דער שטוהל אַנכאַפּען, נאָר אָנגעכאַפט האָט זי זיך אין זיין האַנט און אַזוי זיך איינגעקלאַמערט אין איהר, אַז זי האָט זיך אַ וויילע נישט געקענט פון איהר אַפרייסען. פונקט אַזוי פאַרשטיינערט איז נחום'טשע געשטאַנען און נישט געטון קיין זאַך, איהר אַרויס-צוהעלפען. ערשט דער רבי איז צו און אונגעשיקט זי ביי דער האַנט אַוועקגעפיהרט.

— אוי — האָט זי אַ זיפּן געטון, אַרויסלאָזענדיג די פּלאַש וויין פון דער האַנט.

— אַ פּרה דער וויין — האָט דער רבי געזאָגט — האַסט דיר גאָרנישט נישט געטון?

זי איז ענטלאָפען פון שטוב, ווי מען וואָלט זי געטריבען.

אַנצע אַכט טעג צייט האָט ער זיך ביים שווער זיינעם נישם געוויזען. ער האָט זיך געריבען די האַנט, וואו זי האָט זיך מיט איהרע פינגער איינגעקלאַמערט, געוואַשען אַ סך מיט וואַסער, ווי ער וואָלט וועלען דאָס פיער פון דאָרט פאַרלע-שען. אָבער אין דער שטיל, אין דער מיט לערנען, אין דער סאַמע מיט מוסר לערנען, האָט ער פּלוצלינג גענומען גלעטען צערטליך די אייגענע האַנט זיינע, ווי דאָס וואָלט אַ פּרעמדע

האָנט געווען, און איינמאָל איר אַפילו אַ פאַרשעמטען קיש
געטון.

ער האָט ווידער גענומען געהן צום שווער אין שטוב,
געדרעהט זיך איבער דעם הויף, אַבי בלויז פאַר דעם פענסטער
פון איהר שטוב פאַרבייזוגעהן. ער האָט מקנא געווען די שווע-
לען, וואָס פיהרען צו איהר שטוב, די ווייסע קאַץ, וואָס זיצט
פאַר איהר טיר. ער האָט אויפגעהערט לערנען מיט דעם מלמד
זיינעם, ער איז אומגעאַנגען אַ פאַרטראַכטער, ער האָט נישט
געהערט, וואָס מען רעדט צו איהם, ער האָט נישט געענטפערט
אויף פראַגען, נישט געזעהן, וואָס עס טוט זיך פאַר די אויגען.
איינמאָל האָט ער פאַרגעסען אויסצוגעהן שמונה-עשרה אַ צייט
לאַנג. אידען האָבען אויף איהם געקוקט, געוואַרט, נאָר ער האָט
נישט געפיהלט. ערשט ווען דער תזן האָט שוין מעהר נישט
געקענט וואַרטען און גענומען זאָגען די הויכע שמונה-עשרה,
האָט ער זיך אויפגעכאַפט פון זיין פאַרטראַכטייט און אַ פאַר-
שעהמטער געמאַכט דריי טריט הינטער זיך.

אַ צווייט מאָל האָט ער נישט געהערט, ווי דער שמש
רופט איהם אויף צו דער ספר-תורה, אַזוי, אַז אידען אין בית-
המדרש האָבען איהם גענומען רופען פון אַלע זייטען:

— ר' נחום, שלישי! —

ביים רבינ'ס טיש האָט ער נישט אָנגערופען זיך, ווען
מען האָט איהם געטיילט וויין, שיריים. און ביים עסען אין
שטוב איז ער גאָר געזעסען ווי אַן אַרימער ישיבה-בחור ביי
אַ פרעמדען טיש. ער האָט פאַרגעסען צוצושיטען זיך זאָלן, ער
האָט געטרונקען טהע אָהן צוקער.

סערעלען האָט עפעס געשראַקען, אָבער זי האָט זיך גע-
שעמט רעדען מיט איהם. זי האָט מורא געהאַט, נישט געוואוסט
ווי אַזוי אָנצוהויבען. זי האָט קיין ווערטער נישט געהאַט.

— אפשר רופען דעם דאָקטאָר? — האָט זי יעדער מאָל
געפרעגט און יעדער מאָל געבליבען אָהן ענטפער.

אויך אין די נעכט איז ער נישט געווען צו איהר אַזוי,

ווי ער האָט עס געדאַרפט זיין, לויט די דינים פון די ספרים-
לעך, וואָס זי האָט אויף אויסענוועניג געקענט.

זי האָט אין די טבילה-נעכט געוואָגט אַלע געבענען, וואָס
זענען נאָר דאָ, אַבי צו געפינען לייטזעליגקייט אין די אויגען
פון איהר באַשערטען. זי האָט איהם מיט אַ סך שטומע אַנצוו-
הערענישען פון פרעמדע ווייבער געגעבען צו פאַרשטעהן, אַז
ער מעג זיין נאָהענט מיט איהר. אָבער קיין שום זאָך איז צו
זיינע אויגען נישט דערגאַנגען, האָט צו זיינע אויערען נישט
אַנגעשלאָגען.

און אַמאָל, פלוצלינג, האָט ער גאָר גענומען זי צערטלען,
קושען אַזוי הייס, ליידענשאַפטליך, אַז זי האָט מורא געקריגען
פאַר איהם. זי איז פון שרעק פאַרשטאַרט געוואָרען און זי האָט
גאַרנישט געוואוסט ווי אַזוי צו ענטפערען דערויף. אין איהרע
ספרים'לעך אין עברי-טייטש איז גאַרנישט געווען וועגען אַזעלכע
משונה'דיגע פיהרונגען. זי האָט געפיהלט, אַז זי דאַרף זיך מיט
עמיצען איבעררעדען וועגען דעם, דורכשמועסען זיך, אַן עצה
זיך האַלטען. אָבער זי האָט נישט געהאַט מיט וועמען. דער
פאַטער איז געווען פרעמד, ווייט. קיין מוטער האָט זי נישט
געהאַט. די שוועסטער זענען געווען פון אַנדערע מאַמעס, על-
טערע אַ סך פון איהר, אַפגעזונדערטע.

און זי האָט זיך דעריבער אין מלכה'לעך אַנגעכאַפט, פאַרטרויט
זיך פאַר איהר, סודות דערצעהלט. מיט רויטע פאַרבען אין די
באַקען האָט זי אויסדערצעהלט איהר צער, אומרוהיגקייט, אַלע
נחום'טשעס געוואוינהייטען, מאַדנע גענג און פיהרעכצען.

קינער האָט זי נישט אַזוי אויסגעהערט, ווי זי, די דאָ-
זיגע יונג שטיף-מאַמע איהרע, וואָס אַלע אין הויף האָבען זי
פיינט געהאַט. געהאַלטען פאַר אַ מרשעת. יעדער וואָרט איהרס
האַט זי געשלינגען.

— כ'האָב דיך אַזוי ליב, סערעלע — האָט זי איהר הייס
געפליסטערס, קושענדיג און האַלדענדיג — דערצעהל, קרוין, ווי
פאַר אַ שוועסטער אַן אייגענע...

ניינט קאפיטל

מלכה'לע די יונגע רבי'צין האָט מעהר געוואוינט ביי סערעלע'ן אין שטוב, ווי ביי זיך. זי פלעגט נאָר אַריינגעהן צו זיך אָפּעסען און נעכטיגען. דעם איבעריגען טאָג איז זי אָפּגע-זעסען ביי איהר שטיף-טאָכטער.

ווי אַמאָל ביי דעם פעטער אין שטוב, האָט זי דאָ אויך אַלץ איבערגעדריעהט מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און פיס אַרויף. זי האָט איבערגעשטעלט דאָס מעבעל, פאַרפּוזט די פענסטער מיט פאַר-האַנגען, זי האָט אָנגעהאַנגען אַלערליי שמאַכטעס און שמאַטעס, איבערגעהאַנגען די קליידער, און אַלץ מיט אַזאַ ברען, מיט אַזאַ קאָכעניש, אַז סערעלע איז געפליבען שטעהן ווי אַ גולם אין איהר אייגענער שטוב.

— וועסט זעהן, סערעלע — האָט מלכה'לע גערעדט מיט ברען — אפילו לאַנדשאַפטען וועל איך דיר אויסנעהען און אויסהענגען אויף די ווענט. אַ שפיגעל וועט מען אַריינשטעלען... סערעלע האָט זיך דערשראָקען:

— מלכה'לע, וואָס רעדסטו? אין ניעשאַווע טאָר מען נישט אַזעלכענע זאַכען... דער טאַטע, זאָל לעבען, וועט זיך דערוויסען...

— זאָל ער זיך דערוויסען — איז מלכה'לע נישט נתפעל געוואָרען — עס וועט זיין אַזוי שעהן... אַז זי איז פאַרטיג געוואָרען מיט די שטובען, האָט זי

זיך גענומען סערעלען אליין פוזען און איבערמאכען. זי האָט זיך געפֿיטען מיט איהר מיט די קליידער, איבערגעטון זיי, גע- פּוּצט זיך און סערעלען, געמאַכט גרימאַסען, גענומען דעם שלעפּ אין דער האַנט אַרײַן, ווי עס טוען די דאַמען אין די דײַטשע ראַמאַנען-ביכלעך, געפּאַכעט זיך מיט אַ פעכער און גאַר גע- כאַפט סערעלען פאַר דער דיקער טאַליע און גענומען מיט איהר זיך דרעהען אין אַ קאַדריל. זי האָט נישט מיטגעהאַלפּען, סע- רעלע. קיין אַנדער טאַנץ, ווי אַ מצוה-טענצעל בײַ אַ רױטער קעשענע-פּאַטשיילע, האָט זי נישט געקענט. מלכה'לע האָט גע- שוועבט אין די לופטען, געדרעהט זיך מיט ווילדער גיכקייט, און אַז סערעלע'ן האָט זיך דער קאַפּ פאַרדרעהט און זי איז גע- פּאַלען, איז איהר, מלכה'לען, אַזאַ געלעכטער באַפּאַלען, אַז מען האָט איהרע קולות געהערט איבער'ן גאַנצען הויף.

סערעלע האָט זיך אין בײַדע אַנגעבלאָזענע באַקען, ווי אַן אַלטע אידענע, געקנייפט.

— מלכה'לע, מען טאָר נישט אַזוי לאַכען... נחום'טשע וועט נאָך דערהערען...

— ס'וועט איהם גאַרנישט שאַדען — האָט מלכה'לע גע- ענטפּערט און נאָך שטאַרקער געלאַכט.

זי האָט סערעלע'ן אַראָפּגעריטען דעם אַטלאַסענעם טשי- פּיק מיט אַלע קאַרשען און בלומען פון קאַפּ און איהר אַ זײ- דען טיכעל אַנגעטון, מיט שלײפּען פאַרפּוצט און מיט שפּיל- קעס פאַרטשעפעט. סערעלע האָט מיט אומרוהיגקייט געקוקט אויף מלכה'לעס משוגעת'ן, וואָס פּאַסען גאַרנישט פאַר'ן נייעשאַ- ווער הויף, אָבער זי איז געווען נישט דרייסט זיך געגענצוי- שטעלען. זי האָט נישט געוואָגט זאָגען אַ וואָרט געגען דער געשיקטער מלכה'לע. זי האָט זיך בלויז צוגעהאַלטען מיט בײַדע הענט דעם געגאַלטען קאַפּ דורך דער צײַט, ווען זי איז אין בלויזען קאַפּ געבליבען, ווי אַ פּרומער איד, וואָס פאַרלירט די יאַרמעלעקע.

— וואָס האַלטסטו דיר צו דעם קאַפּ? — האָט מלכה'לע געלאַכט.

א אידישע טאכטער - האָט סערעלע געלערענט מיט
א ניגון - טאָר נישט באַווייזן דעם בלויווען קאָפּ אפילו פאַר
די ווענט.

מלכה'לע האָט אויף צו-להכעיס זי געלאָזט שטעהן אַזוי
און זי האָט געקאָטשעט זיך פון געלעכטער פון איהרע טרעפּ.
- ווי אַן אָפגעשוירענער שעפּס זעהסטו אויס - האָט זי
זיך מיט איהר גערייצט - מעצע!

זי האָט אַלץ געטון, אבי די סערעלע צו דערצערענען,
בייז מאַכען. קריגען זיך האָט סערעלע נישט געקענט רעדען
אויך נישט. בלויו וויינען האָט זי געקענט, וויינען שווער, נאָ-
ריש, דעמאָלט פלעגט מלכה'לע צו איר צופאַלען, נעמען זי
קושען, דריקען, שיער נישט אויפעסען, און אַרומטאַנצען אַרום
איהר. זי האָט איהר אַרומגענומען דעם שטערען מיט זיידענע
בענדער, אָנגעמאַסטען איהר אַלע חתונה-קליידער, דאָס צירונג
אָנגעהאַנגען און זיך באַגייסטערט:

- סערעלע, ווי אַ פּרינצעסין וועסטו ביי מיר אויסזעהן.
נחום'טשע וועט דיך נישט דערקענען.

- ער קוקט נישט אויף מיר - האָט סערעלע געזאָגט -
ער איז פאַרטון שטענדיג אין לערנען.

- ער וועט שוין קוקען, וועסט זעהן - האָט מלכה'לע
געענטפערט מיט אַ געלעכטער - טו נאָר, וואָס איך וועל דיך
הייסען...

זי האָט גענומען איינפיהרען נייע געוואוינהייטען. זי האָט
געהייסען סערעלען, נישט אַריינטראַגען איהר מאַן די טהע צו
איהם אין לערען-שטיבעל אויפ'ן גאַרן, נאָר ביי זיך אין שטוב.
סערעלע האָט מורא געהאַט. נאָר מלכה'לע האָט איהר באַ-
פוילען.

- ביסט אַ נאַרעלע - האָט זי איהר געזאָגט - ביי זיי
אין ראַכמאַניוקע פיהרט מען זיך נישט אַזוי צלאַפיש, ווי אין
ניעשאַווע. ביי זיי רעדט מען מיט ווייבער. אַז דו ווילסט,
נחום'טשע זאָל דיך ליב האַבען, דאַרשטו זיך פיהרען מיט
איהם ווי ביי זיי אין דערהיים. פאַלג מיך!

דאָס האָט געווירקט. נחום'טשע האָט זיך נישט געגענגע-
שטעלט. מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגען איז ער אַריינגעקומען, גע-
זאָגט גאָט-העלף, און זיך ביים טיש אַוועקגעזעצט. און מלכה-
לע האָט זיך אויך צוגעזעצט צום טיש, טאַקי לעבען סערעלען.
זי האָט זיך מיט איהר אין איין זיידען טיכעל איינגעהילט, און
נחום'טשען מיט די אויגען געגעסען.

— אָט דאָ שטעהט איינגעמאַכטס — האָט זי געזאָגט און
איהם אונטערגערוקט טעצעלעך, ווי אַ באַלעבאַסטע — און מאַן-
קיכעלעך זענען דאָ...

נחום'טשע האָט געשוויגען. אין ניעשאַווע האָט מען מיט
קיין ווייבער נישט גערעדט, נישט געזעסען ביי איין טיש. אָבער
מלכה'לע האָט שוין אויסגעזוכט אַלערליי וועגען, ווי אַזוי אַריי-
צוציהען אין אַ שמועס. געבוירען און ערצויגען אין רבי'שע
הויפּען, האָט זי גוט געקענט אַלע שידוכים, קרובה'שאַפט און
יחוס פון די רבי'שע גאַליצישע און רוסישע הויפּען, וואָס זע-
נען צווישען זיך געקניפט און געבונדען, און זי האָט דורכאויס
געוואָלט דערגעהן די קרובה'שאַפט צווישען זיך און דעם ראַב-
מאַגיווקער הויף.

— אויב דער ריזשינער האָט זיך משדך געווען מיט דעם
קאַרלינער — האָט זי געזאָגט מיט גוט-אידישער געניטשאַפט —
קומט אויס, אַז איך מיט נחום'טשען זענען קרובים פון דער
מאַמעס צד...

סערעלע האָט געפלאַמט אינגאַנצען. זי האָט געקוקט אויף
מלכה'לען ווי אויף אַ וואונדער. דאָס, וואָס זי, אַן אייגען ווייב,
וואָלט בשוים-אופן נישט געוואָגט צו רעדען, רעדט זי, אַ פרעמ-
דע, אַזוי גלייך און אָהן בושע. אפילו ביים נאָמען רופט זי
איהם — נחום'טשע, דאָס, וואָס זי האָט נאָך ביז היינט נישט
אַרויסגעזאָגט. און נאָך גרעסער איז דער וואונדער, וואָס ער,
דער מאַן איהרער, ענטפערט איהר. אמת, ער האָלט אַראָפּגע-
לאָזט די אויגען, ער ענטפערט האַלבע ווערטער, שטילע, אָבער
ער ענטפערט.

פון דעמאָלט אָן איז יעדען טאָג געשטעלט געוואָרען טהע,

און זי, מ'לכה'ל'ע, איז געוואָרען דאָ אין שטוב די באַלעבאָסטע.
זי האָט אַווי מיט אַלץ געשאַפט, סערעלען מיט שליחות'ן געשיקט,
גלייך די שטוב וואָלט געווען איהרע און סערעלע איהר
דינסט.

זי האָט אפילו אַווי געמאַכט, אַז תמיד איז איהר אויס-
געקומען צו בלייבען אויף אַ וויילע אין שטוב אַליין מיט נחום'-
טשען. זי האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אי פון פעטערס שטוב, אי
פון רבי'נס הויף, אַז אַ איד טאָר נישט בלייבען אַליין מיט
קיין פרוי, נאָך דערצו מיט אַ ווייב פון אַ מאַן. אָבער דוקא
דערפאַר האָט זי אַלץ געטון, אַבי צו בלייבען אַליין מיט נחום'-
טשען און קוועלען פון גליק, ווען ער קאָרטשעט זיך אין בושע
און אין פיין.

זי האָט שוין שטענדיק געפונען אַ מיטעל ווי אַווי אַרויס-
צושיקען סערעלען פון שטוב. דאָ האָט אויסגעפעהלט מאַלינע-
זאַפט, דאָ האָט מען געדאַרפט ברענגען האַניג-לעקעך, וואָס
שטעהט פאַרשלאָסען אין אַן אַלמער אין הויז. דאָ איז מ'לכה'-
לען פּלוצלונג קאָלט געוואָרען, און מיט אַלע זיסקייטען, וואָס זי
האָט נאָר געקענט אַרויסברענגען, האָט זי זיך צוגעטויליעט צו
סערעלען און איהר געבעטען:

— סערעלע קרוין, וועסט מיר אויסזוכען אַ טיכעל.
סערעלע האָט געוואוסט פון די ספרימ'לעך, אַז מען טאָר
נישט אַרויסגעהן פון שטוב אין אַזאַ פאַל, אַז ס'איז נישט
גלייך, אַז איהר נחום'טשע קען דערפאַר פאַראיבעל האָבען, וואָס
מען האָט איהם געלאָזט זיצען אַליין, האָבען יחוד מיט אַן אשתי-
איש. אָבער זי האָט זיך נישט געקענט געגענשטעלען. זי האָט
בכלל נישט געקענט זאָגען אַנדערש, ווי עמיצער זאָגט, נאָך
דערצו געגען מ'לכה'ל'ען, דער גרויסשטעטישער, דער קלוגער,
און נאָך אין געגענוואָרט פון איהר מאַן. זי האָט גאַרנישט
נישט געקענט רעדען. אַ שטומע, אַ פאַרלוירענע, איז זי
געגאַנגען מיט שווערע טריט אַרויס אין דער אַנדערער שטוב,
אָדער אין הויז אַרויס, וואו די אַלמערס שטעהען, און געפאַלגט,
וואָס מען האָט איהר געהייסען.

גין, געשיקט, האָט זי זיך צוגערוקט, מלכה'לע, צו נחום'טשען, זי האָט איהם אַריינגעשיט צוקער אין דער טהע, צוגע-טראָגען די טעצעלעך, און אַזוי זיך אַרומגעדרעהט אַרום איהם, אַז זי האָט איהם באַריהרט זיין פנים מיט אַ ווייכען סאַמעטע-נעם גלעט פון אַן אַרבעל, צוגעשפּאַרט איהם מיט אַ פּוס צו דער קניה, אָנגעשטויסען לייכט מיט איהר האַנט אין זיינער.

— עס ווערט קאַלט די טהע, נחום'טשע — האָט זי גע-פליסטערט, אויסזיגענדיג זיין נאָמען מיט אַזויפיל ליבשאַפט און וואַרעמקייט, אַז איהם איז אַלץ געפאַלען פון די הענט.

אַמאָל האָט ער אפילו דאָס גלאַז איבערגעקעהרט. זי האָט גענומען מאַכען אַרדנונג אויפ'ן טיש און פאַרביי זיינע אויערען געשעפטשעט זיין נאָמען. זי האָט זיך געשפּילט מיט זיין פאַר-לירענקייט, ספעציעל געוואָרט לעבען איהם, כאַטש עס האָבען זיך שוין געהערט די שאַרענדע שווערע טריט פון סערעלעס לויזע שיר. ערשט צו דער לעצטער מינוט האָט זי אַזאַ פליי-קען קעצישען שפרונג געטון, אַז סערעלע האָט זי געטראָפּען זיצען פונקט אַזוי אויף דעם זעלבען אָרט, ווי בעת זי איז אַרויס אויף אַ וויילע.

— סערעלע — האָט זי געזאָגט — דיין מאַן האָט איבער-געקעהרט דאָס גלאַז. וועסט איהם געבען אַנדערע טהע.

דאָס שפּילען זיך מיט נחום'טשען און מיט דער שווערער גוטמוטיגער סערעלע האָט איהר אַזוי פיל פרייד פאַרשאַפט, אַזוי פיל לוסט, אַז זי האָט מיט יעדען טאַג מעהר, אין סערע-לעס געגענוואָרט, די געשיקטסטע אין דין-ראַפּינירטסטע באַציי-הונגען מיט דעם ברוין-הויטיגען געשניצטען יונגעראַנטשיקעל אָנגעקניפט. מיט טויזענדער געהיימע וועגען, וואָס ווייבער האָבען אין זייער רשות אַרויסצווייזען צערטליכקייטען און פאַרליבט-קייט צו דעם, וואָס זיי באַגעהרען, האָט זי זיך באַנוצט אין א הרע אָפטע וויזיטען ביי סערעלען אין שטוב, מיט שטומע צערטליכקייטען, אַנצוהערעגישען, וואָס זענען פאַר דער פאַר-שלאַפענער סערעלען געבליבען אומבאַמערקט, וואָס האָבען בלוז געפיהרט צו איהם, דעם עמפּינדליכען מאַן איהרען.

די וויזטען זענען איהר געוואָרען וועניג, און אין איהר דרייטקייט און לױסט צו ריזיקירען, איז זי ווייטער געגאַנגען און געזוכט זיך צו טרעפּען מיט איהם אויג אויף אויג, אוי-סערען הויז. זי האָט שטענדיג געהאַט, טען אויפֿן אויג זיין לע-רען-שטיבעל אויפֿן גאַרען. זי האָט זיך אויסגעזוכט פאַרשידענע וועגען און גענג פאַרביי זיין פענסטער, אַבי צו זעהן, ווי יע-דער מאָל גיבען זיך די פאַרהענגלעך פון זיין פענסטער אַ רוק פאַנאַנדער און אַ פאַר שוואַרצע אויגען גיבען אַ בריה פון הינטער דער שויב. זי האָט געוואוסט, ווען ער געהט אַוועק און ווען ער קומט צוריק. זי האָט געוואוסט, אַז ער געהט יעדען טאָג אַרויס צו די פעלדער, שפאַצירט אַרום לאַנג איבער די וועגען, איבער די בערגלעך, פאַרביי דעם וואַסער. און זי האָט אויך גענומען מאַכען די זעלבע שפאַצירען פון אַ צוויי-טער זייט, אַזוי, אַז זי זאָל איהם טרעפּען אין וועג.

— נחום'טשע — האָט זי איהם געפליסטערט, פאַרביי-

געהענדיג.

ער איז מיט גיכע טריט אַוועקגעלאָפּען אַהיים. ער האָט אָפּגעמאַכט ביי זיך, ער זאָל מעהר דאָ נישט געהן, אָדער ער זאָל זיין מלמד ר' פתחיה מיטנעמען און שמועסען מיט איהם אין לערנען. אָבער צומאָרגענס איז ער ווידער געגאַנגען אַליין אין דער זעלבער שעה, אויפֿן זעלבען אָרט, אַבי צו דערהערען דאָס דאָזיגע פליסטערנדע וואָרט. ביז עס איז געקומען צו דעם, אַז ער האָט אויפּגעהערט אַרויסגעהן פון הויף.

אין אַ שפעטען אַליל-טאָג, ווען עס איז גאָך געווען זעהר הייס, ווי אין תמוז, איז ער אַרויס הינטער דעם שטעטעל, נחום'טשע. אויף די וועגען האָבען זיך ווייסע פעדעם געצויגען אין דער לופט, די ערשטע סימנים פון סוף-זומער, און בושעלס האָבען זיך געטראָגען פון דאָרפישען דאָך צו דאָך. אין די סע-דער האָבען די צייטיגע עפעל און באָרען גערויטעלט זיך פון גרינקייט אַרויס. אויף די פעלדער האָבען פויערען געשניטען היי און אויסגעלייגט סטאַגעס. די לופט האָט געשמעקט, און נחום'טשע איז געגאַנגען אַליין ווייטער און ווייטער, ביז ער איז

ארויס אין וואַלד אַרײַן, וואָס פּיהרט אַוועק ווייט ערגײַן ביז אין די בערג אַרײַן. ער האָט זיך צוגעקוקט צו די מוראַשקעס-געסטען, וואָס הויבען זיך אונטער די בוימער, ער האָט פאַר-ריסען דעם קאַפּ צו די פּיקהאַלצען, וואָס קלאַפען מיט די שנאַבלען אין די שטאַמען פּון די בוימער, און ער האָט אויך נאַכגעקוקט די רויטע און שוואַרצע וועוויקעס, וואָס שפּרינגען איבערגעשראַקענע פּון בוים צו בוים. ווי מיטאַמאַל האָט אַ ווינד גענומען דרעהען מיט די נאַדלען פּון די סאַסנעס און באַלד דערנאָך האָט אַ שלאַקסרעגען זיך אַראָפּגעלאָזט, אַ רעגען אַ שטאַרקער, אַ שטורמידגער, באַגלייט מיט דונערען און בליצען, מיט שווערע דונערען און בליצען, ווי נאָר עס טרעפען אַזעלכע אין די רעצטע הייסע טעג פּון אַ שפּעטען זומער.

נחום'טשע האָט זיך באַהאַלטען אין אַ בוים, אין אַן אַל-טען פאַרטריקענטע בוים, וואָס די צייט און די דונערען האָבען פּון איהם דאָס אינגעווייך אויסגעריסען. ער האָט זיך אַרײַנגע-טויליט אין זײַן אויסגעהוילטקייט אַרײַן. ער האָט געוואַשען די הענט אין רעגען און אַ ברכה איבער דעם דונער געמאַכט. פּלוצלינג איז מ'כה'לע אויסגעוואַקסען לעבען בוים אַ נאַסע, אַ דערשראַקענע, און זי האָט זיך אין הוילקייט פּון בוים אַרײַן-געשאַרט, האָרט צו איהם זיך צוגערוקט.

— נחום'טשע — האָט זי געזאָגט, האַלטענדיג זיך די האַנט ביים האַרץ און אַפּשאַקלענדיג זיך פּון נאַסקייט — אַ שלאַקס-רעגען האָט מיך געטראַפען... כ'האַב אַזוי מוראַ.

ער האָט זי נישט געפרעגט פּון וואַנען זי קומט דאָ, ווי אַזוי זי קומט דאָ. ער האָט בלוז געפּיהלט, ווי דאָס בלוז פּון זײַן קערפּער לויפט אין איהם אַרום, לויפט פּון די האַר-וואַרצ-לען ביז די טריט פּון די פּיס.

אַ וויללע זענען זיי געשטאַנען שווייגענדיג. זיי האָבען געקוקט אויף די שנרען רעגען, וואָס גיסען פּון הימעל, אויף די ריטשקעלער און וואַסערלעך, וואָס יאָגען אויף דער ערד מיט אַ געפּולדער, און זיי האָבען געשוויגען. נאָר באַלד האָט ווידער

אָנגעהויבען דונערען, און ביי יעדען דונער האָט מלכה'לע אויפס-
גיי זיך אָנגעכאַפט אין נהום'טשעס האַנט.

— כ'האָב מורא — האָט זי געזאָגט.

נהום'טשע האָט אויסגערעדט עטליכע ווערטער.

— מען דאַרף נישט מורא האָבען — האָט ער געזאָגט —

מען דאַרף זיך וואַשען די הענט און מאַכען אַ ברכה.

זי האָט איהם געפאַלגט. זי האָט אויסגעשטרעקט די הענט

צום רעגען, געשפּילט זיך מיט'ן פּליטענדיגען וואַסער, וואָס פאַל'ט

מיט אַ רעש אויף איהרע הייסע הענט, און זי האָט זיך גענו-

מען דערמאָנען, וואַסער ברכה מען מאַכט איבער אַ דונער.

נאָר אין דער רגע האָט אַ בליץ געשפּאַלטען די וועלט אויף

צוויי העלפטען און אַ צייט אַלץ אַרום באַדעקט מיט אַ גוואַל-

דיגער ליכט. באַלד דערנאָך איז געקומען אַ דונער, אַ שטאַר-

קער, לאַנגדויערנדיגער דונער, וואָס ברעכט זיך אין דער מיט,

פּדי אויסצוקנאַלען באַלד נאָך הילכיגער און פאַרכטיגער, אַרויס-

רופּענדיג אָהן אַ שיעור ווידער-קולות אין דער שווערער לופט.

און מלכה'לע האָט זיך איינגעקלאַמערט אין נהום'טשעס האַנט,

געדריקט זיך ווי אַ קינד אין גרויס שרעק צו דער מוטער.

— גאָט אין הימעל — האָט זי געמורמעלט — מאַמע!

ער האָט זיך אַרויסגעריסען. אַ צווייטער בליץ האָט גע-

טון, אַ בליץ, וואָס האָט ווי אַ ריזיגע פּייערדיגע רוט אויסגע-

זעהן, גאָסט רוט, וואָס שמייסט זינדיגע און רשעים. אַ ציטער-

ניש איז איהם באַפּאַלען אין דעם אויסגעפּוילטען בוים, אין

דעם שטורמישען אַלול-טאָג, נעבען איהר, דעם ווייב פון זיין

שווער. ער האָט נישט געקוקט אויף דעם רעגען, אויף די בלי-

צען און ער איז געלאַפּען. זי האָט איהם נאָכגעשריגען, געבעטען:

— נהום'טשע, עס דונערט! כ'האָב מורא.

אין רעגען איז זי איהם נאָכגעלאַפּען. נאָר ער האָט זיך

נישט אָפּגעשטעלט, געיאָגט אַהיים.

אַז ער איז אַ נאַסער, אַ דורכגעווייקטער, אַ דערשראָקע-

נער געקומען אין הויף אַריין, האָבען שוין אידען געדאווענט

מנחה און געזאָגט דאָס קאַפיטעל תהילים פון ראש-חודש אַלול.

ביינאכט האָט ער געגליהט פון היץ. סערעלע האָט צו איהם דעם דאָקטאָר געבראַכט.

אַז ער איז געוונד געוואָרען, איז ער נאָך מעהר שוויי-גענדיקער געוואָרען, ער איז גאָר אינגאַנצען פון זיין שטיבעל אויפ'ן גאָרען נישט אַרויס. מלכה'לע איז, ווי שטענדיג, געקומען צו סערעלע, געוואָרט, געוואָלט איהם זעהן בלויז, נאָר ער האָט זיך נישט געוויזען. ער האָט נישט געוואָלט אַריינגעהן טרינקען טהע ווי פריהער, ער האָט אויסגעמיטען די אייגענע שטוב. מלכה'לע האָט טאַג-טעגליך זיך געלאָזט שפאַצירען, געגאַנגען אַוועק ביזן וואַלד. זי האָט דעם זעלבען אויסגעהוילטען בוים אויסגעזוכט, באַהאַלטען זיך דאָרט און געוואָרט, געוואָרט, כאַטש זי האָט געוואוסט, אַז ער וועט נישט קומען.

פאַר דער גאַנצער צייט פון די ימים-נוראים האָט ער זיך קיין איין איינציג מאָל נישט געוויזען, קיין איין מאָל אפילו צום שווער זיינעם נישט אַריינגעקומען.

בלויז צו סערעלען איז ער געוואָרען נאָהענטער, אייגע-נער. גערעדט האָט ער מיט איהר נישט, אָבער געפיהרט האָט ער זיך מיט איהר, ווי זי האָט עס געוואוסט פון די ספרים-לעך, ווי אַ מאַן דאַרף זיך פיהרען. מיט רויטע פאַרבען אין די אָנגעבלאָזענע באַקען האָט זי דערצעהלט דערפון מלכה'לען. — ר'איז גאָר אַן אַנדערער געוואָרען — האָט זי געזאָגט — פון דער קראַנקהייט אָן.

מלכה'לע האָט נישט אָפגעלאָזט. זי האָט אַלץ געדרעהט זיך פאַר זיינע פענסטער, געקומען צו סערעלען אין שטוב. זי האָט נאָר געוואָרט, דער פאַרכטיגער חודש אלול זאָל אַריבער, אַלע יום-טובים, און דעמאָלט וועט ער צוריק ווערען דער אייגענער. זי איז געווען זיכער אין דעם. מיט טויענדער געדאַנקען אין די נעכט איז זי געווען פול, מיט געדאַנקען, ווי אַזוי צו דערנעהנטערען זיך צו איהם, צו דעם, צוליב וועמען איהר זיצען דאָ אין ניעשאַווער הויף האָט אַ זין.

אַבער פון ראַכמאַניוקער הויף איז פּלוצלינג אַ ספעציעלער

שליח געקומען נאָך נחום'טשען, איהם אַהיימצופיהרען צו די עלטערען.

זיי האָבען זיך שוין נישט געקענט דערוואָרטען אין דער היים אויף נחום'טשען. אויף אַלע בריף פון די עלטערען, ער זאָל אַהיימקומען, האָט ער אָן אויסמיידענדען ענטפער געגעבען. און די ראַכמאַניווקער רביצין האָט אַריינגערופען צו זיך מאַטיע גדול' דעם גבאי, זי האָט איהם געגעבען געלד אויף אָן אויסלעגן. דישען פאַס, אויף הוצאות, און זי האָט איהם אָנגעזאָגט, ער זאָל אָהן נחום'טשען נישט קומען גאָר אין הויף אַריין.

מאָטיע גדול' איז געפאָהרען מיט גרויס חשק. זיין שנאה צו די גאָליצישע גוטע-אידען איז געוואָרען אַלע מאָל שטאַרקער. ער איז ביי זיך געווען געגען דעם שידוך, כאַטש ער האָט וועגען דעם נישט גערעדט. ער האָט נאָך אויך גוט געדענקט דעם אָפּשניט, וואָס ער האָט געכאַפט אויף דער חתונה פון ניעשאַווערס גבאי, און ער האָט געוואָלט נחום'טשען דעם רבינ'ס אַרויסנעמען וואָס גיכער פון די קירה'שע שרייערס, די פרא-אדם'ס. ער איז גלייך אַראָפּגעקומען אין הויף אַריין קיין ניע-שאַווע מיט אַ פעס, אַ ברוגז, און ער האָט גענומען יאָגען נחום'טשען, ווי עס וואָלט געברענט.

— אַזוי, אַזוי — האָט ער גע'מוסר'ט דעם רבינ'ס זיהן, ווי גאָר ער האָט איהם שלום-עליכם אָפּגעגעבען — אַזוי באַ-זעצט מען זיך דאָס אין ניעשאַווע, אַז מען פאַרגעסט גאָר טאַ-טע-מאַמע, דעם ראַכמאַניווקער הויף... די רביצין, זאָל לעבען, געהט דאָך אויס נאָך דיר...

אין ניעשאַווע האָט מען דעם פרעמדען מכבד געווען, געבעטען איהם, ער זאָל צוואוואָרטען אַביסעל. אָבער ער האָט נישט געוואָלט הערען. אַפילו עסען האָט ער נישט געוואָלט אין הויף. ער האָט זיך בלויז אַרומגעדרעהט מיט ר' פתחיה מלמד, דעם איינציגען ראַכמאַניווקער, וואָס האָט זיך דאָ אַרומגעוואָל-גערט, און ער האָט געטריבען:

— גיכער, גיכער, איך אייל זיך.

אין הויף האָט מען גענומען צוגרייטען צו דער נסיעה,

באקען לעקעך, קיכעלעך, אויסזידען היהנער, אַנגיסען פלעשלעך זאפט, איינגעמאַכטס איינפאַקען אין גלעזער, גלייך מען וואָלט געדאַרפט אַרויסשיקען נחום'טשען אויף יענער זייט וועלט. סע-רעלע האָט זיך געפּאַרעט, געטומעלט. זי האָט געוואָלט ווייזען איהר שוויגער, דער גרויסאַרטיגער רביצין אין רוסלאַנד, אַז אין ניעשאַווע ווייסט מען ווי אַזוי צו באַהאַנדלען אַן איידעם אויף קעסט, און זי האָט אַנגעפּאַקט אָהן אַ שיעור עסענוואַרג, נאַ-שערייען. נאָר מאַטיע גדול האָט גאַרנישט געלִאָזט מיטנעמען.

— מען דאַרף נישט, נישט נויטיג — האָט ער געזאָגט מיט פעס — איך האָב אַליין מיטגעבראַכט פון ראַכמאַניווקע, געלויבט צו גאָט...

דערפאַר האָט ער געהייסען אַלע מלבושים און וועש איינ-פאַקען, אַלע פוטערס אַפילו.

— וועסט זיי דאַרפען, נחום'טשע — האָט ער געזאָגט מיט אַ מיין — די רביצין, זאָל לעבען, וועט דיך נישט לאָזען אַזוי גיך צוריקפּאַהרען קיין ניעשאַווע. ס'ברענט נישט...

אויך ר' פתחיה מלמד האָט ער מיטגענומען מיט זיך.

סערעלע איז אומגעגאַנגען מיט פולע אויגען טרערען. די שוועסטער איהרע, וואָס אַזוי זעהען זיי איהר פּמעט נישט, האַלטען זיך פון דערווייטענס, האַבען זי גענומען איצט עסען, פאַרוואָס די שוויגער האָט זי נישט איינגעלאָדען צוזאַמען מיט נחום'טשען קיין ראַכמאַניווקע.

— ס'פּאַסט איהר נישט, דער פּריצה'טע — האַבען זיי גערעדט מיט גאָל.

זי האָט געוואָלט פרעגען ביי נחום'טשען, ווען ער וועט קומען, זי האָט איהם געוואָלט זאָגען, אַז זי וועט בענקען נאָך איהם, ער זאָל איהר שרייבען בריף. נאָר זי האָט זיך געשעהמט, נישט געוואָגט, נישט געוואוסט ווי אַזוי אַנצוהויבען. נאָכדעם ווי ער האָט זיך געזעגענט, נחום'טשע, מיט דעם שווער, מיט די שוואַגערס, האָט ער זיך אויך געזעגענט מיט סערעלען. אָהן איין וואָרט אויסצורעדען, אָהן דער האַנט זיך צו דערלאַנגען,

האָבען זיי זיך געזעגענט שטום, אפילו ביי די נעמען זיך נישט
אָנגערופען.

— זיי געזונט! — האָט נחום'טשע געזאָגט ביי דער טיר.
— פאָהר געזונט! — האָט סערעלע געענטפערט אַ פאַר-
שעמטע, אַ רויטע — זאָלסט זיך גוט אַרומהילען דעם האַלד,
זאָלסט זיך, חלילה, נישט פאַרקיהלען...
אויך מיט מלכה'לען האָט ער זיך אַזוי געזעגענט, שטייל
די ווערטער אַרויסגערעדט, נישט אויפהויבענדיג די אויגען פון
דער ערד.

זי איז אַזוי פאַרשטיינערט געווען, די סערעלע, אַז זי
האָט אַפילו נישט געוואוסט. אַז זי דאַרף באַגלייטען דעם אָפּ-
פאַהרענדען מאַן איהרען. ערשט מלכה'לע האָט זי גענומען פאַר
דער האַנט און זי אַ ריס געטון מיט זיך.

— קום, מיר וועלען אַרויסגעהן מיטן וועג אַ שטיקער.
זי איז מיטגעגאַנגען און געקוקט אויף דער באַלעגאַלישער
בריטשקע, וואָס שלעפט זיך איבער די בלאַטעס, און אויף
דער שמאַלער זיידענער פלייצע פון נחום'טשען, וואָס דערוויי-
טערט זיך אַלץ מעהר. זי האָט איהר פעסט געהאַלטען פאַר דער
האַנט, מלכה'לע, אַזוי, אַז זי האָט קוים געקענט מיטהאַלטען מיט איהר
פלינקען גאַנג.

ערשט ווען די פערד זענען אַרויס אויפן שאַסעע און
גענומען גיך לויפען, איבערלאָזענדיג נאָך זיך אַלץ אין שטויב
געהילט, האָט זיך מלכה'לע, אַ מידע, אַוועקגעזעצט אויף אַ
שטיין, וואָס ליגט אין וועג, און זי האָט זיך הויך צוואוויינט.
סערעלע איז געשטאַנען אַ פאַרגלאַצטע, אַן איבערראַשטע,
און נישט געוואוסט וואָס עס טוט זיך אַווינס מיט דער מלכה'-
לען. ענדליך איז איהר געקומען אַ געדאַנק אין קאָפּ אַריין, אַ
וויבערישער געדאַנק, און זי האָט זיך צוגעפויגען צו מלכה'לען
און איהר געפרעגט:

— מלכה'לע, אפשר ביסטו פאַרגאַנגען אין טראַגעדיע? שעהם
זיך נישט, מלכה'לע. דער טאַטע זאָל לעבען, וועט זיך זעהר
פרעהען...

מלכה'לע האָט אין מיטען וויינען זיך פאַנאַנדערגעלאָכט.
זי האָט געלאָכט הויך, לאַנג, היסטעריש, גאַרנישט זיך איינצו-
האַלטען.
— מאַמעלעך — האָט זי גערופען, און ווידער אין אַ
נייעם געלעכטער אויסגעבראַכען.

צעהנט קאפיטעל

שווערע טעג, פיל מיט פיין, אומרוה און פארצווייפלונג, האָבען זיך אָנגעהויבען פאַר מלכה'לען אין ניעשאַווער הויף, טעג אָהן אַ זין.

בייטאָג איז זי געזעסען ביי סערעלען. אָבער אַמאָל און ווידער אַמאָל געגעסען איהרע קלעביגע איינגעמאַכטעסען, געהערט די זעלבע שווערע רייד איהרע. אָבער דאָס זיצען האָט קיין טעם נישט געהאַט איצט. איין מאָל אין וואָך פלעגט פון נחום-טשען אַ בריף פון ראַכמאַניוקע אָנקומען. סערעלע האָט איהם געגעבען מלכה'לען איבערצולייענען. מאָגערע זענען געווען די בריף, פון עטליכע ווערטער בלויז, וועגען געזונט און גרויסען פאַר אַלע. אָבער מלכה'לע פלעגט זיך צוכאַפען מיט גרויס ברען צו די דאָזיגע קאַרגע בריוולעך. צעהנדליגער מאָל האָט זי זיי געלייענט.

נאָך מעהר באַשעפטיגט איז זי געווען ביים שרייבען בריף פאַר סערעלען צו נחום'טשען. סערעלע האָט זיך שטאַרק געוואָלט אויספיינען פאַר איהר גרויסאַרטיגער שוויגער, ווייזען איהר, אַז זי איז נישט אַזאַ נאַרישע, ווי זי האַלט זי. קיין גרויסע שרייבערין איז זי נישט געווען. אויסער דעם, וואָס דאָס כתב איהרס איז געווען אומגעלוימפערט, קרום, קאָטשערעס און לאַפעטעס, פונקט ווי דאָס כתב פון איהר טאַטען, האָט זי אויך צו קיין שום זאַך זיך נישט געקענט דערטראַכטען. פון ווייבערישען

ל'עהרער איהרען, דעם לעמבערגער איד, וואָס האָט זי געלע-
רענט אַמאָל פֿון אַ דייטשמערישען בריפענשטעלער שרייבען אַ
שורה-גריזעל אין אונטערשרייבען זיך אויף לשון-קודש „ממני
שרה סערעל בת הרב הקדוש מניעשאָווע“, האָט זי זיך מעהר
גאַרנישט אויסגעלערענט. און מלכה'לע האָט פֿאַר איהר געשרי-
בען די בריף.

לענגע בריף האָט זי געשריבען, מלכה'לע, בריף, וואָס זי
האָט אין איהרע נעכט צוזאַמענגעשטעלט אין די געדאַנקען,
בריף פֿול מיט איידעלע אַנצוהערענישען וועגען בענקשאַפט,
וועגען איבערגעגעבענהייט, באַהאַלטענער ליבע. איהר גאַנץ לע-
בען האָט זי אין די פרעמדע בריף אַריינגעלייגט. סערעלע האָט
די בריף איבערגעשריבען מיט איהרע קאָטשערעס און לעפּטעס.
וואָס מעהר זי האָט זיך באַמיהט צו שרייבען שעהן, אַלץ מעהר
פלעקען און קלעקען האָט זי געמאַכט. מלכה'לע האָט איהר
פֿאַרריכט, צוגעשריבען, אויסגעמעקט, און דערנאָך זענען זיי
ביידע גענאַנגען צו דער פֿאַסט און מיט קלעפּענדיגע הערצער
דעם בריף אַריינגעלאָזט אין קעסטעל.

אין די טרוקענע טעג איז זי אַרומגעגאַנגען, מלכה'לע,
איבער די וועגען, איבער די זעלבע פעלדער, וואו זי פֿלעגט
זיך מיט נחום'טשען באַגעגענען. אָבער באַלד האָבען זיך אָנגע-
הויבען טעג שווערע, נאַסע, ווען דער הימעל הענגט איבער
דער וועלט ווי אַ נאַסע שמאַטע, די וועלקענדע בוימער הערען
נישט אויף רוישען און וויינען, און די שוואַרצע ערד איז אַזוי
ווייך, אַז ווייבער טוען שטיוועל אָן. אין הויף איז פֿוסט. אי-
בער די שלעכטע וועטערען קומען וועניג חסידים. אַלץ איז
איינגעהילט אין נעפעל, קויט, פייכטקייט. בלויז פֿאַרבליאָנדזשעטע,
אויסגעשמירטע חזרים שאַרען זיך איבער'ן הויף, קראַצען זיך
אין די ווענט און כרויקען מיאוס. די טעג ווערען קלענער און
קלענער. איידער מען קוקט זיך אום, איז נאַכט, און די ליכט
און די טונקעלע נאַכט-לאַמפען וואַרפען מעהר שאַטען ווי ליכט.
און מלכה'לע איז אַרומגעגאַנגען אַ פרעמדע, אַ פֿאַרלוירענע, אַ
צאַרנדיגע, ווי אַ חיה אין אַ שטייג.

דער ניצשאַווער האָט איצט צו איהר מעהר ליבשאַפט און געטרייקייט אַרויסגעוויזען ווי ביז איצט.

פריי פון יום-טובים, פון חסידים, האָט ער זיך פריה גע-לייגט שלאַפען. פון די פייכטקייטען און רעגענס האָט ער דער-פיהלט שמערצען אין זיינע אַלטע ביינער, קאַלטקייט, און ער האָט געוואָלט אַ ביסעל נחת געפינען ביי דעם פערטען ווייב זיינעם, וואָס ער האָט אויף איהר אַזויפיל זיך געלאָזט קאָסטען, אַ פאַר-מעגען גע'פטר'ט.

— נו — האָט ער געזאָגט, גענצענדיג נאָך דעם קריאת-שמע ליינען — ווינטער דאַרף מען געהן פריה שלאַפען. זי האָט אים נישט געענטפערט. זי איז אַריינגעגאַנגען צו זיך אין שטוב און זיך אַוועקגעזעצט אַליין אין דער שטיבל, צוהערענדיג זיך מיט הנאה צו זיינע שווערע קרעכצען און אויסקען.

זי האָט איהם פיינד געהאַט. פונקט ווי נחום'טשע האָט, אין זיין באַגעהר צו מלכה'לען, זיין ווייב נישט געהאַסט, פאַר-קעהרט, ווי יעדער מאַן, וואָס האָט ליב אַ פרעמדע, האָט ער זיך פאַר זיין ווייב געפיהלט שולדיג, זינדיג, מיטלייד געהאַט צו איהר און איהר זיין גרויסע ליבע אַרויסגעוויזען, — אַזוי האָט מלכה'לע, ווי יעדער פרוי, וואָס האָט ליב אַן אַנדערען, איהר מאַן געהאַסט, פיינט געהאַט, גאָר קיין רחמנות, מיטלייד צו איהם נישט געפיהלט.

זי האָט זיך אויסגעבעט אין אַן אַנדער חדר, ענטלאָפען פון איהם. אין מיטען דער נאַכט האָט זי גאָר גענומען דאָס בעטגעוואַנד פון איהר בעט, אויסגעלייגט עס אויף דער ערד און זיך איבערגעדעקט מיט דער פערענע איבער'ן קאַפ.

דער ניצשאַווער האָט געפיהלט, ווי זיין האָריג האַרץ הערט אויף צו שלאָגען, דאָס לעבען שטעלט זיך אָפּ פון צער. — מלכה'לע — האָט ער גערופען מיט אַ פאַרדומפען קול — מלכה'לע, עס איז נישט דער שטייגער אַזוי צו ליגען אויף דער ערד. וועסט זיך נאָך פאַרקיהלען... דאָס איז געווען דאָס איינציגע, וואָס ער האָט געקענט

יאָגען. קיין אַנדערע ווערטער האָט ער פאַר איהר נישט גע-
פונען.

זי האָט זיך צו איהם נישט אָפגערוּפּען.

אַפּטמאָל האָט זי גאָר חוּק געמאַכט פון איהם, גערייצט
איהם, געערגערט. און דערנאָך, ווען ער איז שוין געווען אַ
מידער, אַ דערשלאָגענער, פון די פּיס געפאַלען, האָט זי זיך
דערנעהנטערט צו איהם, פּדי חוּק צו מאַכען פון זיין אַלטיקייט,
דערנידעריגען איהם. ער האָט אויסגעזעהן זעהר נישטיג, דער
דאָזיגער אַלטער מאַן, וועלכען טויזענדער מענשען פאַרהייליגען,
זוכען זיין הילף, זעהר קאַמיש און נישטיג מיט זיינע צעפלאַ-
סענע פּיאַות, מיט זיין גאַנצער שווערקייט און פעט-לייביגקייט.
ער איז עהנליך געווען צו די שטיינערנע פיגורען מיט די צי-
גענע פּיס, וואָס זי, מלפּה'לע, פלעגט זעהן אין פרעמיסלער
שטאָט-גאַרטען. פון דעם געדאַנק האָט זי זיך הויך פאַגאַנדער-
געלאַכט.

ער איז געווען פאַרצווייפּעלט, דער רבי. ער האָט אַלץ
איבערגעלייגט אין זיין קאַפּ און בשום-אופן נישט געקענט דער-
געהן, וואָס אַזוינס זי וויל. ער האָט איהר אַזויפיל פּבוד אָג-
געטון, אַ מיידעל אָהן אַ קרייצער נדן גענומען, באַקליידט און
פאַנייט, ציהרונג אַ סך געגעבען, פאַר ניעשאַווער רביצין גע-
מאַכט. וואָס נאָך וויל זי? נאָך לאַנגע טראַכטענישען האָט ער
זיך דערקלערט, אַז זי וויל אודאי זיך פאַרזיכערען. אַ יונגע,
אַ נאַרישע, האָט זי מורא, אַז איבער הונדערט און צוואַנציג
יאָהר, נאָך זיין פּטירה, וועלען זי די יורשים פון הויף נישט
מקרב זיין, אַרויסטרייבען זי אָהן קיין שום טענה-ומענה. דאָס
איז עס — איז איהם ליכטיג געוואָרען אין קאַפּ — און זי איז
אפּשר טאַקע גערעכט אויך. וואָרים די קינדער זיינע וואַרטען
גאָר אויף דער רבי'סטווע. נישט קיין געטרייע קינדער. אודאי
אַזוי, מינט זי דאָס — איז ער געווען ביי זיך זיכער — זי
וויל, מען זאָל זי פאַרזיכערען, אַפּשרייבען איהר אַ חלק פון
הויף, געלט. דערפאַר איז זי דאָס ברוגז, דערפאַר איז זי אַזוי

שלעכט צו איהם, אַ נקבה, אַ יונגע, שעהמט זי זיך צו זאָגען
איהם.

דאָס האָט איהם אַזוי די אויגען געעפענט, אַז גלייך האָט
ער גערופען צו זיך דעם גבאי ישראל אַביגדור און איהם גע-
שיקט נאָך דעם שטעטעלשען נאָטאַר. שעהן לאַנג איז ער מיט
דעם גוי אָפגעזעסען. ער האָט געלאָזט פאַרשרייבען אויף זיין
פערט ווייב אַ טייל הויז, צירונג, געלט אַ סך. דערנאָך האָט
ער מיט ישראל אַביגדור'ן גענומען בראַנפען און לעקען, און
ער איז געווען זעהר אויפגערוימט.

— געלויבט דער אייבערשטער — האָט ער געברומט מיט
שמחה אַ סך מאָל, פיל מיט בטחון.

דאָס מאָל איז ער זעהר פריה געגאַנגען שלאָפען. ער האָט
לאַנג קריאת-שמע געזאָגט, עטליכע זייטיגע תפילות אויך, און
ער האָט געשמייכעלט צו מלכה'לען מיט דער גאַנצער געדיכ-
טער האַרייגקייט זיינער. אַלע געקרייזעלטע האָר פון זיין באַרד
און וואַנסען, ברעמען, אויערען און נאָז האַבען געקוואַלען.

— מלכה'לע — האָט ער געזאָגט — ביסט, ברוך-השם, אַ
נגידיה, אַ שעהנע נגידיה...

אַבער מלכה'לע האָט זיך דערפון נישט געמאַכט. פאַר
קיין איין קרייצער דאַנקבאַרקייט האָט זי איהם פאַר זיין גרויס
גוטס נישט אָפגעצאָהלט. ער איז געווען פאַרצווייפעלט.

ערגער פון אַלץ איז געווען דאָס, וואָס ער האָט מיט
קיינעם נישט געקענט רעדען וועגען דעם, קיינעם וועגען זיין
צער נישט געקענט דערצעהלען, קיינעם קיין עצה נישט גע-
קענט פרעגען. ער, וואָס האָט אַזויפיל מענשען עצות געגעבען,
איז געווען איצט עלענד, אַליין, איינער אַליין צווישען אַלע
זיינע קינדער, נאָהענטע, טויזענדער חסידים, איינער אַליין מיט
זיין בושא, וועהטאָג און הילפלאַזיגקייט געגען דער אַרימער
יתומה, וואָס ער האָט אַזוי גליקליך געמאַכט.

— אַ נישט-גוטס זיצט אין איהר — האָט ער צו זיך
אַליין געברומט.

ער האָט דעם אַפעטיט פאַרלוירען, נישט געקענט שלאָפען.

אפילו די ציגאָרען האָבען איהם נישט געשמעקט. אַ חוץ ביטער-
קייט האָט ער אין זיי גאַרנישט נישט געפיהלט. ער האָט זיך
גענומען דאָקטערען, געהן אין קאַלטע מקווה, שליינגען פילען.
כדי צו פאַרגעסען אין זיין אומגליק, איז ער איבער דער וועלט
געפאָהרען, געלט ביי חסידים זאַמלען. ער האָט אַ סך געלט
געזאַמעלט, געפאָדערט, שטרענג געווען צו די געבער. אין געלט
האָט ער זיין וועהטאָג פאַרגעסען.

און פאַר מלפּנה'לען האָבען זיך געצויגען טעג לאַנגווייליגע,
אוינזיניגע, טעג פול מיט אומעט און פוסטיקייט. זעהר לאַנג און
אויסזיכטלאָז זענען געווען די נעכט, די לאַנגע ווינטער-נעכט.
אין די ווענט האָט געקנאַקט, די געפרוירענע פענסטער האָבען
געסקריפעט פון פראַסט. זי איז געלעגען וואַך, גאַרנישט, אַפילו
אויף קיין איין מינוט, די אויגען צו שליטען. זי האָט דאָס קי-
שען געביסען, געוויינט, געוויינט פון שטאַרקער בענקשאַפט און
באַגעהר, צו דעם, וואָס איז איצט אַזוי ווייט, ערגעץ אין יע-
נער זייט גרענעץ. אַ וויילע פלעגט זי זיך איהם פאַרשטעלען
אין געדאַנק, מיט איין פאַרמאַכט אויג אַרויסרופען זיין געזיכט,
זיין דינעם געשניצטען קערפער. זי האָט אַזוי קלאַר איהם דער-
זעהן, אַז זי האָט גענומען קושען דאָס קישען, וואָס האָט ביי
איהר זיין פנים אָנגענומען.

באַרד איז זי אַריין אין פעס אויף איהם, וואָס ער האָט
זי איבערגעלאָזט אַליין אין איהר בענקשאַפט, און זי האָט איהם
געהאַסט, די פויסטען געביליט. אויך אין די חלומות האָט זי
איהם געזעהן, אין איהרע העפטערלייטען, אין די ביכלעך, וואָס זי
האָט בגנבה געלייענט. אָבער זינליכער, גלויסטיגער פון נהום-
טשען, נישט פאַרשאַרפט דעם מוח פון לערנען, נישט אויסגע-
איידעלט פון ספרים, קבלה, איז איהר דראַנג געווען אַ קרעפ-
טיגערער, אַ מגושמ'דיגער, וואָס לאָזט זיך נישט פאַרדעקען מיט
חלומות, וואָס לאָזט זיך נישט פאַרבייטען מיט געדאַנקען. אַ
פיער האָט געברענט אין איהרע בלוטען און געזוכט זיך צו
לעשען.

געווען נעכט פון וואַרטען. מיט אַפענע אויערען האָט זי

זיך צוגעהערט צו יעדען שאַרף, וואָס קומט פון דער שטילקייט, צו יעדען קלאַנג, מיט וועלכע די נעכט זענען אַזוי פול. זי האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אַז דער, אויף וועמען זי וואָרט, וועט דאָ נישט קומען, אַז ער איז ערגעץ ווייט, ווייט. אַז קיינער וועט דאָ נישט קומען אין דעם דאָזיגען שרעקליכען הויף. דאָך איז זי געלעגען מיט אַפענע אויגען און יעדען קלאַנג, יעדען שאַרף אויפגעכאַפט. זי האָט געוואָרט ווי אויף אַ נס.

געווען נעכט פון צאַרן. אַ ווילדער צאַרן האָט זי אַרומ-גענומען, אויף דעם הויף, אויף דער מוהמע, וואָס האָט זי דאָ פאַרקויפט, אויף דער מוטער, וואָס זיצט ערגעץ אין דער פרעמד מיט אַ פרעמדען מאַן, אויף אַלע באַקאַנטע, אַפילו אויף איהם, נחום'טשען, וואָס איז אַזוי טויב צו איהרע רופען. זי האָט אין פעס אַראָפּגעריסען פון וואַנט דעם אַלטמאָדישען זייגער, דעם שונא פון ש'אַפלאָזע, וואָס הערט נישט אויף צו קלאַפען זיין אייביג נודנעם קלאַפען און וואָס פון איין קלאַנג זיינעם ביז דעם צווייטען דויערען נישט שעה'ן, נאָר אייביגקייטען. זי האָט צעריסען די עטליכע דייטשע ביכלעך איהרע, וואָס זי האָט שוין צעהנדליגער מאָל דורכגעלייענט. מיט גוואַלדיגען האַס האָט זי געריסען די גלאַטיגע פלעטלעך מיט די גאַטישע בוכשטאַבען, די אויסגעמאָלטע דזשענטעלמענער אין ציילנדערס און די דאַמען אין די שפיצען.

געווען נעכט פון מיטלייד, פון רחמנות צו זיך אַליין. אין מיטען נאַכט איז זי אַרויס פון בעט, זי האָט זיך די טיי-ערסטע קליידער אָנגעטון, די שענסטע ציהרונג אויף זיך אָנגע-האַנגען און אַליין זיך לאַנג באַוואונדערט. קיין שפיגעל איז אין שטוב נישט געווען, בלויז אַ קליין שפיגעלע. זי האָט פאַרהוי-בען דעם שלעפּ, אַליין טאַנצען געאַנגען, טאַנצען גיך, שנעל, ביז דער קאָפּ האָט זיך איהר פאַרדרעהט און אַזוי, אין די קליי-דער, האָט זי זיך אין בעט אַריינגעוואָרפען און אַליין זיך באַ-וויינט, מיט האַרץ, אויפ'ן גאַנצען קורל.

אַמאָל האָט זי די פענסטער געעפענט. אין בלויזען העמד האָט זי זיך ביים אַפענעם פענסטער אַוועקגעזעצט און געקוקט

מיט גרויסע אויגען אויף דעם ווייסען אָנגעשאַטענעם שניי, וואָס
ליגט באַלויכטען פון דער לבנה. זי האָט זיך געוואָלט פאַרקיי-
לען, שטאַרבען.

זי האָט גענומען פאַרשטעלען זיך די אַלע דריי פריהער-
דיגע ווייבער, וואָס האָבען דאָ אַמאָל געלעבט און געשטאַרבען,
וואָס זענען אפשר דאָ אַמאָל געלעגען אַזעלכע טרויעריגע און
אינואַמע, ווי זי. זי האָט זיך אַליין דערזעהן אַ טויטע, מעג-
שען געהען נאָך אַהר לוייה. אויך נחום'טשע געהט נאָך.
איהרע קליידער בלייבען אין די שאַפעס, צוזאַמען מיט די קליי-
דער פון די פריהערדיגע ווייבער. מילבען פרעסען זיי.

דאָס האָט איהר מיט אַ וועהטאָג אַרומגענומען, מיט אַזאַ
שאַרפען שמערץ, אַז זי איז צוגעלאָפען צו די שאַפעס, זי האָט
אַלע מילב-צעפרעסענע קליידער פון די פריהערדיגע ווייבער
אַרויסגעוואָרפען און צעריסען זיי, געפליקט גיך, גיך, ווי זי
וואָלט אין פרעמדע האָר פון אַ פרוי אַ שונא געריסען.

זי האָט אויף זיך אַליין גרויס רחמנות געקראָגען, מיטלייד
אויף איהר יונג לייב. זי האָט זיך אינגאַנצען נאָקעט אויסגע-
טון, זי האָט זיך די שלאַנקע פיס געצערטעלט, די פאַרווּנדיג-
קייטען פון די אַקסלען, די יונגע שטייפע קליינע ברוסטען,
יעדער וואָרצעלע באַזונדער. טרעהרען האָבען זיך פון איהרע
אויגען געגאַסען.

זי האָט גענומען שלאָפען ביי סערעלען, מיט איהר אין
אין בעט.

זי האָט נישט אויפגעהערט רעדען, שושקען, פלידערען,
מיטאַמאָל דריקען זי, האַלזען און קושען, פליסטערענדיג דער-
ביי, ווי אַמאָל, ווען זי פלעגט קינדער אַזוי באַפאַלען:
-- סערעניו, כ'וועל דיר אויפעסען.

סערעלע האָט זיך געשראַקען פאַר איהר.
אַמאָל האָט זי די דינסט אַריינגענומען צו זיך צו שלאָ-
פען. זי האָט איהר קיין רגע נישט געלאָזט די אויגען צומאַ-
כען. דאָ האָט זי איהר אַוועקגעשאַנקען אַ קלייד, און נישט אַנ-
דערש געוואָלט, נאָר זי זאָל עס אין מיטען דער נאַכט אַנטון.

דאָ האָט זי איהר גענומען אויספרעגען, צי זי האָט שוין אַמאָל
אַ חתן געהאַט. און דאָ פלעגט זי איהר גאָר כאַפּען פאַר דער
טאַליע און דרעהען זיך מיט איהר אין אַ ראָד.
די מויד מיט די גרויסע צעוירענע ברוסטען האָט נישט
געוואָגט זיך צו דערנעהנטערען צו דער רביצין, נאָר מלכה'לע
האַט זי גענומען מיט געוואָלד.

איין מאָל האָט זי אפילו אַרויסגענומען דעם רבינ'ס
מלבושים פון שאַפּע, זי האָט זיך אין זיין וואַטענעם שלאַפּראַק
אַנגעטון, דעם ספּאַדעק אויפ'ן קאָפּ אַרויפגעזעצט און געהייסען
דער דינסט, זי זאָל זיך לֵאָזען בענשען פון איהר.

דער דינסט איז אַ ווילד געלעכטער באַפּאַלען.
— גאַטעניו — האָט זי געהירזשעט — ווען מענשען זאָ-

לען דאָס זעהען!...

האַט זיך מלכה'לע אָנגעשטעקט פון דער מוידס געלעכ-
טער און צוואַמען מיט איהר גענומען לֵאָכען, לֵאָכען ווילד,
בויגענדיג זיך אין דרייען. וואָס איינע האָט אויפגעהערט, האָט די
אַנדערע אָנגעהויבען.

שפעטער-צו האָט זי נאָך דער מוהמע איידעלע געשרי-
בען אַ בריי, זי זאָל קומען צו איהר. די מוהמע איידעלע איז
געקומען. אָבער זי האָט איהר גלייך גענומען לערנען מוסר,
דערצעהלען מעשיות און מופתים פון גוטע-אידען. דערצו האָט
זי געוואָלט שטאַרק וויסען, ווען זי וועט פאַרגעהן אין טראַגען.
און מלכה'לע האָט זי אַוועקגעשיקט ווי אַמגיכסטען. זי האָט
איהר פוֹלע פּעק מיט קליידער מיטגעגעבען און פאַרטריבען.

איינע אַליין האָט זי גענומען אַרומקריכען איבער די
פאַרשנייטע פעלדער, איבער די פאַרשאַטענע וועגען. זי האָט
זיך צוגעקוקט צו די איינצעלנע נאַקעטע טאַפּאַליען-בוימער, וואָס
שפּיזען מיט זייערע פאַריסענע צווייגען אין דער גרינליך-גע-
פרוירענער לופט. זי האָט באַטראַכט יעדען קאַלטען פליגעל פון
אַ ווינד-מיהל, וואָס צייכענט זיך שטייף אויפ'ן רויטליך-געפרוי-
רענעם הימעל. זי האָט אויסגעהערט אַלע קראַקערייען פון די
שוואַרצע מזונות קראַהען, וואָס שפּרינגען איבער'ן שניי, מאַכען

אסיפות און פלוצלינג ל'אזען זיי זיך מיט גיכער, איילענדער קראקעריי ווייט ערגעץ א'וועק.

א שווארץ-געהילטע, איבער'ן שניי ארומבל'אנקענד, האָט זי אַל'יין ווי אַ קראָה אויסגעזעהן. זי האָט אַפילו גענומען שפרינגען ווי זיי, און מיט די הענט אין דער לופטען ווי מיט אַ פאָר פליגעל געפאָכעט, ווי זי וואָלט מיט די שוואַרצע פויגעל וועלען מיטפליהען. פויערען האָבען זיך געשראָקען פאָר איהר, געטראַכט וועגען פישוף און זיך גע'צל'מ'ט.

די ווייטקייטען, וועלכע האָבען זי תמיד געצויגען, האָבען צוריק גענומען שפרייטען זיך פאָר די אויגען. עס האָט געצויג גען צו ווייטע פייפען פון באַהנען, צו קאָנדוקטאָרישע רויטע ל'אָמטערענדל'עך, וואָס שאַרען זיך אין דער נאַכט, און צו פרעמ-דע ווייטע שטעט, ווייט, ווייט, וואו אַ מאַמע געפינט זיך ער-געץ מיט אַ פרעמדען מאַן.

זי האָט גענומען טראַכטען וועגען ענטלויפען. זי האָט נאָר געוואַרט ביז פריהלינג. אָבער צו פריהלינג, פאָר פסח, איז אַ טעלעגראַמע אָנגעקומען אין הויף פון ראַכמאַניווקע, אַז נחום'טשע איז אַרויסגעפאָהרען.

מלכה'לע איז אַרויפגעפאָלען סערעלען אויפ'ן האַלץ און איהר אַזוי ווילד גענומען קושען, אַז סערעלע האָט די גרויסע וואַסערדיגע אויגען אויסגעקוילערט ווי אַ קאַל'ב.

— געה, געה — האָט זי געזאָגט ביז — האָסט מיך שיער גישט דערוואַרגען.

עלפט קאפיטעל

א פולער פריהלינג, א גאנצער און אן אָנגעזאָפּטער, ווי אַ צייטיגער עפעל, האָט זיך געבראַכט ציטראָגען פון די אַר-מיגע בערג און אָנגעפיהלט ניצשאַווע מיט דעם פּרעהליכען גע-פולדער פון צעגאַנגענעם שניי, פון געדוּרהטע פּליסקענדיגע ריטשקעלעך וואָסער, וואָס לויכטען אין דער זון, ווי צוגאַסענער זילבער. פאַרפּוילטע שטיקלעך צווייגען, קיזעלשטיינדלעך, ביינער פון אַן אַרומגעפרעסענעם פּויגעל, צוזאַמען מיט פאַרוועלקטע נאָדלעך און פאַרדאַרטע שישקעס פון סאַסנעס האָבען זיך גע-טראָגען פון אַרומיגע בערג און געבראַכט גרוסען פון באַהאַלטען גליק, פון ערוואַכענדע האָפּנונגען און פון געזונטער פּרייד, צו-ליב וועלכער עס איז פּדאי צו לעבען אויף דער וועלט.

ער איז געפלאָסען, דער פּריהלינג, פון אַלע לעכער, פון אַלע שפּאַלטען אין דער ערד, פון יעדער בערגעל מיסט, פון יעדער קופּע פאַרדאַרטע בלעטער. די זון האָט זיך געלייגט אויף אַלע פאַרלאַטעטע דעכער, געבאָדען זיך אין יעדער ריטש-קעלע וואָסער, געשפּילט זיך מיט דעם שפּיצגען רויטען דאַך פון דער שוהל, מיט די שוואַרצע אייזערנע צלמים פון דער קאַטוילישער קירכע און מיט די פאַרגילדעטע קופּאַלעך פון קליי-נעם רוטענישען צערקוועלע.

פאַרטאָג האָבען די שוואַרצע צעאַקערטע פעלדער געפאַ-רעט. צוזאַמען מיט די צע'שרפה'טע זונען-אויפּגאַנגען האָבע

זיך גריינע גרעזלעך אַרויסגעפיקט פון דער צעוואַרעמטער שוואַר-
 צער ערד. פון די צעפלאַסענע שנייען אַרויס האָט זיך גרינער
 ווינטער-קאָרן אַרויסגעשיילט, אַזאַ גרינער און ליכטיגער, אַז
 פויערען האָבען גאָט געבענשט און מיט שטיקער ערד די
 פישטשענדיגע פויגעל גענומען טרייבען. שניי-בלימעלעך האָבען
 באַשיידען קעפלעך מיט נייגעריגקייט אַרויסגעשטעקט. און איינ-
 צעלנע בושלעך, ווייטע, פון וואַרעמע לענדער צוריקקומענדע,
 האָבען זיך געדערהט אין רעדער אין דער לויטערקייט פון
 הימלען, אַרומגעשמעקט שטרויענע דעכער פון כאַטעס און שיי-
 ערען און געלאָזט זיך צוריק, קלאַפּענדיג הילכיק מיט'ן שניי-
 בעל, אַנצוואַגען יעדער זייניגע די בשורה, אַז זומער קומט.
 אינגלעך האָבען זיי באַגעגענט מיט שמחה, מיט פאַטשען
 אין די הענט.

— באַטשאַן המלך, די נעסט ברענט!

אין די נעכט האָבען די פרעש פון די זומפען גענומען
 לאָזען הערען זייער קוואַקעריי. וואַרימע רעגענס האָבען ווייך
 געוואַשען דעכער, טראַפענס רעגען האָבען געקלונגען אין אונ-
 טערגעשטעלטע פעסלעך, אין ערדענע טעפ, וואָס מיידלעך שטע-
 לען אַרויס, פדי צו וואַשען מיט'ן ווייכען רעגען-וואַסער די
 געדיכטע האָר און שווערע צעפ.

פונקט אַזוי צייטיג, אַנגעזאָפט און פול האָט אויפגעוואַכט
 דער פרייהלינג אין מלכה'לעס צאָפעלידגער ברוסט, האָט פאַנאַנ-
 דערגעבליהט זיך, געשפאַרט.

נחומ'טשע איז צוריקגעקומען פון ראַכמאַניוקע אַן אויס-
 געוואַקסענער, אַ לויטערער. די מוטער זיינע, די רביצין, האָט
 איהם דאָרט שטאַרק אָפגעזויט, געקעכעלט איהם. נאָך אין בעט
 האָט זי איהם צוגעטראַגען פויער-קוכען, מילך.

— עס, קינד, עס — האָט זי איהם געבעטען — רבי'שע
 קינדער מעגען זיך דערכאַפען דאָס האַרץ פאַר'ן דאוונען. דער
 טאַטע איז דיר מתיר.

אַז ער האָט זיך איינגעשפאַרט, האָט זי איהם געוואונגען.

— פאַלען אַ מאַמע — האָט זי געזאָגט — איז מעהר

מצוה ווי נישט עסען פאר'ן דאוונען. פיבוד-אם איז א מצוה אין דער תורה, און נישט-עסען פאר'ן דאוונען איז בלויז א מנהג. דערויף האט נחום'טשע נישט געהאט וואָס צו ענטפערען און ער האָט געפאָלגט. זי האָט איהם נישט געלאָזט פאסטען אפילו אין אסתר-תענית און אין עשרה-בטבת.

— רבי'שע קינדער — האָט זי געזאָגט, ווי שטענדיג —

פאסטען נישט. דער טאטע איז דיר מתיר...

ער איז געוואָרען פולער, אויסגעוואַקסענער, אפילו א לייכטער טונקעלער פוך, אַזאַ ווייכער און דינער, ווי ביי שוואַרץ-חנ'עוודיגע מיידלעך, האָט זיך באַוויזען אויף זיין אויבערשטער לייף, וואָס האָט איהם צוגעגעבען דעם ערשטען חן פון מעג-לייכקייט. זיינע אויגען זענען געוואָרען נאָך שוואַרצער, ברענענ-דיגער, אַזוי, אַז וויפיל מאָל מלכה'לע האָט זיך מיט זיי באַ-געגענט אויף אַ וויילע ביי סערעלען אין שטוב, האָט זי דער-פיהלט אַ בריה אויף זיך. דאָס האָט איהר אַזאַ צוק אין דער שטייפער ברוסט געגעבען, אַז זי האָט זיך צוגעלייגט די האַנט צו דער שמערצענדער ברוסט, ווי זי וואָלט וועלען דער-מיט ליינדערען דעם זיסען וועהטאָג.

גערעדט האָבען זיי קיינמאָל נישט. אויך איז ער קיינמאָל נישט אַרויס צו די פעלדער, אויף די וועגען. זי האָט יעדען טאָג אויפ'סניי דורכגעמאַכט אַלע וועגען, שטעגען, אויסגעקוקט איהם, אָבער ער איז נישט געקומען. פונדעסטוועגען האָט זי געוואוסט, אַז ער בענקט נאָך איהר, אַז ער גאַרט נאָך איהר, אַז ער געהט נאָך איהר אויס. זי האָט עס אַרויסגעפיהלט, גע-זעהן עס אין יעדער זיין טריט, אין יעדער ריהר, אין יעדען באַהאַלטענעם קוק פון זיינע אויגען.

נאָך דעם פריהען פריהלינג זענען הייסע טעג אָנגעקומען, טעג מיט אַ סך זון, מיט קורצע און געדיכטע רעגענס און דינערען און בליצען, וואָס האָבען די לופט אָנגעגלייט, עלעק-טריזירט.

פון דער ווייטער פעסטונג-שטאָט איז אַ סך מיליטער אַראָפגעקומען, פוסגעהער און רייטער, וואָס האָבען זייערע

ל'אגערען ארום ניעשאַווע אויסגעשפּרייט און אויף מאַגעוורעס גע-
גאַנגען. גאָר גרויסע מאַגעוורעס זענען דאָס געווען, אויף וועל-
כע עס זענען פּרינצען פּון וויענער קייזערליכען הויף געקומען.
גאַנצע טעג האָט מען געשאַסען, געטראָמייטערט, ביינאַכט האָט
מען ראַקעטען געלאָזט. איבער'ן שטעטע'ל האָבען זיך סאָלדאַטען
געשאַרט. אונגאַרישע אויסגעפּוזטע און פאַרביגע הונדערטן, יונ-
גען מיט שוואַרצע הייסע אויגען און קויל-שוואַרצע וואַנסעס,
האַבען געקלונגען מיט די שפּאַרען, מיט די לאַנגע נאָכהענגענע-
דע שווערדען.

יונגע אָפיצירען, פרעהליכע, מיט מעדאַלען בצעהאַנגענע,
מיט מאַנאַקלען אין איין אויג, האָבען איבער דעם שטעטע'ל
אַרומגעשפּאַנט, געפרעהט זיך איבער די מאַדנע אידען מיט די
ליַקען ביי די שלייפען, מיט די בענדלעך, וואָס הענגען זיך
זיי נאָך איבער די שטיוועל. אין אַלע קראַמען, געוועלבען זע-
נען זיי געווען פּול, זיי האָבען געקויפט אַלערליי שמאַכטעס,
צאַצקעס, שאַקאַלאַד, ציגאַרעטען, נישט געדונגען זיך, אָפטמאַל
קיין אויסגאַב נישט געוואָלט נעמען, און דערביי געקניפט אין
די בעקלעך ביי שעהנע אידישע טעכטער.

— היבש, שוואַרצקאָפּף, זעהר היבש.

מאַמעס האָבען זיך נישט געגענגעשטעלט, געשמייכעלט
פּלוז. ערשט ביים אַרויסגעהן פּון די אָפיצירען, האָבען זיי
די טעכטער גענומען טרייבען אַהיים און זאָגען:
— די פּרה זאָלען זיי נאָר זיין פאַר מיין קינד, טאַטע
אין הימעל...

אומעטום זענען זיי געווען פּויל. אומעטום האָט דאָס
פרעמדע מיליטער אַריינגעטראָגען פּרייד, טומעל, געזאַנג און
געלעכטער. אויף די וועגען, וואו מלכה'לע איז געגאַנגען, האָ-
בען איהר אָפיצירען נאָכגעקוקט, מיט פעלד-לאָרנעטעס זי באַ-
טראַכט.

— וואָרום זאָ איינזאַם, שעהנעס פּרויליין? — האָבען זיי
איהר נאָכגעשריען און גערופּען מיט איין הענדשקע צו זיך.
צוליב דעם מיליטער האָט זיך אַ קאַרוזעלע קיין

ניעשאָווע געבראַכט צו שלעפען. גאַנצע טעג האָט שריי-
ענדיגע מוזיק געשפילט און טאַלדאַטען מיט שיקסעס האָבען
זיך געיאָגט אויף הילצערנע פערדלעך און אויף אַלערליי מאָדנע
חיות און פיפערנאָטערס. אַ פאַר פּאָלק, אַ שוואַרצס, אַן אָפּגע-
ברענטס, ווי די ציגיינער, איז פון ערגעץ אָנגעקומען, אויף אַ
גרויסען פּלאַץ אַ גרויס געצעלט פאַרצויגען, באַלויכטען עס מיט
אַ סך פּאַפּירענע קאָלירטע לעמפלעך און דאָרט אַ לאַגער-קאַ-
באַרעט פאַר אָפיצירען געמאַכט, וואו מען האָט פאַרקויפט
וויין, אַ פידעל האָט געשפילט און נקבות האָבען געזונגען.

מען האָט זיך גלייך דערוואוסט אין ניעשאָווע, אַז דאָס
פאַר-פּאָלק, וואָס זעהט אויס ווי ציגיינער און רעדט אויף דייטש,
אונגאַריש, פּויליש, טשעכיש, רוימעניש, סערביש און אפילו אויף-
טערקיש און ציגיינעריש, זענען גאָר אידען פון דער בוקאָווינע.
דער רבי האָט גלייך דערפיהלט אַ זינד אין שטעטעל. מען
האָט שלעכטע זאַכען פון דעם לייוענטענעם געצעלט דערצעהלט,
און ער האָט געשיקט ישראל-אביגדור דעם גבאי, ער זאָל דעם
פרעמדען ברענגען צו איהם. אָבער דער שוואַרצער איד, וואָס
זעהט אויס ווי אַ ציגיינער, האָט נישט געוואָלט קומען און
בלויז געהייסען זאָגען דעם רבי'ן, אַן ער מישט זיך נישט צום
רבי'נס געשעפטען, און דעריבער זאָל דער רבי זיך צו זיינע
געשעפטען אויך נישט מישען.

פאַרקעהרט, די מוזיק מיט די געזאַנגען פון די מיידען
האָבען זיך נאָך מעהר געשטאַרקט, אין אַלע אידישע שטובען
אַריינגעדונגען, ביזן רבי'נס הויף.

— איי, איי — האָט דער רבי געזיפצט אין די נעכט,
געשטערט אין שלאָף פון די קולות, געזאַנגען און געלעכטע-
רען — הפּרות, נעבעך...

פונקט צוזוי האָט נישט געקענט צוטון קיין אויג מלכה'לע
ביי זיך אין שטוב. די קולות האָבען גערופען, געוועקט, דאָס
בלוט אָנגעצונדען, קיין מנוחה נישט געגעבען.

אין דעם שטילען שטעטעל האָבען זיך פרעמדע מענשען
אַריינגעריסען, פרעמדע רייד, געלעכטערען, וואָס דערצעהלען

פון ווייטען, פון פייפעררייען פון באהנען, פון קאנדוקטאָרישע רויטע און גרינע לאַמטערענדלעך, וואָס שאַרען זיך אין דער נאַכט. דאָס האָט איהר דערמאָנט אָן איהר פרעמדער מאַ- מען, וואָס איז ערגעץ מיט אַ פרעמדען מאַן אין אַ ווייטער, גרויסער שטאָדט.

צוליב דעם לאַגער און באַוועגונג האָבען זיך אַלערליי הענדלער, קוינצענמאַכער און וואַנדערער גענומען ווייזען. אידען האָבען אין דער תורה פאַרגעסען און געהאַנדעלט, געוואַנדעלט. אינ'ם רבינ'ס הויף זענען אַלעמאָל אַנדערע מיליטער-לייט געקו- מען, צו זעהן דעם וואַנדער-ראַבי.

מלכה'לע האָט געבריהט אין די הייטע נעכט. זי האָט אַרויסגעוואַרפען פון בעט איהרען די שווערע פערענע, זי האָט זיך אָפגעדעקט אינגאַנצען. אַלץ איז אויף איהר הייט לייב שווער געווען, געלאַסטעט. אַ וואַכע, אַ געשפאַנטע, איז זי גע- לעגען מיט אָפענע אויגען, וואָס בלאַנקען ערגעץ אין ווייטען, מיט אויפגעשפיצטע אויערען צו אַלע שאַרכען און קלאַנגען אין דער נאַכט. ווי אַ הונט אין זיין רייפקייט האָט זי נאַכגעשפירט נאָך עפעס, וואָס דאַרף קומען, וואָס מוז קומען און זי ער- לייזען.

— נחום'טשע — האָט זי גערופען הייס — נחום'טשע, קום צו מיר!

און אין דער ערשטער שבועות-נאַכט, אַז עס איז געקו- מען, און די בענקשאַפט איהרע האָט איהר אַזוי צוגעשפאַרט, אַז איהר האָט אָנגעהויבען אויספעלען אַטעם, האָט זי זיך גיך אויף איהר געלעגער אָנגעטון און זי איז אַרויס פון שטוב אין דער סאַמעט-שוואַרצער נאַכט.

אַ פינטערע איז געווען די נאַכט, אָהן איין שטערען, אָהן אַ מינדעסט פּענעצעל'ס לבנה, אָבער אַ געדיכטע, אַ פּוילע, אָן אָנגעזאַפטע, פּויל מיט ריחות פון בעז און בליהענדער אַקאַציע, וואָס מאַכט שיפור, פּויל מיט איינגעהאַלטענע זשומע- רייען, פּויל מיט ריחות פון פעלד און געשניטענער לאַנקע. אַ גאַנצען טאָג האָבען פאַרבענקטע טראַמייטען און

בלאזערייען פון פאסטוכישע הערנער געטראָגען זיך אין די
לופטען. דער גראָף אלכא האָט אין זיין שלאָס איינגעקארדענט
אַ באַל פאַר די הויכע וויענער געסט, פאַר די פרינצען און פאַר
די אָפיצירען פון לאַגער. אויך אַ יאַנד איז פריהער אין די וועל-
דער פאַרגעקומען. הונדערטער פויערען, און אפילו אַ טייל
פראָסטע אידען, האָבען דעם וואָלד אַרומגערינגעלט און די
האָזען נישט געלאָזט ענטלויפען, צוריק זיי מיט שטעקענס גע-
יאָגט. הינט האָבען געבילט, טראַמייטען האָבען געבלאָזען, ביי-
סען האָבען געקנאַלט מיט אַ סך ווידערקולות. אין אַווענט האָט
מען ראַקעטען געלאָזט.

אין רביניס בית-המדרש איז ליכטיג געווען. אידען האָבען
תקון-שבועות געוואָגט. מלכה'לע האָט זייערע געבעטען נישט גע-
הערט. געהערט האָט זי בלויז די שטימען פון דער שוואַרץ-
סאַמעטענער נאַכט. מיט ציטערנדיגע נאָזלעכער האָט זי אייני-
געוואָפט אין זיך די פאַרשיכור'ענדע ריחות פון בעז און אַקאַ-
ציע, די סודות'דיגע שושקערייען פון דער שטילקייט, דאָס גרי-
לען פון אַ נאַכטיגער פעלד-גרייל. זי איז אַרויס צו די פעלדער.
זי איז געגאַנגען מיט אָפענע וואַהנוינגע אויגען, וואָס זעהען
אַלץ און גאַרנישט. גליה-ווערים האָבען, ווי שוועבענדיגע פייער-
לעך, געפלאַטערט אין דער פינסטערניש, געשפּאַלטען דעם סאַ-
מעטענעם חושך. פאַרפּוילט האָלץ האָט פאַרפיהרעריש מיט פּאָס-
פאַר-גלאַנץ געלויכטען. עפעס אַ פרעמדער פּויעל אָן אומבאַ-
קאַנטער האָט געשריגען מיט אַ משונה'דיג קול ערגיץ. מיסטי-
שעס איז געלעגען אין דער ברייטער ריזיגער אומענדליכער
שוואַרצקייט.

צום ערשטען איז זי געגאַנגען גיך, איילענדיג, ווי זי
וואָלט ערגיץ געהאַט צוצוקומען. זי איז אָפּגעגאַנגען אַ שטיק.
אַבער הינט האָבען אָנגעהויבען נאָהענט צו בילען, רייסען זיך.
אַ הירזשען פון אַ פערד, וואָס פאַשעט זיך אַ גאַנצע נאַכט אויף
דער לאַנקע, האָט געציטערט. געפלאַכטענע פאַרקאַנעס האָבען זיך
געבראַכען. און זי האָט זיך אומרוהיג אומגעקעהרט און צוריק
אַוועק צום הויף.

אין אַ ווינקעל ביי דער גרויסער הויפישער סופה האָט
אין אַ נידעריגער וואַנד-לאַמטערנע אַ טריפענדיג שטיקעל לייכט
געברענט. אַליין נישט וויסענדיג פאַרוואָס, האָט זי עס אין דער
האַנט גענומען. אין דער סופה איז די טיר געשטאַנען אָפּען.
זי איז אַריינגעגאַנגען. אין דער נאָז האָט אַ שטיקענדער ריח
אַ זעץ געטון. אַ חוץ די שטענדיגע קאָזאַקישע מונדירען, וואָס
זענען דאָרט געלעגען פון חתונה צו חתונה און געשימעלט, אַ
חוץ אַלערליי שמאַטעס און קליידער, זייערע פעסער און פאַר-
פּוילטע ראַגאַזשעס, זענען אויך דאָרט שמוציגע שטרוי-זעק גע-
לעגען אויסגעלייגט, שטרוי-זעק, אויף וועלכע עס שלאַפען אַרע-
מע חסידים אין די יום-טובים. אויף שבועות זענען די שטרוי-
זעק געלעגען געדיכט. דאָס האָט צום קאָפּ צוגעשלאָגען, צו
מלכה'לעס וואַהנזינגען קאָפּ, וואָס איז געווען פאַרשיפור'ט פון
די שטייע שאַרכען, פון דער סאַמעטענער נאַכט-שוואַרצקייט, פון
די שאַרפע בעז-און-אַקאַציע-ריחות.

דער גאַנצער עיפּוש, פאַרדומפענקייט און אונזין פון הויף,
פון ניעשאַווע, האָט איהר אַ בלאָז געטון. אין קאָפּ האָט גענו-
מען דרעהען. פון דער שווערער שטיקעניש און געדיכטער לופט
האַט דאָס שטיקעל לייכט אין איהר האַנט אָנגעהויבען טריפען,
צאַנקען. דער הייסער חלב האָט געבריהט איהרע פינגער. אַ
פּייער-פּלעמעל האָט אַ ביס-געגעבען. זי האָט אַ בליק געגעבען
אַרום זיך, אַ פרעמדען בליק, ווי עמיצער דערזעהט זיך אין אַ
פרעמד אָרט. און זי האָט דאָס שטיקעל ברענענדיגע לייכט אין
פאַרפּוילטען שטרוי אַוועקגעוואָרפען. זי איז געבליבען שטעהן אַ
וויילע מיט אַן איינגעהאַלטענעם אַטעם, אין אַ פאַרנעבעלטער
ערוואַרטונג. ביי דער ערשטער פּייער-צונג, וואָס האָט זיך אויס-
געפּויען צו איהר זייט, ווי די צונג וואָלט וועלען אַ לעק טון,
האַט מלכה'לע האַסטיג פאַרלאָזען די סופה, מיט שטייע קעצישע
טריט אַריינגעשלייכט זיך צו זיך אין שטוב און צוגעלייגט אַ
פאַר אויפגעריסענע אויגען צו דער פינסטערער שויב פון פענ-
סטער.

ווען די אידען אין בית-המדרש האָבען די ערשטע פּלאַמען

דורך די גרויסע רונדע פענסטער דערזעהן, איז שוין די שרפה
געווען גרויס.

— אידען, די ספר-תורה'ס ראטעווען! — האָבען קולות גע-
שפּאַלטען די לופט.

ווי ביי אַלע אידישע שריפות אין די קליינע שטעטלעך,
זענען די קולות געווען גרעסער ווי זאָס ראַטעווען. זיידענע
יונגעלייטלעך, לומדים, בית-המדרש בחורים, נישט געוועהנט קיין-
מאָל עפעס צו טון, מיט די הענט צו ריהרען, האָבען זיי זיך
געשטויסען, געטוליעט זיך ווי די שעפּסען איינער צום אַנדערען,
געוואָלדעוועט און נישט געריהרט זיך פון אָרט, שרייענדיג
בלויז אויפ'ן פייער, וואָס שלינגט מיט רויטע צונגען אַלץ אַרום
זיך. ביז די באַלמעלאַכעס און באַלעגאַלעס זענען געקומען, איז
שוין אַ האַלבער הויף אין פּלאַמען געשטאַנען. פון דאָ און דאָרט
איז בלויז אַ צעפּלאַמטער איד מיט אַ צוגעטוליעטער ספר-תורה
געלאָפּען ווילד.

אין דער קירכע האָבען די גלעקער זיך צעקלונגען מיט
שווערע קלאַנגען. ווייבער מיט קינדער האָבען געשריגען אין
דער נאַכט:

— אידען, געוואָאָלד! ...

מלפּנה'לע איז אַרומגעלאָפּען אַ שווייגענדיגע, אַ וואָהנזי-
ניגע, אַ פּאַר'שיפור'טע. זי האָט זיך געשלייכט פון אָרט צו
אָרט, פון ווינקעל צו ווינקעל און מיט גרויסע אויפגעריסענע
און שוואַרצע משוגע'נע אויגען, אין וועלכע די שריפה האָט זיך
פרעהליך געשפּילט, געברענט, האָט זי געזוכט, געזוכט דעם,
וועמען זי האָט אין די לאַנגע נעכט גערופּען. מיט אַפענע
אויגען, וואָס זעהען קיין שום זאַך נישט, אַ חוץ איהם, איז זי
אין דער פייער-באַלויכטענער נאַכט אַרומגעלאָפּען ווי אַ חיה,
וואָס איז פּויל געוואָרען אין איהר רייפקייט. און זי האָט איהם
געפונען.

הינטער'ן בית-המדרש, אַפּגערוקט, צו די פעלדער צו,
איז נחום'טשע איינער אליין געשטאַנען און מיט פּאַרקלעמעטע
הענט עפעס אַ צעריסען ספר'ל געדריקט צו דער ברוסט.

אין גרויסען טומעל און שרעק האָט ער געכאַפט דאָס
ערשטע, וואָס איז איהם געקומען אונטער דער האַנט, אַליין
נישט וויסענדיג וואָס.

זי איז צו צו איהם מיט פעסטע טריט. זי האָט איהם
ביי דער האַנט אָנגענומען. ווי אַ מאַמע אַ קינד, האָט זי באַ-
פּוילען:

— קום!

ער איז געגאַנגען.

זיי זענען געגאַנגען גיך, שוויגענדיג, האַנד אין האַנד.
זיי זענען געגאַנגען גלייך, מיט די פעלדער אַרויס, צום וואַלד,
ווי דעמאָלט ביים שלאָקס-רעגען. קיין איין וואָרט האָבען זיי
נישט אַרויסגערעדט. דאָס פייער פון דער שריפה האָט זיי באַ-
לויכטען דעם וועג.

די נאַכט האָט געלעבט איהר שטום נאַכט-לעבען. אַ לייכט-
בלאָזענד ווינטעל האָט געדריעהט זיך און געסוד'עט זיך
מיט רויט-באַזוימטע נאָדלען פון די שוואַרץ-געשלייערטע שטאַ-
מען. דאָ און דאָרט האָט אַ שאַרף געטון. אַ שישקע איז אַראָפּ-
געפאַלען. זיי זענען געגאַנגען זיכער, שטום, טרעטענדיג
אויף נאָדלען, ברעכענדיג צווייגען. אַז זיי זענען צוגעקומען
צום בערגעל, וואו דער אויסגעהוילטער בוים איז געשטאַנען,
צום בוים, צו וועלכען זי איז אַזויפיל מאָל געגאַנגען, אַזוי אַז
די טריט אַליין האָבען שוין דאָרט געטראָפען, האָבען זיי זיך
אַוועקגעזעצט אויף דער ערד. שטום, בלויז מיט אַ ברום, ווי
שטומע פולע באַשעפענישען, זענען זיי צוגעפאַלען צו זיך און
געוואָרען איינס.

זי האָט געשריגען אין איהר ערשט גליק, געשריגען אין
דער געדיכטער סוף-פרייהייט נאַכט, וואָס איז אָנגעזאַפט מיט
ריחות פון בעז און בליעהנדיגער אַקאַציע.

דער הימעל האָט זיך אַלץ ברייטער געצונדען, פון פייער
פאַרכאַפט געוואָרען.

צוועלפט קאפיטעל

אין נייעשאַווער הויף איז געווען פּוסט, הושך.
אויפ'ן אָרט פון גרויסען בית-המדרש זענען איצט גע-
שטאַנען בלויז הויכע שוואַרצע קוימענס, ווי שטומע עידות פון
דער שריפה, פאַררייסענדיג די טרויעריגע קעפ צום בלויען זי-
ניגען הימעל. קראָהען האָבען כסדר געוואוינט אויף די שפיצען
פון די וויסטע קוימענס און געקראַקעט שלעכטע בשורות אין
דער וועלט אַריין. פון דעם רבינ'ס הויז זענען צוויי פליגעל
מיט רויך אָפגעגאַנגען. שטיקער אינערליכע ווענט האָבען גע-
קוקט ווי נאַקעטע אַרום זיך מיט זייערע פאַרוויכערטע טאַפע-
טען. די איבריגע פליגעל, וואָס די באַלמעלאַכעס און באַלענגאַ-
לעס האָבען אין שבויעת אָפגעראַטעוועט, זענען געווען פאַר-
רויכערט, פאַרזענקט און געשפּרייט אַרום זיך ריחות פון קויל, רויך.

דער רבי מיט מעהרסטענס קינדער און קינדס-קינדער זע-
נען זיך צעפּאַהרען אין די וואַרמבעדער. ערשטענס, האָט ער
זיך געפיהלט נישט מיט אַלעמען, דער רבי. די געלענקען האָ-
בען איהם געבראַכען. פון עגמת-נפש און פון דער שריפה איז
איהם דאָס האַרץ אַביסעל שלאַבעריג געוואָרען, און די דאָך-
טוירים האָבען איהם פאַרשריבען וואַרמבעדער, עטליכע וואַרמ-
בעדער, בלאָטע-בעדער פאַר די געלענקען, וואָס דערפון ווערט
נאָך מעהר אָפגעשוואַכט דאָס האַרץ, און דערנאָך קוואַלען.

פאר'ן האַרץ, וואָס איז אָפּגעשוואַכט פון דער בלאַטע און פון עגמת-נפש. צווייטענס, האָט ער אויך געדאַרפט זאַמלען געלד אין די וואַרמבעדער, וואוהין עס קומען זיך אָן אַ סך גבירים און „דייטשען“ פון גאָר דער וועלט.

קיינמאָל האָט ער נאָך נישט געדאַרפט אַזוי פיל געלט, ווי איצט. דאָס בית-המדרש איז געווען פאַרברענט און מען האָט געדאַרפט בויען אַן אַנדערס. אויך אַ האַלבער הויף איז מיט'ן פייער אַוועק, צוזאַמען מיט'ן מעבעל, מלבושים, וועש און פלים. אָבער ערגער פון אַליץ איז געווען דאָס, וואָס אַ סך געלד, שווערע טויענדער רייניש, זענען אין דער שריפה פאַרפאַלענדיג געוואָרען. אין דער גראַבער גמרא חולין, וואָס איז געשטאַנען אין שטוב פאַרשלאָסען אין אַלמער, האָט ער בסוד געהאַט אַפּ-געשפּאַרט געלד, אין די גוטע טויענדער ריינישען, אין גרויסע פאַפיר-באַנקאָטען. קיינער האָט דערפון נישט געוואוסט. ער האָט די גמרא חולין געהיט ווי אַן אויג אין קאַפּ.

זיין שטוב איז אַפילו ביי דער שריפה גאַרנישט געשעהן, דאָס פייער האָט אַהין נישט דערגרייכט. אָבער ישראל אביגדור האָט פון דאָרט די ספרים געראַטעוועט. קיין שום זאך האָט ער אַזוי נישט געראַטעוועט, ווי דעם רבינ'ס ספרים, איבער-הויפט די, וואָס שטעהען איז פאַרשלאָסענעם אַלמער. ער האָט מיט גרויס גבורה דעם שלאָס אויפגעריסען, די ספרים אַרויס-געטראָגען און אַוועקגעשיקט זיי אַהיים צו זיך אין שטוב, וואָס ליגט ווייט פון הויף. ער האָט זיי אָפּגעבראַכט דערנאָך די ספרים, קיין איין ספר האָט נישט געפעהלט. דער רבי האָט זיך דאָס ערשטע געכאַפט צו דער גמרא חולין, מיט ציטערדיגע הענט האָט ער גענומען בלעטערען, אָבער קיין פרוטה איז דאָרט צווישען די בלעטער מעהר נישט געווען. אַליץ איז געווען, יע-דער רבינ'ס האָר פון דער באַרד, וואָס ער האָט דאָרט אַריינ-באַהאַלטען אין די בלעטער, יעדער ביסעל שמעק-טאַפעק, וואָס ער האָט פאַרשאַטען, יעדער אַלטע ציצה, וואָס ער האָט דאָרט אַריינגעלייגט, נאָר נישט די באַנקאָטען, קיין איינער אַפילו נישט.

דער נייעשאַווער האָט ישראל-אַביגדורן געפרעגט, געפאָרשט, געבייזערט זיך אויף איהם. ער האָט איהם שיער נישט מיט די אויסגעקוילערטע אויגען אויפגעגעסען אַ לעבעדיגען. אָבער ישראל אביגדור האָט אַפילו קיין פינטעל מיט די אויגען נישט געטון. — אַז דער רבי איז מיך חושד — האָט ער געזאָגט אַ באַליידיגטער — קען איך, נאָך דרייסיג יאָהר גבאות, אַוועקגעהן... עך קען שווערען, עך.

דער נייעשאַווער האָט איהם באַטראַכט מיט איין אויג, לאַנג איהם דורכגענומען און פאַר צאָרן אפשר צעהן מאָל גע- פאַטשט מיט די ליעפן אין פאַרלאַשענעם ציגאַר.

— מוחל דיר דיינע שביעות... — האָט ער געברומט מיט אונגלויבען — גיב פייער, גיב, זעהסט נישט, אַז דער ציגאַר האָט זיך פאַרלאַשען?

ישראל אביגדור האָט גיך, מיט פלוצלינגדיגען איבערנע- טריבענעם דרך-ארץ, צוגעטראָגען דעם רבי'ן פייער און געלאָזט זיך אָנפיעפן פולע אויגען רויך.

— ביז ימים-נוראים, מען זאָל עס דערלעבען — האָט ער געזאָגט מיט טריישאָפט — וועט מען אויפשטעלען אַ דערוויליג היילצערען בית-מדרש. צום צווייטען זומער, אם ירצה השם, וועט מען מויערען אַ גרויס בית-מדרש, אַ דאָפעלט-גרעסער, ווי דאָס אָפגעברענטע, עטליכע טויזענד אידען, קיין עין-הרע, זאָלען אַרײַן.

— ביזט אַן עם-הארץ, ישראל אביגדור — האָט דער רבי איהם געזידעלט — וויינט נישט, אַז מען טאָר נישט צענעמען איין מקום-קודש ביז מען בויט נישט פריהער אויס אַן אַנדערס? ער איז געבליבען, ישראל אביגדור, ווי שטענדיג. דער רבי האָט זיך אָהן איהם נישט געקענט באַגעהן. נאָך דערצו, ווען מען האָט זיך געגרייט אין וועג. און ער האָט די ריזע צוגעגרייט מיט גרויס ברען. ער האָט געקראָגען אַ ספעציעלען וואַגאָן פאַר'ן רבי'ן און די זאַכען. אַלץ, וואָס איז געבליבען נאָך דער שריפה, האָט ער געלאָזט איינפאַקען, מלבושים, וועש, ספרים, זילבערן-געשיר, פוטערס אַפילו, טאַמער וועט זיין קיהל.

אויך אַ שווחט איז מיטגעפאָהרען, אַ קעכין, אַ משרת. ער האָט זיך נישט פאַרלאָזט, דער ניעשאַווער, אויף קיין פרעמדע שחיטה, אויף פרעמדע קיכען, נאָך דערצו אויף די גענאָליטע דייטשען פון די גוי'שע וואַרמבעדער.

אויך דעם רבי'נס זיהן מיט זייערע ווייבער און קינדער זענען זיך צעפאָהרען — יעדער אין אַן אַנדער באַד. אין פרעם-דע ערטער האָבען זיי, יעדער פאַר זיך, רבי'סטווע געפיהרט, טישען געמאַכט, תורה געזאָגט, שיריים געטיילט און געלט גע-נומען. איבערהויפט האָט מען געמאַכט געלט אין די וואַרמבע-דער, וואו עס זענען דאָ קוואַלען פאַר עקרות. נאָך דער שריפה אין הויף האָבען אידען גערן געלט געגעבען.

צוזאַמען מיט די ברידער, צו אַ קוואַל פאַר ווייבער, וואָס ווילען האָבען קינדער, איז אויך סערעלע געפאָהרען.

זי האָט נאָכ'ן יאָהר פון דער חתונה איהרער קיין קינד נישט געהאַט, אַפילו אין טראַגען נישט פאַרגאַנגען. דאָס האָט זי זעהר באַאומרוהיגט. דערצו האָבען איהר די עלטערע שוועסטער, גרויסע קינדלערינס, געפרעגט ביי יעדער געלע-גענהייט:

— גאַרנישט, סערעלע?

— גאַרנישט — האָט סערעלע געזאָגט מיט אַן אַראָפגע-

לאַזטען קאַפּ.

— עך אין דיינע יאָהרען — האָט זיך יעדע פון זיי

באַריהמט — האָב שוין געטראַגען מיט'ן צווייטען... וואָס איז די מעשה?...?

סערעלע האָט זיך עס צום האַרץ גענומען און זי האָט

אַפגעמאַכט ביי זיך, מיטצופאָהרען צו די קוואַלען.

— אַודאי — האָט דער ניעשאַווער איהר צוגעשאַקעלט —

פאָהר, און זאָל דער אייבערשטער העלפען.

אויך מלכה'לע איז מיטגעפאָהרען. דער ניעשאַווער האָט

שטאַרק מורא געהאַט, אַז זי וועט נישט וועלען פאָהרען, אַז זי

וועט איהם זאָגען עזות. נאָר אַרויסגעוויזען האָט זיך, אַז זי

איז גערן איינגעגאַנגען. זי איז גאָר גוט געוואָרען צו איהם.

דער נייעשאַווער האָט אָפּגעמאַכט ביי זיך, אַז דערפאַר וועט ער באַלד נאָך די בעדער זיך לאָזען איבער דער וועלט, צו אַלע חסידים זיינע, און אַ סך געלד מאַכען, נייע זאַכען איינקויפּען פאַר איהר, ניי ציהרונג, אויך געלד איהר אָפּשרייבען. עס קומט איהר.

אַ טאָג פאַר דעם רבינ'ס נסיעה זענען אַ סך אידען פון די נאָהענטע שטעטלעך אָנגעקומען זיך געזעגענען. מען האָט אַ סך לעקעכער אָנגעבאַקען, מתנות מיטגעשיקט. גאַנץ נייעשאַווע איז אַרויס עטליכע קילאָמעטער באַגלייטען דעם רבי'ן. בחורים זענען נאָך דער קאַרעטע נאָכגעלאָפּען און פון קוטשער בייטשען געכאַפט. און באַלד דערנאָך איז אַ פּוסטקייט אויפ'ן הויף אָנגעפאַלען, אַ מרה-שחורה. קיין חסידים זענען מעהר נישט גע-קומען, די יושבים זענען זיך צוקראַכען, צופאַרען, בלוזי אַ מנין שלים-מז'דיגע יושבים'לעך, וואָס טויגען נישט צו קיין זאך, האָבען זיך אַרומגעוואַלגערט איבער'ן אָפּגעברענטען הויף, געשאַרט זיך הונגעריגע אַרום דער קיך. די דינסטען און משרתים האָבען נישט געוואָלט טון קיין זאך, זיי זענען געלע-גען אין די קיכען און געדרימעלט. מלפּה'לעס דינסט, די גראַ-בע לאַכענדיגע מויד, וואָס האָט געדאַרפט היטען דער רביצינס שטובען, האָט איבערגעלאָזט די דירה אויף הפּקר. אין אַ ווייט דאָרף ביי נייעשאַווע איז ביי אַ איד אַ טעפּער זיין אידענע געשטאַרבען און איבערגעלאָזט איהם אַ סך קינדער, איינס קלע-נער פון אַנדערען. די פאַרזעסענע מויד האָט דערפיהלט, אַז זי קאָן נאָך אויפגעריכט ווערען און געהן, ביי איהרע פּערציג יאָהר, מיט'ן טעפּער צו דער חופּה. זי איז דעריבער צו איהם אָפט אין דאָרף אַרויסגעגאַנגען, זי האָט דאָרט די ליימענע פּאָד-לאַגע פון זיין שטיבעל אויסגעקעהרט, די קינדער די קעפלעך אויסגעצוואַנגען און דעם אלמן אַ לאַטע אויף די הויזען צוגע-נועהט, זיפּצענדיג דערביי פּסדר:

— אַז אַ מאַנסביל, מ'שטיינס-געזאַגט, איז אַליין...

איבער'ן הויף האָבען זיך באַלמעלאַכעס אַרומגעדּרעהט, מען האָט געלאָשען קאָלך, געגראַבען גליבער, געקאַפט, געגרייט

בויען. אין די אָווענדען איז געווען חושך, וויסט, ווי אויף אַ
בית-עולם. פונקט אזוי חושך, וויסט און פול מיט מרה-שחורה
איז געווען נחום'טשע, וואָס איז איינער אַליין פאַרליבען אין
הויף אויף זיין גאַרען-שטיבעל, וואָס די שריפה האָט עס אויס-
געמיטען.

ער האָט נישט געוואָלט פאַהרען אין ערגיך, וויפיל מען
האָט איהם נישט געבעטען, וויפיל דער רבי האָט מיט איהם
נישט איינגע'טענה'ט.

— איך וויל בלייבען אין הויף — האָט ער געזאָגט —
איך דאַרף אַזוי.

און גאַנצע טעג איז ער אָפגעזעסען אין זיין לערען-שטי-
בעל אויפ'ן גאַרען. ער איז נישט אַראָפגעגאַנגען דאַוונען מיט
מנין מיט די יושבים, ער האָט זיך אויף דער גאַס נישט גע-
וויזען, ער האָט ווינציג געגעסען, אָפטמאָל אינגאַנצען זיך נישט
צוגעריהרט צום עסען, וואָס איינער פון די יושבים האָט
איהם אַרויפגעטראָגען פון דער קיך, און בלויז געקוקט אין די
ספרים אָדער גאַר שעה'נווייז געזעסען אומבאַוועגליך אויף
אָן אַרט און געקוקט מיט פינסטערע בליקען אויף די שטומע
קוימענס, וואָס זענען געבליבען נאָך דער שריפה.

און גרעסער פון אַלע זינד אויף דער וועלט — האָט ער
געלערענט אין די ספרים — איז די זינד פון טוען אומווער-
דיגקייט מיט אַ פרוי פון אַ מאַן. דען אַ מאַן, וואָס ענטפלעקט
די שאַנד פון זיין חבר — זאָגט די הייליגע תורה — איז גע-
טייט זאָל ער געטייט ווערען, אי דער מאַן, אי די פרוי, וואָס
האָט אָפגעקעהרט, זאָלען זיי ביידע פאַרטיליקט ווערען פון פאַלק.
און וועה איז צו די רשעים, וואָס זינדיגען מיט פרעמדע וויי-
בער, דען זיי בעטען אויף זיך דעם גיהנום אויף יענער
וועלט, אָבער מען לאָזט זיי נישט אַריין, דען זייער אומווער-
דיגקייט איז זעהר גרויס, און מען וואַרפט זיי אין כּף-הקלע
פון איין עק ווערט ביז דעם צווייטען, און זיי ווערען מגולגל
אין בהמות און חיות און עופות און שרצים און אין פיש און
אין שפּראַצינגען, און זייער צער איז גרויס און נאָך גרעסער

די בוששה. און ווען זיי שטארבען און די ערד דעקט זיי צו, קומען שדים אין געשטאלט פון אַקסען און טרעמען זיי מיט די פיס, און דער מלאך-הדומה קלאַפט אָן מיט אַ פּייערדיגער רוט אין קבר און שרייט: ווער ביזטו, רשע, און ווי איז דיין נאָמען? און די רשעים, וואָס האָבען פאַראומרייניגט דאָס אי-דישע פּאָלק, בפרט די, וואָס האָבען ממזרים געברענגט אין קהל, פאַרגעסען זייערע נעמען. דעמאָלט קומען שדים אַוויפּיל, ווי דאָס זאָמד פון ים, און זיי שלאָגען און זיי פּייניגען און זיי שפּעטען, אַז מען הערט די קולות פון געפּייניגטען פיר הונדערט מייַל אויף פיר הונדערט מייַל, און דער רשע וויל תשובה טוען, אָבער די רוחות לאַכען פון איהם, דען זיי זאָ-גען, איצט איז שוין צו-שפּעט.

נאָכט ביי נאָכט האָט ער שריפות געזעהן, פּייער-פּלאַמען, דער נייעשאַווער הויף האָט געברענט. וואו דאָס בית-המדרש איז געשטאַנען, איז מיטאַמאָל דאָס גיהנום געוואָרען. מלאכים שטעהען אין גיהנום אין אַטלעסענע קאַפּאַטעס און זאָגען תקון-שבועות. דער רבי שטעהט מיט זיי. נאָר מיטאַמאָל קומען רוחות אָן און שפּעטען פון דעם רבי'ן, זיי פיהרען איהם אין אַ וואַלד אַוועק, צו אַ בוים אָן אויסגעהוילטען. ער מיט מלכה'לען, נאָ-קעטע אינגאַנצען, לויפּען, אידען יאָגען זיי נאָך, פיהרען זיי אַוועק קיין ירושלים, וואו דאָס בית-המקדש שטעהט, און פוהנים זיצען פאַר'ן טויער פון שטאָט. דער רבי שרייט צו די פוהנים, ווייזט אָן אויף מלכה'לען, אַז זי האָט געזינדיגט. מלכה'לע ליי-קענט. דעמאָלט הויבט זיך אויף דער פוהן, אַ איד מיט אַ שוואַרצער באָרד ביז'ן גאַרטעל, אַ בייזער זעהר, און גיט מלכה'לען צו טרינקען ביטער-וואַסער, און ער שעלט הויך, און ער שרייט, אויב דו האָסט געזינדיגט און פאַראומרייניגט זיך, און דו האָסט געטון אַ פעלשוונג אין דיין מאָן, זאָל דאָס וואַ-סער מאַכען געשוואַלען דיין בויך, און דיין דיך זאָל אַרויס-פאַלען, און דו זאָלסט זיין אַ קלה און אַ פּלויך צווישען דיין פּאָלק. זי שרייט: נחום, נחום'טשע! ער וויל זי פאַרשטעלען, נאָר די אידען כאַפען שטיינער און וואַרפען אויף איהם און

שרייען: פארטיליגט זאל ווערען דער מאן, וואָס האָט ענטפלעקט
 די שאַנד פון אַ ווייב פון אַ מאַן, זיין בלוט אין איהם!...
 מיט אַ יאָמערלעך געשריי פלעגט ער זיך אויפכאַפּען פון
 שלאָף און קאָרטשען זיך אינגאַנצען אין וועהטאָג.
 אויך אויף דער וואַך האָט ער זעהונגען געהאַט. איבער-
 הויפט אין די פאַרנאַכטען, ווען ער איז געזעסען איינער אַליין
 אין דער טונקעלקייט פון צופאַלענדען אָווענד און די שטומע
 קוימעס האָבען צו איהם אין פענסטער אַריינגעקוקט. שטימען
 פאַרהוילענע, ווייטע, האָבען זיך געטראַגען צו איהם פון די
 פינסטערע ווינקלען. געשטאַלטען זענען געקומען נישט דורך
 דער טיר און גערעדט צו איהם אין דער טונקעלקייט.
 און בלינד איז דער - האָט איין געשטאַלט געזאָגט, -
 וואָס מיינט, אַז ווען מען ווערט געשטרויכעלט, איז שוין קיין
 האָפנונג נישטאָ, דען גאָט איז אַ דערבאַרמדיקער, און ער האָט
 דעם מענש געגעבען די ברירה, גוט צו מאַכען דאָס, וואָס ער
 האָט קאַליט געמאַכט. און אַפילו ווען דינע זינד זענען רויט,
 ווי רויטער פאַדים, קאָנען זיי דורך תשובה און פיין ווערען
 אָפגעוואַשען און ווייס, ווי שניי. און פייניגען דאַרף דער זינד-
 דער זיין גוף, און פאַסטען, און אַש אויף דעם קאַפּ שייטען,
 און הרטה האָבען מיט'ן גאַנצען האַרץ, דען אַזוי ווי פייער
 רייניגט דעם ראָסט פון אייזען, אַזוי רייניגען יסורים דעם זינד-
 דיגען גוף פון עבירות. און עס איז בעסער צו פייניגען דעם
 גוף אויף דער וועלט, ווי לאַנג עס איז נישט שפּעט, איידער
 צו ליידען טויזענדער מאָל שטאַרקער אויף יענער וועלט...
 דער שוטה מיינט - האָט די אַנדערע געשטאַלט גע-
 לאַכט - אַז מיט פייניגען און פאַסטען קאָן מען זיך דערנעהן-
 טערן צו דער גאַנצקייט. נאַראַנים, זיי ווייסן נישט, אַז די
 מחשבה, דער מענשליכער געדאַנק איז טויזענד מאָל שטאַרקער
 פון דער זינד אַליין, און דאָס טראַכטען וועגען זינד, וואָס מען
 טוט נישט, איז פיל ערגער, ווי די זינד, וואָס מען טוט, דען
 די זינד איז נישט דויערהאַפט און דער געדאַנק איז שטענ-
 דיג. דען ווען דער מענש האָט דעם יצר-הרע נאַכגעגעבן און

איז זאָט, האָט ער שוין מעהר די זינד נישט אין זיך, ער האָט זיך פון איהר באַפרייט, און דער קאָפּ איז ריין, און דער מוח איז לויטער, און מען קאָן פאַרשטעהן די העכערע זאַכען. אָבער, ווען דער מענש פאַסט און טראַכט נאָר וועגען עסען, ווען דער מענש שיידט זיך אָפּ פון לוסט און זויבער און טראַכט נאָר וועגען אומווערדיגקייט, איז פינסטער זיין געדאַנק, איז אומריין זיין מוח, און ער קאָן נישט גאָט דינען, און ער איז איינגעטוינקען אין שלעכטע געדאַנקען און מרה-שחורה, וואָס איז געגליכען צו טומאַה. און געווען זענען צדיקים, וואָס האָ- בען געוואָלט ברענגען די אויסלייזונג דורך עבירות, דען משיח קאָן נאָר קומען, ווען אַלע וועלן זיין גערעכט אָדער אַלע ווע- לען זיין אומגערעכט, און ווייל אויך די זינד זענען פון גאָט, און אויך די סטרא-אחרא, די אומריינע פוחות זענען אַ טייל פון דער גאָטהייט, איז גאָט דאָ אויך אין דער זינד, ווייל אין אַלץ איז גאָט, און עס שטעהט געשריבען, איך וועל רוהען אין אייך אין אייער טומאַה... און אַזוי ווי מען קאָן נישט ווייס מאַכען קיין שוואַצקייט, אַזוי קאָן מען נישט אינגאַנצען ריין מאַכען דאָס, וואָס מען האָט איינגערעכט, דעריבער קאָן מען אויסרייניגען זיך פון דער אומריינקייט דערמיט, וואָס מען שפייט די זינד אויס פון זיך, מען עסט זיך איבער מיט איהר, ווי דער פרעסער, וואָס פרעסט אַזוי לאַנג, ביז ער ברעכט אויס, און מען קומט צו דער גאָטהייט.

ער האָט געבליאָנדזשעט, אַליין נישט געוואוסט, וואָס צו טון מיט זיך.

עס זענען געווען טעג, ווען ער האָט זיך גענומען פיי- ניגען. ער האָט נישט פאַרוכט קיין פלייש אַפילו אין שבת. אין די קיהלסטע טעג איז ער אין די קאָלסטע מקוות געגאַנ- גען. ער האָט זיך אויך נישט צוגעריהרט צו זיין געלעגער, נאָר געשלאָפען אויף דער היללער ערד. אויף שבת האָט ער קיין העמד נישט איבערגעטון.

עס זענען געווען טעג, ווען ער האָט נישט געדאווענט, די תפילין אויף קאָפּ נישט אָנגעטון, ווייל ער האָט נישט

געוואָלט דעם של-ראש אויף זיין זינדיגען קאָפּ פאַרשוועכען, ווייל ער האָט מורא געהאַט מיט זיינע אומריינע ליפּען אַ אידיש וואָרט אַרויסצוואַגען. געה, זיי דיך מטמא, האָבען שטימען צו איהם גערעדט, ווייל צו דער ריינקייט וועסטו שוין מעהר נישט קומען. לייקען, טרייב זנות, דען אין דער טומאַה וועל איך רוהען צווישען אייך, שטעהט געשריבען.

צוויי פוחות האָבען אין איהם מלחמה געהאַלטען, איינ-מאָל האָט זיך איין פוח געשטאַרקט, באַלד - אַ צווייטער. און אַמאָל האָבען ביידע פוחות צוזאַמען גלייך געוועלטיגט איבער איהם, די קדושה מיט דער טומאַה צוזאַמען, אַווי, אַז ער האָט אַליין נישט געוואוסט וואָס ער איז און ווער ער איז. אין מי-טען דאַוונען, אין דער גרעסטער תשובה, האָט ער פּלוצלינג אַראָפּגענומען די תפילין פון קאָפּ, ער איז אַרויס הינטער דער שטאַט און מיט גיכע טריט געלאָזט זיך צו די פעלדער, וועל-דער. אויפ'ן וועג האָט ער צו זיך אַליין גערעדט. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר'ן טייכעל, וואו גויעס, האַלב נאַקטע, שטע-הען און קלאַפען אויס וועש, און געקוקט אויף זייערע רויטע אָפּגעדעקטע פיס. ער האָט אָנגעשטעלט די אויגן אויף די צלמים פון דער דאַרפס-קירכע און שלעכטע געדאַנקען דער-פיהלט.

אָפּטמאָל איז איהם אויסגעקומען, אַז ער איז גאָר נישט נחום, נאָר עפעס אַן אַנדערער, אַ גלגול, וואָס האָט זיין פרי-הערדיג געשטאַלט אָנגענומען. און אַמאָל איז איהם אויסגעקו-מען, אַז ער איז נישט איין מענש, נאָר צוויי, אַז אין איהם אַליין איז אַ פאַרצווייאונג פאַרהאַן. דאָס האָט איהם מיט אַזאַ שרעק אַרומגענומען, אַז ער פלעגט צו זיך אַליין נעמען שרייען:

— ווער ביסטו, האַ? ...

אַז דער רבי מיט זיין הויז-געזינד זענען צו די ימים-נוראים צוריקגעקומען פון די וואַרמבאָדער קיין ניעשאַווע, האַ-בען זיי נחום'טשען נישט דערקענט. אין הויף איז צוריק גע-וואָרען פּרעהליך. דער רבי האָט אַ סך געלד געבראַכט. אויך

די זיהן האָבען גוטע צייטען געהאַט. חסידים זענען זיך אָנגע-
קומען, יושבים, אורחים. אין בית-המדרש האָבען אידען מעד
געטרונקען, מול-טוב זיך אָפגעגעבען. מען האָט שוין געוואוסט,
אַז דעם רבינס פערט ווייב איז אין טראַגען פאַרגאַנגען, אַז
עס וועט זיין אַ אינגעל, ווי דער רבי האָט נאָך פריהער-אויס
אַ וואָרט דעריבער געלאָזט פאַלען.

— לחיים, אידען — האָט מען זיך געוואונשען — ס'זאָלען
גור זיין שמחות ביי אידען.

נחום טשע האָט קיינעם נישט געוואָלט זעהן, מיט קיינעם
קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. ער איז אַפילו קיין איין מאָל
נישט צום רבינס טיש געגאַנגען. אין הויף האָט מען גענומען
מורא האָבען פאַר איהם.

— ר'האָט זיך זיינע גענג — האָבען אידען געזאָגט שטיל —
נישט צו פאַרשטעהן.

סערעלע האָט חדשים לאַנג געליטען. זי האָט זיך אָנגע-
טון אַ פוח און מיט איהר מאַן געפרוואווט רעדען, דערנעבן-
טערען איהם צו זיך. ער האָט נישט געענטפערט. זי איז אַריין
צו איהר פאַטער מיט אַ געוויין:

— טאַטע — האָט זי געכליפעט — ער האָט זיך אינגאַן.
צען אָפגעשיידט פון מיר...

דער נייעשאַווער האָט זי געטריבען מיטן ספּאָדיק, ווי
שטענדיג.

— געה, געה, שוטה'לע — האָט ער געברומט — עך וועל
איהם זאָגען, עך. עך וועל איהם געבען אַ פסק, און אין נייע-
שאַווע האָלט מען נישט פון אַזעלכע זאַכען. עסט...

ער האָט זיך טאַקע געגרייט מיט איהם צו רעדן, דער
רבי. ער האָט עס בלויז אָפגעלייגט פון טאַג צו טאַג. ער איז
געווען שטאַרק פאַרנומען, אַ סך חסידים געהאַט, געלט אויפ'ן
בית-המדרש געפאָהרען זאַמלען, און ער האָט נישט געהאַט קיין
קאַפ דערצו. ער האָט באַשלאָסען עס אָפצולייגען אויף פורים.
ביי דער סעודה, ווען אידען זענען בגילופין — האָט ער

געטראַכט – וועט ער איהם נעמען פאַר דער האַנט אין מאַכען
ליצנות פון איהם.

– עך האָב שפּעטער פון דיר חתונה געהאַט – וועט ער
איהם זאָגען – פּונדעסטוועגען בין עך מעהר בריה פון דיר,
דו ראַכמאַניוקער ליטוואַק...

אַבער פאַר פורים איז אַן אומגליק געשעהן אין הויף.
אין אַ שטאַרק-פּראָטיגער נאַכט, כאַטש עס איז שוין
געווען אין אדר, האָט מלפּה'לע שווערע וועהען געקראָגען און
נישט געקענט געבוירען. פון רבינ'ס הויף האָט מען אַרויסגע-
שיקט אַ שליטען מיט דריי פּערד נאָך דעם אַלטען דאָקטאָר
פון דער נאָהענטער גרויסער שטאָט, וואָס זאָל דעם ניעשאַווער
דאָקטאָר צוהילף קומען. אַבער ביז ער איז געקומען, דער אַל-
טער דאָקטאָר, איז שוין געווען צו שפּעט.

זי איז געשטאַרבען מיט'ן קינד אין בויך.
דער רבי איז געזעסען אין אַ ווינקעל-שטוב און געיאָ-
מערט. קיינער פון די קינדער זיינע איז צו איהם נישט צוגע-
גאַנגען.

– נישט געדאַרפט חתונה האָבען מיט אַ קטל'ן – האָבען
די ווייבער געמורמעלט.

אַ גאַנצען מעת-לעת צייט האָבען די ווייבער געוואָלט
אַרויסקריגען ביי דער געשטאַרבענער רבי'צין איהר טויט קינד,
כדי עס צו באַגראָבען באַזונדער, ווי דער מנהג איז. אַבער זי
האָט עס נישט געגעבען. מען האָט זי טויטערהייט אין מקוה
געטונקען, תהי'לם געזאָגט, עס האָט נישט געהאַלפּען.
מען האָט אויף איהר גוזר געווען.

– מלפּה בת שפּרה – האָט אַ בית-דין פון דריי רבנים
צו דער טויטער געזאָגט – מיר זענען גוזר אויף דיר, דו
זאָלסט אַרויסגעבען דיין קינד פון דינע געדערים, ווי דער
דין איז...

די טויטע האָט עס נישט געגעבען. זי איז געלעגען מיט
פּאַרהאַקטע צייהן אין דער אונטערשטער ליפּ און געקוקט אויף
אַלעמען מיט אַפענע אויגען.

די שטאָט האָט מורא געהאַט. דאָס איז געווען אַ שלעכט-טער סימן.

און אינמיטען דער נאַכט, ווען אַלע זענען געזען צו צווען אַרום דער טויטער, געצונדען ליכט און תפילות געזאָגט – האָט נחום'טשע אויפגעפענט שטיל די טיר פון זיין לערען-שטיבעל אויפן גאַרען און ער איז פאַרשוואונדען אין דער נאַכט. ער איז געגאַנגען נאָך אַ קול, וואָס האָט איהם גערופען. אַלע מלבושים זיינע זענען געבליבען. בלויז די תפילין האָבען געפעהלט.

מען האָט פאַנאָדערגעשיקט שליחים איבער אַלע זעגען. מען האָט געלאָזט אויסרופען אין בתי-מדרשים און שוהלען אין שטעט און שטעטלעך. מען האָט דער פאַליציי צו וויסען געגעבען. מען האָט אפילו אין די גו'אישע בלעטער אַריינגעשריבען. נאָר מען האָט איהם נישט געפונען. מען האָט שליחים קיין ראַכמאַניווקע אַוועקגעשיקט. ער איז דאָרט נישט געווען. ער איז פאַרפאלען געוואָרען, ווי אַ פליעווע, וואָס דער ווינד בלאָזט אַוועק.

סערעלע האָט אָנגעגליהט אַ ציגעל אין קיך אויף רויט און זי האָט געזאָגט איבער איהם אַ שפּרוך:
– שטיין, שטיין, אַזוי ווי דו גליהסט, אַזוי זאָל גליהען דאָס האַרץ פון מיין מאָן נחום צו מיר. קום, קום, קום!
ער איז נישט געקומען.

נאָך עטליכע וואָכען אומזיסטען זוכען אי דורך דעם נייע-שאַווער הויף, אי דורך ראַכמאַניווקע, האָט דער רבי געשיקט רופען סערעלע צו זיך.

ער האָט זי נישט געבעטען זיצען, אפילו זיך נישט רעכט אומגעקוקט אויף איהר.

– זיי וויסען, אַז דו ביסט אַן עגונה – האָט ער איהר געזאָגט – ביסט נישט מעוברת?

זי האָט זיך פאַנאָדערגעוויינט, סערעלע, אָבער דער פאָטער האָט זי נישט געטרייסט.

— נו געה, געה — האָט ער זי געטריבען מיט'ן ספּאַן-
דיק — נו!...

זי איז אַוועק צו זיך אין שטוב. זי האָט אַראָפּגענומען
דעם אַטלעסענעם שלייער פון קאָפּ און איינגעהילט זיך אין אַ
גרוי טיכעל, נישט אין קיין זיידענס, נאָר אין אַ וואָלענס, ווי
עס טראָגען אַרעמע ווייבער. דערנאָך האָט זי אָנגעטון אַן אַלט
שוואַרץ קלייד, און די פיס אין לויזע שיך אָנגעשטעקט.
זי האָט אויסגעזעהן ווי אַלע פאַרלאָזענע פּראַסטע ווייב-
לעך פון שטאָט, וואָס זייערע מענער באַלמעלאַכעס זענען פון
זיי אַוועק קיין אַמעריקע און זיי געלאָזט עגונח'ס.

צווייטע טייל

דרייצעהנט קאפיטעל

אויף די בלאָטיגע וועגען, וועלכע פיהרען קיין ביאָלאָגורע
אין פוילען אויף דער רוסישער זייט, האָרט ביי דער גאַליצי-
שער גרעניץ, איז באַוועגליך און טומעלדיג.
אין ביאָלאָגורע איז אַ יאַרד, דער גרויסער יאָהרמאַרק
פאַר ניטעל, אויף וועלכען פויערען פון אַלע אַרומיגע דערפער
קומען זיך צונויף. רייכע גוים אין רויטע פעלצען פאַהרען מיט
ווייב און קינדער און מיט אַ ביק צוגעבונדען ביי די הערנער
צום וואָגען פון הינטען. אַרעמע גוים געהען צופוס, בלויז האַל-
טענדיג צוגעבונדען אַ שטריקעל צו אַ הינטערשט חזר'יש פּי-
סעל. בעטלערס מיט ווייסע בערד און ברייטע קליידער, עהג-
ליכע צום הייליגען ניקאָלאַי, וואָס מען מאַכט פון איהם צוקער-
לעקעכלעך פאַר קינדער, שלעפען זיך אויף וועגען, קניעהנדיג
אין שניי פאַר יעדער הייליגער פיגור, פאַר יעדער אויסגעבוי-
גענעם חרוב'ן צלם. אידען קרעמער, טאַנדעטניקעס, היטעלמאַ-
כערס, שוסטערס, קירזשנערס פאַהרען מיט ווייב און קינדער אויף
לייכטע אידישע וואָגענס. יונגע געזעלען, פרעהליכע, צולאָזענע
בחורים, מיידען אויס די פויערישע פוסגעהער, די באַלעבאַטיש-
פאַהרענדיגע גוים אישע וואָגענס. פאַר יעדען דאָרף, וואָס זיי
פאַהרען דורך, מאַכען זיי מיט די הענט צו די שיקסעס פאַר
די געפלאַכטענע פלוטען און שרייען:
— מיינע הענט און פיס אויף דיין לייב און לעבען...

עלטערע אידען מוסר'ן זיי:

— יונגאטשעס, טשעפעט נישט סיגאיעס.

נאָר די יונגען הערען נישט.

— העי! — שרייען זיי צו אַ תּמ'עוואַט פּויערעל, וואָס

טראָגט אַ מענדעל אייער אין אַ רויטער קעשענע-פּאַטשיילע

אויפ'ן יאָריד צו פּאַרקויפּען — קופּטשע יעלע-ויבוא, טאַניאַ...

דאָס גוי'עצעל שפּאַרט אונטער אַ האַנט אונטער'ן ברויך-

און-בלויזן אויער.

— טשעגאַ? — שרייט ער.

און די געזעלען קנייפּען די מייסטערס טעכטער פּאַר

הנאה.

אידען שמאַטניקעס מיט געשוירענע בערד, שוואַרצע, אָפּ-

געברענטע, עהנליכע צו ציגיינער, פּאַהרען מיט זייערע לייזענ-

טענע בייזלעך, אָנגעפּיהלטע מיט מציאות, פּליים, פייפלעך, גלע-

זערנע קרעלען, דראַטענע פינגערלעך, פּאַטשערקעס, וואָס זיי

געבען פּאַר שמאַטעס און ביינער. ביי יעדער דאָרף, וואָס זיי

פּאַהרען דורך, קלינגען זיי מיט גלעקלעך, קרעהען אין ערדענע

גאָלד-געפּאַרבטע הענער און רופּען צום גראַם אין אידיש, פּויע-

ליש און רוסיש געמישט, מיט אַ ניגון פּון אתה הראיתָה:

בתּוֹלָה'ס, פּאַניענקעס, מאָלאָדיצעס,

זא שאַראַוואַרי, סוקענעטשקי און ציצית,

סאַראַפּאַני, קאַפּטאַני און הויזען,

ביינער, שמאַטי און שאַלאַמויזען.

בראַנסאַליעטקי, קאַראַלען, זעב-טהור,

האַבען זאָלט עטץ מיר אַזא יאָהר,

דאָו זלאַטאַ, סרעבראַ און טייער שטיין

די ממתקים אַהער, ונאמר אמן!...

טשעכישע קונצענמאַכער מיט מאָלפּעס אויף די אַקסלען,

ציגיינער מיט קופּערנע פּאַנען און קעס, ען, הונגעריגע רוטענער,

הוצולען פּון די קאַרפּאַטען-בערג, דראַטשאַרעס, וואָפּ געהען

אויס וועלטען מיט זייערע בינלעך דראַט, צו פּאַרריכטען

געשפאלטענע ערדענע פליים, — געהען איבער די וועגען שווייגענדי-
גע, פארוואָלקענטע.

— קאָמעראַדי — בעסטען זיי ביי זייערע לאַנדסלייט, גאָי-
לייזישע אידען אין רבני'שע קאָפּעלאַטשען און אין לאַנגע פּאַר-
בליאַטיגע זשופּיצעס, וואָס שוואַרצען איבער די גרעניץ וואָלענס
און זיידענס אויף דער רוסישער זייט — קאָמעראַדי, גיט עפעס
צו עסען, אַ שטיקעל צוויבאק כאַטש, די קישקעס דרעהען
זיך איבער פון הונגער. גאָט וועט באַצאָהלען.

אידען פּערד-הענדל'ער פון דער רוסישער זייט גרעניץ,
אידען גיבורים מיט הויכע שטיוועל, מיט שווערע בורקעס און
מיט שעפּסענע היטלען אויף די קעפּ, קריגען זיך מיט זייערע
קאָנקורענטען, פּערדס-הענדל'ער פון גאַליציע, אידען מיט לאַנגע
פּיאות און רבני'שע זשופּיצעס, וואָס קומען אָהער אויף דער
רוסישער זייט איינקויפען פּערד פאַר דער עסטרייכישער קאָ-
וואָלעריע.

לאַנגע טאַבונען פּערד פּיהרען זיי מיט זיך, פּערד יונגע,
שטאַרקע, וואָס הירושען מיט בענקשאַפט און באַגעהער צו פאַר-
לאַזענע שטאַהלען און צו אָגערס. פּריהעראויס רייט אַ גאָ-
לייזיאַנער איד מיט אַ רויט געזונט פנים, וואָס שפּראַצט מיט
בלויט, מיט אַ געדוכטער באַרד און פּיאות. ער רייט אָהן אַ
זאָטעל. די פּיס הענגען זיך איהם נאָך, די לאַנגע זשופּיצע
שלעפּט זיך, די פּיאות פּלאַטערען, די ציצית פון לאַנגען טלית-
קטן באַמבלען זיך, דער פאַרשמאַלצעוואַטער רבני'שער קאָפּעלאַטש
איז פאַרוקט אין אַ זייט. אָבער אַראַפּוואַרפען פון פּערד לאַזט
ער זיך נישט, אַפילו פון הייס-בלויטיגסטען אָגער.

— העפּ, העפּ! — שרייט ער און יאָגט מיט'ן טאַבון אויף
די בלאַטיגע וועגען — ווישטאָ, קינדערלעך, העי! ...

די קאָנקורענטען זייערע פון דער רוסישער זייט גלויסט
זיך שטענדיג אויפּסניי לאַכען פון די פּערד-יונגען אין די רבני-
שע זשופּיצעס.

— קיר"ה מאַך — שרייען זיי נאָך און שמיסען מיט די

לאנגע בייטשען דעם „רב'ס“ פערד, פדי דעם קאנקורענט אראפ-
צווארפען — באבעלע-יושקע... קאשטאנער רבי...
— פאניע חזיר! — ענטפערט דער „רב“ אין גאלאפ —
עך לאך פון אייער גע'פגרטען טאטען...

אין גרויסען שטאטישען אָרטען בית-המדרש, וואָס מיט
זיינע משונה'דיגע ווענט און האַלב-רונדע פאַרקראַטעוועטע פענ-
טער דערמאָנט עס אין אַ פעסטונג פון מלך סאַביעסקי'ס ציי-
טען, איז געפאַקט. אידען פרעמדע, יאַריד-פאַהרערס, בעטען זיך
מיט רויהע קולות ביי די שטאטישע שעהגע-אידען, זיי זאָלען
זיי לייהען טלית און תפילין.

— ס'עט נישט לאַנג דויערען — זאָגען זיי צו — איידער
איהר קוקט זיך אום, האָב איך שוין אָפגעפאַהרען. ס'עט געהן
ווי געשמירט. נישטאָ קיין צייט...
לייטישע אידען ווילען נישט געבען.

— נאָכאָמאָל — זאָגען זיי געלאַסען, נישט געאייילט —
נאָכאָמאָל זאָלט עטך וויסען, אַז אַ איד טאָר אָהן טלית און
תפילין נישט אַרויספאַהרען — אַ פלעשעל בראַנפען פאַרגעסט
מען וואויל נישט מיטצונעמען, נאָר תפילין יאָ, גראָבע יונגען...
— אַ סוף, אַ סוף — בעט זיך אַ באַלעגאָלע און דעקט
אָפּ די לינקע האַנט פון אלע אַרב, ען, פון אלע לייבלעך און
שפעצערס, וואָס ער טראָגט — יעך וועל נאָר דאָס געשפאַן
אַרויפואַרפען, אַ קוש טון די ציצית, אויסשפיייען און היידאָ!
אַ סוף, כ'האָב איבערגעלאָט די פערד אויף הפקר...

אידען חסידים טרינקען בראַנפען, מען ווינשט זיך לחיים
און מען פאַרבייסט מיט הייסע באַבעלעך מיט קאַשע געפיהלט,
וואָס אַ אידענע פארקויפט אין ווינקעל פון בית-המדרש און
פון אונטער אַ פאַק שמאַטעס, פדי זיי זאָלען האַלטען היק.

— לחיים, אידען, אַ גוטען יאַריד, גאָט זאָל העלפען!...
בית-המדרש בחור'מ'לעך, קעסט-איידעמלעך מיט פוכיגע
בערדלעך, זיצען ביי די גראָבע טישען, ביי רייזגע צעריסענע
גמרות און זינגען, מאַכען קולות, נאָר לערנען וועניג. זיי זע-
נען מקנא זייערע חברים, וואָס טאַטעס און שווערס האָבען זיי

צוגענומען אויף אַ טאָג פון דער גמרא און אַוועקגעשטעלט ביי קראַמען, אַכטונג צו געבען אויף פויערען, קוקען גויעס אויף די הענט. דער יאַריד, די פרעמדע מענשען, דער טומעל רופט, לאַזט ביי די גמרות נישט איינזיצען. צום וויפילטען מאָל הוי-
בען זיי אָן אויפסניי:

— שור שנגח את הפרה, אָן אָקס האָט געשטויסען

אַ קוה...

און הינטער'ן ריזיגען בית-המדרש אויווען, אין וועלכען מען לייגט אַריין גאַנצע שייטען האָלץ, טומעלט זיך און רוי-
דערט זיך. גאַנצע מחנות אַרעמעלייט זענען זיך צוזאַמענגעקוי-
מען אויפ'ן יאַריד, ווען אידען לייזען געלד און מען קאָן כאַ-
פען פעטע נדבות, און זיך אין בית-המדרש הינטער'ן אויווען
באַזעצט. בייטאָג קאָנען זיי נישט בעטלען. אידען זענען פאַר-
נומען. אויך פאַרנאַכט וועט מען נישט קאָנען געהן איבער די
הייזער, ווייל אידען וועלען זיין פאַרנומען מיט רעכענען, צעה-
לען געלט. געהן וועט מען ערשט קאָנען צומאַרגענס. און דער-
ווייל האָט מען זיך דאָ אויסגעזעצט אין בית-המדרש, הינטערן
גרויסען אויווען, וואו ס'איז וואַרעם און אָפגעזונדערט. זיי זי-
צען אויף דער ערד, אויף די טאַרבעס, אויף שמאַטעס, זיי
צעהלען גראַשענס, לייגען אויס ברודיגע שטיקלעך צוקער, וואָס
קאַרגע ווייבער גיבען זיי אָנשטאָט גראַשענס.

דעם צוקער פאַקען זיי אין טאַרבעלעך און שאַצען איהם
אַפ, וועגען אין די הענט, וויפיל געלט מען וועט קריגען דער-
פאַר ביי די קאַצאַפעס, וואָס קויפען דעם צוקער אויף מאַכען
„סאַכאַמאַראָזש“. אויך באַלעבאַסטעס פון אַרעמע גאַסט-הייזער
קויפען דעם צוקער אויף זיס צו מאַכען טהע.

אַנדערע לויזען זיך, קראַצען זיך אין די געדיכטע בערד
און קאָלעטענעס, בינדען זיך שמאַטעס אַרום די וואונדיגע פיס
און רעדען וועגען גוטע און שלעכטע שבתים. זיי געהען אי-
בער שטעט און שטעטלעך לויט דער פרשה פון דער וואָך. זיי
שטעלען אַזוי אויס זייער מאַרשוט, אַז צו דער זעלבער פרשה
זאָלען זיי זיין אין דער זעלבער שטאָט. די נעמען פון די

שטעט געדענקען זיי נישט אלעמאָל, זיי געדענקען בלויז די סדרה'ס און ביי וועמען זיי האָבען געגעסען שבת. און זיי רע-דען וועגען די שבתים.

— בראשית — זאָגט אַ איד מיט רויטע אויגען — האָב יעדן אַ פעטען. פיש און פעטשאַי, און ציבעלעס מיט שמאַלץ, און קוגעל, און קישקע, און צימעס, און בראָנפען וויפיל מען וויל נאָר, און אַפילו מלוה-מלכה גיט מען אַ צוילאָג, באַרשט מיט קאַרטאָפּעל. איך וואָלט פאַר מיין בראשית קיין דריי גול-דען נישט גענומען.

— מיין ויקרא — ענטפערט אַ דיקער איד מיט אַ בעך-שוואַרצער באַרד און מיט פינסטערע אויגען, וואָס אזעלכע אי-דען געפינט מען אין די אַלטע שפּאַט-ביכלעך אויף אידען — מיין ויקרא זאָל אַ פייער נעמען. אַ קליין פיצעל פיש, קיין פעטשאַי אינגאַנצען נישט, און חלה גיט מען נור צו דער מוצא, דערנאָך דערלאַנגט מען ברויט.

צווישען גאַנצען עולם בעטלערס, אַפגערוקט אָן אַ זייט, אין לייכטע צעריסענע קליידער, מיט אַ יונג, שוואַרץ בערדעל אַרום זיין בלאַס מאַט פנים, זיצט אַ יונגער בעטלער אויף זיין מאַגער זעקעל און זאָגט פסדר תהילים פון אַ צעשיט סידור'ל. ער איז אַ פרעמדער צווישען די אַלע. זיי קענען איהם קיי-נער נישט, קיינמאָל האָט מען איהם נאָך נישט באַגעגענט אויף די וועגען, און מען וויל דערגעהן ביי איהם, ווער ער איז, מען וויל מיט איהם האַנדל'ען.

— יונגערמאַן — פרעגט אָן אַלטער בעטלער — וויפיל קלעצלעך צוקער האָסטו? יעדן קויף צוקער.

— איך האָב נישט קיין צוקער — ענטפערט דער יונגערמאַן און זאָגט ווייטער תהילים.

— אפשר האָסטו פרוטות? — וויל וויסען אָן אַנדערער — פאַר פינף פרוטות גיב יעדן אַ גראַשען.

— איך האָב נישט קיין פרוטות — זאָגט דער יונגערמאַן און הערט נישט אויף זאָגען ווייטער אין סידור'על.

— קום מיט מיר שותפות — זאָגט אַ בלינדער — וועסט

מיך פיהרען און וואָס מען וועט מאַכען, וועט זיין העלפט אויף
העלפט.

— איך קאָן אַליין נישט די וועגען — ענטפערט דער
יונגער מאַן.

— וואָס קאַנסטו? — פרעגען די אַרעמעלייט.

— גאַרנישט.

— וואָס טוסטו?

— איך זאָג תהילים.

— אַ משוגענער! — זאָגט איינער.

— ניין, אַ שווינדלער! — זאָגט אַ צווייטער — קיין קאָ-

ליקע איז ער נישט, יונג איז ער אויך, מאַכט ער זיך פרום,
אַבי כאַפען אַ גראַשען.

— אויב אַזוי זאָל ער געהן צו די פּפּודע אַרעמעלייט —

שרייט אַ איד מיט אַ פייערדיג רויטער באַרד און מיט איין
הילצערנעם פּוס — זאָל ער געהן צו די אייניקלעך, נשרפים.

אונז זענען פּראַסטע בעטלערס, אורחי-פורחי...

— הע, הע, טראַג זיך פון דאַנען!...

— רוקט איהם אַראָפּ דאָס היטעל איבער די אויגען! —

לאַכט מען.

— לאַמיר איהם עפענען דעם זאַק. אפשר האָט ער דאָרט

אָן אוצר...

די גאַנצע חברה רוקט זיך צו צו איהם פאַרזיכטיג. זיי

וואַרטען, אַז ער וועט זיך געגענשטעלען. אָבער ער זאָגט וויי-

טער תהילים. זיי בינדען אויף זיין זאַק און געפינען דאָרט

גאַרנישט. בלויז אַ תפילין-זעקעל און אַ שטיינדעל, וואָס זאָל

האַלטען געוויכט אין זעקעל.

— לאַזט איהם אָפּ — זאָגען עלטערע אַרעמעלייט — ער

האַט גאַרנישט.

— ניין, זאָל ער געהן פון דאַנען! — שרייען אַנדערע —

מיר דאַרפען נישט קיין צדיקים.

— זאָל ער געהן, זאָל ער געהן! — שרייט דער בעטלער

מיט דער פייערדיגער באָרד און מיט'ן הילצערנעם פּוס -
ס'איז אזוי אויך ענג, איך וויל דאָ עמיצען אַרייננעמען...
ער געהט אַרויס פאַר דער טיר און באַלד קומט ער
אַריין מיט אַ שוואַרץ ווייבעל, אַ בלינדע אויף איין אויג, וואָס
טראָגט אַ מענערישע קאַפּאַטע מיט אַ שטריקעל פאַרבונדען.
- שיינדעל - זאָגט דער הינקענדיגער - דאָ קריך
אַרונטער. ס'וועט דיר זיין וואַרעם. אידען, לאָזט זי אַריין.

די אַרעמעלייט מאַכען אַ געוואַלד!
- אַ אידענע אין בית-המדרש! מ'טאָר נישט! דער שמש
וועט אונז אַלע אַרויסטרייבען...

- זי איז נישט זיין ווייב, ר'האַט זי צוגענומען ביי אַ
בלינדען, אַן אשת-איש...

- זאָל זי געהן אין הקרש!

דער הינקעדיגער שטעקט אַרויס זיין מעכטיגע ברוסט
פון אַ גיבור.

- עטץ פאַרגינט מיר נישט - זאָגט ער - עס עסט
ענק די לעבער. דוקא וועל יעדן זי אַרייננעמען און טוטס מיר
עפעס!...

ער געהט מיט פח. ביי איין האַנט האַלט ער דאָס וויי-
בעל מיט'ן בלינדען אויג, מיט דער צווייטער האַנט שאַרט ער
אַלעמען אַוועק פון וועג, שפאַרט אָפּ. מיט אַ גוואַלדיגער גבורה
שפאַרט ער אָן זיין הילצערנעם פּוס אין דער ערד און שטעהט
ווי אַ מויער געגען אַלע. דערנאָך פאַרמעסט ער זיך מיט'ן
הילצערנעם פּוס אויף דעם פרעמדען יונגענמאַן, וואָס זאָגט
תהילים:

- ציה אָפּ! - באַפעהלט ער - וואַרים כ'וועל דיך דורס'ען!
אַלע בעטלערס מאַכען קולות.

- טרעט נישט אָפּ! - רופען זיי צום יונגען בעט-
לער - מיר'ן רופען דעם שמש. מיר'ן דיר נישט לאָזען קיין
שלעכטס טון.

דער יונגער בעטלער רעדט נישט קיין וואָרט. ער הויבט
זיך אויף פון אָרט, נעמט דאָס זעקעל מיט זיך, פאַרלאָזט דעם

ווארעמען הינטער'ן אויווען און זעצט זיך ביי דער טיר זאָגען
ווייטער תהילים.

— בהמה! — שרייען איהם אַרעמעלייט נאָך — קאַלצ!...!
דער יונגערמאַן ענטפערט נישט און זאָגט ווייטער פון
סידור'על.

פאַרנאַכט, ווען אידען קומען צו מנחה-מעריב, שטעלען
זיך אויס אַלע בעטלער ביי דער טיר פון בית-המדרש. יעדער
רוקט אַרויס זיין מוּם און דאַווענט פרום. פאַר אַלע שטעהט
דער רויטער מיט'ן הילצערנעם פּוס. דאָס וויבעל מיט'ן בלינד-
דען אויג האָט ער באַצייטענס אַוועקגעשיקט. איצט דאַווענט ער
פרום. דעם הילצערנעם פּוס שטעקט ער אַרויס, מען זאָל איהם
זעהן. קיינער זאָל נישט זעהן, קנייפט ער ביים דאַוונען יעדען
אַרעמאַן, וואָס וויל זיך אַרויסרוקען אין פּראָנט פאַר איהם און
פאַרשטעלען זיין הילצערנעם פּוס. ביי דער שמונה-עשרה קרי-
גען זיך אַרעמעלייט שטילערהייט, אַזוי שטיל, קיינער זאָל נישט
הערען און מיינען, אַז דאָס דאַווענען זיי אַזוי פרום. איינער
דעם אַנדערען קריכט מיט נעגעל אין לייב.

נאָכ'ן דאַוונען קלויבען זיך באַלעבאַטיים אויס אַרעמעלייט
און נעמען זיי מיט זיך אויף וועטשערע און נאַכטלעגער.
דאָס בית-המדרש ווערט ליידיג. דער שמש פאַרלעשט די
לאַמפּען, דערנאָך קוקט ער זיך אַרום אין אַלע זייטען, געהט-
צו צו די יאָהרצייט-ליכט, זוכט אויס די נישט-באַלעבאַטישע ליכט,
די וואָס אַרעמע אלמנות האָבען אַוועקגעשטעלט פאַר די נשמות
פון זייערע מענער די באַלמעלאַכעס. ער לעשט זיי גיך אויס,
באַהאַלט זיי אונטער'ן בעלעמער, און דערנאָך לאָזט ער זיך
מיט אַ ניגונ'דעל צו דער טיר, קושט די מזוזה און געהט אַרויס.
אַבער אויף דער שוועל שלאָגט ער זיך אָן אין עמיצען. אַ
וויילע דערשרעקט ער זיך.

— אַ מת! — גיט איהם אַ בליץ אין קאָפּ — א מת, וועמענס
יאָהרצייט-ליכט ער האָט אויסגעלאָשען.

אַבער באַלד קומט איהם צוריק זיין קאַלטבלוטטיגקייט, די
קאַלטבלוטטיגקייט פון אַ שמש, וואָס איז יאָהרען-לאַנג אויך אַ

באָרעבער, וואָס ווייסט, אָז פאַר מתים איז נישטאָ וואָס מורא
צו האָבען. ער דערזעהט אַ יונגענמאַן, וואָס זיצט און זאָגט
תהילים, און ער פרעגט שטרענג:

— ווער ביסטו?
— אַ פרעמדער?
— וואָס טוסטו?
— כ'געה איבער דער וועלט.
— וואו ביסטו געווען פריהער? ביי מנחה-מעריב?
— אין בית-המדרש.
— פאַרוואָס ביסטו נישט געשטאַנען ביי דער טיר, צווי-
שען די אורחים, מען זאָל דיך נעמען אויף וועטשערע?
דער יונגענמאַן שווייגט.

— איך וועל דיך איצט צו קיינעם נישט פיהרען. וואָס
וועסטו איצט טון?

— כ'וועל זיצען און זאָגען תהילים.

דער שמש באַטראַכט דעם פרעמדען, קוקט איהם אָן פֿין
אַלע זייטען און ברומט ביז.

— עפעס אַ קאַלב — זאָגט ער.

ער שאַרט איהם אַוועק מיט אַ פוס און פסק'ענט אָפּ ביי
זיך צו קאָזען איהם זיצען דאָ פאַר דער טיר. אויב אַן אַרימאַן
האָט נישט קיין שכל זיך אַוועקצושטעלען ביי דער טיר און
אויפזוכען אַ באַלעבאַס, איז אַ שמש נישט מחויב איהם צו
באַזאָרגען. כאַפט איהם דער רוח! אָבער אין דער זעלבער רגע
גיט איהם עפעס אַ בליץ אין געדאַנק. עס קומט איהם אויפ'ן
זינען זיין צביה, די פאַרזעסענע האַלב-שטומע איינציגע טאַכטער
זיינע. און ער פאַרהאַלט זיך נאָך אַ וויילע.

— וואָס ביסטו? — פרעגט ער דעם פרעמדען — אַ בחור?

אַן אַלמן?

— אַ נע-וגד'ניק — ענטפערט דער פרעמדער.

— ווי הייסטו?

דער פרעמדער טראַכט אַ היפשע וויילע. ענדליך רופט
ער אָן זיין נאַמען.

— יאָשע.

— אפשר אַ גאַט-זאָך — פאַלט איין דעם שמש אַ גע-
דאַנק, ער נעמט דעם פרעמדען ביי אַ האַנט און פיהרט איהם
מיט זיך אויף וועטשערע.

— אי ביסטו אַ קאַלפּ, יאָשע — זאָגט ער און טשאַפעט
מיט די שטיוועל אין בלאַטיגען שויל-געסעל, וואָס פיהרט צום
אַלענען בית-עולם, וואו ער וואוינט אין קהל'שען שטיבעל. היב-
טער איהם געהט נאָך דער פרעמדער.

זיי געהען פאַרביי דעם באַד, וואָס שטעהט ווי אַ ממשות-
דיגער פלעק, ווי אַ פיר-קאַנטיגער שווערער חושך אין דער
נאַכט. זיי געהען דורך דעם הקדש און קומען אַרויס צום אייג-
געפאַלענעם שטיינערנעם פאַרקאָן, וואָס נעמט אַרום דאָס בית-
עולם. פון הינטער דער צוים רוישען פאַר'עקשנ'ט בוימער.
— ס'בית-עולם — ברומט דער שמש — האַסט מורא פאַר
מתים?

— כ'האַב מורא פאַר גאַט — זאָגט דער פרעמדער.
דער שמש רעדט נישט מעהר. עפעס ווערט איהם אונ-
היימליך מיט דעם דאָזיגען שוויגענדיגען פרעמדען. באַלד קו-
מען זיי צו אַ טויער מיט אַ נידעריג טירעל.
— בויג איין דעם קאַפּ — זאָגט דער שמש, שוין נאָכדעם
ווי דער פרעמדער האָט זיך אָנגעקלאַפט אין שטערן.
אין פעדערהייזעל שטעהט אַ טהרה-ברעט און אַ קעסטעל
פאַר מתים-קינדער, אין וועלכען אַ גרויסע קאַץ מיט קעצעלעך
זיצען.

דער שמש טרייבט זיי מיט'ן שטעקען.

— אַ פשיק, אָן אויסרייסעניש אויף זיי. האַבען שוין
נישט וואו צו זיצען?

דערנאָך פיהרט ער אַריין דעם פרעמדען אין אַ קליין
שטיבעל, אין וועלכען עס הענגט אַ מעשענער שבת'דיגער
הענגעללייכטער מיט רויטע פאַפירענע בלוזען פאַרפוצט און עס

שטעהען צוויי הויך-פארבעטע בעטען, איבערגעדעקט מיט סיט-
צענע ליילעכער. די ליילעכער זענען זעהר פארביגע, מיט אַ
סך רויטע בלומען און פויגעל.

פון אַ טיפען ברענענדיגען באַק-אויוען שטעקט אַ מויד
אַרויס אַ בלאַנדען צעשויערטען קאַפּ מיט גרינע אויגען, ווי
ביי אַ קאַץ.

— כ'האַב געבראַכט אַן אורח — זאָגט דער שמש — גרייט
צום טיש, צביה! און שלאָפען וועט דער אורח אויפ'ן פיעקע-
ליק. וועסט אויסזוכען מיין אַלטען פעלץ און איהם צודעקען.

די בלאַנדע צעשויערטע מויד צעהאַקט אַ הערינג מיט
וויילדער גיכקייט. אַלץ ציטערט אונטער איהרע הענט. די צע-
שויערטע האָר, די פליישיגע היפטען, די גרויסע ברוסטען איה-
רע, אַלץ צאַפעלט און טרייסעלט זיך, ווען זי טוט עפעס. זי
קוקט אויף דעם פרעמדען מיט גרינע אויגען און צעלאַכט זיך.
זי לאַכט מיט אַ וויילד שטום געלעכטער.

— וואָס לאַכסטו, צביה? — פרעגט דער פּאָטער.

— הי, הי הי — ענטפערט זי דערויף און האַקט נאָך
שטאַרקער דעם הערינג, אַזוי, אַזוי, אַז די עטלעכע היהנער, וואָס
דרימלען אויף אַ פּאָליצע, כאַפען זיך דערשראָקענע אויף. אַ
האַן נעמט פאַטשען מיט די פליגעל און צעקרייעט זיך פלוצלינג.
צביה יאָגט איהם דערפאַר אַראָפּ מיט'ן פאַרטוך פון דער
פּאָליצע — אַשאַ, אַ שאַאַאַאַאַ...

דער פרעמדער האַלט די אויגען אַראָפּגעלאָזען. ער עסט
וועניג און זאָגט אַ סך. די מויד טראָגט צו צום טיש הייסע
קאַרטאָפּעל, פון וועלכע עס שלאָגט אַ וואַרעמע פאַרע. זי געהט
צו אַזוי נאָהענט צום פרעמדען, אַז זי שפאַרט איהם אַזש צו
מיט איהרע גרויסע ברוסטען. צוזאַמען מיט דער פאַרע שלאָגט
פון איהר אַ היץ, אַ הייסער אַטעם. דער פרעמדער דרעהט זיך
אויפ'ן אַרט. די מויד כיקעט. ער בענשט לאַנג, דער פרעמדער,
זאָגט פאַרשידענע תפילות פאַר'ן שלאָפען און קריכט אַרויף אויפ'ן
פיעקעליק. די מויד דעקט איהם איין מיט אַן אַלטען צוריסענעם

פּעלִיךְ. זי הערט גאַרנישט אויף כּי קען און דערביי קיצעלִט
 זי איהם אין די פּיס און אין די זייטען.
 — הי, הי, הי — זאָגט זי מיט האַלב-שטומע רייד און
 בליצט אויף איהם מיט אַ משוגענעם גלאַנץ אין די אויגען —
 הי, דו חתן מיינ, הי...
 דער קליינער הענגענדיגער נאַפּט-לאַמפּ ציטערט מיט אַהן
 אַ שיעור רונדע שאַטענס, ווי שוואַרצע טעלער.
 אין מיטען דער נאַכט, ווען דער זייגער הויבט אָן היי-
 זעריג זיך וואַרגען מיט זיין אַלט געווערק און די נאַכהענגענדע
 געוויכטען קלאַפען אויס טעמפע צוועלף קלאַנגען, הויבט זיך דער
 פרעמדער אויף פון זיין געלעגער און זאָגט חצות. ער וויינט
 מיט אַ ציטער איינגעהאַלטען קול און שלאָגט זיך מיט דער
 פויסט אין האַרץ. אין שטוב איז שטיל. בלויז דאָס שווערע
 אַטעמען פון די שלאַפענדע הערט זיך. אַ מאַנסבילישער דיקער
 שנאָרן הויבט אָן און אַ ווייבערישער אַ דינער ענטפערט איהם
 צו דער רגע. דער פרעמדער וויינט אַלץ העכער און העכער.
 איהם האַלטען אונטער די רוישענדע בוימער פון בית-עולם. אַ
 גריל, אַן איינציגע גריל באַגלייט מיט איהרע קינות פון אונג-
 טערן פּינסטערען באַק-אוינען.

פער צעזחנט קאפיטעל

צומאָרגענס נאָכ'ן יאָריד האָבען די אָרעמעלייט גענומען
די שטאָט מיט שטורם.
ווי אַלעמאָל, האָבען די באַלעבאָטיים גענומען טיילען די
אָרעמעלייט פרוטות. אָבער זיי האָבען נישט געוואָלט נעמען.
דער יאָהרמאָרק איז געווען אַ גוטער, און די אָרעמעלייט האָבען
געוואָלט נאָר געלט אין מזומנים. קיין איין פרוטה, קיין איין
שטיקעל צוקער האָבען זיי אין האַנט נישט גענומען. מוציא'ס
ברויט האָבען זיי צוריקגעוואָרפען.
— ווערטס דערוואָרגען מיט די פרוטות און מיט'ן צוקער —
האָבען זיי געשאַלטען.
די באַלעבאָטיים האָבען געקרעכצט און געגעבען גראַשענס.
נגידים האָבען אַפילו געמוזט געבען קאָפיקעס.
אַלע פרוטות זענען אַריינגעפאלען צום פרעמדען יונגען-
מאָן, דעם שמש'ס אורח.
פאַרנאָכט איז ער אַוועק צום שטאָט-גבאי, אויסטוישען די
פרוטות אויף געלט.
— וויפיל האָסטו? — האָט געפרעגט דער גבאי, אַ ביי-
כיגער איד מיט אַ קורצען אָטעם.
— כ'האָב נישט געצעהלט.
— פאַרוואָס האָסטו דיר אַלע פרוטות געלאָזט אַריין-
נארען?

— כ'האָב גענומען, וואָס מען האָט מיר געגעבען.
 — אַ בהמה אַ איד — האָט געזאָגט דער גבאי, צעהלענ-
 דיג פאַמעליך די שמוציגע פאַרפעטטע פאַפירלעך, אויף וועלכע
 עס איז דאָ אַ רונדער שוואַרצער סטעמפעל מיט אַפגעריבענע
 אותיות „פרוטה דק"ק ביאָליגוריה". ער האָט פסדר גענעצט דעם
 פינגער אין מויל, כדי בעסער צו צעהלען די קלעפּיגע פאַפיר-
 לעך, אונטערזיפּצענדיג מיט גבאי'ש-נחת'דיגע זיפּצעלעך.
 פונקט ווי דער פרעמדער האָט נישט געצעהלט די פרוטות,
 האָט ער אויך נישט געצעהלט די דריי גולדען, וואָס דער גבאי
 האָט איהם אויסגעצאהלט אין סאַמע גלאַטיגע דרייערס. ער האָט
 געקישט די מזוזה און איז אַרויס.
 ביי דער טיר אין דרויסען האָט איהם דער שמש פאַר-
 האַלטען.

— וויפיל געלט האָסטו געמאַכט? — האָט ער איהם שטרענג
 געפרעגט.

— כ'ווייס נישט. אין קעשענע ליגט אַליץ.
 — גיב מיר איבערצוצעהלען.
 דער פרעמדער האָט איהם אַוועקגעגעבען אַלע דרייערס.
 דער שמש האָט איבערגעצעהלט געלאָסען ביים שיין פון זיין
 לאַמטערן און זיי אַריינגעלייגט צו זיך אין דער קעשענע. דער
 פרעמדער האָט גאַרנישט נישט געזאָגט, אַרומגעגאַרטעלט זיך
 און געלאָזט זיך געהן.

— יאָשע, וואו געהסטו?
 — אין דער וועלט.
 — ביינאַכט אין וועג? האָסט נישט מורא פאַר אַ סכּנה?
 — אומעטום איז פול מיט סכּנות.
 — איי, ביסטו אַ קאַלב, יאָשע! — האָט דער שמש גע-
 זאָגט — קום, קום מיט מיר אין בית-המדרש.
 — דער פרעמדער האָט געפּאָלגט. אין בית-המדרש האָט
 איהם דער שמש געגעבען אַ בעזים אין האַנט און געהייסען
 אויסקעהרען. דערנאָך האָט ער איהם געהייסען אַנטראָגען האַליץ
 און איינהייצען אין אויווען, שפעטער האָט ער איהם געפּהירט

צו זיך אהיים, געגעבען עסען און איהם געהייסען אַרױפקױכען
אויפֿן פּיעקעליק.

ער איז פֿאַרבליבען אַ משרת אין בית-המדרש, אונטער-
שמש ביי ר' קנה שמש.

גאַנצע טעג האָט ער געאַרבעט. באַלד פֿאַרטאָג שוין האָט
ער אָנגעטראַגען האַלץ און דעם ריזיגען אוווען איינגעהייצט.
דערנאָך האָט ער געבראַכט וואַסער פֿון ברונים און אָנגעפּיהלט
דאָס גרויסע פּאַס און אַלע קופּערנע האַנטפּאַסען. אויך האָט ער
אויסגעקעהרט און אַלע געפּונגענע שמות אויפּגעהויבען און אַוועק-
געטראָגען אויפֿן בוידעם. די לאַמפּען-גלעזלעך האָט ער אויס-
געווישט מיט דער פֿאַלע.

— נישט ליידיג געגאַנגען, געאַרבעט! — האָט איהם קנה
שמש געמונטערט יעדעס מאָל, ווען ער האָט זיך אַוועקגעוועזט.
ביי דער טיר זאָגען תהילים — תהילים וועסטו זאָגען שבת.

אַליין האָט ער איצט גאַרנישט געטון, קנה שמש. ער האָט
בלויז אָפּגעהיט יאָהרצייטען, באַהאַלטען לייכט, אַוועקגעטראָגען
די שטאַטישע חופּה אויף נגידישע חתונות און געקלונגען אויף
לױות מיט דער פּושקע און גערופּען „צדקה תּציל ממות“ אַלץ
האָט געטון יאָשע. אפילו דאָס קלאַפּען אין די לאַדען יעדען
פֿאַרטאָג אין אידישע הייזער, האָט ער איהם איבערגעגעבען.
נאָך אין דער נאַכט איז שוין יאָשע געלאַפּען פֿון לאַדען צו
לאַדען און געקלאַפּט מיטן הילצערנעם האַמער.

— שטעהט אויף אידען, צייט גאָט צו דינען! — האָט ער
גערופּען.

אַמאָל האָט ער געכאַפּט קלעפּ. ער האָט נאָך נישט גע-
קאַנט די גאַנצע שטאַט און אָנגעקלאַפּט צו אַ גוי, וואָס האָט
געוואוינט צווישען אידען. דער גוי האָט איהם מיט קאַלט וואַ-
סער אָפּגעגאַסען דערפֿאַר. יאָשע האָט זיך אָפּגעשאַקעלט פֿון
וואַסער און געגאַנגען ווייטער פֿון לאַדען צו לאַדען. טאַמער איז
עמיצער געשטאַרבען אין דער נאַכט, האָט קנה געוועקט יאָשע'ן
אויפֿן געלעגער.

— יאָשע, היינט זאָלסטו געבען מיט איין קלאָפּ וועניגער.

אַ מת איז דאָ אין שטאָט.

פרייטאָג האָט איהם קנה געשיקט איבער דער שטאָט קלאָפּ-פען מיט'ן הילצערנעם האַמער צו ליכט-צינדען. ר' קנה אַליין איז געגאַנגען פון שטוב צו שטוב מיט דער פּוּשקע נאָך שמשות-געלט. ער האָט זיך אַזוי גענומען קלאָפּען וואוילגעהן, ר' קנה אַז אפילו פּוּשקען אין מאַרק יעדעס מאָל, ווען מען הייצט אין באָד, האָט ער אַליין נישט געטון. ער האָט אָנגעהאַנגען יאָשען די פּוּשקע געלערענט איהם ווי אַזוי צו קלאָפּען מיט די שטע-קעלעך, און אַליין איז ער געלעגען און געשלאָפען.

— אַ טייערע עלטער — האָפען איהם אידען מקנא גע-

ווען — לעבט זיך ווי אַ מאַגאַרן.

און טאָמער האָט ער שוין געהאַט אַ מינוט צייט, יאָשע, און זיך אַוועקגעזעצט ביי דער טיר זאָגען תהילים, האָבען איהם די בחורים און יונגעלייט אין בית-המדרש נישט געלאָזט קיין מנוחה און איהם געשיקט מיט שליחות'ן.

— יאָשע קאַלפּ, געה ברענג געבראַטענע עפעלעך. יאָשע,

וואָסער ברענג. יאָשע, פאַפּיראַסען קויף. יאָשע, לויף נאָך אַ פלעשעל בראַנפען צו אַ יאָהרצייט...

יאָשע הויבט זיך אויף פון אָרט, זאָגט נישט קיין איינ-

ציג וואָרט און טוט, וואָס מען הייסט איהם.

נגידישע בחורים'לעך, חתנים מיט גאַלדענע זייגערס, דער-

געהען איהם די יאָהרען. פון ליידיג-געהן, פון אַ סך עסען און

פון גאַרנישט נישט טון, זענען זיי איבערגעזעטיגט, איבערגע-

לאָדען מיט גלוסטגיגלייט. זייערע פלעות קענען זיי נישט, שריי-

בען צו זיי נישט. בלויז צו די מזותנים שרייבען זיי פשט'לעך,

וואָס מ'מדים מאַכען פאַר זיי. די אייגענע פלעות שטעלען זיי

זיך פאַר אין די משונה'דיגסטע געשטאַלטען. זיי וואַרטען מיט

אומגעדולד אויף דער חתונה, אויף זייער חופה-נאַכט. דערווייל

שטילען זיי זייערע באַגעהרען אין די פעטע ערטער פון דער

גמרא און אין די שאַלות-ותשובות וועגען וויבערישע זאַכען. אַלע

בלעטער אין די דאָזיגע ספרים זענען פאַרפעסט, אויסגעריסען.

אַבער אז דאָס ווערט זיי אויך ציגעגעסען, רעדען זיי נובל-
פה און זיי רינגלען אַרום יאָשען און לאַזען איהם קיין תהילים
נישט זאָגען.

— יאָשע — שטאַרקען זיי איהם — אַ ווייב האָסטו שוין
אַמאָל געהאַט? קאַלב, די ערשטע מצוה האָסטו שוין מקיים
געווען?...

ער ענטפערט זיי קיין וואָרט נישט. ער זאָגט בלוין
תהלים, זאָגט ביי דער אַרבעט, ביי געהן אַ גאַנג, ביים הייצען
אין אויווען, אפילו ביים אויסקעהרען דאָס בית-מדרש. עפעס
אַ דערש פון תהילים זאָגט ער נישט. בלוין ביינאַכט, ווען ער
אזוי ביים שמש אויפ'ן פיעקעליק, זאָגט ער עפעס אַנדערש.
פוינקט צוועלף ביינאַכט כאַפט ער זיך אויף. ער צינדט דאָס
לעמפעל נישט אָן. אין דער פינסטערניש גיסט ער זיך אָפּ די
נעגעל פון דעם שעפער וואָסער, וואָס ער גרייט זיך אָן, ער
טוט אָן די צעריסענע קאַפּאַטע, גאַרטעלט זיך אַרום און זאָגט
חצות. ער זאָגט זוהר פון אויסענוועניג, סליחות. ער וויינט,
שלאָגט זיך אַ סך אין האַרץ. אַ סך מאָל נעמט ער אָן אַ האַנט
אַש פון פיעקעליק און שיט זיך אויפ'ן קאַפּ. אַבער אויך דאָ
האַט ער קיין מנוחה נישט. צביה, דעם שמש'ס טאָכטער, פיי-
ניגט איהם.

פון ערשטען טאָג אָן, זינט ער איז דאָ אַריינגעקומען,
יאָשע, טשעפעט זי זיך צו איהם. ביי וועטשערע, ווען ער זיצט
ביים טיש און עסט, קוקט זי איהם אין די אויגען אַריין און
כיקעט. קעזישעס האָט זי אין איהר פנים, די צביה, סיי אין
דער ברייטער נאָז, סיי אין די גרינע אויגען, סיי אין מויל,
וואָס זי האַלט אין איין צוציהען און אַרויסווייזען שפייציגע
צייהן. אויך אין איהר צושפאַרען זיך צו אַ מענש איז דאָ קע-
זישעס. ווי אַ קאָך, וואָס הויבט אויף די הינטערשטע פיס אין
דער הויך, פאַרהויבט זעם עק, לאָזט אַראָפּ דעם קאַפּ און שפאַרט זיך
צו צו מענשישע פיס, שפאַרט זיך צו עקשנות'דיג, פאַרביסען, וויפיל
מען זאָל זי נישט אַפּשטויסען, אזוי שפאַרט זיך די האַלב-שטומע,

האַלב-מטורפֿדיגע מויד צום פרעמדען. ביי יעדען עסען-דערלאַנג-גען שפּאַרט זי זיך צו איהם. זי טרעט איהם אָן אויף די פיס, קוועטשט אים צו מיט אַ היפט, פאַרקלעמט איהם מיט די אי-בערגעזוירענע ברוסטען גלייך אין פנים, אָטעמט אויף איהם שווער. איהם באַשלאַגט אַ דאָפעלטע היץ, פון געקעכטס און פון ווייב, און ער נעמט שטיל זאָגען עפעס אַ תּפּילה. זי צערייבט איהם די הייסע קאַרטאָפּעל מיט אַ הילצע-נעם קאַכלעפעל, אַז אַלץ ווערט אין פאַרע געהילט, און זי כּי-קעט ווילד.

— וואָס כּיקעסטו, צביה? — פרעגט זי דער פּאָטער.
— הי, הי, הי — ענטפּערט זי מיט נאָך אַ שטאַרקערען געלעכטער און אַרבעט נאָך גיכער מיט'ן לעפעל, אַזוי, אַז דער הענגעלרייכטער ציטערט מיט אַלע פּאַפּירענע בלומען זיינע.
און ביינאַכט, ווען ער, יאָשע, שראָפּט, דערפיהלט ער מיטאַמאָל, ווי עפעס שפּאַרט זיך צו איהם, בלאָזט אויף איהם מיט וואַרעמקייט. און ווען ער כאַפּט זיך אויף, טרעפט ער זי, די מויד, ליגען נעבען זיך. ווי אַ פּוילע קאָץ, וואָס וויל נישט אָפּטרעטען פון אַ וואַרעמען מענשליכען געלעגער, צו וועלכען זי האָט זיך צוגעשאַרט בגנבה אין דער פינסטערניש, אַזוי וויל די האַלב-שטומע מויד נישט אָפּטרעטען פון יאָשעס גע-לעגער.

— הי, הי, הי — האַכט זי — דו חתן. טאַטע זאָגט, דו צביה'ס חתן. הי, הי, הי...
ער רוקט זיך פון איהר אָפּ, אָבער זי קריכט איהם נאָך. ער רוקט זיך צו אַ ווינקעל. זי שפּאַרט איהם צו. ער פאַר-שטעלט זיך מיט די הענט, מיט די עלענבויגענס.
— געה, געה! — יאָגט ער זי — איך וועל אויפוועקען דעם טאַטען, געה!

זי הערט נישט. זי נעמט אים קיצלען אין די פּיענטעס, אונטער די אַרעמס. ער שטופּט זי אָפּ מיט כּח. אָבער זי איז שטאַרק, נישט פון אַרט צו ריהרען.
— דו יאָשע, קאַלב — שיפעט זי און נעמט איהם

קישען, קושען ווילד, אין די הענט, אין די פיס, אין די קרייז-
לעך פון זיין בערדעל.

וואָס מעהר ער טרייבט זי פון זיך, וואָס פעסטער ער
שטויסט זי אָפּ, אַלץ מעהר קושט זי איהם, אַלץ הייסער, וויל-
דער. די אויגען איהרע לייכטען מיט גרינע פייערלעך אין דער
פינסטערניש. ער נעמט שרייען.

— ר' קנה! — רופט ער — ר' קנה!

אַבער דעם שמש איז נישט צו דערוועקען. ער ליגט
פאַרפאַקט אונטער צוויי שווערע פערענעס, אונטער זיין אייגע-
נער און אונטער דער פערענע, וואָס איז געבליבען נאָך זיין
פאַרשטאַרבען ווייב. בלויז זיין שנאָרען טראָגט זיך הויך, פאַר-
עקשנ'ט, מיט אַ געבייזער, ווי ער וואָלט זיך שטאַרק געקריגט
מיט עמעצען.

ער רייסט זיך אַרויס פון איהר. מיט צאָרן שטופט ער
זי אָפּ פון זיך, קריכט אַראָפּ פון אויווען און זעצט זיך אַוועק
אין אַ ווינקעל, אין אַ פינסטער ווינקעל. די מויד שאַרט מיט
די באַרוועסע פיס איבער דער שטוב, וואַרפט זיך אין איהר
בעט אַריין. עס קרעכצט דאָס בעט. יאָשע הויבט ווידער אָן
זאָגען אין דער נאַכט. אַבער די מויד שטערט איהם. זי וויינט,
יאָמערט שווער, אומגליקליך. זי הערט אויף אַ ווילע, פדי צו
כאַפען אָטעם, און הויבט ווידער אָן אויפ'סניי, נאָך שטאַרקער,
נאָך אומגליקליכער. אין איהר וויינען איז דאָ בהמה'שעס, אַזוי
וויינט אַ הילפלאָז באַשעפעניש אין זיין שטומען צער. ווען זי
געהט איבער אין היילען, דערמאָנט זי אין היילען פון אַלטע
הינט, וואָס יונגערע פאַרטרייבען זיי פון אַ צויג אין אַ רע-
גענדיגער נאַכט פון סוף ווינטער.

איהר וויינען צינדט אָן זיין בלוט מעהר ווי איהר קער-
פער פריהער אויפ'ן אויווען. ער וויל זיך פאַרטייבען. אַבער אַ
דראַנג, אַ שטאַרקער דראַנג שטויסט איהם צוצוגעהן צו איהר,
אַרופלעגען די האַנט אויף איהר קאָפּ און טרייסטען זי, טרייס-
טען זי אין דער שטילער שוואַרצער נאַכט. פון בלויזען גע-
דאַנק נעמט איהם אַרום אַ ציטערניש. ער שאַקעלט זיך, וואַרפט

מיט'ן קאָפּ, פּדי צו פּאַרטרייבען זיינע אייגענע געדאַנקען. ער קנייפט זיך, רייסט פּון זיך אויס שטיקער לייב, פייניגט זיך, פּדי צו פּאַרטרייבען פּון זיך די שלעכטע געדאַנקען. אָבער אין קנייפען זיינעם פּיהלט ער מעהר פּאַרגעניגען ווי וועהטאָג. דער וועהטאָג איז זיס, האָט אַ טעם ווי אייגען בלוט, וואָס מען זויגט מיט'ן מויל פּון אַ פּאַרוואונדעטען פינגער.

לאַנג זיצט ער אַזוי אין ווינקעל שטוב, ביז דאָס געוויין הערט אויף. ער שאַרט זיך צוריק שטיי אַרויף צו זיין געלע- גער און דעקט זיך איבער מיט ר' קנה'ס אַלטען פעלך איבער'ן קאָפּ. ער וויל שלאָפען, אָבער איהם נעמט נישט קיין שלאָף. זיין בלוט איז וואַך. ער מאַכט צו פעסט די אויגען, דריקט צו די לעדלעך, אָבער וואָס מעהר ער שליסט די אויגען, אַליץ מעהר זעהען זיי. ער זעהט פּל-ערליי ווייבערישע געשטאַלטען, נאַקעטע, צולאָזענע, וואָס שטרעקען אויס צו איהם אַרעמס, וואָס רופּען איהם. ביי זיין קאָפּ שטעלט זיך אַוועק דער שטן, אין געשטאַלט פּון שטאַטישען רופּא, מיט אַ שפּיצג בערדעל און מיט אַ דין שטעקעלע אין דער האַנט. ער לאַכט פּון איהם.

— שוטה — זאָגט ער איהם — דו טרייבסט אַוועק פּון זיך אַ בתוילה, אַ יתומה, פּדי צו זינדיגען אין געדאַנק מיט שד'יכעס און זונות...

ער טוט זיך גיך אָן. ער וועט ענטלויפען. אין מיטען דער נאַכט וועט ער אַוועק פּון דאַנען אין דער וועלט, אַבי מעהר די דאָזיגע שטוב נישט אַנצוקוקען. ער ציהט גיך אַרויף די שטיוועל אויף זיינע פּיס, טוט אָן די קאַפּאַטע, גאַרטעלט זיך פעסט אַרום און זוכט אין דער פינסטער זיין זעקעל. אָבער אַ שטאַרקע קראַפט, אַ זייטיגע, אַ פּרעמדע, האַלט איהם, מאַכט איהם שוואַך זיינע פּיס, גיסט זיי אָן מיט בליי, פּון אַרט גישט צו ריהרען.

איידער ער געהט נאָך, נעמט איהם שוין אַרום אַ פענק- שאַפט, אַ באַגעהר נאָך דער דאָזיגער שטוב, נאָך דער פינסטע- רער וואַרימקייט איהרער, נאָכ'ן שטילען קלאַגען פּון דער גריל, נאָך דעם אַטעמען, וואָס טראַגט זיך פּון וואַרימען ווייבערישען

בעט. אַ שלעפּעריגקייט באַפּאַלט איהם, אַ מידקייט, אַ שוואַכע
 מידקייט, וואָס מאַכט זיס, ווי אין חלשות. ער דערפיהלט זיך
 אַזוי פּויל, מיד, אַז ווען זי קומט איצט צו איהם, יואָלט ער
 אַפילו נישט געהאַט קיין כּח זי אַפּצושטויסען פּון זיך.
 אין די קליידער ליגט ער צוריק אויף זיין געלעגער און
 ער זאָגט תּחילים מיט געבעט. טרעהרען רינען איבער זיינע באַ-
 קען, דערגרייכען איהם ביז צו די געשפּאַלטענע ליפּען.
 — גאָט — בעט ער — פּאַרוואָס האָסטו מיך פּאַרלאָזט?
 איך רוף צו דיר בייטאָג און דו ענטפּערסט מיר נישט, איך
 שריי ביינאַכט — און דו שווייגסט!

פופצעהנט קאפיטעל

אויפ'ן וועג אַרום בית-עולם האָט אָנגעהויבען שרעקען אין די נעכט.

באַלעגאַלעס, וואָס זענען דורכגעפּאָהרען שפעט ביינאַכט מיט זייערע וואָגענס זאָלץ און נאַפט פאַרביי דעם בית-עולם, האָבען געהערט שאַרכען, שאַרען זיך. אידען דאַרפס-געהער, וואָס שלעפען זיך אַרום איבער דערפער, איינקויפען חזיר-האַר און האַזענע פעלעכלעך, האָבען געזעהן אויפ'ן בית-עולם פיייער-לעך זיך צינדען און פאַרלעשען.

אַ שרעק איז אָנגעפאַלען אויף דער שטאָט אידען האָבען פסדר אַכטונג געגעבען אויף די ציצית פון זייערע טלית-קטנ'ס, צי עס פעהל'ט נישט אַ ציצה. ווייבער האָבען זיך נישט איינגעשטעלט אַרויסצוגעהן פאַרנאַכט אָהן אַ פאַרטויך. בייטאָג איז מען נאָך ווי עס איז פאַרבייגעגאַנגען פאַר'ן בית-עולם. געגאַנגען איז מען גיך, אונטערגעלאָפען. אַז מען האָט דערזעהן דעם שטיי-נערנעם פאַרקאַן הינטער זיך, האָט מען לייכטער אָפגעאַטעמט פון שרעק און פון לויפען. ביינאַכט האָט קיינער זיך נישט איינגעשטעלט דאַרט דורכצוגעהן. אפילו די באַלעגאַלעס, וואָס האָבען נישט מורא געהאַט אַליין צו פּאָהרען דורך גראַף זאַמאַיסקי'ס געדיכטע וועלדער, וואו עס זענען געווען גולנים און וועלף, האָבען זיך נישט איינגעשטעלט דורכצופּאָהרען אַליין שפעט ביי-נאַכט פאַרביי דעם בית-עולם. מען האָט געוואַרט אויף גאַנצע

חברות באַלעגאַנצערס, זיך צונויפגענומען, עס זאָל זיין היימליכער.
מען האָט געשמיסען די פערד, געקנאַלט מיט די בייטשען, כדי
די אייגענע שרעק צו פאַרטויבען, און שטילערהייט, אַזוי, אַז
קיינער זאָל נישט הערען, האָט מען אַראָפגעשלינגען אַ שמע-
ישראל.

— שילם, לייביש, אורישי, גדליה! — האָט מען אַריבער-
געשריגען צו זיך פון וואָגען צו וואָגען, כדי צו מאַכען זיך קו-
ראַזש — וויאָ! ...

חדר-אינגלעך האָבען מורא געהאַט צו געהן אַליין אין
אָווענט פון חדר. האַלטענדיג זיך ביי די הענט, מיט אָנגעצויג-
דענע לייכטלעך אין די פאַפירענע לאַמטערענדלעך, זענען זיי
געלאָפּען איבער'ן מאַרק און געלייענט קריאת-שמע. מעהר מורא-
דיגע האָבען געהאַלטען גרייט אין די הענט די ציצית פון די
לייבסערדאָקלעך. וויבער לשון-הרעניצעס, וואָס לויפען איבער
אַלע היזער, וואו נאָר מען פרעגעלט שמאַלץ אויף פסח אָדער
מען שלייסט פעדערען, כדי אויסצולאָדען אַלע ריכלות און פליאַט
קעט, האָבען זיך צונויפגענומען אַ סך, גאַנצע כאַפטעס, און, לוי-
פענדיג פון די געסלעך, האָבען זיי הויכע שפרוכען הינטער זיך
געוואָרפען.

— רויך דיר אין די אויגען, עסיג אין האַלז. ני באַרע,
ני מאַרע, קיין בייז אויג, קיין עין-הרע...
פלות און טראַגעדיגע ווייבלעך האָט מען אינגאַנצען נישט
אַרויסגעלאָזט אין אָווענט, סיידען דורך צוויי מאַנסבילען גע-
פיהרט.

— זי וואַרט נאָר, מען זאָל לאָזען אַ פלה אָדער אַ טראַ-
געדיגע אַליין — האָבען די ווייבער געזאָגט און געשפּיגען —
און זי וועט זיך גלייך אַריינכאַפּען, אויף אַלע וויסטע פעלדער
געזאָגט! ...

געמיינט האָט מען דאָס פייגעלע די משומדת'טע, ליפע דעם
פאָדריאַטשיק'ס געשטאַרבענע טאָכטער. זי איז געווען אַ פלה
שוין מיט אַ ישיבה-בחור, די פייגעלע, אָבער זי האָט געהאַט
טריף בלוט און פאַר דער חתונה ענטלאָפּען מיט אַ קאָזאַק פו-

דער אינטענדענטור און זיך אין רוסישען גארניזאָן-קלויסטערל, טאַקע אין די עלטערענס שטאָט, גע'שמד'ט. זי האָט געהאַט אַ שלעכטען סוף, ווי די ווייבער האָבען עס פאַראויסגעזאָגט. ער האָט זי געשלאַגען, דער קאָזאַק, פון דער שטוב אַרויסגעטריבען, און זי האָט זיך געהאַנגען, געהאַנגען זיך אויף דער טיר פון שטוב, צוזאַמען מיט איהר קינד, וואָס זי האָט שוין געהאַלטען ביים געבוירען. מען האָט זי באַגראָבען אויפ'ן רוסישען צמענ-טער, ביים פלוט, ווי עס קומט זעלבסטמערדער. דער מאַן איהר רער, דער קאָזאַק, האָט אַ פראַסטען הילצערנעם צלם נאָך איהר נאַכגעטראָגען. קיינער איז נאָך איהר לוייה נישט נאַכגעגאַנגען. גלייך דערנאָך האָט גענומען שרעקען אויפ'ן בית-עולם. יעדער נאַכט האָט געשאַרט, פייערלעך האָבען זיך געצונדען, און אידען האָבען געוואוסט, אַז דאָס איז פייגעלעס אַרבעט.

— ביים לעבען אונז פוינות אָנגעטון — האָט מען גע-זאָגט — און נאָכן טויט לאָזט זי קיין מנוחה נישט...

יונגע מיידלעך האָבען רחמנות געהאַט.

— זי וויל, נעבעך, צום אידישען גוטען-אַרט. זי בלאָנקעט זיך דאָרט אַרום, נאָר מען לאָזט זי נישט אַריין.

די סופרים האָבען געהאַט אַ סך אַרבעט. אידען האָבען געלאָזט איבערקוקען די תפילין, דורכזעהן די מזוזות, צי עס איז חלילה, קיין אות נישט אָפגעשפרונגען. אידען גידיים האָבען אָפגעריסען די טיר ביי ר' משה סופר.

ער איז געווען אַ צדיק, דער ר' משה סופר. פאַר יעדער שם, וואָס ער האָט אויפגעשריבען, האָט ער זיך פריהער געטונ-קען אין מקוה. אויך פלעגט ער פאַסטען גאַנצע וואָכען. כאַטש ער איז שוין געווען פערציג יאָהר אַ סופר, האָט ער בלויז צוויי ספר-תורה'ס געהאַט אָנגעשריבען. אַ פאַר תפילין, אַ מזוזה, האָט ער אָפגעהאַלטען חדשים-לאַנג. אידען גידיים האָבען דוקא גע-וואָלט איצט איבערקוקען די תפילין און מזוזות ביי ר' משה'ן. מיט זיינס אַ מזוזה האָט מען זיך געפיהלט זיכערער.

— ר' משה — האָבען זיי איהם געבעטען — וויפיל געלט

איהר וועט נאָר וועלען, וועלען מיר באַצאָהלען, אַבי נעמט, נאָר אָן.

נאָר ר' משה האָט נישט געוואָלט.

— נו-אָ — האָט ער געברומט, קיין וואָרט נישט געוואָלט אויסרעדען און געוויזען מיט דער האַנט, אַז ער איז פאַרנומען. אין קליינעם שטיבעל זיינעם איז געווען אַ קעלט, די שויבען זענען געווען מיט קישענס פאַרשטופט, פון קיך האָט גערויכערט, די ווענט זענען געווען שוואַרץ, נאָס-וויילדע שוואַ-מען האָבען אויף זיי געוואַקסען. דאָס צווייטע ווייב זיינס, אַ אידענע אָן אויסגעדאַרטע, אַ לאַנגע, איז געזעסען אויף אַ קליין בענקעלע, געשטופט איהר טאַרבעדיגע ברוסט אַ זויגלינג אין מיילכעל און געשריגען:

— זויג, ציה, זויג פון מיר ס'חיות אויס...

קינדער, איינס יונגער פון צווייטען, בלאַסע, קרומפיסגע פאַרשמירסע, האָבען זיך געוואָלגערט אויף דער ערד, וואָס האָט אַפילו קיין פאָדלאַגע נישט געהאַט און בלויז געווען מיט ליים באַדעקט. זיי האָבען גענומען אין די פיסקלעך אַלץ, וואָס זיי האָבען געפונען אויף דער ערד, שאַלען, דאַרע שטיקלעך ברויט, קאַלץ אַפילו. זיי האָבען געוויינט, געלאַכט, געפאַלען, געשריגען, נאָר ר' משה סופר האָט זיך נישט אומגעקוקט. ביי אַ טיש, אויף וועלכען עס איז געלעגען אויסגעשפרייט אַ קעלבערנע פעל, איז ער געזעסען אין טלית און תפילין, מיט אַ גענוצענער פען אין האַנט, און מיט פאַרהויבענע ברעגענדיגע אויגען געקוקט צום פאַרויכערטען באַלקען. ער האָט געציטערט מיט דער האַנט, געשאַקעלט זיך, געברומט עפעס שטיל, פאַרמאַכט די אויגען. צעהן מאָל האָט ער צוגעלעגט די האַנט צום פאַרמעט, געוואָלט אויפשרייבען אָן אות, נאָר ער האָט נישט געשריבען.

— גולן! — האָט זיין ווייב געשריגען און איהם געהויבען צוויי דאַרע פויסטען גלייך אין די אויגען אַריין — מענשען בעטען זיך ביי דיר, ווילען באַצאָהלען. שוחט אָהן אַ חלף!

נאָר ער האָט זיך נישט אָנגערופען. זיינע גרויסע רונדע

שוואַרצאַפֿלען זענען געווען אָפּען, אָבער זיי האָבען גאָרנישט
געזעהן נעבען זיך. די נגידים זענען אַוועק ברוגז'ע.

— מילא — האָבען זיי זיך געטריימט — אנדערע סופרים
זענען אויך אידען, עהרליכע אידען...

דער רבי ר' ברוך'ל, אַ ווייבערישער רבי, אַ טאַטע פון
פיר טעכטער, וואָס אַלע זענען זיי שטום, האָט פסדר איצט
געשריבען קמיעות. נישט נאָר ווייבער, נאָר אָפּילו מאַנסביל,
חסידים אָפּילו, וואָס האָבען קיינמאָל נישט געהאַלטען פון ר'
ברוך'לען, חוּק געמאַכט פון איהם, האָבען איצט געקויפט זיי-
נע קמיעות. וואָס ער האָט אין רויטע בייטעלעך געפאַקט. ער האָט
זיי אַליין געשריבען, די קמיעות, מיט אַ גענוגענער פּעדער אויף
גלייכע שטיקלעך פאַרמעט, וואָס די שטומע טעכטער האָבען צו-
געשניטען.

גאָט צערייס דעם שטן — האָט ר' ברוך'ל געשריבען —
אין נאָמען פון גרויסען און פאַרכטיגען מלאַך, דעם ברענענדי-
גען און פייערדיגען, דעם פּלאַם, וואָס עסט פייער, דעם וואָס
איז געזעצט צו געוועלטיגען איבער די ווינטען און זיין נאָמען
איז יהשעזיזיחיקיתאל, באַשווער איך דעם גרויסען און פאַרכטי-
גען מזיק, דעם אומריינעם און דעם שוואַרצען, דעם פּלֶב, וואָס
געבוירט אומריינקייט, דעם אָפּשטאַמענדען פון שטן און לילית,
ימח שמם, וואָס זיין נאָמען איז כתשיחורזומהליצי'השן, ער
זאָל פאַרשווינדען אין די שפּאַלען פון די פעלזענשטיינער און
אין די נעגעל פון די אומריינע פויגעל, וואָס נח האָט אַריי-
גענומען בלוז צו איין פאַר אין דער תיבה און וואָס זיי עסען
פגרים און אויך קעץ. זאָל זיין פאַרפּלֹוכט דער טאָג פון זיין
געבוירען. דער ריינער מלאַך זאָל אָנשרייען אויף איהם. ער
זאָל נישט האָבען קיין צוטריט נישט צו קיין מאַן, נישט צו
קיין פרויענצמער, נישט צו קיין יונגפרוי, וואָס האָט נאָך נישט
געקאַנט קיין מאַן, נישט צו קיין קינד און נישט אָפּילו צו אַ
קינד, וואָס איז נאָך אין די געדערים פון דער מוטער'ס בוך.
דריי שוואַרצע הינט פּרעסען אומריינקייט, רחמנא-ליצלן.

די שטומע טעכטער האָבען געאַרבעט, געהאַלפּען דעם

טאטען אין דער פרנסה. זיי האָבען גענעהט בענדלעך צו די
בייטעלעך, מען זאָל זיי קאָנען טראָגען אויפ'ן האַלז, זיי האָ-
בען פעסט די בייטעלעך פאַרנעהט, פּדי קיינער זאָל נישט קאָ-
נען צוקומען צום פאַרמעט. די גרעסטע אַרימעלייט האָבען גע-
קויפט די קמיעות פאַר אַלע קינדער זייערע, דעם לעצטען גול-
דען אַוועקגעגעבען, אַבי זיך פיהלען זיכער געגען דער וואָג-
לענדער פייגעלע דער משומדת. מיט אַזאָ קניע, האָט מען גע-
וואוסט, איז מען זיכער.

ר' ברוך'ל האָט געשאַרט די גולדענס אין טישקעסטעל
אַריין. ער האָט גוט באַטראַכט מיט די קורצזיכטיגע אויגען די
מטבעות, וואָס מען האָט איהם געגעבען, צי מען פאַקט איהם נישט
אַריין קיין אָפּגעריבענע, און ער האָט געוואָרענט:
— מען דאַרף עס טראָגען אויפ'ן בלויען לייב, און הי-
טען זיך נישט צו עפענען, חלילה.

דער איינציגער, וואָס האָט נישט מורא געהאַט, איז גע-
ווען ר' קנה שמש פּונקט ווי תמיד, איז ער זיך געגאַנגען מיט
זיין שמש'שען לאַמטערן צום בית-עולם, צו זיך אַהיים. נאָך
איהם איז נאָכגעגאַנגען יאָשע קאַלב.

ער האָט נישט געהאַט פאַרוואָס מורא צו האָבען, ר' קנה.
עס האָט זיך, אמת, גערודערט אויפ'ן בית-עולם, גע-
שאַרכט. אויך האָבען זיך פייערלעך געצוונדען און געלאָשען.
אַבער ר' קנה האָט געוואוסט, אַז דאָס איז נישט די אַרבעט
פון דער טויטער פייגעלע דער משומדת, נאָר פון ר' זיינוועל
מוילעכער מיט זיינע יונגען און שקצים. ער האָט געפיהרט
קאָנטראַבאַנדע, ר' זיינוועל. גאַנצע וואָגענס עסטרייכישע זיי-
דענס און וואָלענס האָט ער איבער דער נאָהענטער גרעניץ
ביינאַכט געשוואַרצט און זיי אויפ'ן גוטען-אַרט אויסבאַהאַלטען.
ר' קנה האָט איצט אַ סך געלט פאַרדינט. ר' זיינוועל
האָט איהם אַ גאָלד-שטיקעל פאַר אַ נאַכט געצאָהלט, אַ חוץ
עסטרייכישען גלייה-וויין אַ מתנה צוגעגעבען. ער האָט די גאָלד-
שטיקלעך אין אַן ערדענעם טאַפּ אַריינגעלאָגט און דעם טאַפּ
באַגראָבען אין דער ערד, נעבען אַ קבר פון אַ צדיק, וואו

מען באגראָבט קיינעם נישט מזהר, און פון גליה-וויין האָט ער אַזע מאַל פאַרוואַרט. האַרטער ווי שטענדיג, איז ער לעצטענס געלעגען אונטער די ביידע פערענעס און געשנאָרנט. ער האָט אַפילו אויפגעהערט צו געהן צו טויטע. ער האָט עס איבערגע-לאָזט פאַרן שמש פון קצבים-שוהלכעל. ער האָט געשנאָרנט מיט גרויס זיכערקייט, באַלעבאַטיש, רוהיג.

און אויך יאָשע קאַלב האָט געהאַט מנוחה אויף זיין גע-לעגער אויפן פיעקעליק.

זי איז נישט געקומען צו איהם מזהר, צביה. זי האָט נאָכט-ביי-נאָכט זיך אַרויסגע'גנב'עט צו די יונגען, וואָס באַגראָ-בען זיידענס צווישען קברים, באַהאַלטען וואַלענס אין אַלטע גוט-אידישע אוהל'ס.

ווי נאָר דער וואַנט-זייגער מיט די שווערע געוויכטער האָט אָנגעהויבען הייזעריג אויסקרעכצען אַלע קלאַנגען, האָט זיך די מיד אויפגעהויבען פון בעט, אָנגעטון זיך גיך, געכאַפט אַ צעריסענע שאַל אויפן צעשויבערטען קאַפּ און פאַרשוואַנדען אויף שעה'ן. זי האָט זיך געשאַרט צווישען די קברים, געבוי-גען זיך אונטער אַראַפּהענגענדיגע צווייגען פון בוימער און אויג און אויער אויפגעשטעלט, אויפצוכאַפען אַ שטילען שאַך, אויפצוכאַפען אַן אויפבליצענד פייער'ל פון אַ פאַררויכערטן פאַ-פיראַס.

זיי האָבען זי נישט געטריבען פון זיך, די יונגען, ווי יאָשע קאַלב. ניין. זיי האָבען איהר געגעבען גענומענס, געבראָ-טענע גענומענע פּוילקעס, וואָס זיי האָבען געקריגען פון ר' זיינוולדען זייער באַלעבאַט. אויך גליה-וויין האָבען זיי איהר גע-געבען צו זשליאַקען פון אַ צינערן זעלנעריש פּלעשל. אַפילו מתנות האָבען זיי איהר געשאַנקען, זיידענע רויטע בענדער און סטענגעס צום צעשויבערטען קאַפּ האַר. און דערפאַר מיט איהר געקראַכען צו די אוהל'ס פון די צדיקישע קברים, וואָס זענען מיט פּעק וואַלענס אָנגעלייגט.

— דו, חתן מייך... — האָט זי געזאָגט צו יעדען יונג אין

דער פינסטערניש, נישט זעהנדיג אפילו צו וועמען זי רעדט
— דו חתן צביה'ס, הי, הי, הי...
און יאָשע איז געלעגען אויפ'ן פיעקעליק און געגליהט
אינגאַנצען. ער האָט אויפגעכאַפט מיט וואַכע אויערען יעדער
שאַרף, יעדען רויש פון דרויסען, און זיך דערפאַר געקניפט,
שטיקער פלייש פון זיך אויסגעריסען.
ער האָט געזאָגט זוהר פון אויסענוועניג.

זעכצעוהנט קאפיטעל

טוף ווינטער, באַלד נאָך פורים, איז אויסגעבראָכען אין שטאָט אַ מגפה אויף קינדער.

אַנגעהויבען האָט עס זיך הינטער דער שטאָט, אויף די זאַמדען, וואו די דאָנער קאָזאַקען האָבען זייערע קאָזאַרמעס און פערד-שטאַלען. פראַסטע אידען האָבען געוואוינט אויף די זאַמדען, דאָרפסגעהער, מיליטערישע שניידער, באַלעגאַלעס, לייים-פיהרער און אויך אַ פעטער פון אַ פרעהליך הייזעל פאַר די סאַלדאַטען.

ביי איינער אַ אידענע אָן אלמנה, וואָס טראָגט אַרום אַ קוישעל מיט קערלעך אַרום די קאָזאַרמעס, איז אין שושן-פורים אַוועקגעצויגען אַ זאָק פון פוס, אַנגעפיעלט איהם מיט הייס זאַלץ און אַרומגעוויקעלט דעם קינד דאָס העלזעל. אָבער עס האָט נישט געהאַלפען. די אידענע איז אַוועק מיט פאַרבראַכענע הענט אין שטאָט צו שמשון דעם רופא.

ר' שמשון - האָט זי געמאַכט קולות - ראַטעוועט מיר מיין אויג אין קאָפּ. כ'בין אַ וויסטע אלמנה!

ר' שמשון רופא האָט לאַנגזאַם גענומען זיין קעסטעל באַנקעס אונטערן אַרעם, פאַמעלעך אַנגעטון זיין אַכט-עקיג הי-טעל מיט'ן סאַמעטענעם קנאַפּ אין דערמיט, ער האָט גלייך גע-מאַכט דעם שרונד איז זיין פירעקיג פאַרשוירען בערדעל, וואָס

יעדער האָר דערפון איז געווען האַרט, ווי אַ שפּיזעל, און מיט געבייזער געלאָזט זיך געהן מיט דער אידענע.

— שוין נישט געהאַט ווען אַוועקצופאַלען, נאָר אין שושן-פורים! — האָט ער זיך געבייזערט — געה שלעפּ זיך איצט אַזש צו די זאַמדען.

די אידענע האָט נישט אויפגעהערט בענשען:

— גוטער מלאַך, קרוין! יערעצקי דער דאָקטאָר מעג דאָך פאַר אייך די פּפּרה זיין, וואָס איהר ווייסט אין נאָגעל, ווייסט דאָך נישט יערעצקי אין זיין גאַנץ לייב און לעבען...

ר' שמשון רופא איז ווייכער געוואָרען. קיין זאַך האָט איהם נישט אַזוי גענומען, ווי אַז מען האָט איהם געהויבען איבער זיין שונא יערעצקי דעם דאָקטאָר.

— נו, שוין, שוין — האָט ער געברומט מיט הנאה — איך וועל עס אייך ראַטעווען, ס'קייב. קימט.

אַבער ער האָט עס נישט געראַטעוועט. ביי איהם אויף די הענד האָט עס זיך פאַרקייכט און די אויגלעך פאַרגלייזט.

— יענע מעשה — האָט שמשון דער רופא געזאָגט, אויס-געשפיגען און גיך אַוועק אַהיים מיט'ן קעסטעל באַנקעט אונ-טער'ן אַרעם.

דער געדאַנק, אַז אין שטאָט הויבט זיך אָן, אַז עס וועט זיין, מיט גאַט'ס הילף, אויף פּסה, האָט איהם געטרייסט פאַר דעם אומזיסטען געהן אויף די זאַמדען. די אַלמנה האָט איהם אין איהר טרויער נישט באַצאָהלט דעם גולדען פאַר דער טרחה.

צומאָרגענס איז די אַלמנה געלאָפּען צו די חברה-קדישא, מען זאָל קומען נאָכ'ן מת. אַבער די חברה-קדישא-לייט זענען געווען מיד און שיפור פון דער שושן-פורים סעודה, וואָס זיי האָבען געמאַכט. אַ גאַנצע נאַכט פריהער האָבען זיי געטרוינקען, אַריינגערײסען זיך אין שטובען מיט פּוח און פּלאַדענס אַרויס-געכאַפּט, וויין פון קעלערס אַרויסגע'גנב'עט. און זיי האָבען מיט דער אידענע נישט געוואָלט רעדען.

— אַ גיטען פורים! — האָט דער גבאי פון דער חברה-

קדישא, אַ טויט-שיפור־ער, געשריגען צו דער אלמנה - ארורה זרש...

די אידענע איז נעגאָנגען צום ראש-הקהל. נאָר ער האָט זי נישט אויסגעהערט.

- אַ שעהנע מעשה - האָט ער זיך געקרימט - אַזש אויף די זאָמדען! - פּאָלג מיך אַ גאַנג...

די אלמנה איז אַהיימגעגאַנגען. זי איז צוגעגאַנגען צום ווינקעל־שטוב, וואו איהר אַלט־הויפּה-קלייד האָט נאָך געהאַנגען. הינטער אַ לייטעך. זי האָט דאָס לייטעך אַראָפּגענומען, צעשני-טען עס און דערפון דעם קינד איהרען תכריכים אויפגענועהט. דערנאָך האָט זי פון איהר קוישעל־אויטגעשאַטען אַלע קערלעך און דאָס קינד דערין אַריינגעלייגט. מיט אַ געוויין האָט זי עס אַוועקגעטראָגען צום בית-עולם און געגעבען קנה שמש אַ גויל-דען, ער זאָל עס טון זיין רעכט. ביים צוריקגעהן פון בית-עולם, האָט זי ביידע דאָרע הענט פון איהר שוואַרצער צווי-סענער שאָל אויפגעהויבען אין דער הויך צו דער שטאַט און זי פאַרשאַלטען.

- סדום! - האָט זי געזאָגט און געשאַקעלט מיט ביידע הענט - עס זאָל דיך נישט מיידען. ר'זאָלט פיהלען, שלעכטע מענשען, מיין וועהטאָג, פאַר דער הרפה פון אַן אַרעמער אלמנה.

פון די אַרעמע זאָמדען האָט עס זיך אַריבערגעטראָגען אין שטאַט. צומערשט צו די געסלעך פון די באַלמעלאַכעס, צו די אַרעמע־לייט. באַלד איז עס אַריבער אין מאַרק, וואו עס וואוינען די סוחרים און די נגידים. די געוויינען פון די וויי-בער אין די נעכט האָבען אַלע פון שלאַף אויפגעוועקט.

- אידען בני רחמנים, ראַטעוועט מיין קרוין פון קאַפּ! תחלת איז מען געלאָפּען צו דאָקטוירים. פון אַרעמע געסלעך זענען געלאָפּען ווייבער אין שלאַף-קאַפּקעס צו שמשון רופא אין מיטען דער נאַכט און געקלאָפט מיט געביילטע פויס-טען אין די לאַדענס.

- גולן, עפענט!

פון באַלעבאָטישע הייזער איז מען געלאָפּען צום פּוילי-
שען דאָקטאָר יערעצקי. אַ משוגענער איז ער געווען, דער יע-
רעצקי, אַ צודרעהטער. ער האָט געשריגען אויף די קראַנקע,
אַמאָל אפילו דערלאַנגט אַ פעטשעל אויך.

— פּופּיק צייג, שייגעץ — האָט ער גערעדט מיט אידישע
ווערטער — אַכציג שוואַרץ יאָהר, אוי וויי, מוישע...
— פּריץ! — האָבען איהם אידען אין בלויווע אָפּגעדעקטע
קעפּ געבעטען — פּריהער גאָט, דערנאָך דו, פּראָפּעסאָר. זיי
אַ גוטער מלאַך!

נגידים האָבען גענומען דעם קאָזאַקען-דאָקטאָר שאַלפּין-
שאַלפּיניקאָוו, אַ גענעראַל מיט אַ באָרד ביו'ן גאַרטעל.
— ניטשעוואָ, גאַלובטשיק, ני-טשעוואָאָאָ — האָט ער גע-
האַט אַ טבע צו טרייסטען מיט אַ טיפען באַס.
אפילו ביי אַ גוסס האָט ער נישט פאַרלוירען זיין גוט-
מוטיגע רוהיגקייט.

— ניטשעוואָ, גאַלובטשיק, ני-טשעוואָאָאָ...
זיי האָבען געאַרבעט, די דאָקטוירים, באַטראַכט, פאַרשרי-
בען מעדיציניען, דערנאָך לאַנג די הענט אין שיסלען וואַרעם
וואַסער מיט זייף געוואַשען, נאָר געהאַלפּען האָבען זיי נישט.
די מגפּה האָט זיך געשפּרייט אַלץ מעהר און מעהר.
מען האָט אָנגעהויבען נוצען ר' ברוך'על דעם ווייבערי-
שען רבי.

גאַנצע טעג איז ר' ברוך'על געזעסען און געאַרבעט. ער
האַט געשריבען קמיעות, ספּעציעלע קמיעות געגען אַן אונטער-
גאַנג. ער האָט אויך פאַרקויפט קרייטעכצער, געטריקענטע, אין
בייטעלעך. דערצו האָט ער געהאַט אָפּגעשפּראַכענעם בורשטין,
וואָס האָט נאָך געשטאַמט פון קאָזשעניצער מגיד, שטיקלעך
שוואַרצען צוקער פון שפּאַלער זיידען, שנירלעך וועלפּען-צייהן,
שוואַרצע טייוועלס-פינגער, גאַרטעלעך פון קרייקעס, אָפּגעשפּראַ-
כענעם בוימעל פון צפת. אַלע שטומע טעכטער זיינע האָבען
איהם צוגעהאַלפּען ביים פּאַקען די קרייטעכצער אין די זעקע-
לעך, ביים גיסען דעם צפת'ער בוימעל, ביים נעהען גאַרטעלעך.

אין די בתי-מדרשים האָבען ווייבער איינגעריסען, אויפ-
געריסען ראשיג די טירלעך פון די ארון-קודש'ס און מיט היי-
עריגע קולות פון וויינען אַריינגעשריגען צו די ריין קייטען.
— רחמים פאַר מיין קינד! דערבאַרמדיגקייט פון מיין אויג
אין קאַפּ.

מיט פאַרוואָרפענע טיכער איבער די קעפּ, כדי נישט צו
ווייזען די מאַנסבילען די געזיכטער, האָבען זיי זיך אַרוימגע-
דעהט איבער די בתי-מדרשים, צוגעגאַנגען נאָהענט צו די
מאַנסבילען און געוויינט:

— בעט, אידען, פאַר לאַה בת חנה דבורה! זאָגט תהילים,
אידען, פאַר שמחה מאיר ין פייגע האָדעל...

אידען האָבען געזאָגט תהילים, טאַטעס האָבען זייערע קינד-
דער נייע נעמען געגעבען. אינגלעך האָט מען צוגעלייגט דעם
נאָמען חיים, כדי זיי זאָלען לאַנג לעבען, אַלטער — כדי זיי
זאָלען זיין אַלט, זיידע — כדי זיי זאָלען דערלעבען צו ווערען
זיידעס. מיידלעך האָט מען געגעבען נעמען: חיה, אַלטע, באַבע.
טייל האָבען אַפילו דריי נעמען צוגעלייגט מיט אַמאָל. אויב עס
איז אָנגעשריבען אין הימעל שלעכטס פאַר איין נאָמען, זאָל עס
נישט זיין קיין ביזו קוויטעל פאַר'ן אַנדערען נאָמען, פאַר'ן דרי-
טען. מאַמעס, וואָס עס האַלטען זיך נישט ביי זיי קיין קינדער,
האָבען זייערע קינדער, וואָס זענען געבליבען די איינציגע
קדישים, אָנגעטון פון קאַפּ ביז די פיס אין ווייסע ליינענטענע
קליידער. אַרימע אינגלעך האָבען נאָכגעיאָגט די נגידישע בן-
יחידלעך אין די ווייסע קאַפּאַטעס און היטלען.

— טויטער מלאך! גן-עדן-עפעלעך...

נאָר די מאַמעס האָבען די ווייסע קליידער פון זייערע
קדישים נישט געוואָלט אַראָפּנעמען. אויב עס איז אָנגעשריבען
אין הימעל צו טראָגען ווייסע קליידער, תכריכים, זאָל מען זיי
טראָגען ביים לעבען, נישט דאַרפען זיי, חלילה, אויף אַן אמת.
אַרעמעלייט האָבען אויפגעלעבט. מען האָט מעהר נישט
געגעבען קיין שטיקלעך צוקער, קיין פרוטות, נאָר גראַשענס,
דרייערס און אַפילו צעהנערלעך. ר' קנה שמש האָט יעדען אַווענט

פאר'ן שליסען דאָס בית-המדרש, אַרויסגעצויגען מיט אַ פאַרבו-
גענעם שטיק דראָט מטבעות פון די פאַרשלאָסענע ארץ-ישראל-
פוישקעס, וואָס זענען געשוואָלען געוואָרען פון נדבות. קיין ליכט
האַט ער שוין נישט באַהאַלטען, עס איז מעהר קיין אַרט נישט
געווען אונטער דעם בעלעמער. אַזוי פיל ליכט האָט מען מנדר
געווען.

— אַז ס'געהט — האָט ער געזאָגט — געהט עס דורך טיר
און טויער.

אַבער די מגפה האָט זיך געשטאַרקט אַלץ מעהר און מעהר.
ווייבער האָבען זיך גענומען צום בית-עולם.

יעדער טויט קינד האָט מען נאָכגעשריגען אין ארון אַריין,
עס זאָל לויפען און מיהען זיך.

— צו די הייליגע מוטערס לויף! — האָט מען געבעטען
ביי די קינדער — זאָג, אַז עס איז שוין גענוג.

ביי אַלע צדיקים אויף די קברים האָט מען געצונדען
ליכט, געשריבען קוויטלעך און געוואָרפען. אידען האָבען אויפ'ן

בית-עולם אַרויסגעשטעלט טישען, טינט און פעדער מיט פאַפיר
אָוועקגעשטעלט און צו אַכצעהן גראָשען גענומען פאַר אַ קווי-
טעל. בעלינים זענען געווען אַ סך און אידען האָבען געיאָגט:

— דעם קינדס נאָמען און דער מוטערס נאָמען, און אַכ-
צעהן גראָשען, גיך, מען וואַרט!

ווייבער עקרות האָבען דאָס גוטע-אַרט אויסגעמאַסטען אַרום
און אַרום מיט ליינענט און די ליינענט פאַר אַרעמע פֿלות אויף

וועט מנדר געווען. אַנדערע האָבען געצויגען קנויטען צו ליכט
און דערמיט געמאַסטען דאָס בית-עולם. דערמיט האָט מען אָפּ-

געשלאָסען דאָס גוטע-אַרט, עס זאָל מעהר קיין מתים נישט נע-
מען. אַבער עס האָט זיך נישט געלאָזט אָפּשליסען.

די מגפה האָט זיך געשטאַרקט אַלץ מעהר און מעהר.
ר' מאיר'ל דער רב האָט גערופען די באַלעבאָטים פון

שטאָט אויף אַן אסיפה.
— זינד זענען דאָ אין שטאָט — האָט דער רב געשריגען —
אידען טוט תשובה, אפשר וועט גאָט זיך דערבאַרימען. צוליב

די זיגד פון איינעם קאָן, חלילה, אַ שטאַט מיט יונגע עופה'לעך
אוימקומען.

אַ ציטערניש האָט די אידען אַרומגענומען. מען האָט גע-
נומען זוכען חטאים, נאָכקוקען איינער דעם אַנדערען. ווייבער
האַבען אַכטונג געגעבען, אַז ביי שמשון דעם רופא זאָלען זיך
נישט צונויפקומען שבת די קלעזמערס מיט די דינסטמיידלעך.
מען האָט גערעדט אין שטאַט, אַז זיי טאַנצען דאָרט צוזאַמען,
און ווייבער זענען פסדר געשטאַנען אויף דער וואַך. מען האָט
אויך געלאָזט רופען דעם פעטער פון פרעהליכען הייזעל אויף
די זאַמדען און איהם באַפוילען, גלייך אַרויסצוטרײבען דאָס
איינציגע אידישע מיידעל פון דער פרעמד, וואָס איז געווען ביי
איהם צווישען עטליכע שיקסעס. דער פעטער, אַאיד מיט אַ רוטיש
העמדעל איבער די ברייטע הויזען, אַ פאַרבליבענער זעלנער פון
פאָדאָל, האָט זיך גענומען דינגען.

— רבי — האָט ער געזאָגט — כ'מוז האָבען איינע אַ
אידישע. די חזירים ווילען עס...

אַז דער רב האָט זיך איינגעשפאַרט, האָט ער איהם גע-
פראווט נעמען מיט מצוות.

— רבי האָט ער זיך געבעטען — זי איז, נעבעך, אַ יתומה,
דאָס מיידעל, וואו וועט זי געהן?

אַבער דער רב האָט זיך געבייזערט, געזאָגט, אַז מען וועט
איהם נישט לאָזען זאָגען קיין קדיש אין שוהל נאָך זיינע על-
טערען, אויב ער וועט די אידישע חצופה נישט אַרויסטרייבען,
און דער פעטער האָט נאָכגעגעבען. פאַר קדיש האָט ער מורא
געהאַט.

אידען נגידיים האָבען גענומען דעם בעדער אויף אַ פאַר-
הער, וועלכע ווייבער עס געהען וועניג אין מקוה. מענער האָ-
בען אַכטונג געגעבען אויף זייערע ווייבער, זיי זאָלען גוט פאַר-
דעקען די קעפּ, קיין איין פאַרשייט לעקעל האָר זאָל נישט אַרויס-
קוקען דורכ'ן שייטעל, קיין איין קרייזעל זאָל נישט אַרויסזעהן
זיך אויפ'ן קאַרק און איבער די אויערען. טאַטעס האָבען אַכטונג

געגעבען אויף די טעכטער, זיי זאלען צודעקען די העלזער, נישט
געהן מיט אָפּגעדעקטע הענט.

דער רב האָט געלעזט אַנשרייבען אַ גרויסען קול-קורא.
בית-המדרש-בחורים מיט אַ שעהנער האַנטשריפט האָבען די אויפ-
רופען מיט געציקעלטע אותיות, ווי געדרוקט, אויסגעצייכענט און
אויסגעקלעבט אויף אַלע ווענט פון שול-הויף ביזן באַד און
הקדש.

מיט דער הילף פון אויבירשטין געלויבט זאָל זיין
זיין נאָמין - האָט דער קול-קורא געשריבען - איז דער-
גאַנגין ציאַ אינזערע אויערין דאָס איין אויפברעכינק איז
אויסגעבראַכין אין ישראל. דאָס ווייבער רחמנא לייצלן גייען
אין אייגענע האָר אינטער די שייטלין. אויך פאַרדעקין זייאַ
נישט דיא האָר בייא דעם שטערין אין בייא דיא אויערין
וואָס עס איז אַ גרויסע זינד דען דאָס איז שאַנד און
מען טאָר נישט קיין אידיש וואָרט זאָגן פידוע. אויך זיגע-
רינס זיינען נישט גיוואָרינט אין זויגין זייערע קינדער פאַר
די טירין ווען עס גייען פאַרבייא מאַנסבילין אויך בחורים
אין זיי אַנטפלעקין זייערע בריסטין וואָס איז גיגליכין ציאַ
שאַנד. אויך די בתולות זענן נישט גיוואָרינט דען זייא גייען
אַהן אַרבייל אין מיט אָפּגידעקטי העלזער. אויך זינגין זייא
וואָס דאָס קול פין איין פרויענצימער אפילו איין בתולה איז
שאַנד אין מען טאָר קיין ברכה נישט מאַכין. אויך איז דער-
גאַנגין ציאַ אינזערע אויערין דאָס דיא בתולות קעמין דיא
האָר אין שבת וואָס איז וויא מען וואָלט אַנגעצינדן פייער
אין שבת. אין ציילב דעם איז אַ שטראַף פון הימיל אויף
אינזערע עופהליך וואָס האָבין גאָר נישט געזינדיגט גיפאָלין
אין אַ צאָרנינק פין צאָרין. זאָל דער טויט פאַרשווינדין ביז
עוויג אמן. דעריבער ריפין מיר אויס אין דיא טויערין פין
ישראל דאָס דיא שענדליכקייט זאָל אָפּגיטין ווערין. די וויי-
ביר זאָלין זיך באַדעקין אויך דיא בתולות. אין מען זאָל
אַפּריקין די בעטין איין פין אַנדערין אויף אַן אייל אין דיא
ווייביר זאָלין דיא האָר אָפּגאָלין. דיא אַרימי ווייביר וועט

קהל מיט גאָטס הילף גאַלין אויף חשבון פון קהל יעדין טאָג
 אין באַד אצל הטיקערין מיט אַ קוויטיל פון גבאי. אויך
 וועט מען פאַר אַרימי געבין מיט דעם אויבירשטינס הילף
 טבילה אימזיסט. אין עס זאָל קימען אַן אויסלייזינג פאַר
 ישראל אין דער אויבירשטיר זאָל זאָגן דעם שלעכטן שטן
 געניג, אין זאָל פאַרשווינדן ווערן דער טויט. אַזוי זענען
 דיא רייד פון דיא ציבראָכני וואָס שרייבן מיט ציטירינג-
 דיקי הענט אין אַ גיבראָכין גימיט. צים סדר טיא אָפּ פון דיר
 דיא שאַנד.

דערויף זענען געווען אונטערגעשריבען דער רב ר' מאיר'ל
 און דער ווייבערישער רבי ר' ברוך'על:
 דער קליינער און יונגער מאיר יהודה, דער זוהן פון
 דעם גרויסען רב און גאון ר' שמואל זאב, זכרונו לברכה, דער
 רב פון דער הייליגער קהלה.

דער קליינער און דער נבזה ברוך, דער זוהן פון דעם
 נעטליכען מלאך, דעם פייערדיגען זייל דער רבי ר' ניסן פון
 טאַרבין און דער אייניקעל פון קדושים, מגיד אין דער היילי-
 גער קהלה.

אַ פרומקייט האָט אַלע אידען אין שטאָט אַרומגענומען.
 ווייבער האָבען זיך אַראָפּגערוקט די קאָפקעס און שייטלעך ביז
 איבער די אויערען, מיט שאַלען זיך פאַרהאַנגען, בלויז מיט
 אויגען און מיט אַ שפיץ נאָז געקוקט אויף גאָטס וועלט. יונגע-
 לייטלעך נאָך דער חתונה האָבען זיך נישט פאַרגונגען קיין
 ליצנות צו מאַכען מיט זייערע יונגע ווייבלעך. אפילו חדר-
 אינגלעך האָבען נישט איבערגעהיפערט אין דאָוונען. באַלמעלאַ-
 כעס האָבען ביי דער אַרבעט קיין איין פאַרשייט ליידעל נישט
 געזונגען און דינסטמיידלעך האָבען זיך נישט געלאָזט טשעפען
 פון באַלעגאַלעס ביים געהן צום טייך נאָך וואַסער. אָבער עס
 האָט נישט געהאַלפען.

די מגפה האָט זיך געשטאַרקט אַליין מעהר און מעהר.
 ר' מאיר'ל דער רב, צוזאַמען מיט ר' ברוך'על דעם

וויבערישען רבין, האָבען ווידער אַלע אידען פון שטאָט צוזאַם-
מענגערופען אין שוהל און אויסגערופען אַ חרם אויף אַלע, וואָס
האָבען אויף זיך זינד און זענען זיך נישט מודה. נאָך אָפּזאָגען
סליחות אין מיטען דער וואָך, האָט קנה דער שמש אָנגעצונדען
גרויסע לייכט, ווי אין ערב יום-ביפור פאַר כל-בדרי. יאָשע קאַלב
האָט געבראַכט צושלעפען דאָס טהרה-ברעט און עס אַוועקגע-
שטעלט אין אַ ווינקעל. די גבאים האָבען אַרויסגענומען די ספר-
תורה'ס פון ארון-קודש, די קהל-לייט האָבען די טליחים מיט
קיטלען אָנגעטון. קנה שמש האָט געגעבען דריי קלעפּ מיטן
הילצערנעם האַמער אין שולחן, און דער רב האָט גענומען לייט-
צען מיט אַ הויך פייערליך קול פון אַ פאַרמעט:

— מיט'ן וויסען פון קהל און מיט דער הסכמה פון בית-
דין רופען מיר אויס צו די, וואָס זענען זינדיג, סיי מאַנסביל-
לען, סיי וויבער, סיי בחורים, סיי בתולות, סיי איינגעזעסענע,
סיי פרעמדע, זיי זאָלען זיך מודה זיין אין זייערע זינד פאַר
קהל, דען אַ גרויס אוימגליק איז געפאַלען אויף אונזער שטאָט,
עופה'לעך פאַלען ווי פליגען. איבער די זינד פון איינעם, קען,
חלילה, אַ גאַנצע שטאָט אומקומען, און געדאַרפט וואָלטען מיר,
ווי אַמאָל, ווען מיר זענען אין אייגענעם לאַנד געווען, אַרויס-
צוגעהן פאַר'ן טויער פון שטאָט און זאָגען: אונזערע הענט
האָבען נישט פאַרגאַסען דאָס דאָזיגע בלוט! ווייל דאָס איז גע-
גליכען צו איינעם, וואָס שטעהט אויף אין פעלד און הרגיט
אַ מענש. דאָס פאַרשניטענע לעבען פון יונגע קינדער שרייט
צו אינו. אָבער איידער דאָס בית-המקדש איז געבויט, איז דאָס
בית-דין געגליכען צו אַ בית-המקדש, אונז איז געגעבען דער
פוח צו געהן מיט תקיפות, און דעריבער רופען מיר אין די
טויערען און זאָגען: פאַרשאַלטען זאָל זיין דער, וואָס באַהאַלט
אויס זיינע זינד, סיי אַ מאַנסביל, סיי אַ פרויענצימער, סיי אַ
יונגגעזעלעך, סיי אַ בתולה, וואָס האָט נאָך קיין מאָן געקענט,
סיי אַן איינגעזעסענער, סיי אַ פרעמדער, און פאַרוויסט זאָל
ווערען זיין נאָמען, און אַ שטרויכלונג זאָל אַרומנעמען זיינע
לענדער, און צו שפּאַט און צו שאַנד זאָל בלייבען זיין געדעכעניש

אין ישראל, און זאָלען זיינע הענט געליימט ווערען און זיינע פיס זאָלען שלאָבעריג זיין, און זיין דיך זאָל אויסגעטריקענט ווערען, ער זאָל מזהר קיין קינדער נישט ברענגען. און איז עס אַ פרויענצימער, זאָל פאַרשניטען ווערען איהר טראַכט, און איהרע קינדער זאָלען פאַרשניטען ווערען און זיי זאָלען בליי- בען אויף אַ משל אין ישראל, אמן!
- אמן! - האָבען אַלע אידען און ווייבער נאָכגעזאָגט מיט אַ געוויין.

- שופר! - האָט דער רב געזאָגט דעם בעל-תקיע.
דער גראָבער גבאי מיט'ן קורצען אָטעם האָט דריי מאָל געבליאָזען.

אַ טויטקייט האָט די שוהל' אַרומגעכאַפט. קיינער האָט אַפילו נישט פאַרגונען זיך פריי צו עטעמען. בלויז אַ פאַרבליאָנ- דזשעטער פויגעל, וואָס האָט זיך דורך אַ צעבראָכענער שויב אַריינגעקריגען אין שוהל', האָט זיך געדרעהט אַ פרעהליכער אַרום דעם גאָלדענעם לייב ביים ארון-קודש, געשפילט זיך מיט זיין רויט-אַרויסגעשטעקטער צונג און געזונגען. אַלע אויגען זע- נען געווען אָנגעשטרענגט. מען האָט געוואָרט מיט איינגעהאַל- טענעם אָטעם.

מיטאַמאָל האָט זיך ר' משה סופר אויפגעהויבען פון זיין אָרט, מיט גיכע טריט איז ער אַרויף אויפ'ן בעלעמער און אַ געשרעה געטון:

- אידען, איך בין זיך מודה!
אַ ציטערניש איז אַלעמען באַפאַלען.
- אידען! - האָט ר' משה סופר גערופען און זיינע אויגען האָבען געגלאַנצט - איך בין פול מיט זינד. איינגערעכט פון קאַפּ ביז די פיס...
ער איז אַראָפּגעלאָפּען גיך פון בעלעמער, אויסגעגלייכט זיך אויף דער שוועל און געבעטען זיך:
- אידען, טרעט איבער מיר, שפייט אויף מיר, זייט מיך מבוזה!

אַבער קיינער האָט זיך נישט געריהרט פון אָרט. בלויז

דער רב צוזאמען מיט ר' ברוך'לען דעם ווייבערישען רבי'ן
זענען גיך צוגעלאָפּען, אויפגעהויבען דעם איד פון דער שוועל
און געבעטען זיך ביי איהם:
— ר' משה, אייער זכות זאָל אונז ביישטעהן, בעט פאַר
אונז!

ווייבער האָבען אַראָפּגעשריגען פון ווייבער-שוה'ל:
— צדיק, ראַטעוועט אונזערע קינדער!
אַבער אויך דער חרם האָט נישט געהאַלפּען. קנה שמש
האָט באַרנישט אויפגעהערט קלאָפּען מיט דער פּושקע אויף די
לויט און רופּען, אַז צדקה וועט ראַטעווען פון טויט.
די מגפה האָט זיך געשטאַרקט אַליץ מעהר און מעהר.
ביו אַביש קצב האָט זיך גענומען צו דער זאַך און ער
האָט געפאַקט דעם זינדיגען.

— חרם, שמירעם — האָט געזאָגט אַביש קצב, אַ איד
אַ גיבור, דער גבאי פון קצבים-שוה'לעכעל, שבת נאַכ'ן דאַווע-
נען צו זיינע קצבים — מיט אַזעלכע מעשיות וועט זיך קיינער
נישט מודה זיין. לאַמיר אונז, קצבים, זיך נעמען צו דער אַר-
בעט. לאַמיר זוכען אין שטאַט, און אַז מען וועט פאַקען עמי-
צען, וועט מען מאַכען פון איהם קרעפעל-פלייש, ווי יעדן בין
אַ איד געבוירען!...

גאַנצע אַכט טאָג צייט האָט ער געזוכט, אַביש קצב, גע-
נישטערט. אַלע ווייבער, וואָס קומען צו איהם קויפען פלייש,
האָט ער געפאַרשט, פון די אויגען נישט אַראָפּגעלאָזט, ביז ער
האָט געפאַקט.

געפאַקט האָט ער צופעליג.
נאָך אַלע ווייבער, וואָס זענען געקומען צו איהם קויפען
פלייש אויף שבת, איז צביה דעם שמש'ס געקומען מיט אַ קיי-
שעל אין האַנט אין דער יאַטקע. איהר טאַטען קנה איז זעהר
גוט געגאַנגען, און צביה האָט געקויפט אַ סך פלייש, לעבער
און לונגען, גרייטלעך און קעלבערנע פיסלעך מיט וואַמפּען.
ער האָט זיך מיט איהר געטשעפעט, אַביש קצב, פּונקט
ווי מיט אַלע מיידען. יעדע טאָג ביים דאַווענען האָט ער זיך

געזעבען דאָס וואָרט, אָפגעמאַכט ביי זיך, צו זיין פרום און
גוט און די מיידען נישט צו טשעפען, נאָך דערצו אין אַזאַ
ביטערער צייט! אָבער ווי נאָר ער איז געקומען צום יאַטקע-
קלאַץ, האָט ער אין אַלץ פאַרגעסען, האָט ער זיך נישט געקאָנט
אָפהאַלטען, נישט צו כאַפען אַ קניפ אין אַ מוידישען הינטער,
נישט צו פאַרקריכען צו אַ צעוואַקסענעם בוים. די הענט אַליין
זענען ביי איהם געקראַכען. זיין ווייב ביילע דאָבע, אַ אידענע
אַ פוילע און אַ שלעפּעריגע, האָט איהם אפילו מעהר נישט
נאָכגעקוקט. זי איז געזעסען אין אַ ווינקעל און געדרימלעט,
אויפכאַפענדיג זיך בלוז יעדעס מאָל, ווען אַ מויד האָט גע-
שריגען:

— אַבישעל, די הענט זאָלען אייך נאָר אָפגעדאַרט ווע-

רען!...

אויך מיט צביה'ן האָט ער זיך געטשעפעט. זי האָט זיך
נישט געוועהרט, צביה, זי האָט נאָר בלוז ווילד געלאַכט:
— הי, הי, אַביש פויער, הי הי הי.

און מיטאַמאָל האָט זיין געניטע קצבישע האנט עפעס
דערפיהלט, דערפיהלט אַזעלכעס, וואָס האָט אין זיין מוח אַ האַק
געטון ווי מיט אַ האַק. אין זיין קצבישען קאַפ איז איהם ליכ-
טיג געוואָרען.

— ביילע דאָבע! האָט ער גענומען וועקען זיין ווייב,
וואָס איז געלעגען אָנגעלעהנט אויפ'ן יאַטקע-קלאַץ און געדרי-
מעלט — ביילע דאָבע, יעדן האָב עס געפאַקט! גיב נאָר אַ קוק
אויף קנה'לעס טאָכטער, נאָ...

ער האָט פאַרמאַכט איין אויג און מיט'ן צווייטען פלינק
און מיט געניטקייט אַ ווייז געטון אויף דער מוידס פאַרהוי-
בענעם בוים.

— צדיק מיינער, ווייסט נישט, וואָס דו רעדסט — האָט
ביילע דאָבע געזאָגט מיט פאַרדרום — ס'דאַכט זיך דיר!

— ס'דאַכט זיך מיר? האָט אַביש קצב געשריגען — יעדן
וועל דיר שוין ווייזען, אַקס, ווי ס'דאַכט זיך מיר!

ער איז צו צו צביה'ן און פלינק איהר אַ קוועטש גע-
געבען אין בויה מיט ביידע הענט.
— מאַמעלעך! — האָט זיך די מויד צושריגען, און אַביש
האָט אַזש אויסגעשפיגען צו זיין ווייב ביילע דאָבע.
— ס'וואָרפט זיך שוין אַפילו דאָרט, דאָס ממזר. טאַט
אָן, בריה מיינע, וועסטו זעהן...
גלייך דערויף איז ער אַרויס פאַר דער טיר און גענומען
רופען:

— ווייבער אַהער, וועט עטץ זעהען עפעס שיינס!...
זי האָט זיך געוואָרפען, צביה, מיט די פיס געשטויסען,
מיט די נעגעל געדראָפּעט, ביי קצב'טעס די פאַרפערטע
שייטלעך אַראָפּגעריסען פון די קעפּ, נאָר עס האָט איהר נישט
געהאַלפּען. מיט כוח האָט מען זי אַרויפגעלייגט אויף דעם
יאַטקע-קלאַץ, אָפּגעדעקט זי, און די ווייבער האָבען, מיט פאַר-
בלוטיגטע הענט פון פלייש-האַקען, דעם מוידישען בויה באַ-
טאַפט און אַרויפגעזוכט.
— שוין אין פינפטען חודש אָודאי — האָבען זיי געזאָגט —
עס זאָל איהר נאָר אין בויה אויסריגען, טאַטע געטרייער אין
הימעל!

אין אידענע, וואָס האָט ערשט מיט אַ וואָך צוריק באַ-
גראָבען אַ קינד און נאָר-וואָס פון דער שבעה אויפגעשטאַנען,
האָט גלייך גענומען קריכען מיט די הענט אין דער מוידס צע-
שויערטען קאַפּ און געמאַכט געוואָלדען:
— פאַר מיין כאַסקעלע, וואָס ליגט איבער דיר, אויסגע-
לאַסענע, יונג אין דער ערד, נאָ...
די מויד האָט געמאַכט קולות, געשריגען, אויסגעריסען
זיך און, אָהן דעם קוישעל מיט פלייש, געלאָזט זיך לויפען
אַהיים, צום בית-עולם. אָבער אַביש איז איהר נאָכגעלאָפּען און
זי געכאַפּט.

— אידען, צום רב זי אַוועקטראָגען! — האָט אַביש באַ-
פוילען די קצבים — נעמט זי, קנה'לעס בת-יחיד'קע... לעבעדיג!...
צוויי קצבים ביי די הענט און צוויי ביי די פיס האָבען

די שרייענדיגע מויד פארוואָרפּען אויף די אַקסלען מיט גרויס
בעשיקטקייט, ווי מען פארוואָרפט אַ געקוילעטע בזהמה, און זי
איט גרויס פאראַד אַוועקגעטראָגען איבער'ן גאַנצען מאַרק ביז
צום רב.

זי האָט זיך געוואָרפּען גביה, געברוימט, ווי אַ קנה.
אַ שוים איז איהר אַרויס פאַרן מויל. איהר קלייד האָט זיך
פאַרשאַרט און איהרע נאַקעטע פעסטע פּיס געוויזען ביז אַרויף.
פון אַלע געסלעך זענען מענער, ווייבער און קינדער נאַכגעלאָ-
פּען. ווייבער האָבען איבערגעלאָזט די יויכען אין מיטען קאַכען
און מיט פאַרקאַשערטע אַרבעט און מיט אַן אַפּשוים-לעפעל אין
דער האַנט נאַכגעלאָפּען איבער דער גאַס. באַלמעלאַכעס מיט
שערען אין די הענט, מיט אַן אַרופּגעצויגענער כאַליעווע אויף
דער האַנט, אין די בלויע הויזען און אין די טלית-קטן'ס, זע-
נען געלאָפּען פון זייערע קליינע הייזלעך. וואַסער-טרעגער האָ-
בען אַפילו די שווערע עמער וואַסער נישט אַוועקגעשטעלט.
אַביש קצב איז געגאַנגען פאַראויס, ווי אַ מחותן, און גערופּען
מיט זיין פעסטען באַס:

— געכאַפט קנה'לע שמש'ס טאַכטער... מ'פּיהרט זי צום רב...
מענער האָבען געלאַכט. ווייבער צעיאַכמערטע, צעהיצטע,
מיט רשעות'דיגע אויגען און מיט צעפלאַמטע פנים'ער, האָבען
געביילט ביינערדיגע פּויסטען.

— פאַרשטיינען זי, די הור, פאַר אונזערע עופּה'לעך!
פאַרשטיינען זי!...

ויבענצעהנט קאפיטעל

ר' מאיר'ל דער רב איז געזעסען אין זיין רויט-סאָמעטע-
נעם וואַטענעם שלאַפּראַק, כאַטש עס איז געווען וואַרעם, אויף
זיין גרויסער האַרטער בית-דין שטוהל איבער אַן אָמען אַלט
ספר, גערויכערט די לאַנגע לייַדקע-ציבעק און געזיפּעט.
— אוי, רבּנו-של-עולם — האַט ער געקראַכעט — וויסיל
איז דער שיעור אַזוי לאַנג צו וואַרטען? אוי, דאַרפען אידען
אויסגעלייזט ווערען, געוואַלד!

ער האַט געהאַט אַ סך עגמת-נפש, ר' מאיר'ל דער רב.
אַ חוץ פון דער מגפה, אַחוץ פון די שטענדיגע געוויינען פון
די ווייבער, וואָס פאַלען אַריין צו איהם, ער זאָל בעטען פאַר
זייערע קינדער, האַט ער געהאַט אַ סך אַנדערע צרות. ראשית,
האַט די פּאָליציי גענומען שערען ביי אידען די פּיאות. אַ גזירה
איז אַרויס פון קייזער אַליין, אַז אידען טאָרען נישט טראָגען
קיין פּיאות, גאַרטלען און יאַרמעלקעס, אויסער די רבנים און
רבי'ס. אידען נגידיים האָבען זיך אויסגעקויפּט. אָבער צו אַרע-
מעלייט האַט מען זיך געטשעפעט. דער נאַטשאַליניק פון שטאָט
האַט געגעבען אַ באַפעהל די פּאָליצייאַנטען, שטרענג אַכטונג צו
געבען. די פּאָליצייאַנטען זענען אומעטום אַרומגעקראַכען און ווי
נאָר זיי האָבען געפּאַקט אַ אידען מיט אַ פּאַר פּאות, אַ יאַר-
מעקע אָדער אַ גאַרטעל, האָבען זיי איהם געכאַפּט. אויף דער
גאַס האַט דער סטראָזשיק אָפּגעשניטען איין אידישע פּיאה מיט

א שערעל אָדער מיט דער שווערד, פאַרכאַפּענדיג שוין אין איין וועגס אויך אַ שטיק הויט, די יאַרמעלקע מיט'ן גאַרטעל גענומען פאַר אַ זאַכליכען באַווייז און דעם שוילדיגען אָפּגע- פיהרט אין „קאַזע“ אַריין. ווער עס האָט געקאַנט, האָט באַצאַהלט דריי ריבעל. אַרעמעלייט זענען אָפּגעזעסען דריי טעג.

אידען האָבען זיך אָן עצה געגעבען און זיך מיט אַ קע- שענע-פּאַטשיילע אַרומגעבוידען די באַקען, ווי עט וואָלטען זיי וועה געטון די ציין. אָבער דער נאַטשאַליק האָט זיך געכאַפט און געהייסען יעדען פאַרבוידענעם אַראָפּרייסען די פּאַטשיילע פון די באַקען.

— שאַכער-מאַכער — האָבען די סטראַזשניקעס געלאַכט — פייסינקי דאַוואַי...

אין דער פריה, נאָך פאַר'ן דאַווענען אפילו, האָט מען ר' מאיר'ל דעם רב צוליב דעם טאַקע צום נאַטשאַליק גערופּען און מיט איהם האַרבע רייד גערעדט.

מיט אַ טאַג פריהער האָט מען ר' משה סופר געכאַפט אויף דער גאַס און איהם אַ פּיאה אָפּגעשניטען. ער האָט גע- דאַרפט שרייבען אַ שם אין אַ ספר-תורה, ר' משה סופר, און ער איז פריהער אין מקוה געגאַנגען. צוריק פון מקוה איז ער געלאָפּען גיך, געאיילט זיך, פּדי נישט צו באַגעגענען אויפ'ן וועג קיין ערל אָדער אפילו קיין גראַבען יונג. ער האָט געוואָלט גלייך פון דער מקוה, נאָך אַ נאַסער, אַ גע'טובל'טער, זיך נע- מען צום שרייבען. ער האָט קיין שום זאַך נישט געזעהן אַרום זיך. ער איז געגאַנגען מיט אָפענע אויגען, וואָס זעהען נאָר הימלישע זאַכען, און ער איז אַריינגעפאַלען צום סטראַזשניק גלייך אין די הענט אַריין.

— פ-ר-ר-ר-ר, טאַטעלע — האָט דער גוי פאַרהאַלטען דעם פאַרטראַכטען איד און אויף איהם געשפּאַרט מיט דער פולער ברוסט מעדאַלען — פייסעלע, גאַרטעלע, אוי ווי... ער האָט זיך געוועהרט, ר' משה סופר. ער האָט ביידע הענט פאַרלייגט אויף די פּיאות. דער גוי האָט אַרויסגענומען די

שווערד און פארמאסטען זיך אויף דעם אידס הענט, נאָר ר' משה האָט זיי נישט אַוועקגענוימבן. ער האָט בעסער געוואָלט בלייבען אָהן אַ האַנט איידער אָהן אַ פּיאה. דער סטראַזשניק האָט איהם אַוועקגעשליעפט אין „קאָזע“, דאָרט האָט מען איהם ביידע הענט געבונדען מיט אַ שטריק, די רעכטע פּאה ביז דער הויט אָפּגעשניטען און איהם איינגעזעצט מיט עטליכט שיכוריס צוזאַמען.

אין שטאָט האָט זיך געקאָכט. אידען זענען געלאָפען צום עלטסטען און געבעטען:

— פּריק, לאָז איהם אַרויס, ער איז אַ הייליגער, אַ רב, אַ סופּר.

האָט דער עלטסטער געשיקט רופּען דעם רב און איהם גענומען שטרענג אויפ'ן פאַרהער.

— ווער איז דאָ דער „ראַווינ“ אין שטאָט? — האָט ער געוואָלדעוועט — איהר, צי דער איד, וואָס כ'האָב איינגעזעצט אין „קאָזע“, האָ?

ר' מאיר'ל דער רב האָט נישט פאַרשטאַנען קיין איינציג וואָרט פּונ'ם גוי'ס רייד. ער האָט בלוז געוואוסט, אַז ער דאַרף ציטערען פון שרעק. דער קאָזיאַנע-ראַפּינער האָט איהם איבער-געזעצט דעם עלטסטענס ווערטער.

— זאָגט איהם — האָט ר' מאיר'ל געזאָגט דעם איבער-זעצער — גיט איהם צו פאַרשטעהן, אַז איך בין דער רב, דער מרא-דאתרא, און ר' משה איז אַ סופּר, אַ צדיק, וואָס איז נאָך גרעסער ווי אַ רב.

דער ראַפּינער האָט עס איבערגעזעצט, נאָר דער עלטסטער האָט עס נישט פאַרשטאַנען.

— שאַכער מאַכער! — האָט ער געשריגען — מיך וועט מען מיט זשידאָווסקע שווינדלען נישט אָפּנאַרען. איך קען די אידישע דרידלעך...

אידען האָבען נישט אָפּגעלאָזט. צוויי אידען האָבען זיך גענומען געהן מיט אַ רויטער פאַטשיילע איבער די שטובּען.

צונויפגענומען ביו אַ גאַלד-שטיקעל און אַוועקגעשיקט שמשון רופא אַליין צום עלטסטען בעטען. ר' שמשון האָט גע'פּוועל'ט. ער האָט דעם גוי זעהר קונציג אַריינגערוקט די מטביע צוזאַמען מיט דער האַנט, ביים באַגריסען זיך, און מ'האַט ר' משה'ן אַרויסגעלאָזט. אָבער ר' מאיר'ל דער רב איז געווען דערשלאָגען, צעבראַכען.

— אוי וועה! — האָט ער געזיפצט — אַז אַזא טמא האַנט זאָל זיך גאָר צוריהרען צו אַזא צדיק.

טאַמער איז דאָס נאָך וועניג געווען, האָט מען שטאַרק גערעדט, אַז מען וועט, חלילה, איינפיהרען שקאַלעס פאַר אי-דישע קינדער. מען וועט צונעמען אידישע קינדער פון דער הייליגער תורה און מען וועט זיי לערנען רוסיש, אפיקורסת. אַזוי האָט איהם דערצעהלט דער קאַזיאַנע ראַבינער, וואָס האָט עס אַליין געלייענט אין די גאַזעטען. ס'זאָל זיין אַ גזירה פון קייזער אַליין.

ער האָט געוואוסט, ר' מאיר'ל דער רב, אַז אידען שוויי-גען נישט, אַז צדיקים, גרויסע גבירים און רבנים לייגען וועל-טען איין, אַז פון וואַרשע פאַהרען גבירים, גרויסע לייט זאַמ-לען געלט, פּדי אַפּאָשריייען די גזירה. הונדערט טויזענט קערב-לעך האָט מען שוין צונויפגענומען ביי אידען. דאָס געלט וועט מען אַוועקפיהרען צום מינסטער אַליין קיין פייטערבאַרג, צום טאַמע שני-למלך, אַבי ער זאָל אידען נישט ברענגען צו דער שמד. אויך, האָט ער געוואוסט, וועלען אידען, מיט דעם אוי-בערשטענס הייליך, פאַסטען, זאַגען, בעטען גאָט. נישט איינמאָל זענען שוין אויף אידען אַרויס גזירות. מען האָט שוין געוואָלט אַנטון אידען דייטש. מען האָט זיי געוואָלט, חלילה, פאַר פּויע-רען מאַכען, געבען זיי ערד צו אַרבעטען, ווי די גוים, פאַנגאַנ-דערשפרייטען זיי איבער די דערפער, פּדי זיי זאָלען נישט קענען לערנען די הייליגע תורה און זיך אַפּלערנען שלעכטס פון די גוים. געווען נאָך אַ סך אַנדערע שלעכטע גזירות. נאָר אידען האָבען נישט געשוויגען, געפאַסט, תהילים געזאָגט, געלט נעגעבען און דער אויבערשטער האָט זיך דערבאַרעמט אויף זיין

פאָקס. אידען זענען געהאַלפֿען געוואָרען. אידען זענען געבלי-
בען אידען.

אַבער פון דער אַנדערער זייט, זאָגט מען, זענען אידען
רשעים אַליין זיך משתדל צו ברענגען גזירות אויף אידען. אי-
דען אַליין, אוי וועה, בעטען ביי די גרויסע לייט אין פייטער-
באַרג, מען זאָל מאַכען שקאַלעס. אידען האָבען אויסגעבעטען
ביי די גוים, מען זאָל נעמען אידישע קינדער צו די זעלנער,
וואו זיי מוזען עסען טריפות און אַרבעטען אין שבת. איצט, ווילען
זיי, מען זאָל אידען נישט לָאָזען געהן אין פּיאָות, אין גאַרט-
לעך, אין יאַרמעלקעס. זיי ווילען ברענגען אידען צו שמד,
חלילה, ווי אַמאָל די צדוקים, ימח-שמים. נאָך מעהר ווי מען איז
אין גלות ביי די גוים, איז מען אין גלות ביי אידען.

— משיח'ס צייטען — איז איהם געקומען אויפ'ן זינען —
ערגער קאָן שוין נישט זיין, משיח מוז שוין קומען, און ציי-
כענס דערויף זענען אויך דאָ.

ערשט די טעג האָט ער געהאַט געפונען אין אַ ספר אַ
פּאַר ווערטער, וואָס ווייזען, אַז היי-יאָהר וועט קומען משיח.
ער האָט עס געוויזען עטליכע אידען לומדים און זיי האָבען
עס געזעהן קלאָר, ווי אויף דער האַנט. אויך האָט ער גע-
פונען אין אַ מדרש, אַז ווען יון וועט זיך שלאָגען מיט ישמעאל
וועלען אידען אויסגעלייזט ווערען, און אין מקוה האָט ער גע-
הערט, אַז רוסלאַנד מיט טערקיי האַלטען ביי מלחמה.

— מ'זעהט עס באַשיינפֿערליך — האָט ער געברומט צו
זיך אַליין.

אַ ווילע איז איהם אַפילו געקומען אַן אפיקורס'ישער
געדאַנק אין קאָפּ אַריין. וואָרים זינט ער איז געקומען צום
שכ"ו, ר' מאיר'ל, האָט ער אַלץ אַזוי אין די ספרים געפונען
צייכענס, אַנצוהערענישען, רמזים אויף יעדער יאָהר. אויך ביי
יעדער נייער מלחמה אויף דער וועלט זענען געווען מדרשים,
וואָס האָבען געוויזען קלאָר, ווי אויף דער האַנט, אַז משיח
קומט. און פונדעסטוועגען איז מען, געבעך, נאָך אַלץ אַזוי אין

גלות. אַזאַ צדיק, ווי ר' משה סופר, האָט מען אָפּגעשניטען אַ פּיאַה.

אַבער דער געדאַנק האָט בלויז איין וויילע, איין קורצע וויילע, אין זיין קאָפּ אַ שניט געטון. ער האָט זיך גלייך דער-פיהלט זינדיג, ר' מאיר'ל דער רב. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז דעם שטנ'ס אַרבעט, און ער האָט גענומען פאַרטריי-בען פון זיך דעם ביזנעס געדאַנק. אַ איד דאַרף גלויבען, האָט ער גענומען איינקריצען זיך אין קאָפּ, גלויבען — יעדען טאָג, יעדע שעה, יעדע מינוט, יעדע רגע אַפּילו, צו דערהערען דעם שופּר פון משיח. מען דאַרף זיך לערנען פון זיידען, דעם יאַמ-פעלער רב, האָט ר' מאיר'ל געטראַכט. ער איז געווען אַזוי שטענדיג צוגעגרייט און געוואַרט אויף משיח'ן, דער זיידע זיי-נער, אַז ער איז תמיד געשלאָפען אין די קליידער, בלויז אַהן דעם שלאָפּראַק. וויפּיל די באַבע האָט איהם נישט געבעטען, ער זאָל כאַטש די זאָקען אויסטון, האָט ער נישט געוואָלט — טאַמער קומט משיח — האָט ער געזאָגט — לאַמיר נישט ערשט דאַרפען געהן זוכען די זאָקען. —

ער האָט זיך געשטאַרקט, ר' מאיר'ל, אָנגעגורט זיך מיט גלויבען, און דער פריהערדיגער צער האָט אָנגעהויבען אָפּצו-טרעטען פון איהם, די געפאַלענקייט איז אַוועק. ער האָט מזהר נישט געזעהן די שלעכטע גזירות, דעם גוי אין די שליפעס, וועלכער האָט זיך אויף איהם געבייזערט, פאַר וועלכען ער איז געשטאַנען אַן אונטערטעניגער. ער האָט נישט געזעהן די צרות, וואָס שיטען זיך פון אַלע זייטען אויף די צדיקים און פּרוּמע לייט. אין זיינע אַלטע פאַרהאַריגטע אויערען האָט גענומען שאַ-לען עפעס, הערען זיך אַ קול פון אַ שופּר, וואָס טראַגט זיך פון איין עק וועלט ביז דעם צווייטען.

ער האָט נישט געהאַט קיין קלאַר בילד, ר' מאיר'ל, ווע-גען משיח'ס קומען. פון די פיל ספרים, וואָס ער האָט געדענקט, האָט ער פאַרשידנערליי צייכענס געוואוסט. טייל האָבען גע-האַלטען, אַז קומען וועט משיח מיט שטורם, מיט רעש. דריי טעג פריער וועט דונערען און בליצען, אַ שרעק וועט אָנפאַלען

אויף אלע באשעפענישען, און דערנאך וועט ערשט קומען א
בת-קול פון הימעל, וואָס וועט אָנזאָגען די בשורה. אַנדערע,
ווי דער, האָבען געשריבען, אַז קומען וועט משיח גאָר שטיל,
ווען אידען וועלען האַנדלען און וואַנדלען. אויף אַ ווייס איי-
זעלע, ווי אַן אַרימאָן, וועט ער קומען, אָהן שטורם, אָהן באַ-
זונדערע צייכענס. אָבער געוואוסט האָט ר' מאיר'ל, אַז ווי אַזוי
ער זאָל נישט קומען, וועט זיין גוט, אָהן אַ שיעור גוט פאַר
אידען, איבערהויפט פאַר אידען לומדים און צדיקים.

אודאי, האָט ער געוואוסט, שטעלען זיך די עם-הארצים,
די פּראָסטע מענשען, פאַר אַלץ זעהר פשוט, זעהר באַלעבאַטיש.
מען וועט עסען אַ סך פלייש פון שור-הבור, פיש פון לויטן,
און וויין וועט מען טרינקען, און די גוים וועלען זיין קנעכט
און דינסטען. ר' מאיר'ל האָט געשמיכעלט דעריבער אין זיין
שיטער גרוי בערדעל אַריין, געשמיכעלט איבער די פּראָסטע
מענשען, איבער דער קליינקייט פון זייערע השגות. קען זיין,
איז איהם איינגעפאַלען אַ געדאַנק, אַז פאַר זיי, די פּראָסטע
לייט, די באַלמעלאַכעס, וועלען טאַקע זיין די אַלע פאַרגעני-
גענס, די פשוט'ע. ווייל וואָס פאַרשטעהען זיי, נעבעצן? אָבער
פאַר אידען לומדים, האָט ר' מאיר'ל געוואוסט, איז נישט דאָס
דער תכלית. נישט צוליב עסען און טרינקען און לאָזען זיך
וואוילגען וואָרט מען אַזוי לאַנג אויף משיח'ן. זיין וועט גאָר
עפעס אַנדערש.

ער האָט געזעהן קלאָר. עס איז איהם געשטאַנען פאַר די
אויגען. ער האָט געזעהן אַ וועלט, וואָס לייכט מיט אַזאַ לייכט,
וואָס מענשען קענען עס זיך גאַרנישט פאַרשטעלען, אַ לייכט,
וואָס גאָט אַליין האָט באַהאַלטען פאַר יענער צייט. אַרום טישען
זיצען צדיקים, גאונים און גרויסע לייט. יעדער זיצט לויט זיין
גרויסער צדקות און לומדות. די הייליגע אבות אַליין זיצען.
אויך משה און אהרן און אַלע מלכים, נביאים און תנאים.
אויבען אָן זיצט פּביכול, דער אויבערשטער אַליין, און שמועסט
מיט די צדיקים אין לערנען.

די תורה איז גרויס, ווייסט ר' מאיר'ל, זי איז פול מיט

סודות. אין יעדען וואָרט, אין יעדען אות, אין יעדער פינטעלע
 אפילו ליגען באַהאַלטען גרויסע זאַכען און סודות. אודאי ווייסט
 ר' מאיר'ל, אַז דערויף זענען געווען אויף דער וועלט אַ סך
 צדיקים און גאונים, וואָס האָבען מיט זייערע קלאַרע קעפּ און
 ליכטיגען שכל אַ סך באַהאַלטענע זאַכען פון דער תורה דער-
 גאַנגען. שוין טויזענטער יאָהרען, ווי אידען זיצען און לערנען
 און ווילען דערגעהן גאָטס תורה. וועה, וועה, וויפיל ספרים עס
 זענען דאָ אויף דער וועלט. אפילו ער אַליין, ר' מאיר'ל,
 טראַכט ער וועגען זיך, וואָס איז געגען די גרויסע לייט ווי אַ
 וואָרים, אַ גראַבער יונג, האָט ער פונדעסטוועגען אויך געטון
 זייס און עטליכע ספרים אָנגעשריבען, פדי מיט זיין אַרעמען
 שכל צו געבען צו פאַרשטעהן די ווערטער פון דער הייליגער
 תורה. דערפאַר, טראַכט ער, וועט ער אפשר אויך האָבען די
 זכיה צו זיצען ביים טיש, זיצען, אמת, דער לעצטער, ביים
 עק, אָבער פאַרט זיצען. וואָרים דער אויבערשטער האָט ליב
 אַלע, וואָס פאַרשען די הייליגע תורה זיינע. אַ פרייד איז פאַר
 יעדען, וואָס קען אויפטון עפעס אין דער הייליגער תורה. אָבער
 ער ווייסט אויך, אַז וויפיל די גאונים און הייליגע לייט האָבען
 גישט געאַרבעט אין דער הייליגער תורה, קלאַר געמאַכט, איז
 נאָך אַלץ שטאַרק פאַרהוילען, מען ווייסט נאָך גאַרנישט. און ווי
 גרויס וועט זיין די שמחה, ווען דער אויבערשטער אַליין, וואָס
 פאַר איהם זענען קיין סודות נישטאָ, קיינע פאַרהוילענע קייטען,
 וועט ענטפּלעקען פאַר זיינע צדיקים אַלע טיפקייטען, אַלע סודות,
 וואָס זענען געווען נישט צו דערגרונטעווען.
 אַ פרייד האָט אַרומגענומען ר' מאיר'לען, אַ גרויסע
 פרייד. איהם איז וואַרעם געוואָרען אין זיינע אַלטע ביינער.
 — אַני מאמין, איך גלויב — האָט ער גענומען זאָגען
 הויך, מיט ברען — איך גלויב אינעם קומען פון משיח. און
 כאַטש ער פאַרזאָמט זיך, וואָרט איך יעדען טאָג אויף זיין קיי-
 מען, יעדער שעה, יעדער מינוט, יעדער רגע אפילו.
 ער האָט פאַרגלייזט די אויגען. זיינע אויגען האָבען דורכין
 צידעריגען פאַרויכערטען באַלעקען דערזעהן אַ ליכטיגקייט. אין

זיינע אַלטע ווייכע אויערען האָט אַ שאַלונג גענומען ציטערען.
אַ קול האָט זיך דערנעהנטערט, געקומען אַלץ נעהנטער און
נעהנטער. ער האָט געהערט שרייען, פייפען, קולות פון אַ סך
מענשען, פון אַ המון, און איהם איז פאַרקיהלט געוואָרען עפעס
אין האַרץ. ער האָט געוואָרט... דאָס קול איז געוואָרען שאַר-
פער, טריט האָבען זיך אָנגעהויבען אויסטיילען, אַ סך טריט.
פּלוצלינג האָט זיך די טיר האַסטיג געעפענט און אַן עדה אידען
איז אַריין.

— רבי! — האָבען פרעהליכע קולות גערופען — רבי!
ר' מאיר'ל האָט אַ שפרונג געגעבען פון אָרט.
— ר'איז געקומען! — האָט איהם אַ לייכט געטון אין קאַפּ,
אין גאַנצען קליינעם גופ'על זיינעם, וואָס האָט פון קינדווייז-
אָן, זינט ער איז צום שכל געקומען, כסדר געוואָרט, מיט יע-
דער טאָג, שעה און רגע אויף דער אויסלייזונג.
נאָר אָט האָט אַ זעץ געטון אין שטוב. פיר פאַרבלויטיגטע
קצבים האָבען אַ מענשען אַראָפּגעוואָרפען פון די אַקסלען, אַ
וויינענדיגען מענשען. אַביש קצב האָט געדונערט מיט זיין פעס-
טען באַס:

— רבי, כ'האָב זי געפאַקט!... קנה שמש'ס טאָכטער האָב
יען געפאַקט, אָט איז זי, די זונה...
און ר' מאיר'ל דער רב איז אַזאַ צעטשמעליעטער גע-
בליבען שטעהן, אַז ער האָט זיך אָנגעכאַפט מיט ביידע הענט
פאַר די ביידע אַנלעהנס פון זיין בית-דין שטוהל, פדי נישט
צו פאַלען פון די פיס.

— ווער ביסטו? — האָט ער אויסגערופען מיט אַ דער-
שראָקען קול צום קצב.
ער האָט נישט דערקענט אַביש'ן, אַביש קצב, וואָס כמעט
יעדען טאָג ברענגט ער איהם אַ בהמה'שע ליונג-און-לעבער אַ
שאלה צו פרעגען.

אַכצעהונט קאַפּיטעל

צביה דעם שמש'ס טאַכטער איז געלעגען אויף דער ערד
ביי דער טיר פון בית-דין שטוב און נישט געוואָלט אויפהויבען
זיך פון אָרט. אַזוי ווי די יונגען האָבען זי אַראָפּגעוואָרפען
פון די אַקסלען, אַזוי איז זי געלעגען.

— חצופה, שטעה אויף! — האָבען אידען צו איהר גע-
שריגען — מען טאָר נישט לייגען אויף דער ערד אין אַ בית-
דין שטוב.

זי האָט נישט געהערט און ווייטער געלעגען, וואָיענדיג
אויפ'ן קול.

אַביש קצב האָט זי געפרוּאוּט מיט כּוח אַוועקשטעלען.
נאָר ר' מאיר'ל דער רב האָט איהם נישט געלאָזט.

— נישט מיט תקיפות — האָט ער געזאָגט.

ער האָט פּרוּבירט מיט גוטען, דער רב.

— נו-אָ — האָט ער גערעדט צו דער מויד, אַוועקקוקענ-
דיג אין אַ זייט, ער זאָל זי נישט זעהן — הויב זיך אויף. אַ
מענש טאָר נישט לייגען אויף דער ערד, ס'איז מעשה-בהמה...
זי האָט איהם נישט געענטפערט און ווייטער געבליבען
ליגען.

זי רבי'צין איז צוגעגאַנגען.

— מויד — האָט זי איהר געזאָגט — האָסט גאָר קיין בושע

נישט אין דיר? מאַנסבילען זענען דאָך דאָ אין שטוב. הויב זיך אויף!

צביה האָט נישט געענטפערט.

די רביצין האָט אַראָפּגענומען פון זיך דאָס ברייטע פאַר-
טוך און דערמיט פאַרדעקט דער מויד די האַלב-אַפּגעדעקטע פיס.
— אַ בהמה, נעבעך — האָט דער רב געזאָגט און נישט
געלאָזט איהר טון קיין שלעכטס.

— עט! — האָט ער געזאָגט צו די מענשען, וואָס האָבען
אויף דער מויד געשפיגען און געשאַלטען — אַ איד טאָר נישט
שלעטען. חלילה!

ער האָט געהייסען געהן נאָך דעם פאַטער איהרען. און
דערווייל, ביז קנה וועט קומען, האָט ער גענומען אויספאַרשען
די ליגענדע מויד.

— זאָג נאָר, קנה'ס טאָכטער — האָט ער גערעדט צו
איהר — ביסטו זיך מודה צו דעם, וואָס מען זאָגט אויף דיר,
אַז דו האָסט, לא-עלינו, געזינדיגט, זנות געטריבען?
די מויד האָט איהם אָנגעקוקט און קיין איין וואָרט נישט
געענטפערט.

— שווייגסט! — האָט דער רב געזאָגט — לייקענסט נישט.
ס'הייסט, דו ביזט זיך מודה. אויב אַזוי, זאָג-זשע פאַר'ן בית-
דין, מיט וועמען האָסטו געזינדיגט?

די מויד איז געלעגען אונבאוועגליך.

— האָב נישט מורא — האָט דער רב געזאָגט — ביסט
ביי מיר אין שטוב, איך וועל דיר נישט לאָזען קיין שלעכטס
טון. זאָג, האָסטו עס געטון בייזוויליג, פון אייגענעם גוטען ווי-
לען, אָדער האָט מען דיך אפשר מאַנס געווען, שלעכטס געטון
דיר, געגען דיין ווילען?

די מויד האָט איהם אָנגעקוקט מיט גרויסע אויגען און
געבליבען שטום.

— אויב מען האָט דיר שלעכטס געטון, באַפאַלען דיך —
האָט דער רב גענומען לערנען מיט איהר מיט אַ ניגון פון דער
תורה — דו האָסט גערופען און קיינער האָט דיין קול נישט

געהערט, ביסטו נישט שוילדיג, ווייל דו ביסט געגען דיין ווילען
 געפייניגט געוואָרען. אזוי זאָגט די הייליגע תורה. אויב אַ מאַן
 וועט טרעפּען אַ יונג-פרוי אין פעלד און וועט ליגען מיט איהר,
 זאָלסטו דער יונג-פרוי קיין זאַך נישט טון. וואָרים ווי אַ מענש
 שטעהט אויף געגען זיין חבר און הרג'עט איהם אויף טויט,
 אזוי איז די דאָזיגע זאַך. וואָרים אין פעלד האָט ער זי גע-
 טראָפּען, זי האָט געשריגען און עס איז נישט געווען ווער עס
 זאָל איהר העלפען.

די מויד האָט אַלץ אויסגעהערט, ווי מען זאָל איהר
 דערצהלען עפעס זעהר אַ שעהנע מעשה פון אַ ביכעל און
 גאַרנישט געזאָגט.

— אויב אַפילו — האָט דער רב געזאָגט — מען איז דיך נישט
 באַפאַלען, נאָר מען האָט דיך אָנגערעדט און דו האָסט זיך גע-
 זאָוט איבעררעדען, דאַרפסטו זיך מודה זיין פאַר'ן בית-דין, דעם
 נאָמען פון דעם, וואָס האָט דיך אָנגערעדט, אָנרופען, און מען
 וועט איהם רופען צום בית-דין און משפּט'ען לויט דער היילי-
 גער תורה. איז ער אַ בחור, וועט ער מוזען חתונה האָבען מיט
 דיר, כדי דו זאָלסט נישט ברענגען, חלילה, קיין ממזרים אין
 קהל. אויב ער איז אַ באַווייבטער, וועט ער מוזען באַצאָהלען
 קנס דיר און דיין פאָטער פאַר דער בושא און צער און נעמען
 אויף זיך אַ תשובה פאַר די גרויסע זינד.

די מויד האָט קיין איין פינטעל מיט קיין אויג נישט
 געטון. דאָס ערשטע מאָל איז עס געווען, וואָס עמיצער האָט
 מיט איהר גערעדט אַזעלכע פרעמדע און מאַדנע רייד. איהר
 איז דאָס געפעלען געוואָרען.

ר' מאיר'ל האָט פאַרצויגען זיין הויכען שטערען.
 — אויב אַפילו — האָט ער ווייטער געצויגען — מען האָט
 דיך נישט איבערגערעדט, נאָר דו האָסט אַליין, מיט דיין גוטען
 ווילען, נישט פאַר קיין שום אידיש קינד געדאַכט, די זינד גע-
 טון, דאָס הייסט, דו האָסט באַגעהרט דאָס שלעכטס, דאַרפסטו
 אויך אָנרופען דעם נאָמען פון דעם זינדיגען, סיי דאָס איז אַ
 בחור, סיי אַ באַווייבטער, סיי אַ יונגעראַמן, סיי אַן אַלטער,

סיי אַ היגער, סיי פון אַ פרעמדער שטאַט, דען אויך אין דעם פאַל, וועט איהם בית-דין רופען צום דין און משפט'ען, נויטען מיט דיר חתונה צו האַבען, אָדער איהם קנס'ענען מיט געלט. זאָג, נאָר דעם ריינעם אמת, וואָרים דו שטעהסט פאַר'ן בית-דין, וואָס איז גלייך, ווי דו וואָלסט געשטאַנען פאַר'ן אויבערשטען. די מויד האָט נישט געענטפערט.

— אפשר שעהמסטו זיך מודה זיין פאַר אַלעמען? האָט ר' מאיר'ל געזאָגט — קאָנסטו אַריינגעהן אין אַ באַזונדערער שטיב. אָדער איך וועל הייסען אַלעמען אַרויסגעהן, בלויז איך און נאָך אַ איד וועט בלייבען, ווי דער דין איז, און דייע רייד אויס-הערען.

די מויד האָט זיך פון אַרט נישט געריהרט. ר' מאיר'ל'ען האָט אַ שווייס באַדעקט. ער האָט זיך עט-ליכע מאָל אויסגעווישט מיט דער גרויסער קעשענע-פאַטשיליע דעם פייכטען שטערען און ער איז איבערגעגאַנגען פון דינים צו מענשליכקייט.

— דו — האָט ער געזאָגט, נישט וויסענדיג ווי אַזוי זי אַנצורופען — אַ שטאַט מיט קליינע קינדער זענען פריה אַוועק פון דער וועלט צוליב דיר און דעם, מיט וועמען דו האָסט זנות געטריבען. בית-דין דאַרף וויסען, פּדי אויסצורוימען דאָס שלעכטס פון אידען, פּדי אַפצושטעלען דעם צאָרן. ס'געהט אין מענשליכע לעבענס.

די מויד האָט אויסגעהערט אַזוי שטום ווי די פריהערדיגע רייד זיינע.

— אפשר האָסטו מורא — האָט דער רב געפרעגט — דער-פאַר, ווייל דער, וואָס האָט געזינדיגט מיט דיר, איז אַ גביר, אָדער אַ תקיף, אָדער ער האָט דיר געלט געגעבען, אָדער ער איז אַ חשוב'ער מענש. זאָלסטו נישט מורא האַבען. דען פאַר'ן בית-דין איז גלייך דער אַרעמאָן ווי דער רייכער, דער חשוב'ער מענש, ווי דער, וואָס שינדט אָפּ נבלות. זיי זיך מודה, באַקאָן זיך צו דער זינד און רוף אָן דעם זינדיגען, און זאָל ווערען

אפגעטון דער צאָרן פון אומשוֹלדיגע נפשות, קליינע קינדער, וואָס האָבען נאָך גאַרנישט געזינדיגט.

די מויד האָט זיך בלויו אויסגעשנייצט די נאָז.
די פאַרוואַמעלטע אידען האָבען פאַרלוירען דאָס געדולד.
— הצופה! — האָבען זיי געשריגען און געהויבען די הענט — דער רב רעדט דאָך צו דיר.

אַביש קצב האָט נישט געקאָנט איינשטעהן.
— רבי — האָט ער געבעטען — רבישי, לאָזט מיך, וועל יעדן איהר שוין מאַכען רעדעוודיג. רבי, ביי מיר וועט זי רעדען.
נאָר ר' מאיר'ל האָט נישט געלאָזט אַבישי'ען קיין האַנט אויפהויבען. ער איז בעסער אַליין איבערגעגאַנגען צו תקיפות, צו שאַרפע רייד.

— מיין נישט — האָט ער געוואָרענט — אַז קהל וועט שווייגען! מען וועט דיך רודף'ען, ווי אַ סוטה וועט מען דיך יאַגען. דאָס קינד, וואָס דו וועסט געבוירען, וועט זיין אַ ממזר. די הייליגע תורה זאָגט, אַז אַ ממזר טאָר נישט קומען אין קהל, מען טאָר זיך מיט קיין ממזר נישט משדך זיין. אויך וועט דיך קיינער נישט נעמען. וועסט זיין צו שפּאַט און צו שאַנד און וועסט ברענגען אַ קללה אויף דיין טאַטענס הויז. דער טאַטע דיינער קאָן אויך דאָס שמשות אָנווערען, וואָרים די זינד פון קינדער פאַלט אויף עלטערען. אַבער, אַז דו וועסט זיך מודה זיין, וועסט אַנרופען דעם זינדיגען, וועט מען איהם נויטען מיט דיר חתונה צו האָבען און דו וועסט אָפטון די שאַנד פון דיר און פון דיינע דורות. בית-דין וויל דיין טובה. ענטפער!

די מויד האָט געקוקט מיט פאַרשטאַרטע אויגען.
אַביש קצב האָט שוין מעהר נישט געקאָנט אויסהאַלטען.
אַהן דעם רבי'נס וויסען, האָט ער זיך אַראָפגעבויען צו דער מויד, אויפגעהויבען זי מיט כוח און צוויי פעטש אַראָפגעלאָזט איהר.

— ענטפער, הוי, אַז דער רב, זאָל לעבען רעדט צו דיר!...
זי איז פון אַבישי'עס פעטש אַנדיערעפאלען אויף דער ערד און זיך צעוויינט. זי האָט געוואָרפען מיט די פיס, פאַר

אַלעמען אין די אויגען זיך אָפּגעדעקט. דער רב האָט זיך צו-
ביזערט אויף אַביש'ען, נאָר מען האָט זיין שוואַך קול נישט
געהערט. עס איז פאַרלוירען געגאַנגען צווישען די געוואָלדען
פון עולם. אַביש'עס פעטש האָבען מעהר אויסגענומען ביים
עולם ווי דעם רבי'ס רייד.

— דער'הרג'ענען דאַרף מען דאָס — האָבען קולות גע-
שריגען — די הויט לעבעדיגערהייט פון איהר שינדען...
מען וואָלט זי צעטראַגען, די מויד. אָפּגעראַטעוועט האָט
זי דער פאָטער איהרער, ר' קנה. מיט'ן לעמטערן אין איין
האַנט און מיט'ן גראָבען שטעקען אין דער צווייטער, איז ער
אַריינגעקומען, קנה, געקומען נישט אָן אונטערטעניגער, מיט אָן
אַראָפּגעלעזטען קאַפּ, נאָר אַ גלייכער, אַ תקיף'ער ביי זיך. אָב-
שטאַט אויסהערען מוסר, האָט ער גאָר גענומען שרייען אויפ'ן
עולם.

— וואָס איז דאָס פאַר אָן אַנלויפעניש? — האָט ער גענו-
מען מאַכן אַרדנונג, גאַרנישט ווי ער וואָלט געווען דער פאָ-
טער פון אַ זינדיגער מויד, וואָס מען האָט געכאַפט, נאָר ווי
שטענדיג אַ שמש, וואָס דאַרף האַלטען אַרדנונג ביים רב —
אַרויס פון בית-דין-שטוב! אַרויס!

דאָס האָט אַזוי איבערראַשט, אַז מען האָט פאַרגעסען
דאָט לשון אין מויל. מען האָט די אייגענע אויערען נישט גע-
גלויבט. די צונגען זענען פאַרגלויבערט געוואָרען אין מויל.
דערנאָך איז ער צוגעגאַנגען צו דער טאַכטער זייער.
ער האָט זי אויפגעהויבען פון דער ערד, צוגעדעקט איהר מיט
דער שאַר דעם צעשויערטען קאַפּ, און מיט פעסטע טריט, ווי
ער וואָלט געפיהרט זיין טאַכטער צו דער חופּה, אַוועקשאַרענ-
דיג אַלע פון' וועג, איז ער צוגעגאַנגען צום רב און גענומען
רעדען געלעאָסען.

— וואָס וויל מען פון דער יתומה? — האָט ער געזאָגט
צום רב — זי איז דאָך, נעבעך, אַ קאַליקע, אָהן שכל, אַ בהמה.
צו איהם נעמט זיך, צום קאַלב, דעם פּושע-ישראל. ער האָט
זי אומגליקלעך געמאַכט.

פון דעם רב'ס גרויסען שטערן איז איין נעץ פון פאלדען
געוואָרען.

— וואָסער קאַלב? — האָט ער נישט פאַרשטאַנען — וואָס
רעדסטו, קנה?

— דער קאַלב, ימח-שמו! — האָט קנה געפייערט — יאָשע
קאַלב, דער אונטער-שמש מיינער. דאָס האָט ער מיר אָפּגע-
צאָהלט פאַר מיין גוט האַרץ, פאַר אַריינגעמען איהם צו מיר
אין שטוב אַריין, פאַר געבען איהם אַ דאָך איבער'ן קאַפּ, דעם
שלעפּער!

— יאָשע? — האָט מען זיך געוואונדערט — דער תהילים-
זאָנער? דער... דער... קאַלב?...

— ער איז שוין גאַרנישט קיין קאַלב — האָט אַביש קצב
געשריגען — ער איז אַ גאַנצער ביק, ווי יעדן בין אַ איד גע-
בוירען... האָ, האָ!

ר' מאיר'ל איז געוואָרען בלאַס און שוואַרץ צוזאַמען,
פונקט ווי די ווענט פון זיין בית-דין שטוב, וואָס קהל האָט
שוין לאַנג נישט געקאַלכט. וועה, וועה, וואָס דער שטן האָט
אָפּגעטון אין זיין ביאָלאָגורע! אונטער דער נאָז האָט ער איהם
געטאַנצט, און ער, דער פאַסטויד פון דער עדה, האָט אַפילו
נישט געזעהן. געכאַפט אַ שמש'ס אַ טאָכטער, וואָס האָט גע-
זינדיגט מיט אַן אונטער-שמש. און וואו? אויפ'ן סאַמע בית-
עולם. געוואָלד, ווי אידען זענען שוין פאַרזונקען! געוואָלד!
ער האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין האַרטער פאַטער-שטוהל
און שטרענג באַפוילען:

— קנה, געה שוין און ברענג איהם. די מינוט זאָל ער
קימען צום בית-דין!

אַבער דאָס איז געווען איבעריג. נאָך פאַר'ן רב'ס באַ-
פעהל, האָט שוין אַביש קצב אַליין מיט זיינע קצבים גענומען
זיך צו דער זאָך. ווי אַ פּייל אויס'ן בויגען האָט ער געיאָגט
צום בית-המדרש. נאָך איהם זענען נאָכגעלאָפּען זיינע יונגען.

— אַ קאַלב איז דאָס — האָט ער געשריגען איבער דער
נאַס — אַ ביק, ווי יעדן בין אַ איד געבוירען...

ער איז געזעסען אין בית-המדרש, יאָשע קאַלב.

אין דער גאַנצער שטאָט איז בלויז ער איינער געווען וואָס האָט נאָך נישט געוואוסט פון קנה'ס מויד, וואָס אַביש האָט געכאַפט. ער האָט עפעס געזעהן ווי מענשען לויפען, רע-דען, לאַכען, בייזערען זיך, אַבער ער האָט נישט געפרעגט, נישט געמישט זיך. ווי שטענדיג, איז ער זיך געגאַנגען אַ זיי-טיגער, אַן אָפגעזונדערטער, קיין זאָך נישט געוואוסט, אַ חוץ זיין אַרבעט אין בית-המדרש, די שמות, וואָס ער טראָגט אויפ'ן בוידעם, דאָס תהילים-זאַגען, דאָס רופען אין שוהל' יעדען פאַר-טאָג און דאָס גוטע-אַרט, וואוהיין ער געהט יעדע נאַכט שלאָפען און זאַגען חצות. ווייטער האָט ער נישט געוואוסט, נישט גע-פרעגט זיך, נישט גערעדט. ער האָט איבערהויפט מיט קיין מען-שען נישט גערעדט. ער האָט בלויז געענטפערט, ווען מען האָט איהם עפעס געפרעגט, געענטפערט קורץ, מעהרסטענס איין וואָרט בלויז — יאָ אָדער ניין.

אויך איצט, ווען די גאַנצע שטאָט האָט גערודערט, איז ער זיך געזעסען אין בית-המדרש. נאָכדעם ווי ער האָט אָנגע-טראָגען אַ סך וואָסער, גלייך געלייגט אַלע ספרים און ווי ער האָט נאָר געפונען אַן אַרויסגעריסען בלעטעל פון אַ ספר, עס גלייך אַרויפגעטראָגען אויפ'ן בוידעם, האָט ער זיך גלייך גע-זעצט ביי דער שוועל און געזאַגט תהילים. אין בית-המדרש איז געווען שטיל, אַלע זענען אַרויס צוליב'ן טומעל, און ער האָט געקענט זיצען רוהיג. קיינער האָט איהם נישט געשיקט קיין גאַנג, קיינער האָט איהם נישט געטשעפעט, קיינער האָט נישט חוזק געמאַכט פון איהם. צום טויזענטסטען מאָהל האָט ער גע-זאָגט תהילים פון אויסענוועניג, אַ קאַפיטעל נאָך אַ קאַפיטעל. ער האָט געזאַגט וואָרט ביי וואָרט, מיט גרויס פונה. פלוצלינג האָבען זיך די שווערע אייזען-באַשלאָגענע טירען האַסטיג גע-עפענט, און איידער ער האָט זיך באַוויזען אומצוקוקען, יאָשע, האָבען איהם שוין געהאַלטען הענט, פעסטע שטאַרקע הענט, ווי צוואַנגען.

— אָט איז ער דאָך, דאָס קאַלֶב! — האָבען קוֹלֹת גע-
רופען און געלֶאכט — נעמט איהם!

ער האָט אויסגעשטעלט אַ פּאָר גרויסע שוואַרצע פּאָר-
וואונדערטע אויגען. ער האָט נישט אויסגערעדט. אין מיטען
תהילים פֿלעגט ער נישט אויסרעדען. ער האָט בלויז געגלֶאכט
מיט די אויגען זיינע, וואָס זענען געווען איצט דאָפּעלט גרע-
סער. ער האָט געמיינט, אַז דאָס איז לִיצנֹת, אַז דאָס מאַכט
מען פון איהם חוֹק, ווי עס טוען עס שטענדיג די בחורים אין
בית-המדרש. נישט איין מאָל האָבען זיי איהם געכאַפט, די
בחורים, אַוועקגעלייגט אויפֿן טיש און איהם געמאַכט אַ משכּנתא,
אַפּגעשמיסען. זיי פֿלעגען איהם פּייניגען. אָבער אַזוי פעסט
גענומען האָבען זיי איהם קיינמאָל נישט. ער האָט דערפּיהלֶט
עפעס פרעמדע הענט, דערזעהן פרעמדע פּנימ/ער, אומבאַקאַנטע,
צעהיצטע, און ער האָט גענומען בעטען מיט שטום-לִישון.

— נו-אָ — האָט ער געזאָגט — נו...

זיי האָבען איהם נישט אָפּגעלֶאזען. פּאַרקעהרט, אַ יונג האָט
אַרפּגענומען אַ זעלנערישען רימען פון די הויזען און געבונדען
איהם די אַרונטערגעדרעהטע הענט. ער האָט דערפּיהלֶט אַ שרעק
און אָנגעהויבען זיך צו שיעען.

— נו — האָט ער געשריגן — מפּסיק...

געמיינט האָט ער, אַז דאָס וועט פּוועל'ען. אָבער דאָס
האָט בלויז אַ ווילדען געלֶעכטער אַרויסגערופען.

— הערט נאָר די תּם'עוואַטע ריידעל'עך! — האָבען די
יונגען געלֶאכט — ער טאָר דאָך נישט אויסרעדען, דער צדיק...
מיט צביה'ן האָסטו אויך נישט געטאָרט אויסרעדען?...

— דאָס איז נישט קיין קאַלֶב — האָט זיך אַביש געהאַלֶט
טען ביי זיינס — אַ ביק, ווי יעך בין אַ איד...

יאָשע האָט די אַלֶע רייד נישט פּאַרשטאַנען. נישט גע-
וואוסט, וואָס אַזוינס זיי געהערען זיך אָן מיט איהם. אָבער
דערפּיהלֶט האָט ער, אַז דאָ ווערט עפעס געפּעהרליך, אַז דאָס
איז מער קיין לִיצנֹת נישט. צופּיל האָס און שלֶעכטס האָט פון

די יונגענס אויגען אַרויסגעקוקט. ער האָט פאַרגעסען דעם תהלים
און גענומען שרייען:

— אידען ראַטעוועט!

אַבער דאָ האָט איהם אַביש קצב דערלאָנגט אַזאָ פויסט
אין פנים אַריין, אַז בלוט האָט איהם גענומען רינען פון דער
נאָז און פון דעם מויל צוזאַמען. די קרייזלעך פון זיין שוואַרץ
בערדעל זענען באַלד אין פאַרקלעבטע רויטע צעפלעך אַראָפגע-
האַנגען. איהם איז גלייך פינסטער געוואָרען אין די אויגען.
ער האָט פאַרלוירען דאָס לשון. פונקט אַזוי פלעגט אַביש באַ-
רוהיגען די בהמות אין שעכטהויז, וואָס האָבען זיך צופיל גע-
בריקעוועט פאַר דער שחיטה און איין פויסט זיינע אונטער
די צייהן האָט זיי באַרוהיגט.

— ביי די הענט און פיס — האָט אַביש באַפוילען —

נעמט איהם, דעם ביק!

פונקט ווי פריהער די מויד, אַזוי האָבען זיי איצט גענו-
מען יאָשען און איהם פאַרוואַרפען אויף די אַקסלען. מיט זיינע
אַראָפהענגענדיגע פיס און הענט, מיט'ן טריפענדיגען בלוט פון
מויל און נאָז, האָט ער אינגאַנצען דערמאָנט אין אַ געשאַכ-
טען קאַל, וואָס קצבים טראָגען אַרויס פון דעם שעכטהויז צו
דער יאַטקע. דאָס היטעל האָט זיך איהם אַראָפגעגליטשט. זיינע
געקרייזעלטע פעך-שוואַרצע האָר האָבען געלויכטען אונטער דער
פאַרגעהענדיגער זון.

— געפאַקט — האָט אַביש קצב גערופען מיט זיין פעס-

טען באַס איבער דעם גאַנצען וועג — געפאַקט צביה דעם
שמש'ס ביק... מען טראָגט איהם צום רב...

אידען, ווייבער און קינדער זענען נאָכגעלאָפען. מאַנס-
בילען האָבען געשפיגען, אינגלעך האָבען געוואַרפען שטיינדלעך
און ווייבער האָבען געביילט פויסטען.

— פאַרשטיינען איהם, דעם פושע-ישראל, פאַר אונזערע
קינדער. אויסרייסען איהם!

פון הינטען איז נאָכגעלאָפען אַן אַרעם תלמוד-תורה-אינגל
אין אַ פאַר גרויסע טאַטעשע שטיוועל און נאָכגעטראָגען יאַשעס
אויסגעבילאָטיגט סאַמעטען היטעל.

גיינצעהנט קאפיטעל

שעה'ען לאנג האט דער ביאלאגורער בית-דין גע'משפט יאשע קאלב און גארנישט נישט געקאנט פון איהם ארויס-קריגען.

דאס בית-דין איז געווען פון דריי אויבען-אן איז געזע-סען דער רב. פון זיין רעכטער זייט איז געזעסען ר' שכנא דער דיין, א איד א פעסן, וואס תמיד איז ביי איהם די רוי-טע נאָז זיינע פארקאטערט און ער הערט נישט אויף שניצען זי אין א גרויסער רויטער קעשענע-פאטשיילע. פון רב'ס לינקער זייט איז געזעסען ר' טעוועל בורר, א איד א וואלד-הענדלער, וואס קאָן פסק'ענען שאלות, נאָר ער וויל נישט. אויף ביידע לאַנגע בענק זענען געזעסען אויסגעזעצט די קהל-לייט און די נגידים. ביי די ווענט, ביים אוווען, האָבען זיך געשטופט די באַלמעלאַכעס און די אַרעמעלייט. פאַר דער טיר און פענסטער האָבען געקלעפט ווייבער, וואַסער-טרעגער און קינדער.

אָנגעהויבען האָט דער רב, ווי אלעמאָל, מיט גוטען, ווי נאָר מען האָט איהם אַריינגעבראַכט, יאָשע קאַלב, צום רב אין שטוב, איז דער רב געוואָרען בלאַס.

— פע, בלוט גאָר? — האָט ער געשריגען — נישט מעשה-איד, כ'קאָן נישט קוקען, פע.

ער האָט אָנגענומען דעם צוביליטיגטען יאָשע פאַר'ן אַר-בעל, אַרויסגעפיהרט איהם צום פעדערהויז, וואו ס'שטעהט דאָס פאַס וואַסער, און אַליין איהם אויפגעגאַסען וואַסער פון דעם קופערנעם שעפער אויף זייערע זענט.

— וועה איז מיר נישט — האָט ער געקרקצט און אַוועק-
גערעהט דעם קאַפּ אין אַ זייט.

דער ריח פון מענשען-בלויט האָט איהם צו חלשות גע-
שלאָגען. ער האָט עס נישט געקאָנט זעהן.

אַז יאָשע האָט זיך אויסגעווישט מיט דער פּאַלע פון דער
קאַפּאַטע דאָס פנים, האָט איהם ר' מאיר'ל אַפילו געהייסען
זיך זעצען אויף דער באַנק. יאָשע איז געבליבען שטעהן.

— יאָשע — האָט ער געזאָגט — אין שטאָט איז אויפגע-
דעקט געוואָרען אַ זינד. קנה שמש'ס טאַכטער, אַ בתולה, האָט
לאַ-עלינו, מזנה געווען. זי איז מעוברת מיט אַ ממזר. איהר
פאָטער, ר' קנה, זאָגט פאַר'ן בית-דין, אַז דו, יאָשע, ביסט
דער שולדיגער, אַז דו האָסט זי אָנגערעדט צו שלעכטס, אַז דו
האָסט געזינדיגט. פרעג איך דיך, צי זענען אמת זיינע רייד?
יאָשע האָט געשוויגען.

— יאָשע — האָט ר' מאיר'ל געזאָגט — שטעהסט פאַר'ן
בית-דין. דאַרפסט ענטפערען, ווען מען פרעגט דיך. איך פרעג
דיך, צי זענען אמת די רייד פון ר' קנה'ן, אָדער ביסטו ריין
פון דער זינד?

— איך ווייס נישט — האָט יאָשע געענטפערט.
— וואָס הייסט, דו ווייסט נישט? — האָט דער רב אי-
בערגעפרעגט אַ פאַרוואונדערטער — דו דאַרפסט דאָך וויסען
דעם אמת!

— איך ווייס נישט דעם אמת — האָט יאָשע שטיל גע-
זאָגט.

ר' מאיר'ל דער רב האָט פאַרוקט זיין אויסגעקראַכען
ספּאַדיקעל ביז אַ האַלבען קאַפּ.

— יאָשע — האָט ער געזאָגט — אַ שווערען חטא וואָרפט
אויף דיר ר' קנה שמש. אויב דו פיהלסט זיך ריין פון זינד,
דאַרפסטו אויסווייזען, אָפטון פון זיך דעם שלעכטען שם. אַז
דו וועסט שווייגען, וועסטו דיר קאַליע מאַכען. די הייליגע
תורה זאָגט, אַז שווייגען הייסט זיך מודה זיין. ווייסטו דערפון?
— יאָ.

— אויב צוויי, וואָס זאָגסטו אויף די רייך פון ר' קנה
שמש?

גאַרנישט.

ר' מאיר'ל דעם רב איז גלייך געוואָרען הייס. ער האָט
דעם יאָשען וועניג געקאָנט, בלויז געזעהן איהם אַמאָל אין בית-
המדרש, ווי ער זיצט אויף דער שוועל און זאָגט תהילים. ער
האָט איהם דעריבער איצט לאַנג באַטרעכט. יאָשע האָט אויף
איהם צוריקגעקוקט, נישט אַראָפּגעלאָזט פון איהם די קויל-
שוואַרצע אויגען זיינע, און דער רב האָט זיך דערפיהלט עפעס
נישט היימלעך פון דעם יאָשע קאַל'ב'ס פנים. עפעס איז ער
איהם נישט גלאַטיק געווען דער דאָזיגער שטאָט-נאָר. ער האָט
זיך אַפילו דערשראָקען פאַר איהם און פאַר זיינע ענטפערס.

— ווער ביסטו? — האָט ער איהם פּלוצלינג אַ פּרעג
געטון.

— איך ווייס נישט — האָט יאָשע געענטפערט.
אַלע פאַרזאָמעלטע האָבען אַרויסגעלאַכט. ר' מאיר'לעך
איז נאָך הייסער געוואָרען.

— נישט צו פאַרשטעהן — האָט ער געזאָגט צו זיך אַליין
און פאַרשוויגען געוואָרען.

— זעהנדיג, אַז ביי דעם רב געהט עס נישט, האָט ר'
טעוועל וואַלדהענדלער גענומען פיהרען די זאך, פיהרען באַלע-
באַטיש, מעשה-סוחר.

— דרך-ארץ, אידען, שאַ! — האָט ער געקלאַפט אין טיש
און גענומען יאָשען אויפ'ן פּאָהער.

— זאָג נאָר, יאָשע, פון וואָנען קומסטו?

— פון דער וועלט — האָט יאָשע געענטפערט.

— צו וואָס ביסטו געקומען צו אונו אין שטאָט?

— איך ווייס נישט.

— וואָס ווילסטו דאָ ביי אונו?

— גאַרנישט.

— ווער ביסטו? ביסטו אַ יתום, אָדער האָסטו עלטערען?

ביסטו אַ בחור אָדער אַן אַלמן, לאַ-עלינו? אַ גרוש, אָדער
 אפשר האָסטו גאָר ערגעץ אַ ווייב?
 - כ'בין אַ שטיין - האָט יאָשע געזאָגט.
 דער עולם האָט זיך נאָך שטאַרקער פּאַנאָדערנעלאַכט.
 ר' טעוועל האָט אַפילו נישט געפרוּאווט אָפהאַלטען.
 - אַ קאַלב - האָט ער געזאָגט אויפ'ן קול - נישטאָ
 מיט וועמען צו טענה'ען.
 ר' שכנא דער דיין האָט אויסגעשנייצט די נאָז זיי-
 נע הויך, אויפ'ן קול, אויסגערייניגט זי מיט אַ פּייף, מיט אַ
 געבייזער, וואָס זאָגט קיין גוטס נישט אָן, און גלייך דערויף
 גענומען זיך צום פאַרהער שטרענג, מיט רוגז.
 - זאָג נאָר, דו יאָשע! - האָט ער אַ געשריי געטון -
 צי קאַנסטו לייקענען פאַר'ן בית-דין, אַז דו האָסט גענעכטיגט
 ביי קנה שמש אין שטוב?
 - ניין - האָט יאָשע שטיל געזאָגט.
 - קענסטו לייקענען פאַר'ן בית-דין, אַז דו האָסט געקענט
 זיין טאַכטער, וואָס מען רופט זי צביה?
 - ניין.
 ביי ר' שכנא דיין איז די נאָז זיינע נאָך רויטער גע-
 וואָרען פון צופרידענקייט, וואָס ער פיהרט די זאָך אַרויף אויף
 אַ וועג. ער האָט זי אויסגערייניגט, די נאָז, און נאָך בייזער,
 נאָך שטרענגער גענומען פיהרען דעם משפט.
 - יאָשע - האָט ער געזאָגט - לערנען קענסטו נישט,
 אָבער עברייטייטש לייענען קאַנסטו דאָך. ווייסטו פון די ספרים,
 אַז אַ איד טאָר נישט אַליין בלייבען מיט אַ נקבה, אַפילו מיט
 אַ בתולה?
 - יאָ.
 - אויב דו ווייסט, פאַרוואָס ביסטו געבליבען? פאַרוואָס
 האָסטו זיך נישט געהיטן?
 - כ'ווייס נישט.
 אויב אַזוי, קאָן דיך קנה שמש חושד זיין איז זינד!
 - יאָ.

ר' שכנא דיין האָט זיך אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט פאַר-
זיין דאַרער באָרד.

— ביסטו דיך, הייסט עס, מודה, אָז די צביה איז פאַר-
גענגען אין טראַגען פון דיר?
— ניין.

— האָסט דאָך גאָר וואָס געזאָגט, אָז מען קאָן דיך חושד
זיין?

— יאָ.

— אויב דו זאָנסט אַליין, אָז מען קען דיך חושד זיין,
דאַרף מען טייטשען, אָז דו ביזט זיך מודה.
— כ'ווייס נישט.

ר' שכנא דיין איז אַריין אין אַזאַ צאָרן, אָז ער האָט
שיער נישט די רויטע גאָז זיינע מיט דער פאַטשיילע אָפּ-
געריסען.

— עוכר-ישראל! — האָט ער געשרינגען — זאָלסט ענט-
פערען גלייך, וואָרים כ'וועל דיך אויסרייסען!
ער האָט זיך אויפגעהויבען פון אָרט און ביידע האַריגע
הענט פון די ברייטע אַרבעל אַרויסגערוקט. ער האָט געוואָלט
פאַטשען. דער רב האָט איהם באַצייטענס אָנגעכאַפּט פאַר דער
האַנט.

— נישט מיט כעס, דיין. הלילה!

און ר' שכנא האָט זיך צוריקגעזעצט אויף זיין אָרט און
גענומען אויספרעגען אויף אַן אַנדער שטייגער.

— זאָג גאָר, דו יאָשע — האָט ער באַמיהט זיך רעדען
רוחגי — ווי אַלט ביסטו?
— איך ווייס נישט.

— געדענקסט נישט, מיינסטו, גו מילא, אָבער קיין איג-
געלע ביסטו נישט. ביסט שוין אַ איד מיט אַ באָרד. פאַרוואָס
האָסטו נישט קיין ווייב?
— כ'ווייס נישט.

— אפשר ביסטו אַ בעל-מום, נישט פאַר קיין איד גע-
ראַכט, אַ קאַליקע?

— ניין.

— ביסטו, הייסט עס, א מענש מיט אלע טבע'ס? מיט מענשליכע געברויכען?

— יא.

— פארוואָס האָסטו דיר קיין ווייב נישט גענומען, ווי אלע אידען? פארוואָס האָסטו נישט געזאָגט קהל, אָז מען זאָל פאַר דיר אויסזוכען אַן אַרעמע יתומה?

— כווייס נישט.

— וואָס איז, ביסט שטאַרקער פון יצר-הרע?

— ניין.

— ביסט זיך, הייסט עס, מודה, אָז די צביה איז מעוברת

פון דיר?

— ניין.

ר' שכנא האָט זיך אָנגעכאַפט ביי ביידע צעפּלֶאָסענע פּיאות. — יצח וועל דעם יונג אויסרייסען — האָט ער געמאַכט קולות — שייגאַץ!

ר' מאיר'ל האָט איהם אָפּגעהאַלטען, נאָר ר' שכנא האָט נישט געהערט.

— יאָשע! — האָט ער געשריגען — ס'בית-דין ווייסט, אָז קנה'ס טאַכטער האָט נישט געהאַט מיט קיינעם קיין עסקים, קיין מחזקות. זיי זיך מודה, אָז נישט וועט מען דיך רודפ'ען. יאָשע האָט געשוויגען.

— יאָשע! — האָט איהם דער דיין געוואָרענט — אָז וועסט זיך מודה זיין, וועט דיר דאָס בית-דין בלוזי אַרויסגעבען אַ תשובה און מען וועט דיך, בלי-נדר, חתונה מאַכען מיט קנה'ס טאַכטער. קהל וועט דיר אַפּילו צונויפנעמען אַ ביסעל געלט, פּדי זאָסט קענען האַנדלען און געבען אַ ווייב פרויט. וועסט תשובה טון, וועט מען דיר מוחל זיין, און וועסט נאָך, איבער הונדערט און צוואנציג יאָהר, איבערנעמען דאָס שמשות אין שטאָט, אפשר וועסטו ווערען קברן. אויב דו וועסט בלייבען איינגעשפּאַרט, וועט מען דיך בינדען און אין שוהל-הויף פאַר אַלעמען אין די אויגען שלאָגען דיך מלקות.

יאָשע האָט געשוויגען.

ר' שכנא האָט געסטראַשעט מיט זיין האָריגען פינגער, מיט'ן לאַנגען דינעם פינגער זיינעם, מיט וועלכען ער פרוואוט אויס ביי די שטאַטישע שוחטים די הלפים און דערפאַר האָט ער אַ ריזיגען נאָגעל.

— מיין נישט, ארצי-מחוצף, אַז מען וועט זיך שפילען מיט דיר! מען וועט דיך איבערגעבען צו די גוים, זיי וועלען דיך בינדען אין קייטען און דיך אַוועקשיקען קיין סיביר. אַ פושע-ישראל איז אַ מצוה איבערצוגעבען צו די גוים. יאָשע האָט געשוויגען.

ר' שכנא דיין האָט געפרוואוט דאָס לעצטע:

— יאָשע, מען וועט דיך אַוועקשיקען פאַר אַ זעלנער! אָבער אויך דערויף האָט יאָשע נישט געענטפערט. האָט זיך ר' שכנא דיין אַוועקגעזעצט אַ פאַרמאַטערטער אויף זיין שטוהל.

— אידען — האָט ער געזאָגט — ר' האָט מיך פאַרמאַ-טערט — לאָזט מיך קומען צו זיך אַביסעלע. אַביש קצב האָט אַזש שווער גענומען סאָפען. ווי אַ הונט, וואָס מען האַלט איהם איין אין זיין רציחה, אַזוי האָט ער געכאַרכלט מיט'ן האַלד.

— רבי'שי! — האָט ער געבעטען — גיט איהם מיר אין די הענט אַריין און יעדן וועל שוין פון איהם אַרויסקלאַפּען ווערטער.

דער עולם האָט מיטגעהאַלטען מיט אַביש'ן. מען האָט געוואָלט בלוט, בלוט פון שולדיגען, וואָס האָט אויף דער שטאַט געבראַכט אַן אומגליק.

— אויסרייסען איהם! — האָבען מאַנסבילשע קולות גע-וואַלדעוועט.

— פאַר אונזערע עופה'לעך! — האָבען קוויטשיגע ווייבער צוגעהאַלפּען פון יענער זייט טיר.

אָבער דער רב האָט נישט געלאָזט.

— קנה — האָט ער געזאָגט צום שמש — פיהר צו די

טאכטער דיינע צום טיש, אפשר וועט זי זאגען דעם בעל-דבר
אין די אויגען אריין.

ער האָט אַליין נישט שטאַרק געגלויבט, ר' מאיר'ל, אַז
ער וועט פון דער האַלב-שטומער מויד עפעס אַרויסקריגען. גע-
נוג האָט ער זיך אָנגעמאַטערט מיט איהר פריהער, ווען מען
האַט זי געבראַכט צו איהם. אויך דער עולם אין שטוב האָט
נישט ערוואַרט עפעס צו הערען.

— ס'איז דאָ מיט וועמען צו רעדען! — האָט מען שטיל
צו זיך גערעדט.

אַבער געשעהן איז גאָר עפעס אַנדערש. דער עולם האָט
קנאה'ס טאכטער נישט דערקענט. פּונקט ווי זי האָט פריהער אויף
קיין שום זאָך נישט געוואָלט ענטפערען און געקוקט בלויז מיט
שטאַרע אויגען, אַזוי האָט זי איצט אַדל געטון, וואָס נאָר איהר
פאָטער קנה האָט איהר געזאָגט. איין קוק זיינער בלויז איז
פאַר איהר געווען גענוג.

— קום, צביה — האָט ער געזאָגט צו איהר רוהיג, נאָר
פעסט — דער רב רופט דיך.

צביה האָט אָנגענומען דעם פאָטער איהרען ביי אַן עק
אַרבעט און צוגעגאַנגען צום טיש.

— דעק דיר צו דעם קאַפּ — האָט זי דער פאָטער גע-
לערענט — מען טאָר נישט אַזוי שטעהן פאַר אַ רב.

זי האָט אַרויפגערוקט די שאַל איבער'ן קאַפּ.

— דער רב וויל דיך פרעגען, צביה — האָט זי דער
שמש געלערענט — פאַר אַ רב דאָרף מען נישט מורא האָבען.
דער רב, זאָל לעבען, וויל דיר נישט קיין שלעכטס טון. זאָלסט
איהם ענטפערען, הערסט, צביה?

— גוט... ענטפערען... — האָט זי נאָכגעזאָגט און גע-
שאַקלט מיט'ן קאַפּ.

צומערשט האָט דער רב גענומען אויספרעגען זי, ווי מ'פרעגט
אויס אַ קינד.

— זאָג נאָר — האָט ער גערעדט צו איהר, ווייזענדיג
מיט אַ פינגער אויף יאָשען — דעם איד קענסטו?

- הי, הי - האָט זי געלעבט - יא...
 - ווי הייסט ער ?
 - יאָשע קאלב - האָט די מויד אַ פּרעהיליכע געזאָגט,
 ווי עס וואָלט מיט איהר גאַרנישט פאַרגעקומען פריהער.
 - מען טאָר נישט אַזוי רופען אַ איד - האָט דער רב
 איהר פאַרריכט - יאָשע הייסט ער.
 - הי, הי, יאָשע - האָט זי נאָכגעזאָגט.
 דעם רבי'ס פנים האָט אויפגעלויכטען.
 - זי רעדט דאָך גאָר עפעס ווי אַ מענש - האָט ער אַ
 זאָג געטון צו ביידע דיינים.
 ער איז אַריבער צו שווערערע זאַכען.
 - זאָג נאָר - האָט ער זיך געקווענקעלט, נישט וויסענ-
 דיג ווי אַזוי זי צו רופען. ביים נאָמען האָט ער קיין נקבה
 נישט אָנגערופען. - פלעגט ער מיט דיר בלייבען אַמאָל אַליין,
 דער בחור יאָשע ?
 די מויד האָט גענומען כיקען, נאָר דער פאָטער האָט אויף
 איהר אַ בייזען בליק געטון.
 - צביה, לאַך נישט ! - האָט ער איהר באַפוילען -
 צביה, דער רב פּרעגט דיך, צי יאָשע איז אַמאָל געבליבען מיט
 דיר אַליין. ער איז דאָך געבליבען, ווען איך פלעג אַוועקגען
 אין מיטען דער נאַכט צו אַ מת.
 - יאָ, געבליבען - האָט די מויד נאָכגעזאָגט.
 - האָט ער מיט דיר ליצנות געטריבען ? - האָט ר'
 מאיר'ל געוואָלט וויסען.
 די מויד האָט נישט פאַרשטאַנען. זי האָט זיך מיט אַן
 עק שאַל פאַרשטופט דאָס מויל, זי זאָל נישט לאַכען. דער רב
 האָט געזוכט אַן אַנדער וואָרט, ווי אַזוי אַרויסצוברענגען זיין
 געדאַנק.
 - איך מיין - האָט ער געזאָגט - צי האָט ער קלות-
 ראש געטון ? האָט ער דיך גענומען ביי דער האַנט ? האָט ער
 מיט דיר גוטע רייד גערעדט ? צוגעזאָגט דיר חתונה האָבען ?
 די מויד האָט גענומען הירושען. פונקט ווי דעמאָלט, אין

אָנהויב ווייט צר, אויפ'ן אויווען, האָט זי גענומען שפּאַרען צו
איהם. מיט די צעוירענע ברוסטען, וואָס זענען איצט דאָפּעלט
גרעסער געוואָרען, האָט זי איהם צוגעשפּאַרט און געכיקעט.
— היל, היל, הי — דו... יאָשע... חתן... צביה'ס... היל,
היל, הי...

איבער דער שטוב איז דורך אַ ברומעניש, ווי אין אַ
ביהשטאָק, ווען מען געהט אַרויסנעמען האָניג.
— וועה, וועה — האָט מען געקרעכט — הערטס,
הערטס...

ביי אַלעמען איז געווען קלאָר, אפילו ביי דעם רב ר' ^{מאיר'ל}.

ער האָט נאָך געוואָלט הערען דעם עיקר, אַלץ, כאָטש
עס איז שוין געווען ביי איהם זיכער.

— קנה'ס טאַכטער — האָט ער זי גענומען פּלוצלינג רוי-
פען אויפ'ן פּאַטערס נאָמען, ווי אַ בכבוד'ע אידענע — איז
צווישען אייך פּאַרגעקומען דער שטייגער פון מאַן און ווייב?
זאָג פאַר'ן בית-דין.

די מויד האָט נישט פאַרשטאַנען.

ר' מאיר'ל האָט גענומען אַ פאַרשטענדליכער וואָרט.

— האָט ער זיך מיט דיר באַהאַפטען? — האָט ער גע-
פרעגט.

די מויד האָט נישט פאַרשטאַנען.

ר' מאיר'ל האָט זיך אין גרויס פאַרלעגענהייט עטליכע
מאָל אויסגעטון און צוריק אָנגעטון דאָס אויסגעקראַכענע ספּאַ-
דיקעל זיינס. ער האָט געזוכט אַ וואָרט, וואָס די מויד זאָל
פאַרשטעהן. ער איז רויט געוואָרען. ער האָט אַ פייערעל אין
די אַלטע ביינער דערפיהלט, און פון גרויס צומישונג איז ער
מיט די סאַמע פשוט'סטע ווערטער, ווי אין דער תורה, אַרויס.
— איז ער געלעגען מיט דיר? — האָט ער אַ פרעג
געטון.

פון דער מויד'ס מויל איז די פאַרשטופטע שפּאַ צוזאַמען
מיט אַ ווילד געלעכטער אַרויס.

- הי, הי, הי - האָט זי געהירושעט אויפ'ן גאַנצען קויל.
 נאָר קנה שמש האָט אַ קלאָפּ געטון אין טיש.
 - צביה! - האָט ער גערופען מיט אַ קול, וואָס זאָגט
 קיין גוטס נישט אָן.
 און די מויד איז געבליבען שטיל, ווי מען וואָלט איהר
 געלעכטער מיט אַ האַק איבערגעהאַקט.
 - הי, געשלאָפען - האָט זי גערעדט - יאָשע קאַלב
 יעך געשלאָפען... הי, הי, אויפ'ן פיעקעליק...
 אַ געדיכט ברומעריי האָט פאַרטויבט די שטוב. וויפיל ר'
 שכנא דיין האָט נישט געקלאָפּט אין טיש, האָט עס נישט גע-
 האָלפען. אַביש קצב האָט זיך ווידער געלאָזט הערען מיט
 זיין רוף:
 - אַ קאַלב איז דאָס? אַ ביק, ווי יעך בין אַ איד גע-
 בורען...
 ווידער האָט דער עולם געוואָלט שלאָגען און ווידער האָט
 ר' מאיר'ל דער רב נישט געלאָזט.
 - אידען - האָט ער גערופען - געהט אייך געזונטער-
 הייט אַהיים! ס'בית-דין וועט, מיט'ן אויבערשטענס היילף, שוין
 אַלץ טון און געבען דער שטאַט צו וויסען.
 אידען האָט זיך נישט געגלויסט אַוועקצוגעהן. איבערהויפט
 האָט זיך איינגעשטאַרט אַביש.
 - רבי! - האָט ער געצאָפעלט - יעך וועל זיך פאַר-
 רוקען אין אַ ווינקעלע, הינטער'ן אויווען זיצען, מען וועט מיך
 אפילו נישט זעהן...
 נאָר דער רב האָט איהם נישט געלאָזט בלייבען. אפילו
 קנה שמש האָט ער געהייסען אַהיימגעהן, צוזאַמען מיט דער
 טאַכטער זיינער. און אַלע זענען אַרויס אומצופרידענע פון רב'ס
 שטוב.
 ווי נאָר דער עולם איז אַוועק, איז ר' מאיר'ל אַרויף
 אויפ'ן לייטער צו די ספרים מיט אַזאַ גיכקייט, נישט ווי ער
 וואָלט געווען אַ זקן, נאָר אַ יונג אינגעל. איינס און צוויי האָט
 ער אַרויסגעצויגען אַ פאַק ריזיקע פאַרשטויבטע ספרים, לעדער-

געבוירענע און צעריסענע, און צוזאמען מיט ביידע דיינים אַ
גאַנצע נאַכט גע'פּשט'עלט זיך און געהאַרעוועט.
נישט לייכט איז אָנגעקומען ר' מאיר'לען מיט זיינע העל-
פער ביי די גרויסע ספרים.

אַז יאָשע קאַלב איז דער שולדיגער איז אפילו געווען
קלאָר פאַר ר' מאיר'לען, און פאַר ביידע דיינים אודאי. אָבער
קיין עדות, וואָס זאָלען האָבען געזען, איז פאַרט נישט געווען,
און לויט'ן דין, דאַרף מען האָבען עדות, וואָס זאָלען זיין דער-
ביי. פון דער אַנדערער זייט אָבער האָט די יתומה געזאָגט אַלץ
קלאָר פאַר'ן בית-דין. אמת, מען קען זיך אויף דער מויד נישט
אינגאַנצען פאַרלאָזען, וואָרום זי איז דאָך אַ נוגע און אַ נוגע
טאָר מען נישט גלויבען. אָבער די מויד איז אַ תם. מען דאַרף
אָננעמען, אַז זי זאָגט דעם ריינעם אמת. וואָלט ער כאַטש אַפ-
געלייקענט! אָבער ער אַליין לייקענט גאַרנישט. ער רעדט האַל-
בע ווערטער, ענטפערט נישט מעשה-מענטש.

וואָלט מען געהאַט צו טון מיט אַ שאלה וועגען אַ ווייב
פון אַ מאַן, אַן אשת-איש, וואָלט געווען דער מינדעסטער קלעהר
וועגען אַזעלכער, וואָס זי קאָן האָבען ערגעץ אַ מאַן, וואָלט
געווען אַ שווערע שאלה. אָבער דאָ האָט מען צו טון מיט אַ
מויד. אמת, אַז וועגען יאָשען איז מען נישט אינגאַנצען זיכער.
מען ווייסט נישט ווער ער איז און וואָס ער איז. אָבער מען
האַלט איהם אין שטאַט פאַר אַ בחור. דאַרף מען אָננעמען, אַז
ער איז אַ בחור. און אפילו ווען מען זאָל זאָגען, אַז יאָשע
איז נישט קיין בחור, איז אויך נישט קיין גרויס אוימגליק, וואָ-
רום לויט דער תורה מעג אַ איד נעמען עטלעכע ווייבער. נישט
נעמען צוויי ווייבער איז בלוז אַ מנהג, אַ חרם פון רבינו
גרשום. אין ארץ-ישראל נעמען אפילו אידען צדיקים צו צוויי
ווייבער. דערצו געהט עס נאָך אין אַ אידישער טאַכטער, אַ
יתומה, וואָס מען דאַרף זי ראַטעווען פון שאַנד.
דאָס אַלץ האָט ער זעהר קלאָר און לאַנג אויסגעטייטשט
ביידע דיינים. דערצו האָט ער זיך דערמאָהנט, ר' מאיר'ל, אַז
אין אַ צייט פון אַן אונטערגאַנג איז אַ סגולה חתונה צו מאַכען

אויפ'ן גוטען-אָרט אָן אַרעמע חתן-בלוה, טאַקע די סאַמע
 אַרעמסטע, פאַרשטויסענסטע. מען זוכט אויס דערצו וואו, נעבעך,
 אַ נאַר, אַ צוירעהטען, אַ קאַליקע, וואו נאָר אַ פאַרזעסענע
 מויד, אַ זינדיגע אפילו, וואָס האָט שוין נישט קיין אויסזיכט
 צו געהן צו דער חופּה. אין דעם זכות, ווייסט ר' מאיר'ל,
 ווערט דער צאָרן אין הימעל אָפּגעטון. אין וויפיל שטעט
 איז שוין אַזוי געווען! ר' מאיר'ל, דער בעל-בטחון, האָט גלייך
 דערזעהן אין דעם אַ צייכען פון אויבען, אַ הימעל-זאך, אָן
 השגחה-פרטיות, און ער האָט פאַרמאַכט, אָן אויסגעטייערטער,
 די גרויסע שווערע ספרים און געזאַנט צו די דיינים:

— מיט'א, וואָס קאָן דאָ זיין, מען וועט זיי חתונה מאַכען
 ביידע, און טאַקע באַלד, און טאַקע אויפ'ן בית-עולם. אין דעם
 זכות וועט זיך איינשטילען דער צאָרן. מען זעהט דאָך, אַז
 ס'איז אַ הימעל-זאך.

ר' שכנא דין האָט געשנייצט די פאַרקאַטערטע נאָז אין
 דער רויטער פאַטשיילע און איינגעגאַנגען.

— זיי האָבען דאָס פייער צעבלאָזען — האָט ער גע-
 זאָגט — זאָלען זיי עס פאַרלעשען.

ר' טעוועל וואַלדהענדלער האָט געצויגען די מידע הענט
 נאָך אַ נאַכט נישט שלאָפען און געשמייכעלט זיך אין זיין
 סוחר'יש בערדעל אַריין.

— ס'איז טאַקע אַ גלייך פאַר אויך — האָט ער געזאָגט —

זי אַ בהמה, ער אַ קאַלב. וואָס קאָן נאָך זיין גלייכער?...

דורך די ניריגע פענסטער פון דער בית-דין-שטוב האָט
 אַ גרינגליכער מאָרגען-שיין גענומען אַריינקוקען און די מידע
 פנים'ער מיט אַ טויטער בלאַסקייט אַרומגענומען. דער רב האָט
 געקוקט דורך די פאַרלאָפענע שייבלעך און געקנייטשט דעם
 געפאַלדעוועטען שטערען זיינעם. ער האָט געוואַלט אונטערשיי-
 דען אין דעם מאָרגענשיין פון בלוזי ביו גרין, ווי דער דין איז,
 כדי צו וויסען, צי מען קען שוין לייצענען קריאת-שמע פון דער
 פריה. אָבער ער איז אויף קאַלירען קיין גרויסער מבין נישט
 געווען.

— ווי מיינט איהר, אידען — האָט ער זיך מיישב גע-
ווען מיט ביידע דיינים — מען מעג שוין לייענען קריאת-
שמע, הע?

און אין פּעדערהויו איז געלעגען יאָשע קאַלֶב אויף דער
ערד נעבען פּאַס וואַסער און געשלאָפּען. פון מידקייט איז ער
דאָ געבליבען ליגען און אַווי האַרט אַנטשלאָפּען געוואָרען, אַז
ער האָט זיך אפּילו נישט אויפגעכאַפּט צו דער שעה, ווען ער
איז געוועהנט יעדען טאָג צו קלאָפּען אין די לאַדען אין שוהל
אַריין.

די ערשטע מאָרגען-שטראַהלען האָבען באַלויכטען זיין
בלאָס אונשוילדיג פנים מיט אַ פּאַנטאַסטיש בלויער שיין.

צוואנציגסט קאפיטעל

מיט גרויס ברען, מיט אַ סך בטחון און מיט פאַרשוועג-
דערישער רייכקייט, האָט ביאַלאָגורע געפראָוועט אויפ'ן שטאָטי-
שען גוטען-אַרט די חתונה פון צביה, קנה דעם שמש'ס טאָכ-
טער, מיט יאָשע קאַלב, דעם אוינטער-שמש פון גרויסען בית-
המדרש.

ווי נאָר דער רב האָט צומאָרגענס אויסגערופען אין שוהל
פון בעלעמער אַראָפּ דעם פסק פון בית-דין און געהייסען גריי-
טען אַ חתונה אויפ'ן בית-עולם, כדי אָפצוטון די מגפה פון
שטאָט, האָט די אידען און ווייבער אַ גרויסער בטחון אַרומגע-
גומען. מען האָט גלייך אין צביה'ן דער מויד און אין יאָשע'ן
דעם קאַלב דערזעהן די הילף פון דער געפלאָגטער שטאָט.
וואָס עס האָבען נישט אויפגעטון די דאָקטוירים און דאָס
איינרייסען, ר' ברון'על דער ווייבערישער רבי און דאָס מעס-
טען דעם בית-עולם, דאָס, האָט ביאַלאָגורע געגלויבט, וועט אויפ-
טון די חתונה פון צביה'ן מיט יאָשע קאַלב אויפ'ן גוטען-אַרט.
— אַ חכם דער רב! — האָט מען געלויבט ר' מאיר'לען
אומעטום, אויפ'ן מאַרק און אין שוהל, אין באַד און אויף די
פריזבעס — אַ צדיק אַ איד. נאָר פון הימעל האָט מען איהם
אַזא געדאַנק אַריינגעגעבען.

פוינקט ווי מען האָט פריהער געפיהלט אַ שנאה צו די
צוויי זינדיגע, צו דער האַלב-שטומער מויד און צום טאַמעוואַטען

יאָשע קאַלב, אזוי האָט מען איצט פּלוצלינג דערפיהלט צו זיי אַ רחמנות, אַ וואַרעמקייט, אַ ליבשאַפט אַפילו.

— יתומים, נעבעך, עלענדע! — האָבען ווייבער געזיפצט. מען האָט געזעהען אין זיי די הילף, די אויסלייזער, ד איינציגע רעטער. מען האָט זיך דעריבער געפאַרעט, געשמאַצט, געלאָפּען, געטון, אַבי צו מאַכען זייער חתונה אויפ'ן בית-עולם וואָס שענער, ברייטער, פּרעהליכער. מען האָט זיך שוין נישט געקענט דערוואַרטען אויפ'ן טאָג פון דער חופּה. מען האָט גע-נומען ציטערען וועגען חתן-כלה, עס זאָל, גאָט באַהיט, קיין שלעכטס זיי נישט געשעהן. מען האָט זיך נישט פאַרגונען קו-קען אויף זיי, ווי אויף אַן אוצר, אַן אבן-טוב.

איבערהויפט האָט מען געציטערט פאַר איהם, פאַר יאָ-שע קאַלב, ער זאָל נישט מיטאַמאָל ענטלויפּען און מאַכען קהל צו נאָר. ער האָט צופיל געשוויגען, יאָשע, קיין איין פּיצעל שמחה נישט אַרויסגעוויזען. אין בית-המדרש האָט מען איהם איצט שטאַרק מכבד געווען. מען האָט איהם מעהר נישט גע-טשעפּעט. אפילו אויסקעהרען האָט מען איהם נישט געלאָזט. טאַמער האָט זיך אַ בחור'על פאַרגלוסט פּרעגען יאָשע'ן:

— יאָשע, ס'איז גוט געווען אויפ'ן פּיעקעלעק?...?

האָט ער געכאַפּט אַ חלק פון אַלע אידען.

— שייגאַץ, לאָז איהם האָבען מנוחה! ער האַלט פאַר אַ

חתונה.

אויך האָבען אידען באַלעבאַטיים גענומען איהם בעטען צו זיך אַהיים אויף אַנבייסענס, וועטשערעס. נאָר ער האָט קיין שום פרייד נישט אַרויסגעוויזען, ווי די אידען האָבען עס גע-וואָלט. ער האָט נישט געוואָלט צו קיינעם געהן, מיט קיינעם קיין וואָרט נישט אויסגערעדט, און נאָר גאַנצע טעג געזעסען אויף דער שוועל און געזאָגט תהילים. גענעכטיקט האָט ער אין בית-המדרש אויף אַ באַנק.

— יאָשע — האָבען צו איהם אידען געזאָגט — גענוג

תשובה געטון. זיי פּרעהליך, האַלטסט פאַר אַ חתונה.

נאָר יאָשע האָט נישט געוואָלט זיין פּרעהליך. פאַרקעהרט,

ער איז געוואָרען נאָך אומעטיגער, מעהר מרה-שחורה'ניק, ווי תמיד. ער האָט נישט געוואָלט פאַרזיכען פון געקעכטס, וואָס ווייבער האָבען איהם געבראַכט אין בית-המדרש אַריין. בלויז נאָר אַ שטיקעל דאָר ברויט האָט ער געגעסען, פאַרטרונקען מיט וואַסער און לאַנג דערנאָך געבענטשט. ער האָט אויף קיינעם נישט געקוקט, בלויז פון מאָל צו מאָל איז ער צוגעגאַנגען צום פענסטער און אַ שאַרפען בליק געטון אין דרויסען, אַ בליק צו די אָפּענע פעלדער, וואָס ציהען זיך אַוועק פון דער שטאָט. און אידען האָבען איהם גענומען היטען, קיין רגע פון אויג נישט אָפּגעלאָזט. אַפילו צו אַ מענשליך געברויך האָט מען איהם באַ-גלייט.

— אַ סכנה פאַר אַ חתן אַליין צו געהן — האָט מען איהם געזאָגט.

די ווייבער אין שטאָט האָבען נישט גערוהט, איבערהויפט די נגידות'טעס און די גבאי'טעס.

פון דער לייווענט, וואָס זיי האָבען פריהער אויסגעמאַסט-טען דעם בית-עולם, האָבען זיי איצט פאַר חתן-פלה אַ סך העמ-דער, לייעכער, ציכען און ציכל'עך געמאַכט. אַלע באַלעבאַטישע מיידל'עך און ווייבל'עך זענען זיך צונויפגעקומען, גענעהט, גע-שניטען, גע'בריה'ט זיך. פלה מיידל'עך האָבען אַפילו אין צביה'ס העמדער רויטע שפיצעל'עך אויסגענעהט ביים האַלד.

— אַ מזל פון אַ מויד — האָבען אַרעמע ווייבער, מאַ-מעס פון פאַרזעטענע טעכטער, מקנא געווען.

אַביש קצב, וואָס האָט די גאַנצע צייט נאָר געוואָלט יאָ-שען די פעל אָפשינדען, האָט זיך איצט שטאַרק גע'קהל'ט. ער איז אַרומגעגאַנגען מיט אַ גרויסען זאַק איבער'ן מאַרק און צו-נויפגענומען אַליץ, וואָס עס האָט זיך נאָר געלאָזט. ביי נגידים האָט ער גענומען מלבושים פאַר'ן חתן, אַ קאַפּאַטע, אַ טלית-קטן, אַ היטעל, אַ יאַרמעלקע, פאַנטאַפעל. אַפילו אַ גאַרטעל האָט ער נישט פאַרגעסען צו נעמען.

— עפעס גוטס גיטט — האָט ער געמאַהנט — נישט קיין צערטענס, עס פאַסט נישט פאַר אַ חתן.

די חברה-קדישא איז אַרויס מיט אַ קויש איבער'ן מאַר;
און צונויפגענומען שפייז אין די קראַמען, מעהל און אייער,
ראָזשענקעס און שמאַלץ. ווייבער האָבען נישט געקאָרגט און
געגעבען מיט'ן גאַנצען האַרץ.

— הלואי, דער אויבערשטער זאָל שוין רחמנות האָבען!
האָבען זיי געגלאָצט מיט די אויגען און צוגעלייגט נאָך אַ צו-
גאָב צו דעם, וואָס זיי האָבען שוין פריהער געגעבען — ס'זאָל
נאָר זיין צו מצוה.

מוטערס פון געשטאַרבענע קינדער האָבען שוין באַציי-
טענס אַוועקגעגעבען זייערע קינדערס העמדעלעך און קליידעלעך
פאַר דער מצובר'ער פּלה צו דער קימפּעט.

— ס'וועט אינגליכען צונויף קומען, מ'שטיינסגעזאָגט!
האָבען די ווייבער געשנורעוועט פּיסקלעך און געזיפּצט — מען
זאָל שוין טאַקע נאָר דערמיט אָפקומען...

דאָס איז געווען אַ סגולה אָפּצוהיטען די איבעריגע קי-
דער, און מען האָט אַזוי פיל העמדעלעך, קליידעלעך און אָפּילו
ווינדעלעך און וויקעלעך אָנגעגעבען, אַז די גבאי'טעס האָבען
שוין נישט געוואָלט נעמען מעהר.

צו שפּרינצע דער לעקעך-בעקערין זענען זיך אָנגעקומען
די סאַמע בכבוד'סטע באַלעבאָסטעס פון שטאָט און אַליין גע-
באַקען לעקעך און קוילעטשען צו דער חתונה. זיי האָבען זיך
שטאַרק געפּאָרעט, די נגידית'טעס, אַלץ אַליין געטון, אָפּילו וואָ-
סער געשלעפּט, כדי וואָס מעהר מצוה צו טון, כדי וואָס זי-
כערער זיך צו פיהלען אין די דאָזיגע געפּעהרליכע טעג.

— נאָך אַן איי אַריינטון אין קוילעטש — האָבען זיי איי-
נע דער אַנדערער אונטערגעגעבען חשק — אין דעם זכות זאָל
מען שוין טאַקע געהאַלפּען ווערען.

אין טאָג פון דער חתונה, אין דינסטאָג, אַ מז'דיגען
טאָג, האָבען קרעמערינס פאַרשלאָסען זייערע געוועלבער. עס
איז געווען אַ סך אַרבעט צו טון. די גאַנצע שטאָדט האָט גע-
דאַרפט זיין אויף דער חתונה, קיינער האָט נישט געדאַרפט
מעהלען, אַלט און יונג, אַרים און רייך, אָפּילו קינדער. מען

האָט געדאַרפֿט פֿאַר אַלע אָנגרייטען. אין מען האָט געבאַקען, געקאַכט, געבראַטען, געפּרעגעלט. אַביש קצב האָט ביי די קצבים צונויפגענומען גאַנצע זייטלעך פֿלייש, היהנער, גענו. קהל האָט אַרויסגעשיקט די פּישערס, צו באַפען פּיש אין טייך. שמשון רופּא, וואָס איז אויך געווען אַ קלעזמער און געשפּילט אויף נגידישע חתונות, איז געוועסען ביי זיך מיט דער קאַפעליע און געגרייט חופּה-מאַרשען און פֿלע-באַזינגענישען. מלמדים האָבען פֿרייגעלאָזען די אינגלעך פֿון די חדרים.

— מול-טוב! — האָט מען זיך געוואונשען אויף טריט און שריט — אַ דערבאַרמונג זאָל שוין קומען אויף דער שטאַט, אין זכות פֿון דער אַרעמער חתן-פֿלע.

פֿלע-מיידלעך האָבען געבראַכט פֿון טייך קרוגען וואַסער, וואָס מאַכט ווייך די האָר, און זיך שטאַרק געצוואַגען די קעפּ אויף דער חתונה. נגידישע טעכטער האָבען אויסגעבאַרגט זייע-רע שבת-דיגע וואָלענע קליידער צו אַרעמע שניידערקעס און דינסטמיידלעך, פֿדי זיי זאָלען זיך נישט דאַרפען שעהמען מיט זייערע אָפּגעטראָגענע קליידער. אַליין האָבען די באַלעבאַטישע טעכטער אויסגעציהרט זיך אין זיידענס. נגידות'טעס האָבען גע-קוקט מיט אומרוהיגע אויגען אויף די אויסגעבאַרגטע קליידלעך, וואָס די פֿראַסטע מיידען ציהען אַרויף אויף זיך, געפּוצט זיי מיט ציטערדיגע הענט און געמאַכט פֿרומע פֿנים'ער.

— מיידעל, זאָלסט עס שוינען, דאָס קליידלעך — האָבען זיי אָנגעזאָגט די פֿאַררויטעלטע דינסטען צום וויפּילטען מאָל, פּוצענדיג יעדער פֿאַלבאַנע מיט גרויס צערטלעכקייט — אין דעם זכות, גאָט אין הימעל, זאָל מען שוין מעהר פֿון קיין צער נישט וויסען!

אין מיטען טאָג האָט קינד און קייט, מאַן און ווייב, יונג און אַלט, גענומען געהן צום גוטען-אַרט, צו דער פֿלע'ס שטוב.

חסדישע אידען האָבען געטראָגען אַטלעסענע קאַפּאַטעס, סאַמעטענע היטלען. באַלמעלאַכעס זענען געגאַנגען אין שבת'-דיגע טיכענע קאַפּאַטעס מיט אַ שפּאַלט פֿון הינטען און אין

טוכענע היטלען. נגידית'טעס האָבען זיך אויסגעפּוצט אין זייד און אין אַטלעס, אין אַלטע שפיצען נאָך פּון דעם אייגענעם חוּפּה-קלייד. יונגע ווייבלעך האָבען זיך אין היטען אָנגעטון, אַליט-מאָדישע היטען מיט פּויגלען און מיט צעשפּרייטע פּאַרביגע פּליגעל, וואָס זענען געזעסען אויפ'ן סאַמע שפּיץ פּון די הויך-פּאַרקעמטע און אָנקאַרבירטע שייטלעך, נאָר אַוועקצופּליהען. וויפיל נאָר גאָלדענע קייטען, בראַשקעס, אויערינגלעך, ציטערי-שפּילקעס און פינגערלעך עמיצער האָט פּאַרמאַנט, האָט מען אָנגעהאַנגען אויף זיך. יענטעלע די פּראָצענטניצע האָט אפילו עטליכע געפּאַלענע באַלעבאַסטעס אַרויסגעגעבען אויף דער חתונה זייער פּאַרזעצט ציהרונג. זי האָט מורא געהאַט פּאַר אַזאַ פּאַרכ-טיגען טאַג.

באַלעבאַטישע טעכטער האָבען אָנגעטון ווייסע זאָקען, לאַ-קירענע לעטשלעך און קאַלירטע שירמלעך אין די הענט מיט גרויס פּאַרזיכט געטראַגען, ווי זיי וואָלטען זיין געמאַכט פּון גלאַז. אַרעמע מיידלעך זענען געגאַנגען שטייף אין די געבאַרגטע קליידער, פּרעמד, גערויטעלע זיך איינע פּאַר דער אַנדערער, מען זאָל נישט דערקענען, אַז זייערע קליידער זענען געבאַרגט. די האָר זענען ביי אַלע געווען פּאַרפּלאַכטען אין נאַסע אויס-געצוואַנגענע שטייף-פּאַרפּלאַכטענע צעפּ, מיט פּאַרביגע קאַקאַרדעס פּאַרבוידען אין עק.

אַרום טהרה-שטיבעל, וואו קנה שמש האָט געוואוינט, האָט מען די ערד מיט געלען זאַמד אויסגעשאַטען. חדר-אינגלעך האָ-בען אויסגעשניטען פּון פּאַרביג פּאַפּיר לאַמטערענדלעך און זיי מיט ברענענדיגע ליכטלעך באַזעצט. פּון צווייג צו צווייג האָבען זיי פּאַפּירענע שלאַנגען און פיפּערנאָטערס אויסגעאַנגען.

מיידלעך האָבען קנה'ס שטיבעל מיט פּאַפּירענע רויטע בלומען אויסגעציהרט, אַ בענקעל מיט אַ פּליישען טישטעך איפּערגעדעקט, ווי אַ טראָהן, און צביה, די פּלה, אויבען-אָן אַוועקגעזעצט. זי האָט געקוואַלען, צביה, געפּרעהט זיך מיט'ן גייעם ווייסען קלייד, וואָס מען האָט איהר אָנגעטון. מיידלעך

הָבֵבֶען איהר דעם קאַפּ געדיכטע בלאַנדע האָר צעקעמט, צעפּ
 געפּלאַכטען, און זי האָט געהירושעט פּון נחת.
 — הי, — שעהן קלייד צביה — האָט זי געזאָגט און
 געגלעט די שעהנע זאַכען, וואָס מען האָט איהר אָנגעטון.
 שמשון רופּא האָט געאַרבעט מעשים, אין אַ דייטשישען
 סורדוט מיט בענדלעך אַרום די אַרבעל און די לאַצען, מיט אַ
 פּיר-עקיג זיידענער יאַרמעלקע אויפֿן שפיץ קאַפּ, מיט אַ פּריש
 צוגעשוירען בערדעל, אין וועלכען דער שרוינד אין דער מיט
 האָט געגלאַנצט מיט זיין וויסקייט, האָט ער געאַרבעט מעשים,
 ווי אויף די רייכסטע חתונות. ער האָט געשפּילט אויף אַ פּלייט,
 דיריגירט מיט דער קאַפעליע און געשיט מיט בדהנישע
 גראַמען.

נעמט, קלעזמאַרים, אין די הענטעלעך
 אייערע פּיינע אינסטרומענטעלעך,
 שפּילט-אויף אויף דער דינסטער סטרונע,
 אַזוי ווי ס'פּאַסט פּאַר דער טאַכטער פּון ר' קנת...

וויבער האָבען זיך געשטויסען, געשטופּט. דאָס שטיבעל
 איז געווען קליין און יעדער האָט געוואָלט אַריין אינעווייניג
 און אָנווינשען דער פּלה.
 — בזל-טוב — האָט צביה געוואונשען, געקושט זיך —
 בזל-טוב...

מיידלעך האָבען זיך זעהר גרויסאַרטיג, מיט אַ פּאַרהויבען
 קליין פינגערעל אין דער הויך, אָנגענומען פּאַר די טאַליעס און
 געזאַנגען טאַנצען.

— ר' שמשון, אַ שער שפּילט אויף, יעך גיב אַ צעהנערעל
 שפּיל-געלט!

— ר' שמשון, אַ פּאַלקע-מאַזורקע — האָבען נגידישע
 פּלה-מיידלעך קאָנקורירט — יעך גיב אַ צוואַנציגער שפּיל-געלט.
 שמשון רופּא האָט געבלאָזען. מיידלעך, ברוגזליכע, ווי
 עס פּאַסט צו זיין אויף אַ חתונה, שטייפע, קוק מיך אָן און
 ריהר מיך נישט אָן, מיט פּאַרצויגענע פּיסקלעך, מעשה-

פריצה'טעם, האָבען זיך געדרעהט אין ראָד. צביה די פֿלה האָט
געטאַנצט מיט אַלע. וויבער האָבען זי געוואָלט אָפּהאַלטען.
— פֿלה, ריה זיך אָפּ אַביסעלע, אַ פֿלה איז שוואַך.

נאָר צביה האָט נישט געהערט.

— ר' שמשון, נאָך נאָך! — האָט זי גערופּען און גע-
הירושעט — ס'איז גוטטוטט...

די מאַנסבילען זענען געזעסען אין דרויסען. קיין שטוב
איז נישט געווען, האָט מען אויסגעשטעלט פעסער אויפֿן בית-
עולם, די פעסער האָט מען באַדעקט מיט ברעטער, טישטעכער
אויף זיי אויסגעשפּרייט און לעקעך מיט בראַנפען אָנגעשטעלט.
— מזל-טוב, חתן! — האָבען אידען גערופּען און געשטעקט
הענט — מען זאָל שוין טאַקע געהאַלפען ווערען, נישט וויסען
מעהר פֿון צער!

פונקט ווי זי, צביה די פֿלה, איז געווען פרעהליך, אַזוי
איז ער, יאַשע, געזעסען אויבען-אָן אַ טרויעריגער, אַ שטיק
מרה-שחורה. ער האָט קיין איין איינציג וואָרט נישט אַרויסגע-
רעדט, קיינעם אַפֿילו אויף לחיים נישט געענטפּערט. זיינע אוי-
גען זענען געווען שטאַר, זיין מויל שטום. ער האָט געלאָזט טון
מיט זיך, וואָס נאָר די מענשען האָבען געוואָלט. ער האָט גע-
שוויגען, ווען מען האָט איהם געפיהרט אין מקוה און איהם
פון קאַפּ ביז די פיס אין נייעם אָנגעטון. ער האָט געשוויגען,
ווען מען האָט איהם גענומען אינטער דער האַנט און איהם
אָוועקגעפיהרט צום גוטען אָרט, און ער האָט אויך געשוויגען,
ווען מען האָט איהם אָוועקגעזעצט אויבען-אָן ביים געדעקטען
טיש, אַרומגערינגעלט מיט אַ סך מענשען.

אידען האָבען איהם געמונטערט, פרעהליך געמאַכט. זיי
האָבען אין זיין שוויגען אַ שלעכטען סימן געזעהן. זיי האָבען
געוואָלט, ער זאָל זיין פרעהליך, און איהם צוגעפאַטשט מיט די
הענט, געפֿליעסקעט:

— גו, אַ חתן איז געגליכען צו אַ מלך, לאָז נישט אַראָפּ
די נאָז.

שמשון רופא איז פֿון די פֿלים אַרויס. ער האָט געקאָנט

פרעה'ליך מאַכען דעם גרעסטען מרה-שחורה'ניק מיט זיינע גראַ-
 מען און ווערטלעך. ער האָט גערעדט, געשפּילט אַ פרעה'ליכס,
 ער האָט אַפּילו גענומען מאַכען קינצען, איבערגעקעהרט די קאַ-
 פּאַטע אויף דער ליינקער זייט, נאָר יאָשע האָט אַפּילו קיין איין
 ריהר מיט זיין פנים נישט געגעבען. אידען הויליאַקעס, וואָס
 זענען גרויסע בריות אויף פרעה'ליך מאַכען אויף חתונות, האָ-
 בען גענומען טאַנצען אַ קאַזאַקעל, פאַרבויען די פּאַלעס, גע-
 נומען די שפּיץ בערדלעך אין די מיילער און געמאַכט אַזעלכע
 קינצען, אַז אידען האָבען געקייכט פון געלעכטער. אַפּילו ר'
 מאיר'ל דער רב האָט געלאַכט. אויף יאָשע'ס בלאַס פנים האָט
 זיך קיין איין שטראַהל פון פרייד נישט געוויזען. ער איז גע-
 ווען פונקט אַזוי פאַרשטיינערט, ווי דעמאָלט, ווען מען האָט
 איהם געפּראַכט צום רב.

מען האָט שטאַרק געיאָגט אויף דער חתונה, מען איז גע-
 גאַנגען צו דער חופּה נאָך אַ שטיק פאַר נאַכט, פּדי נישט צו
 בלייבען אין אַווענט אויפ'ן בית-עולם.

ביים אוהל פון ר' ברוך'על דעם ווייבערישען רבי'ס זיי-
 דען, ביים זעלבען אוהל, וואו צביה האָט מיט פרעמדע יונגען
 אין די נעכט זיך אַרומגעשלעפט, האָט מען איצט אַ חופּה
 אַוועקגעשטעלט. מיט פרעה'ליכע מאַרשען, וואָס שמשון
 רופּא האָט פון די קאַזאַקישע מוזיקאַנטען געכאַפט, מיט אָנגע-
 צונדענע לייכטלעך און מיט פּלאַקערענדע הבדלות, האָט מען
 חתן-פּלה אונטער די הענט צו דער חופּה געפיהרט.

אויפ'ן וועג איז אַפּילו עפעס געשעהן.

אַ יונג ווייבעל, אַ מוטער פון אַ געשטאַרבען קינד, האָט
 אויפ'ן וועג צו דער חופּה דאָס קבר'ל פון איהר קינד דערזעהן
 און אַוועקגעפּאַלען אויפ'ן בערגעל ערד.

— חיים'על! — האָט זי געשריגען — וואו האָב איך דיך
 איבערגעלאָזט?

אַנדערע ווייבער האָבען גענומען מיטהאַלטען. אַבער ר'
 מאיר'ל דער רב האָט גלייך דעם טרויער צעשטערט.

— נשים, נישט וויינען! — האָט ער באַפוילען — אויף
אַ חתונה דאָרף מען זיך פרעהען.
שמשון רופא האָט אַזוי גענומען טראַסקען מאַרשען, אַז
מען האָט מעהר קיין געוויין נישט געהערט.
— לעבעדיג, אידען, לױסטױג! — האָט מען זיך אונטער-
געגעבען חשק.

עטליכע ווייבער האָבען גענומען אַ קוילעטש אין די הענט,
אַ גרויסען חופּה-קוילעטש, וואָס איז מיט לייש-גאַלד אין מיט
פייגעל און לייטערס פאַרפּוצט, אין אַוועק אַ טענצעל מיט גרויס
ברען, אַ טענצעל פון הינטערוויילעכטס, אַ צולאָזענס. זיי האָ-
בען געהויבען די חלה אין דער הויך, נישט געלאָזט די מאַנס-
בילען אַרויסכאַפען זי פון זייערע הענט און געוואָלדעוועט.
— האָפּ, האָפּ, חתן-פּלה, היפּ, היפּ!
קליינע מיידלעך האָבען זיך אָנגענומען אין אַ רעדעל און
געטאַנצט, צווינגענדיג מיט קוויטשיגע שטימעלעך אַ חתונה-לידעל:

שפיץ בוידעם אויף דר'ערד,
אַלע שטיבעלעך צוגעקעהרט,
אַלע בעטעלעך אויפגעבעט,
אַלע מיידעלעך צוגעגלעט...

צביה די פּלה האָט זיך אַזש געהויבען פון אָרט. קוים
מען האָט זי אָפּגעהאַלטען פון שפּרינגען. יאָשע דער חתן איז
געשטאַנען אונטער דער חופּה שטום און פאַרגליווערט. ער האָט
אַפילו דער פּלה דאָס רינגעל נישט אָנגעטון אויף דעם אויס-
געשטרעקטען פינגער.

— נו, חתן, זיי מקדש די פּלה — האָט איהם דער רב
געמונטערט.

ער האָט זיך נישט געריהרט. האָבען אידען גענומען זיין
האַנט און צו דער פּלה'ס פינגער צוגעטראָגען.
קיינער האָט אַפילו נישט געהערט, ער זאָל זאָגען דעם
הרי-את.

בלויז קנה שמש האָט געזאָגט, אַז ר'האַט געהערט.

ר' מאיר'ל דער רב האָט געקנייטשט דעם שטערן
און ענדליך איינגעגאַנגען.

— מי'א — האָט ער געזאָגט — מול-טוב!
פונקט אזוי שטאַר און אומבאַוועגליך איז ער געזעסען
נאָך דער חופּה ביי דער סעודה מיט דער פּלה. צביה האָט
געזשליאַקעט מיט גרויס געפּולדער די גילדענע יויך, געריבען
אויף ביידע באַקען און געטאַרעט יאָשען מיט'ן עלענבויען.
— הי, הי, גוטטט עסען... הי, הי, פאַרוואָס דו נישט עסט,
יאָשע? הי, הי, הי...

ער האָט אויך קיין איין וואָרט נישט געענטפּערט אויף
די לחיים'ס פון די אידען, וואָס האָבען איהם אַריינגעפיהרט
צו זייער טיש. אַפילו ר' מאיר'ל דעם רב האָט ער נישט אויס-
געשטעקט די האַנט.

— אַ קאַלב בלייבט אַ קאַלב... — האָבען אידען געזאָגט
מיט פאַרדראָס.

דרשה-געשאַנק איז געפאַלען אַ סך. נגידים האָבען גע-
שאַנקען דרייער-קערבלעך, באַלעבאַטישע אידען — קערבלעך,
געדריקטע אידען — האַלבע רובעל'ס, און אידען באַלמעלאַכעס
האַבען געגעבען צו גולדען. שמשון רופא האָט פון יעדער
מטביע געמאַכט דריי מאָל אַזויפיל.

— דער גביר ר' משה מעכעלעס שענקט אַ דרייער קער-
בלע מיט אַ געלען הינטערשלאַק...

אַ געלען הינטערשלאַק האָט געהאַט אַ פאַפירענער רובעל.
מען האָט געאיילט, געיאָגט. קיינער האָט נישט געוואָלט
בלייבען ביינאַכט אויפ'ן בית-עולם.

אָהיימגעגאַנגען איז מען גיך. מען האָט זיך געפיהלט זי-
כערער, ווען מען איז שוין געווען ווייט פונ'ם שטיינערנעם
פאַרקאַן. ערשט אין מאַרק האָבען אָנגעהויבען קומען זינדיגע
געדאַנקען אין קאָפּ וועגען חתן-פּלה. דאָס ערשטע מאָל איז דאָס
געווען, ווען מען האָט געפיהרט אַ טראָגעדיגע פּלה צו דער
חופּה. דאָס האָט געבראַכט צו שלעכטע געדאַנקען, צו געדאַנקען.

וואָס איז גלייכער, אָז מען האָט זיי נישט דאָרט, אויפ'ן גוטן אָרט.

ווען דער עולם איז אַוועק, האָט קנה שמש צונויפגענו-
מען דאָס עסענוואָרג פון טיש אין געלאָסען אַוועקגעטראַגען צו
זיך אין שטוב. פונקט אַזוי געלאָסען האָט ער אויסגעצעהלט דאָס
דרשה-געשאַנק, וואָס איז געפאלען, און ער האָט אַריינגעלייגט
דאָס געלט צו זיך אין דער בוים-קעשענע.

ער איז אַרויפגעקראַכען אויס'ן פיעקעליק, וואו די גאַנצע
צייט איז דאָרט געשלאָפען יאָשע, און ער האָט פאַרלאָשען די
לאַמפּ.

— קינדער — האָט ער געזאָגט — עטץ וועט שלאָפען אין
די בעטען.

צביה איז כמעט אין די קליידער אַריינגעפאלען אין בעט.
זי איז געווען מיד פון טאַנצען, פון טומעל, פון פרייד. עס
איז געווען פאַר איהר צו שווער דער גאַנצער טאָג, צו שווער
פאַר איהרע העכערע חרשים, אין וועלכע זי איז געווען. זי
האָט גלייך גענומען שנאָרען, ווי איהר טאַטע אויפ'ן פיע-
קעליק.

יאָשע האָט זיך צום בעט נישט צוגעריהרט.
אַ צייט איז ער געשטאַנען שטום אין דער שטוב. ער האָט גע-
הערט דאָס רוישען פון די בויער אין דרויסען, דאָס גראַבע
און דינע שנאָרען פון שטוב, דאָס גרילען פון דער גריל אונ-
טער דעם באַק-אויוען, און ער האָט אפילו קיין אַטעם הויך
נישט געגעבען, קיין ריהר מיט קיין אבר נישט. אָז דער זייגער
האָט זיך גענומען וואַרגען אין דער נאַכט און מיט זיינע שווערע
געוויכטער אַ סך קלונגען אויסגעקרעכצט, האָט ער שטיל אויס-
געזוכט אין ווינקעל-אויוען זיין פאַרלאָטעטען זאַק, אין וועלכען
עס איז געלעגען אַ שטיין צו האַלטען געוויכט און אַ פאַר
תפילין. ער האָט דערטאַפט דעם שטעקען. דערנאָך האָט ער
שטיל געעפענט די טיר און אַוועק אין דער פינסטערער נאַכט.

מיט'ן טאָג צוגלייך, אַז צביה האָט זיך אויפגעכאַפּט פון
שלאָף און דערזעהן די שטוב ליידיג, האָט זי גענומען הויך
שרייען. זי האָט גלייך דערפיהלט, אַז ער איז צוועק, און זי
האָט גענומען הויך וויינען, ברומען, ווי אַ בהמה אין איהר
צער.

קנה שמש איז אַראָפּ פון פיעקעליק, גענומען דעם לאַמ-
טערן אין האַנט, כאַטש עס האָט שוין געבלייט, דעם שטעקען
אין דער צווייטער האַנט און דאָס גאַנצע גוטע-אַרט דורכגע-
זוכט. אָבער ער האָט יאָשען נישט געפונען. ער איז אַרויס צו
דער שטאַט, צום בית-המדרש, אַלע געסלעך דורכגעגאַנגען. ער
איז נישט געווען. ער האָט אויפגעוועקט אַביש קצב. אַביש האָט
די קצבים פון די בעטען אַרויסגעשליפעט. מען האָט זיך גע-
לאָזט אויף וועגען, שטענען. מען האָט איהם נישט געפונען.
— נישטאָ יאָשע — האָט קנה געזאָגט צו זיין טאָכטער —
אַן עגונה דרך געלאָזט.

צביה האָט אָנגעטון אַ שייטעל אויף איהר אָפגעשוירענעם
האַרטען קאָפּ, אַ ברייט פאַרטוך אַרום איהר בויך, ווי אַלע
ווייבלעך. אין שטאַט האָט מען זי פון איצט אָן נישט גערופען
מעהר נאָכ'ן פאָטער, נאָר נאָכ'ן מאָן.
— צביה יאָשע קאַלפּס — האָט מען זי גערופען.

דריטע טייל

איינאונצוואנציגסט קאפיטעל

אין ניעשאָווער גרויסען הילצערנעם בית-המדרש, וואָס איז געבויט געוואָרען באַלד נאָך דער שרפה אויף דערווייל און ער שוין אזוי פאַרבליבען גאַנצע פופצעהן יאָהר, איז לעבעדיג. עס איז צוועלף טאָג אין חודש תמוז, ווען עס פאַלט אויס דער יאָהרצייט פון אַלטען ניעשאָווער, דעם רבי'ן ר' מלך'ס פאָטער. אַ סך חסידים זענען זיך אָנגעקומען. אויפ'ן גוי-טען אָרט, ביים אוהל פון צדיק, ברענען הונדערטער ליכט, אידען וואָרפען קוויטלעך אויף דער מצבה, טיווענדער קוויט-לעך. משמשים זיצען ביי טישען, שרייבען קוויטלעך און דינ-גען זיך:

— עך וועל קיין קרייצערס נישט נעמען, ווינציגער פון אַ קרוין איז גאָר נישטאָ וואָס צו רעדען.
ווייבער מיט פאַטשיילעס איבערגעדעקט איבער'ן קאָפּ שטעהען אין אַ זייט, האָבען נישט די העזה זיך צו דערנעהן-טערען צום צדיק'ס אוהל, וואו עס זענען פאַרזאַמעלט אזוי פיל מאַנסבילען. זיי בעטען פון ווייטענס, שטעהען, ווי אַן אַרימאָן ביי דער טיר. אָרעמע אינגלעך שטעהען מיט קויטלעך סחורה, מיט ליכטלעך, פאַפיר, און אַפילו מיט פלעצלעך און בראָנפען. אידען טרינקען לחיים אויפ'ן גוטען-אָרט.
דער רבי ר' מלך, אַ זקן אין די אַכציגער שוין, באַ-וואַקסען, גרין פון גרויקייט, מיט אַ באָרד און ברעמען ווי פון מאָך, ווערט געפיהרט צום גוטען-אָרט אונטער די הענט.

— אַ וואַרע מאַכטס, אַ וואַרע! — רופט ישראל אביגדור

דער גבאי.

די באַרד זיינע, ישראל אביגדור'ס, איז שוין איצט מעהר גרוי ווי רויט, אָבער ער איז נאָך ביי די פּוחות. ער שמעקט יעדען טאָג אַלץ שטאַרקערען טאַבעק, ער גיסט אַריין בראַנפּען אין טאַבעק אַריין, שיט אַריין צורייבענעם פעפּער, עס זאָל איהם נעמען. מעד טרינקט ער קוואַרטען-ווייז.

— דרך-ארץ! — רופט ער צו די אידען, וואָס שטופּען זיך אַרום אַלטען רבין — נישט אַלע מיטאַמאָל!

ער היט איצט שטאַרק אָפּ דעם רבין, אַ סך מעהר ווי פריהער. דער רבי איז שוואַך, ער דערקענט שוין אָפט מעהר נישט קיין חסידים, אַפילו שעהנע-אידען און גבירים. די זיהן זיינע, עלטערע אידען שוין, וואָס קאָנען זיך נישט דערוואַר-טען אויף דער רבי'סטווע, האָבען אויפגעהערט מורא האָבען פאַר'ן פּאָטער, ווי אין די פריהערדיגע יאָהרען. ביים לעבען זיינעם פיהרען זיי שוין פראַנק-און-פריי טישען, נעמען קוויט-לעך, פדינות, און כאַפּען אויס איינער ביים אַנדערען די חסידים. איבערהויפט יאָגען זיי זיך נאָך גבירים און רבנים.

ישראל אביגדור'ן ווייטיגט דאָס האַרץ. ער ווייסט, אַז אַ רבי'שער הויף איז, להבדיל, ווי אַ קייזערליכער הויף. דער פּוח ליגט אין דער דינאַסטיע. בלויז איינער דאַרף בלייבען. דאָס האַלט אויף די חסידים. ביי צעטיילען, פאַלט זיך עס אינ-גאַנצען פאַנאָדער. ער ווייסט אויך, ישראל אביגדור, אַז זיי האָבען איהם פיינט, דעם רבינ'ס קינדער, פונקט ווי ער האָט זיי פיינט. אויך האָבען זיי מורא פאַר איהם. ער קען זיי צופיל. און ער היט אָפּ געוואַלדיג דעם אַלטען רבין, דעם רבי ר' מלך. ווי אַן אויג אין קאָפּ היט ער איהם.

צום רבינ'ס הויף האַלטען אין איין אַנקומען נייע מענ-שען. מען גיט זיך שלום-עליכם, מען דאווענט, מען טרינקט לחיים.

מיטאַמאָל קומט אַריין אין בית-המדרש אַ פרעמדער מיט אַ זעקעל אויף די פלייצעס און מיט אַ שטעקען אין דער האַנט.

גלייך ווי ער טרעט איבער די שוועל, הויבען אָלע אידען אויף זייערע אויגען און קוקען אָן נייגעריג דעם אורח. ישיבה בחורים רייטען אָפּ די אויגען פון די גמרות און באַטראַכטען איהם.

דאָס איז אַ איד אַ הויכגעוואוקסיגער, אַ ביינערדיגער, מיט אַ קויל-שוואַרצער באַרד און פיאוח, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, מיט קליידער, וואָס זענען בלויו שטויב, ווי פון ווייטע וועגען. זיינע לענדען זענען אַרומגעפונדען מיט אַ שטריקעל. די שיך זיינע זענען שטאַרק צעריסען. אויך דער זאַק זיינער, וואָס ער טראָגט אויף די פלייצעס, איז אַלט, שטאַרק פאַרשטויבט און געלאָטעט. זיין שטעקען איז צו הויך, גראַב און מיט סענקעס. ער טוישט דעם שטעקען פון דער רעכטער האַנט אין דער ליני-קער און מיט דער באַפרייטער האַנט קושט ער די מוזה. דער-נאָך לאָזט ער אַראָפּ דעם זאַק פון די פלייצעס און וואַשט זיינע פאַרשטויבטע שוואַרצע הענט אונטער'ן קופערנעם האַנט-פאַס.

אידען געהען צו צו איהם און שטעקען איהם הענט.

— שלום-עליכם, אַ איד.

— עליכם-שלום.

— פון וואָנען קומט אַ איד?

— פון דער וועלט — ענטפערט דער פרעמדער.

אידען ווערט עפעס אונגליימליך. זיי פרעגען נאָך עפעס ביים פרעמדען, נאָר דער פרעמדער שווייגט, מיידט אויס צו רעדען. ער נעמט אַרויס פון זאַק טלית און תפילין און טוט אָן. דערביי דעקט ער צו דעם קאַפּ מיט'ן טלית אַנדערש פון אָלע אידען. דאָס רופט אַרויס וואונדער ביי אַלעמען. נאָך מעהר וואונדערט מען זיך, ווען ער טוט אָן צוויי פאַר תפילין מיט אַמאָל. ער דאווענט ביי דער טיר.

נאָכ'ן דאווענען ווילען איהם חסידים מכבד זיין מיט בראָנ-פען און האַנגי-לעקעך. ער שאַקעלט מיט'ן קאַפּ, אַ צייכען, אַז ער וויל נישט טרינקען.

— ס'איז היינט דעם אָלטען, זכרוננו לברכה'ס, יאָהרצייט—
זאָגען די אידען.
— איך ווייס — זאָגט ער.
ער נעמט אַרויס פון זיין זאַק עטלעכע שטיקלעך פאַר-
דאָרט ברויט און אַ שמאַטקעלע מיט זאָלץ. דערנאָך וואַשט ער
זיך די הענט צום עסען, זאָגט לאַנג און טינקט דאָס דאַרע
ברויט אין זאָלץ. וואָסער טרינקט ער צו פון דעם גרויסען
בלעכערנעם בית-המדרש שעפער. נאָכ'ן בענשען פאַרפאַקט ער
צוריק זיין זאַק און פרעגט ביים עולם:
— ישראל אביגדור איז נאָך אַלץ גבאי?
— אָודאי! — ענטפערען אידען — וואָס פאַר אַ שאלה?
— איך וויל איהם זעהן — זאָגט דער פרעמדער.
— ער וועט מסתמא באַלד אַריינקומען — זאָגט מען
איהם — ער איז ביים רבי'ן.
— זאָל מען איהם רופען! — באַפעהלט דער פרעמדער —
זאָגט איהם, אַז אַן אורח דאַרף איהם עפעס זאָגען.
דעם פרעמדענס באַפעהלערישער טאָן, די זיכערקייט זיינע,
פיהלט אָן מיט אַ באַהאַלטענעם פחד. עטלעכע אידען לאָזען
זיך גלייך געהן נאָך ישראל אביגדור'ן. ביז דער גבאי קומט,
באַטראַכט דער פרעמדער אַלץ אַרום זיך מיט זיינע גרויסע
שוואַרצע אויגען, ווי עס וואָלט זיין פאַר איהם ניי.
— דאָס איז אַלץ נאָך דער שריפה אויפגעבויט געוואָרען?
— פרעגט ער.
בחורים, וואָס געדענקען נישט די שרפה אין הויף, שמייכ-
לען. עלטערע אידען ענטפערען.
— יאָ, נאָך דער שרפה, נישט היינט געדאַכט.
ווען ישראל אביגדור קומט אַריין, געהט צו איהם צו
דער פרעמדער און גיט איהם אַ האַנט.
— שלום-עליכם, ישראל אביגדור.
ישראל אביגדור נעמט דורך דעם פרעמדען אָפגעריסענעם
איד מיט דורכדרינגליכע בליקען. ער איז אין פּעס, וואָס אַזאָ
שלעפער האָט איהם געשיקט רופען.

— ווער ביסטו? — פרעגט ער צאָרניג.
ער זאָגט איהם גלייך „דו“, כדי איהם אונטערצוהאַקען
די פליגעל.

— אַן אורח — ענטפערט דער פרעמדער.

— וואָס ווילסטו?

— איך וויל אַריינגעהן צום רבי'ן.

ישראל אביגדור ווערט רויט, ס'בלויט גיסט זיך איהם אָן הינטער
די האַריגע אויערען, ווי ביי אַלע עלטערע מענשען, וואָס טרינ-
קען אַ סך.

— ער וויל אַריינגעהן צום רבי'ן! — זאָגט ער גיפטיג
און באַטראַכט זיין הלוך מיט איין אויג — ט'שוין געזערט! אַ
יישר-כוח דיר אַ גרויסען... דער רבי זיצט דאָך נאָר און וואַרט
אויף איהם.

ישראל אביגדור קוקט אָן אַלעמען, ער וויל זעהן, וואָסער
פנים דער עולם האָט. אָבער דער פרעמדער פאַרשעהמט זיך
נישט.

— ישראל אביגדור — זאָגט ער באַפעהלעריש — געה
שוין אַריין און זאָג דעם רבי'ן, אַז איך וואַרט. כ'געה פון ווייט.
ישראל אביגדור'ן פאַלט אָפּ דאָס רויטקייט פון הינטער
די אויערען. ער ווערט בלאַס. דעם פרעמדענס באַפעהלערישע
רייד, זיין אויסטערליש אויסזעהן, זיין זאָגען — כ'געה פון ווייט,
איך וואַרט — דאָס אַלץ פיהלט איהם אָן מיט מורא. ער איז
טאַקע שוין לאַנג גבאי אין הויף, ער קאָן דעם רבי'ן דורך
אין דורך. נישט אַזוי לייכט קאָן מען איהם עפעס איינרעדען.
אָבער היינט איז דעם אַלטענס יאָהרצייט. דעם אַלטען האָט ער
נישט געקענט, ישראל אביגדור. מען דערצעהלט וועגען איהם
וואונדער, און ער גלויבט אין איהם. אין זיין קאָפּ, וואָס איז
אין דעם טאָג פון יאָהרצייט נישט גאַנץ נישטער פון די פיל
ל'חיים, וואָס ער האָט מיט די חסידים שוין געמאַכט, פאַלען
איין מאַדנע געדאַנקען. עפעס קומען אין געדאַנק מעשיות פון
אַלטע גוטע-אידען, מעשיות פון לאַמעד-וואָווניקעס, פון אליהו

הנביא, וואָס דרעהט זיך אַרום איבער דער וועלט, פון מתים.
ער ווערט גלייך אונטערטעניג און זאָגט:

— שוין געה עך. ווער, זאָל עך זאָגען דעם רבי'ן, וויל
רעדען מיט איהם?

— אַ איד — זאָגט דער פרעמדער — אָן אורח.

— קומט מיט מיר — בעט ישראל אביגדור.

ער זאָגט איהם שוין נישט מעהר „דו“. ער פיהרט איהם:

מיט דרך-ארץ צו דער טיר, וואָס פיהרט צום רבינ'ס שטוב.
פאַר דער טיר לאָזט ער דעם פרעמדען וואַרטען און ער געהט
אַריין אַריין צום רבי'ן. מיט מורא אין קול דערצעהלט ער דעם
רבי'ן וועגען פרעמדען.

ער גיט איבער יענעםס רייד:

— זאָג דעם רבי'ן, אַז איך וואַרט, כ'געה פון ווייט.

נאָך מעהר פון ישראל אביגדור'ען, דערשרעקט זיך דער

רבי ר' מלך.

— ר'איו אָן אָפגעריסענער, מיט אַ זאָק אויף די פליי.

צעס? — פרעגט ער איבער דעם גבאי — אָן אורח?

— יאָ, רבי.

— נו, מילא, פיהר איהם אַריין — באַפעהלט דער רבי

און טוט אָן דעם ספאָדיק אויפ'ן קאַפּ, דערפיהלענדיג אַ קעלטעל

אין הייסען טאָג.

ישראל אביגדור געהט אַרויס צום פרעמדען און פיהרט

איהם אַריין.

— אפשר — פרעגט ער — וועט איהר דאָ איבערלאָזען

דעם זאָק? קיינער וועט איהם נישט ריהרען.

— ניין! — זאָגט דער פרעמדער און לאָזט דעם זאָק

נישט אַרונטער פון די פלייצעס.

דאָס צעטשמעליעט שוין אינגאַנצען ישראל אביגדור'ען.

אַז דער פרעמדער קומט אַריין אין רבינ'ס שטוב, קוקט

ער זיך אַרום צומערשט אויף דער שטוב, דערנאָך אויף די אַל-

מערס מיט ספרים, דערנאָך אויפ'ן רבי'ן. דער רבי איז אַלט,

די הויט פון פנים איז ברוין, ווי קאַרע, און געקנייטשט, ווי קאַרע.

די ברעמען, באָרד און פּיאָות זענען גרוי פּוין גרינקייט.
דער פרעמדער נעמט איהם דורך, ווי ער וואָלט זיך וועלען
עפעס דערמאָנען.

— שלום-עליכם — זאָגט איהם דער רבי — קום צו נעהג-
טער, אורח, איך זעה נישט גוט.

דער פרעמדער געהט צו און דערלאָנגט אַ האַנט.

— ווער ביסטו? — פרעגט דער רבי.

— נחום — ענטפערט דער פרעמדער.

— ווער? — פרעגט דער רבי, אונטערשטעלענדיג אַ האַנט

צום אויער.

— נחום — חזר'ט דער פרעמדער איבער — אייער איידעם.

דער רבי ר' מלך גיט זיך אַ טרייסעל אויף זיין לעדער-
נער שטוהל. ישראל אביגדור לויפט צו צו איהם און האָלט

איהם צו. דער רבי קומט צו זיך.

כ'דערקען דיר נישט — זאָגט ער מיט שרעק.

— איך בין אַוועק איז געווען ז' אדר תרל"א און איצט

איז י"ב תמוז תרמ"ו, פופצעהן יאהר שוין.

— וואו ביסטו געווען? — פרעגט דער רבי מיט פּעס.

— אין דער וועלט.

— פאַרוואָס ביסטו ענטלאָפּען?

— כ'האָב אַזוי געדאַרפט.

— פאַרוואָס האָסטו געלאָזט מיין טאָכטער אָן עגונה?

— כ'האָב אַזוי געמוזט.

דעם רבי'ן ווערט קאַלט.

— ישראל אביגדור — זאָגט ער — גיב מיר דעם וואָ-

טענעם שלאָפּראַק.

ישראל אביגדור טוט דעם רבי'ן אויס דעם זיידענעם זי-
מער-שלאָפּראַק און טוט איהם אָן דעם וואַטענעם פּוין סאַמעט.

דער רבי הויבט זיך אויף שווער פּוין דער שטוהל, געהט צו

מיט מורא צום פרעמדען און קוקט זיך אין איהם איין מיט

זיינע אַלעמע אויגען, וואָס ליגען באַהאַלטען אונטער גרויסע מאָ-

כיגע ברעמען.

— ביסט געקומען לייצנות טרייבען? — פרעגט ער צאָרנדיג.
 — ניין! איך בין געקומען צו מיין ווייב סערעל.
 — וואָסערע סימנים קאָנסטו געבען, אַז דו ביסט נחום?
 — איידער איך בין אַוועק, מיט אַ קנאַפּ יאָהר פריהער,
 האָב איך מיט אייך צוזאַמען געלערענט ספר רזיאַל-המלאך.
 אויף זייטעל אַכצעהן האָט מען פאַרקנייטשט אַ בלעטעל. אפשר
 איז נאָך דאָ דער צייכען.
 — ישראל אביגדור, זוך אויס דעם רזיאַל-המלאך — זאָגט
 דער רבי ציטערנדיג.

ער קוקט דעם פרעמדען אָן פון קאָפּ ביז די פיס. ער
 טאַפט איהם אַפילו אַרום מיט די הענט, ווי עפעס אַ טויטע
 זאָך. ישראל אביגדור ברענגט אַ קליין ספר'על. דער רבי עפענט
 מיט טרייסלענדיגע הענט די בלעטלעך. פון אויפגענוג קאָן ער
 קיין בלעטעל נישט איבערמישען. ביים זייטעל אַכצעהן איז
 פאַרקנייטשט. דער רבי דערפיהלט זיך שוואַך. די שטוב דרעהט
 זיך מיט איהם. ישראל אביגדור פיהרט איהם צו צו דער שטוהל
 און העלפט איהם זיך אַוועקזעצען.

— קאָנסטו זאָגען סימנים מיין טאַכטער סערעל? —
 פרעגט ער — סימנים צווישען מאַן און ווייב?
 — יאָ — זאָגט דער פרעמדער.

— ישראל אביגדור — זאָגט דער רבי פלוצלינג מיט אַ
 שטאַרקער שטים — געה רוף סערלעך. זאָג איהר גאָרנישט.

סערעל קומט אַריין אַ דערשראָקענע, מיט ביידע הענט
 פאַרלייגט אויף די ברוסטען. זי טראָגט אַ גרוי טיכעל אויפן
 קאָפּ. זי איז דיק. דער פרעמדער לאָזט אַראָפּ דעם זאָק פון די
 אַקסלען און שטעלט אויף איהר אָן זיינע גרויסע שוואַרצע אוי-
 גען. זי לאָזט אַראָפּ די אויגען צו דער ערד.

— סערעל — זאָגט דער רבי — געה צו נעהנטער און
 קוק אָן דעם איד.

סערעל פאַלגט דעם רבי'נס באַפעהל.

— קאָנסט איהם?

סערעל דערפיהלט עפעס אַ שרעק. די פיס ווערען איהר
 גלייך שוואַך. זי האַלט זיך פונדעסטוועגען.
 - ניין - זאָגט זי - געבענדיג בלוז איין קוק אויף
 דעם פרעמדען אָפגעריסענעם מאַן.
 - און דו, אורח, דערקענסט זי? - פרעגט דער רבי.
 - יאָ - זאָגט דער פרעמדער זעהר רוהיג און זעהר פעסט -
 דאָס איז סערעל, מיין ווייב.
 סערעלע דערפיהלט אַ שכרות אין ביידע קניהען, ווי
 עפעס וואַלט דאָרט לויז געוואָרען, אויפגעבונדען זיך. זי וויל
 צוגעהן צו דער באַנק זיך זעצען, אָבער זי באַווייזט שוין נישט.
 זי פאַלט. ישראל אביגדור וויל לויפען רופען ווייבער. דער
 פרעמדער פאַרהאַלט איהם מיט דער האַנט. ער געהט צו צום
 זאָק, נעמט אַרויס אַ פלאַש וואַסער און מונטערט זי. זי עפענט
 די אויגען. דערנאָך הויפט ער זי אויף ביי אַ האַנט פון דער
 ערד און פיהרט זי צו דער באַנק. זי דערפיהלט אַ וואַ-
 רעמקייט אין דער פרעמדער מאַנסבילשער האַנט, אַ קראַפט, און
 זי זעצט זיך אַ געהאָרכזאַמע אַוועק.
 - ביסט שוין געזונט? - פרעגט זי דער רבי.
 - יאָ - זאָגט זי שוואַך.
 - סערעל - זאָגט דער רבי - דער אורח זאָגט, אַז ער
 איז דיין מאַן, נחום'טשע. קוק איהם גוט אָן און זאָג, צי דו
 דערקענסט איהם?
 סערעל קוקט אויף דעם פרעמדען, פאַרשטויבטען, באַ-
 וואַקסענעם מאַן, קוקט אויף זיין קויל-שוואַרצע באַרד, אויף זיין
 ברין שאַרף בלאַס פנים, אויף זיינע קנאַכניגע האַרטע גלידער,
 וואָס שלייכען זיך אַרויס דורך די צעריסענע קליידער, אויף די
 גרויסע שוואַרצע אויגען, און איהר האַרץ צאַפעלט, וויל אַרויס-
 שפּרינגען. אַ רויטקייט באַגיסט איהר פנים.
 - איך ווייס נישט - זאָגט זי.
 - שווער איהם צו דערקענען - זאָגט דער רבי - ווען
 ער איז אַוועק, איז ער אָהן אַ באַרד געווען, איצט איז ער
 מיט אַ גרויסער באַרד, דאַפעלט אַלט.

— יאָ — זאָגט סערעל מיט אַ זיפּץ — פּופּצעהן יאָהר שוין.

— אורח — זאָגט דער רבי צום פרעמדען — וואָסערע סימנים קאָנסטו זאָגען מיין טאָכטער, אַז דו ביסט איהר מאַן? — איך האָב געפּאַסט צוויי טאָג פּריהער, איידער איך בין אַוועק.

— יאָ — זאָגט סערעל און ווערט בלאַס. — אין טאָג, ווען איך בין אַוועק, האָב איך אפּילו אין אַווענד אויך נישט געוואָלט איבערבּייסען. — יאָ — זאָגט סערעל.

דער פרעמדער דרעהט זיך אויס צו סערעלען און רעדט צו איהר. ער זאָגט איהר „דו“.

— דו האָסט — זאָגט ער — געמיינט, אַז איך בין קראַנק, האָסט געוואָלט רופּען דעם דאָקטאָר צו מיר.

— יאָ — זאָגט זי — איך האָב געהייסען אייך זיך לייגען אין בעט.

זי זאָגט איהם „איהר“.

— איך האָב נישט געוואָלט — זאָגט ער — איך האָב געוואָלט געהן לערנען. איך בין אַוועק אויפּן גאַרן, צו מיין לערן-שטיבעל.

— און שוין מעהר נישט צוריקגעקומען — זאָגט זי מיט אַ זיפּץ.

דער רבי הויבט זיך ווידער אויף פּון זיין שטוהל. ער געהט צו צו סערעלען.

— געדענקסט דאָס אַלץ? — פרעגט ער.

— יאָ, איך געדענק — זאָגט זי — איך געדענק אַלץ, אפּילו וואָס מען האָט געקאָכט דעמאָלט אויף וועטשערע. קאַשע מיט מילך, עס איז, נישט היינט געדאַכט, געווען דאָס אומגליק דעמאָלט, מלכה'רע, עליה-השלו'ם, צו-קינד-געהן. האָט מען קיין פּלייש נישט געקאָכט.

— הים — ברומט דער רבי.

— פאַר נחום'טשען — זאָגט סערעלע — האָב איך

טרויפגעטראָגען אין שטיבעל אַ גלאָז מילך מיט אַן אייער-קיכעל. ער האָט נאָך נישט געהאַט איבערגעביסען. ער איז שוין מעהר נישט געווען. בלויז אַ ספר איז געלעגען אָפּען.

— אַ תהילים — זאָגט דער פרעמדער.

— יאָ — זאָגט סערעל — אַ תהילים.

זי פאַרטראַכט זיך אַ וויילע און זאָגט אַ טרויעריגע:

— די מילך איז געבליבען שטעהן.

זי זאָגט עס מיט אַזאַ טרויער, ווי עס וואָלט איהר נאָך איצט אַ שאַד געווען דאָס גלאָז מילך, וואָס איז געבליבען שטעהן.

— קוק איהם אָן נאַכאַמאָל — זאָגט דער רבי — סערעל,

זאָל עס נישט זיין גרינג אין דיינע אויגען. זאָג, דערקענסטו איהם?

סערעל געהט צו נאָהענט צו דעם פרעמדען מאָן, ווי דער פאַטער איהרער הייסט. זי קוקט גוט אָן זיין הויכע ביי-נערדיגע געשטאַלט, זיינע קויל-שוואַרצע אויגען און באַרד. וועג פיהלט זיך פון איהם, שטויב, פוח און וואַרעמקייט. אַ שוידער, אַ וואַרעמער ציטער, לויפט דורך אַלע איהרע גלידער.

— יאָ — זאָגט זי פעסט, גלויבענדיג אַליין, אַז זי דער-קענט איהם — יאָ, יאָ.

דער רבי הויבט אויף די מאַכיגע ברעמען זיינע.

— סערעל — זאָגט ער — אפשר האָסטו נאָך סימנים?

שעהם זיך נישט. אפשר האָסטו סימנים אויף זיין לייב?

סערעל לָאָזט אַראָפּ די אויגען, שווייגט.

— טאַכטער — זאָגט דער רבי — ביסט אַן עגונה. זאָג!

— יאָ — זאָגט זי — ער האָט אַ העפט אויף אַ זייט,

צוגענעהט נאָך אַן אָפּעראַציע, וואָס מען האָט איהם געמאַכט קינדווייז.

זי פאַרהאַקט זיך אַ וויילע, פאַרוויטעלט זיך און זאָגט:

— ער האָט אויך צוויי פעפערלעך אויף דער פלייצע,

איינס נעבען אַנדערען.

ישראל! אביגדור! — באַפעהלט דער רבי — געה מיטן

אורח אין מקוה און זיי איהם בודק, און דא, סערעל, זעץ דין
צו אויף דער באַנק.

ישראל אביגדור געהט מיט דעם פרעמדען אַרויף ווירן
אַ זייטיגער טיר צו דער מקוה.

סערעל געהט צו צום פרעמדענס זאַק און נעמט איהם
אין דער האַנט. זי נעמט דעם שטויביגען געלאָטעטען זאַק
זעהר צאָרט. יעדער האַריגקייט און גראָבקייט זיינע מאַכט אויפ-
קאַכען איהר בלוט. זי צערטעלט איהם. דער רבי גלאָצט מיט
די פאַרברעמטע אויגען אַרום זיך און שווייגט. ישראל אביגדור
קומט אינגליכען אָן מיט דעם פרעמדען.

— רבי — זאָגט ישראל אביגדור פייערליך — אַלץ איז
ווי סערעלע זאָגט. איך האָב איהם געזעהן פון קאָפּ ביז די
פיס, ר' נחום'ען.

דער רבי הויבט זיך אויף. זיין אַלט פאַרכמורעט פנים
שיינט. זיין גאַנצע גרינדליך-מאַכיצע האַריגקייט שאַקעלט זיך.
— מזל-טוב! — זאָגט ער.

און דערנאָך געהט ער צו צו דער טאַכטער זיינער און
זאָגט שטיל:

— זיי אַ פשר'ע אידישע טאַכטער. איך וועל שוין זאָגען
ישראל-אביגדור'ן, ווען מען זאָל הייצען די מקוה...

אַ פייערדיגע רויטקייט באַגיסט סערעלס פליישג פנים.
זי שעחמט זיך די אויגען אויפציהויבען.

דער רבי הייסט נאָך ישראל אביגדור'ען, ער זאָל פאַרן
גאַסט פאַשטעלען גייע בכבוד'ע מלבושים. סערעלע וויל זין
אַריינמישען, זאָגען, אַז אַלע נחום'טשעס מלבושים הענגען נאָך
אין שאַפע, הענגען פּונקט אַזוי, ווי ער האָט זיי איבערגעלאָזט,
אַז זי האָט זיי די גאַנצע צייט אָפּגעהיטען, מיט נאַפּטאָלין באַ-
שאַטען, מילכען זאָלען זיי נישט צעטרעסען, און אויב זיי
זאָלען נאָר נישט זיין קליין און ענג, קאָן מען זיי אָנטון.
אַבער זי שעחמט זיך אַ וואָרט אויסצורעדען. זי קאָן אפילו
נישט אויסרעדען די צוויי ווערטער, די איינציגע צוויי ווער-
טער, וואָס שטעהען איהר שוין גאַנצע פּופּצעוון יאָהר אין האַלדז:

פארוואָס, נחום'טשע?
מיט אויגען אַראָפּגעלאָזענע צו דער ערד זעהט זי בלויז
דעם פּרעמדענס צעריסענע פּאַרשטויבטע שיק. קוים וואָס מען
הערט, מורמעלט זי צום שוואַרצען מאַן:
— אפשר וועסטו געהן עטען?
דאָס ערשטע מאָל, וואָס זי זאָגט איהם איצט „דו“.

צוויי אונזוואנציגסט קאפיטעל

די בשורה, אָו דעם רבינ'ס איידעם נחום'טשע איז צו-
ריקגעקומען קיין ניעשאָווע, איז זיך צוגאַנגען איבער אַלע שטעט
און שטעטלעך פון ביידע זייטען גרעניץ. חסידים האָבען גע-
טרונקען לעקעך און בראַנפען און זיך אָפגעגעבען מזל-טוב.
אויף שבת האָבען אַלע בכבוד'ע ווייבער אין ניעשאָווע
אַנגעקויפט די בעסטע ראָזשינקעס און צימרינג, פעטע קוגלען
געמאַכט און געשיקט אין הויף צו סערעלע דעם רבינס.
— ליב אייך אייער גאַסט — האָבען געזאָגט די שליחים,
אָפדעקענדיג פאַרויכטיג די אויבערטעלערלעך פון די קוגלען.
נגידים האָבען אויך צוגעשיקט וויין.
סערעלע האָט די אינגעלעך און די מיידעלעך, די שליחים,
געטיילט ניס און מאַנדלען. די יושבים אין הויף האָבען געהאַט
אַ גוטען שבת פון די אַלע קוגלען, וואָס סערעלע דעם רבינ'ס
האַט זיי אַוועקגעגעבען. דאָס שמאַלץ פון די קוגלען איז זיי
איבער די בערד גערוינען.
אויך דעם רבינ'ס קינדער, אַלע טעכטער און זיהן, האָ-
בען זייער שוועסטער מתנות געשיקט, קוגעל, פלעשלעך וויין
און פרוכטען אין זילבערנע קוישעלעך. אָבער צופרידען זענען
זיי נישט געווען פון דעם נייעם מענש אין הויף, ניין.
אַ סודות'דיגער איז ער געקומען, דער פרעמדער, אַן
אונפאַרשטענדלעכער, פול מיט שווייגען אי וועגען זיין אַוועקגעהן,

אי וועגען זיין צוריקקומען. קיין איין איינציג וואָרט האָט ער נישט געוואָלט רעדען, נישט וועגען זיין לעבען, נישט וועגען דעם אָרט, וואו ער איז געוועזען, נישט וועגען דעם נייעם צוריקקעהרען צום הויף. ער האָט בלויז אויסגעשטרעקט די האַנט, ווען מען האָט איהם שלום געגעבען און געשוויגען. אַפילו סערעלען האָט ער קיין וואָרט נישט געזאָגט. בלויז ביים אַנקומען האָט ער דעם רבי'ן עטליכע ווערטער געזאָגט :

— איך האָב אַזוי געדאַרפט.

מעהר איז פון איהם קיין וואָרט נישט געווען אַרויסצו-קריגען. דאָס האָט דעם עולם מיט סודות'דיגקייט אַנגעפיהלט, מיט מורא אַפילו. חסידים האָבען דערזעהן אין דעם גרויסקייט, באַהאַלטענדיג, הימלישע זאַכען. דערצו האָט ער זיך נישט געוויזען, דער צוריקגעקומענער. ער האָט געדאַווענט אַליין ביי זיך אין שטוב, נישט געקומען אין בית-המדרש, אַפילו צום רבינ'ס טיש זיך נישט געוויזען. פון די הויף-מענשען האָט מען נאָר געוואוסט, אַז ער זיצט פּסדר ביי זיך אין שטיבעל און לערענט, אָדער ער געהט אום היין און צוריק איבער דער שטוב. פאַרטאָג זעהט מען איהם אַ מאָל דורכשאַרען זיך איבער דעם הויף צו דער מקוה, דורכשוועבען גיך, איילענדיג, מיט גרויסע אָפענע אויגען, וואָס קוקען נישט אויף קיין שום זאַך. אַ מאָל לאָזט ער זיך אויך אַרויס איינער אַליין צו די פעלדער אָדער גאָר צום גוטען-אָרט. פונקט ווי ער שאַרט זיך אַרויס אומגעריכט, פּלוצלינג, אַזוי קומט ער אויך צוריק אומגעריכט און פּלוצלינג. דאָס אַלץ האָט עפעס געשראַקען, אָבער אויך אַנגעפיהלט מיט באַוואונדערונג, פחד. און דעם רבינ'ס זיהן האָ-בען גענומען מורא האָבען פאַר דעם פרעמדען, ציטערן פאַר איהם.

דער רבי איז אַלט. מיט יעדען טאָג קריכט אויף איהם די עלטער מעהר אַרויף. ער זעהט אַלץ ערגער, הערט אַלץ וועניגער. אין הויף צווישען די קינדער זיינע איז נישטאָ קיין שלום. מען כאַפט זיך אויס חסידים איינער ביים אַנדערען, מען באַרעדט זיך, מען מאַכט זיך וואַכעדיג אין די אויגען פון די

חסידים. דעם רבינ'ס טעג זעהען אויס צו זיין געצעהלטע. זיי זענען אומרוהיג, דעם רבינ'ס קינדער, זיי האָבען מורא, די חסידים זאָלען נישט לאָזען זיצען אַלע מיט אַנאַנדער און אַרי-בער דערנאָך צו איהם, דעם פרעמדען, דעם סודות'דיגען. אויך ישראל אביגדור דער גבאי האָט דערויף געאַרבעט. ער האָט געוואָלט דערהאַלטען דאָס חסידות, ישראל אביגדור, דערהאַלטען עס אינגאַנצען, נישט צעברעקעלט. ער האָט געוואוסט, אַז יעדער וועט כאַפען פאַר זיך און פאַר נייע-שאַווע דעם הויף נישט טראַכטען. און דער צוריקגעקומענער איז איהם אונטערגעקומען צו דער ריכטיגער צייט. ער איז איצט פסדר אַרומגעגאַנגען, דער ישראל אביגדור, צווישען די חסידים, איבערהויפט צווישען די נגידים און שעהנע-אידען, ער האָט מכבד געווען יעדען מיט שאַרפען שמעק-טאַבעק, האָט געוויזען מיט אַ האַריגען פינגער צום ווינקעל הויף, וואו דער צוריקגע-קומענער זיצט פאַרשלאָסען, און געזאָגט מיט אַ זעהר שטיל סודות'דיג קול:

— אידען, עך זאָג אייך, ס'איז נישט גלאַטיג.
 — ניין, ישראל אביגדור — האָבען אַלטע אידען צוגע-שאַקעלט מיט מורא — גאַרנישט פשוט, ניין...
 אויך דער רבי ר' מלך אַליין איז געווען פול מיט פאַר-וואונדערונג, אונרוהיגקייט.

ער האָט מיט'ן צוריקגעקומענעם וועניג גערעדט. ער האָט בכלל וועניג גערעדט איצט, דער ניעשאַווער. ער איז געווען שוואַך און דאָס רעדען איז איהם אַנגעקומען שווער. דערצו האָט דער פרעמדער נישט געענטפערט. אַפילו ווען דער רבי האָט איהם דערצעהלט, ווי אַזוי דער פאָטער זיינער, דער ראַכ-מאַניווקער, און די מוטער זענען פון עגמת-נפש פון דער וועלט אַוועק, האָט ער געשוויגען. בלויז איין וואָרט האָט ער געזאָגט — כ'ווייס.

מעהר גאַרנישט. און דער אַלטער האָט מורא געהאַט, אַליין נישט געוואוסט וואָס צו טראַכטען. אַר האָט געלאָזט

רופען סערעלע'ן, כדי ביי איהר עפעס צו דערגעהן. אָבער אויך
זי האָט גאַרנישט געוואוסט.

— איז ער דיר אַ מאַן? — האָט דער רבי געפרעגט.
— ווי אַמאָל — האָט זי געזאָגט און אַראָפּגעלאָזט דעם
קאַפּ.

— רעדט ער מיט דיר? — האָט דער רבי געוואָלט וויסען.
— ניין — האָט זי געזאָגט — ער זיצט בלויז ביי די
ספרים, פאַרשליסט זיך. איך האָב מורא מיט איהם צו רעדען,
און ער שווייגט.

דער רבי האָט מעהר נישט געפרעגט.
— נו, געה — האָט ער זי אַרויסגעשיקט פון שטוב, ווי
שטענדיג — נו, געה, געה.
זיין פחד פאַר'ן צוריקגעקומענעם איז נאָך שטאַרקער
געוואָרען.

— נישט משיג צו זיין איהם — האָט ער געזאָגט ישראל
אביגדור'ען.

ישראל אביגדור האָט דעם רבי'נס ווערטער גלייך פאַנגאַנ-
דערגעטראָגען. אידען האָבען הייליגקייט אין זיך דערפיהלט.
ווייבער האָבען אַפילו באַצייטענס גענומען באַלאַגערען דעם צו-
ריקגעקומענעם שטוב. זיי האָבען גלייך דערשמעקט אין איהם
אַ צדיק, אַ גרויסען בעל-מופת.

פון ניעשאַווער האָבען זיי וועניג נחת געהאַט, די וויי-
בער. וואָס עלטער ער איז געוואָרען, אַלץ מעהר האָט ער גע-
טריבען די ווייבער פון זיך. ער האָט אָפּגעזאָגט ישראל אביגדור'ען,
ער זאָל זיי אויף דער שוועל נישט לאָזען. ישראל אביגדור
האָט טאַקע זיי געטריבען, געיאָגט, אָבער נישט שטענדיג האָט
ער געקענט ביישטעהן דעם נסיון פון געלט. פאַר אַ רייניש
האָט ער פאַרגעסען שטעהן ביים רבי'נס טיר, און די ווייבער
האָבען זיך אַריינגעקראָגען. אָבער דער רבי האָט די וויינענ-
דיגע ווייבער אפילו נישט געוואָלט ענטפערען.

— נו, געה, געה! — האָט ער געטריבען פון זיך —
כ'האָב נישט קיין כוח.

טאָמער האָט זיך אַ אידענע גאָר שטאַרק צוגעטשעפּעט.
דורכאויס געוואָלט באַלד געהאַלפּען ווערען, האָט דער רבי ר'
מלך געשאַלטען.

— צו אַלדע שוואַרצע יאָהר געהטס — האָט ער געברומט—
וואָס האָט איהר זיך אָנגעטשעפּעט אין מיר? פּאָהרטס ערגעץ
אַנדערש, ס'פעהלען נישט קיין רבי'ס.

דעם רבי'נס זיהן האָבען אַפּילו די ווייבער מקרב געווען,
גענומען ביי זיי קוויטלעך, געלד, אָבער ווי גאָר דער פרעם-
דער איז געקומען, האָבען זיי גלייך גענומען שאַרען זיך צו
זיין אָפּגעשלאָסענער שטוב.

— הייליגער צדיק! — האָבען זיי געוויינט הינטער סע-
רעלע'ס פענסטער — לָאָזט אַריין אַן אומגליקליכע-ע מאַמע.

קינער האָט זיך פון דאָרט נישט אָפּגערופּען.

פון שטעט און שטעטלעך זענען אידען געקומען, אַבי צו
זעהן דעם רבי'נס איידעם. לומדים האָבען געוואָלט שמועסען
מיט איהם אין לערנען. יונגעלייטלעך, וואָס האָבען געהאַלטען
ביי אַוועקוואַרפּען ווייב און קינדער און אָפּגעבען זיך בלוז
מיט אידישקייט, האָבען שטאַרק חשק געהאַט זיך פרעגען ביים
רבי'נס איידעם וועגען אַ וועג. מקובלים האָבען דערשמעקט באַ-
האַלטענע זאָכען און געקומען צו פּאָהרען, פּדי צו דערגעהן
הימלישע זאָכען. גאָר דער צוריקגעקומענער האָט נישט צוגע-
לאָזט צו זיך. ער האָט זיך געהאַלטען פאַרמאַכט, פאַרשלאָסען
אויף זיבען שלעסער. דאָס האָט גאָך מעהר געצויגען צו אידם.
דערנעהנטערט.

דעם רבי'נס זיהן זענען אַרומגעגאַנגען בלייכע, דערשראָ-
קענע. זיי האָבען געוואוסט, אַז שוין נישט איינמאָל איז עס
שוין אַזוי געשעהן אין רבי'שע הויפען. נישט איינמאָל האָבען
חסידים מיט אַמאָל פאַרלאָזען אַלע יורשים פון אַ רבי'ן און
אַוועק צו אַ פרעמדען, אַפּילו צו אַ חסיד, נישט קיין רבי'נס
קינד. איבערהויפט טרעפט עס אין הויפען, וואו קינדער זענען
דאָ אַ סך און דער פּאָטער זיצט לאַנג, צו לאַנג, אויף דער
שטוהל. זיי האָבען געוואוסט, אַז אַ רבי'ן טאָר מען נישט צופּיל

זעהן, צופיל זיך צוגעוועהנען צו איהם. ער ווערט וואַכעדיג, ביליג. און זיי, דעם רבינ'ס קינדער, זעהט מען שוין צופיל, צו לאַנג זענען זיי אַלץ קינדער, קינדער מיט גרויע בערד. זיי האָבען אַפילו אויפגעהערט אַרומרייסען זיך צווישען זיך, גענומען לעבען בשלום, כדי צוואַמען זיך צו האַלטען געגען דעם פרעמד-דען, וואָס האָט זיך דאָ אַריינגעריסען.

זיי האָבען, אמת, מיט איהם נישט גערעדט, נישט גע-וואוסט, וואָס דער דאָזיגער משונה'דיגער מענש מיינט, וואָס אַזוינס ער וויל. ער האָט מיט זיי נישט געוואָלט רעדען. ער האָט נישט געוואָלט געהן צו זיי, ווען זיי האָבען איהם פאַר-בעטען צו זיך, נישט געוואָלט זיי זעהן, ווען זיי זענען געקו-מען צו איהם. אַ חוץ שלום-עליכם, וואָס ער האָט זיי צוריק-געענטפערט, האָט ער מיט זיי קיין איין איינציג וואָרט נישט אויסגערעדט, נעשוויגען ווי אַ שטומער. אָבער פאַרשטאַנען האָ-בען זיי, אַז ער וויל די רבי'שע שטוהל, אַז ער וויל געהן אויף זייער לעבען, אַז נישט נאָר ער וויל אַביסעל עולם אי-בערנעמען, נאָר דעם גאַנצען, נישט איבערלאָזען זיי, די אמת'ע יורשים, אַפילו קיין איין חסיד נישט. וואָרום אויב נישט, טאָ צו וואָס איז ער פלוצלינג צוריקגעקומען? און פאַרוואָס איז ער אַזוי שוויגענדיג? און פאַרוואָס פאַרשליסט ער זיך אַזוי?

זיי האָבען אויך פרוּבירט ווערען אַנדערש, מאַכען אויס-טערלישע אַוואַיעס, רעדען אומפאַרשטענדליכע רייד, געהן מיט משונה'דיגע גענג, אָבער קיינער האָט זיך דערמיט נישט אינ-טערעסירט, קיינער האָט וועגען דעם נישט גערעדט. מען האָט נאָר גערעדט וועגען דעם צוריקגעקומענעם.

— ער וועט נאָך נעמען פיהרען ביים טאַטענס לעבען — האָבען זיי געזאָגט איינער צום אַנדערען — דער עולם קלעפט שוין צו איהם מעהר ווי צום טאַטען.

וואָס איז דער וואונדער, אַז דער טאַטע דערקענט שוין פֿוים עמיצען, איז ער נישט מקרב...
איבערהויפט האָבען זיי מורא געהאַט פאַר די ימים-נוראים,

וואָס האָבען זיך דערנעהנטערט, פאַר די פּאַרכטיגע טעג, ווען אידען וואַרטען אויף הייליגקייט, אויף נסים.

באַלד פון אָנהויב אַלץ זענען שוין הונדערטער יונגעלייט אָנגעקומען קיין ניצשאַווע, כדי צו זיין איבער דעם גאַנצען חודש פון תשובה ביים רבי'ן. צו די ערשטע סליחות זענען אידען לומדים, שעהנע-אידען אָנגעקומען, און צו ראש-השנה אַליין זענען אָנגעפּאָהרען חסידים פון אַלע עקען. עס זענען געקומען פון גאַליצישע שטעטלעך אידען מיט זשופיצעס און פּיאַות, און עס זענען געקומען דייטשען אין צילינדערס פון וויען און פּראָג. עס זענען געקומען דיקע אידען פון אונגאַרן, וואָס קישען דעם רבי'ן אין דער האַנט און לערנען גמרא אויף אונגאַריש, און עס זענען געקומען אידען פון רוסיש-פּוילען, אידען מיט קליינע היטלעך און גרויע בערד, וואָס די גאַלי-ציאַנער האַלטען זיי פאַר ליטוואַקעס, אַפּיקורסים.

גאַנצע מחנות האָבען זיי זיך צונויפגענומען, די אידען פון יענער זייט גרעניץ, געשוואַרצט זיך ביינאַכט איבער דער עסטרייכישער גרעניץ, געשאַוירט זיך איבער פּעלדער און וועל-דער, איבער טייכלעך געקראַכען אין די קליידער, ס'לעבען זיך איינגעשטעלעט, אַפּי צו זיין ראש-השנה און יום-כיפור אין ניצ-שאַווע. פון רוסיאַנד זענען קורץ-געקליידעטע גבירים געקומען מיט אויסלענדישע פעסער און מיט דער צווייטער קלאַס. קיינ-מאָל זענען נאָך אַזויפיל חסידים נישט געקומען אויף די ימים-נוראים קיין ניצשאַווע. אַלע האָבען געוואָלט זעהן דעם רבי'נס איידעם, דעם צוריקגעקומענעם.

איבער דער גאַנצער וואַך פון סליחות האָט זיך דער פרעמדער נישט געוויזען. חסידים האָבען געוואַרט, ביי יעדער סקריפּ פון דער טיר האָט מען אויסגעדראהט די קעפּ, טאַמער קומט ער. אָבער ער האָט זיך נישט געוויזען.

— סליחות אפילו זאָגט ער פאַר זיך, אָהן מנין? — האָ-

בען אידען נישט פאַרשטאַנען.

— מסתמא ווייסט ער, וואָס ער טוט — האָט ישראל

אביגדור סודות'דיג געזאָגט.

ראש-השנה פארנאכט צום דאווענען האָט ער זיך באַווי-
זען. אַ שוואַרץ-בערדיגער, אַ ביינערדיגער, מיט גרויסע שוואַר-
צע אָפּענע אויגען, וואָס זעהען קיין זאָך נישט, האָט ער פּלוצ-
לינג דורכגעשוועבט דאָס בית-המדרש און גלייך פאַרשטעקט זיך
אין אַ ווינקעל, קיינער זאָל איהם נישט זעהן. אַלע אויגען
האַבען זיך גלייך צוגעקלעבט צום דאָזיגען ווינקעל. איבער דער
גאַנצער צייט פון דאווענען האָט מען בלויז געזעהן זיין פּלייצע,
די גלאַנציג אַטלעסענע פּלייצע, וואָס באַוועגט זיך נישט, נאָר
שטעהט פאַרגליווערט אויף אַן אָרט. מען האָט נישט מעהר גע-
זעהן דעם רבי'נס שווערע פּלייצע, וועלכע איז פון אַזוי פיל
יאָהרען געווען דער פּונקט פון אַלעם, פון אַלע אויגען, נאָר
די גלייכע ביינערדיגע פּלייצע פון פרעמדען, די קרעפטיגע און
פאַרגליווערטע. דעם רבינ'ס זיהן האָבען עס, אינמיטען גרעסטען
שאַקלען זיך, גוט געזעהן.

נאָכ'ן דאווענען האָט ער זיך געוואָלט פּונקט אַזוי דורכ-
שאַרען אַזוי ווי ער איז אַריינגעקומען, אָבער אַ וואַנט חסידים
האָט זיך איהם געשטעלט אין וועג. נאָך מעהר ווי אַרום רבין,
האָט זיך דער עולם געשאַרט אַרום דעם הויכען ביינערדיגען
שוואַרצען מענש אין ווינקעל בית-המדרש, געשטופט זיך, גע-
שטעקט הענט און געוואונשען:

— לַשְׁנָה טוֹבָה תִּפְתָּבוּ.

ער האָט געוואָלט דורכגען, אָבער מען האָט איהם נישט
געלאָזט. טויזענטער הענט האָבען זיך געשטרעקט. דעם רבינ'ס
זיהן זענען געשטאַנען בלאַסע. דאָס, פאַרוואָס זיי האָבען אַזוי
מורא געהאַט, איז געקומען. אין דעם שטופּעניש פון די חסידים,
אין זייער הענט אויסשטרעקען, אין זייערע אויגען, איז שוין
געלעגען דער גרויסער דרך-ארץ, ווי צו אַ רבין.

אָבער מיטאַמאָל איז געשעהן אַ שרעקליכע זאָך.
אין מיטען אַלע הענט שטעקען און ווינשענישען, האָט
זיך פּלוצלינג אַ פרעמד קול, נישט קיין ראש-השנה'דיגס, אַ וואָ-
כעדיגס, אַ צאָרנדיגס, דורכגעריסען און דאָס גאַנצע בית-
המדרש דורכגעשניטען.

— אידען, געוואָלד! — האָט אַ קולֵ אויסגערוּפֿען — אידען,
געוואָלד געשריגען!
געמיינט האָט מען, אַז דאָס האָט מען עמיצען צוגעדריקט,
ווי עס טרעפט ביי נעמען שלום, אַז עמיצען איז נישט גוט
געוואָרען.

— וואָסער! — האָט מען גערופֿען — וואָסער!
אַבער דאָס קולֵ האָט נישט אויפֿגעהערט שרייען:
— אידען, אַ חילוּל-השם! אידען, וואָס טוט איהר?
דער עולם איז פֿאַרשטיינערט געוואָרען.
אין מיטען פֿון עולם איז געשטאַנען אַ איד, אַ הויכער,
אַ דאַרער, מיט אַ ברייטער, גרויער, ביזער פֿאַרד און מיט
אַ רויט-פֿייערדיגער נאָז. מיט ביידע דאַרע הענט האָט ער גע-
וואָרפֿען אינדערלופֿטען און געשריגען.

מען האָט איהם געקענט דעם דאָזיגען אידען. דאָס איז
געווען ר' שכנא דיין פֿון ביאַלאָגורע, וואָס איז אָפט געקומען
קיין ניעשאָווע זיך קריגען. נאָך ר' מאיר'ל דעם רבי'ס טויט
אין ביאַלאָגורע, האָט ער, ר' שכנא, געוואָלט איבערנעמען
דאָס רבנות אין שטאָט, כדי דאָס דינות זיינס אַוועקצוגעבען
אין נדן אַ חתן-בחור, אַ לַמֶּדֶן, וואָס זאָל דערפֿאַר נעמען זיין
פֿאַרזעסענע טאַכטער. אַבער די ניעשאָווער חסידים פֿון ביאַלאָ-
גורע האָבען איהם נישט געוואָלט צולאָזען צום רבנות, ווייל
ער איז געווען אַ מתנגד, האָט גערעדט אויף גוטע-אידען און
אויף חסידים. ר' שכנא האָט זיך נישט געלאָזט. אַ איד אַן
עקשן, אַ זוכער פֿון גערעכטיגקייט, האָט ער געפֿיהרט מלחמה
און אָפט אַריבערגעפֿאַהרען קיין ניעשאָווע, כדי צו דערגרייכען
ביים רבי'ן זיינס. דער רבי האָט איהם נישט געענטפֿערט,
ישראל אַביגדור האָט איהם נישט צוגעלאָזט צום רבי'ן, אַבער
ר' שכנא איז נישט אָפֿגעטראָטען. אויך אויף ראש-השנה איז
ער געקומען. ער האָט געוואָלט אין ניעשאָווע טרעפען דעם
רב, וואָס די ניעשאָווער חסידים ווילען אַריינזעצען אין זיין
ביאַלאָגורע, און איהם רופֿען צו אַ דין-תורה טאַקע אין עשרת-
מי-תשובה. איצט איז ער געשטאַנען אין מיטן בית-המדרש

א הויכער, א קנאָכיגער, א צאָרניגער, מיט אַ רויטער נאָז, וואָס שפּריצט פייער אַרום זיך. ער האָט געשריגען ביז הייזע-ריג ווערען:

— אידען, שעהמט אייך! אידען, איך וועל נישט שווייגען!... חסידים האָבען איהם אַרומגערינגעלט, פאַר די הענט איהם גענומען. ער האָט זיך אַרויסגעריסען. מיט גרויס ברען, אַוועקשאַרענדיג אַלע פון זיך, האָט ער זיך גיך געמאַכט אַ וועג צווישען עוילס. ער איז האַסטיג צוגעלאָפּען צו דעם רבינ'ס איידעם אין אויפגעהויבען אויף איהם ביידע הענט.
— יאָשע! — האָט ער געשריגען — וועה איז מיר... יאָשע קאַלב!...

די אידען אין בית-המדרש זענען פאַרגליווערט געוואָרען.
— נעמטס איהם צו — האָבען זיך געהערט קולות — ער איז משוגע געוואָרען! וואַרפטס איהם אַרויס, דעם מתנגד!
הענט פון אַלע זייטען האָבען זיך געגעבען אַ ציה צום דיין. אָבער ער האָט זיך נישט געלאָזט ריהרען פון אַרט. אַן אויסערגעווענהליכען פּוּח האָט דער דאַרער אַלטער איד איצט געהאַט.

— אידען! — האָט ער גערופּען — זייט וויסען, אַז מען האָט אייך גענאַרט! אידען, דאָס איז נישט דעם רבינ'ס איידעם, דאָס איז יאָשע פון ביאָלאָגורע, יאָשע קאַלב, אַ פּושע-ישראל.
אידען האָבען זיך געכאַפט פאַר די אויערען.
— פאַרשטאַפט איהם דאָס מויל! — האָט מען געשריגען — מיט די גאַרטלען איהם בינדען!

אָבער דאָ זענען דעם רבינ'ס אַלע זיהן מיטאַמאָל אויס-געוואָקסען און זיך געשטעלט, ווי אַ וואַנט, פאַר דעם דיין דעם מתנגד.

— אידען! — האָבען זיי גערופּען — טשעפעט נישט קיין מלמיד-חכם, אַ רב! לאָמיר הערען, וואָס ער רעדט. ס'איז ראש השנה.

אין איין אויגענבליק איז ר' שכנא געשטאַנען אויפ'ן בע-לעמער און געקלאָפט אין טיש.

- אידען! - האָט ער אויסגערוּפּען - איך בין ביים קלאָרען זינען. אידען, איך שווער ביים הייליגען טאָג ראש-השנה, אַז דער איד, וואָס שטעהט דאָ פאַר איך, איז יאָשע, וואָס מען רופט איהם מיט'ן צונאַמען קאַלב, פון דער שטאָט ביאַלאָגורע. ער האָט, לאַ עלינו, דאָרט פאַרפיהרט אַ אידישע טאַכטער, די טאַכטער פון שטאַטישען שמש קנה. דאָס האָט, נישט פאַר קיין אידישע שטאַט געדאַכט, געבראַכט צו אַ מגפה. דערנאָך האָט דאָס בית-דין איהם חתונה געמאַכט מיט דער בתולה, אָבער אין דער נאַכט פון דער חופּה איז ער אַוועק און איבערגעלאָזט אַ אידישע טאַכטער אָן עגונה. אידען, איך קאָן שווערען דערויף ביי אַן ארון-קודש. אידען, אַ גאַנצע שטאַט מיט עדות קאָן איך ברענגען.

אַזוי גיך ווי ער איז אַרויפגעלאָפּען אויפ'ן בעלעמער, איז ער צוריק אַראָפּגעלאָפּען, געלאָזט זיך צום צוריקגעקומענעם און געהויבען איהם ביידע פויסטען אין פנים.

- לייקען! - האָט ער געשריגען - לייקען, אַז דו ביסט נישט יאָשע קאַלב!

דער צוריקגעקומענער האָט קיין וואָרט נישט גערעדט. מיט אויגען גרויסע, אָפענע, וואָס זעהען נישט קיין שום זאַך אַרום זיך, האָט ער אויף דעם שרייענדיגען אידען אַ בליק גע-טון און אַוועקגעגאַנגען, אַוועקגעגאַנגען האַסטיג, מיט גיכע גליי-כע און פעסטע טריט, פונקט ווי ער איז אַריינגעקומען.

און אַלע זענען געבליבען פאַרשטיינערט, דערשלאָגען. אַ טרויער האָט זיך פלוצלינג אויסגעלייגט איבער דעם גרויסען באַלויכטענעם יום-טוב'דיגען בית-המדרש, איבער אַלע קעפּ.

- אידען, לאָמיר געהן צום רבי'ן! - האָבען קילות גע-רוּמען - צום רבי'ן!

דער גאַנצער עולם האָט געשפּאַרט צום רבינ'ס טיר.

דרייאונצוואנציגסט קאפיטעל

זיי אן אָנגעגליהטער שטיין אין אַ פּאַס וואַסער, זענען אַריינגעפאלען די הייסע רייד פון ר' שכנא דין אין ניעשאַווער הויף אַרײַן.

דער רבי ר' מלך האָט נישט געלאָזט פאַלען קיין שטוי-בעלע אויף זיין איידעם.

— עך וועל איהם אויסרייסען, דעם ביאלאָגורער דיין, פאַר מאַכען אַ בילבול אויף מיין קינד! — האָט ער זיך גע-קאַכט — כ'וועל הייסען מיינע חסידים, זיי זאָלען איהם מיט שטעקענס אַרויסיאָגען פון שטאָט!

אַ חשק צו מלחמה, צו לעבען האָט מיטאַמאָל אויפגע-וואַכט אין דעם אַלטען דרימלענדיגען רבין, ווי אין די אַמאָל-ליגע יאָהרען.

ישראל אביגדור האָט דעם רבי'נס רייד גלייך פאַנאָדער-געטראָגען.

געגען דעם רבין האָבען זיך אַוועקגעשטעלט זיינע זיהן, זיי האָבען פאַרגעסען איצט אַלע מחלוקת'ן, אַרומרייסענישען. אַלע האָבען זיי זיך געהאַלטען איינס, אָפּגעהאַלטען שטילע אסיפות, אין יום-טוב נאָך, און גלייך מוצאי ראש-השנה אָן אייגענעם מענש, צוזאַמען מיט ר' שכנא דין, קיין ביאלאָגורע אַוועקגעשיקט.

זיי האָבען גיך צווישען זיך געלט צונויפגענומען, געדווגען

זיך געגענוזייטיג, און דאָך אַ סך ריינישען אָנגעזאַמעלט. דאָס
געלט האָבען זיי איבערגעגעבען דעם שליח און איהם צעהנד-
ליגער מאָל אָנגעזאַגט:

— פּאָהר-זשע פייביש מאיר, און זעה, דעם קנה שמש
מיט זיין טאָכטער ביי די אויערען צו ברענגען קיין ניעשאָווע.
טאָמער וועלען זיי וועלען געלט, זאָלסטו זיי געבען. פּאָהר און
זיי מצליח.

פייביש מאיר, אַ הויפּישער קאָלעפעל, אַ רכילות'ניק און
אַ דם-שונא פון ישראל אַביגדור דעם גבאי, וואָס לאָזט איהם
נישט צו צו דער שיסעל, האָט די ריינישען איינגענעהט אין
אויסגעקראַכענעם פּוטערל זיינעם, וואָס ער האָט מיטגענומען
אין וועג, כאָטש עס איז נאָך געווען וואַרעם, און שוין אויף
דער בריטשקע, וואָס פיהרט צו דער באַהן, האָט ער גענומען
זאָגען תפילת-הדרך, אַ לאַנגע תפילה, גאָט זאָל איהם אָפּהיטען
פון שלעכטע מענשען, גולנים און בייזע חיות. ר' שכנא דיין
האָט אויפ'ן גאַנצען וועג פון ניעשאָווע ביז ביאַלאָגורע נישט
אויפגעהערט שנייצען די רויטע נאָז אין דער פּאַטשיילע און
ברומען.

— כ'זאָל אַפילו וויסען צו געהן איבער די הייזער —
האָט ער געשריגען — וועל איך בלייבען ביי מיינס, שרייען
אומעטום, אַז דאָס איז יאָשע קאַלב. אַ וועלט איז נישט הפקר.
גלייך מיט'ן אָנקומען קיין ביאַלאָגורע, ווי נאָר ער האָט
זיין שפיץ רויטע נאָז באַוויזען, האָט ער אַ פייער אין שטאָט
אָנגעצוינדען.

באַלד פון דער באַלענגאַלישער בויד אַראָפּ, נישט אַהיימ-
געהענדיג אַפילו, איז ער גיך געלאָפּען אין שטאָטישען בית-
המדרש און פון בעלעמער אַראָפּ גענומען מאַכען קולות:

— אידען, אַ פייער ברענט אין ניעשאָווער הויף! אידען,
יאָשע קאַלב וואוינט מיט'ן רבינ'ס טאָכטער!

ניעשאָווער חסידים מיט זייערע אייביגע שונאים, די
גאָרביצער חסידים, האָבען גלייך זיך גענומען טיילען פעטש.
פייביש מאיר דער ניעשאָווער שליח האָט נישט געדאַרפט

שלעפען ביי די אויערען קנה שמש און זיין טאָכטער קיין
ניעשאַווע, ווי דעם רבינ'ס זיהן האָבען איהם אָנגעזאָגט. זיי
זענען אַליין געקומען בעטען, מען זאָל זיי מיטנעמען. אויך
האָט ער נישט באַדארפט אויפטרעגען דאָס אויסגעקראַכענע פּו-
טערל זיינס, פּדי צו געבען זיי געלט, וואָס ער האָט געהאַט
איינגענעהט. ער האָט געוואָלט פּאָהרען פּאַר אייגען געלט, קנה,
אויך זיין טאָכטער צביה אויף אייגענעם חשבון מיטנעמען. ער
האָט געיאָגט, יעדע איבעריגע מינוט איז איהם געווען צופיל.

פונקט אַזוי האָט געיאָגט ר' שכנא דיין. ער האָט פּאַר-
געסען אין רבנות, וואָס ער האָט געוואָלט איבערנעמען, פּאַר-
געסען אין דער פּאַרזעסענער טאָכטער זיינער, וואָס מ'דאַרף זי
חתונה מאַכען. ער האָט זיך נישט געוואָלט אָפרוהען, נישט
געוואָלט קיין שאלה פּסקענען, נאָר געריסען זיך קיין ניעשאַ-
ווע. וויפיל די ביאָלאָגורער באַלעבאַטים האָבען איהם נישט איינ-
גערעדט, ער זאָל פּאַרברייבען אין שטאָט, ווייל עס איז נישטאָ
קיין רב דערווייל און מען קאָן קיין שטאָט נישט איבערלאָזען
אויף הפּקר, האָט ר' שכנא נישט געוואָלט הערען.

— ס'איז נאָך דאָ אַ תּורה ביי אידען — האָט ער געשרי-
גען — אפילו פּאַר רבי'ס... איך וועל נישט לאָזען. אויף דער
גאַנצער וועלט וועל איך שרייען, אַז אין ניעשאַווע וואוינט דעם
רבינ'ס טאָכטער מיט אַ פּרעמדען מאַן.

אידען חסידים האָבען איבערגעלאָזט די קראַמען, דעם
מאַרק און געריסען זיך קיין ניעשאַווע. עס זענען געפּאָהרען
ניעשאַווער חסידים. זיי האָבען באַלד געוואוסט, אַז דאָס איז אַ
בלבול, אַ רשעות פון דעם דיין דעם מתנגד, וואָס מען לאָזט
איהם נישט זיין קיין רב אין שטאָט. זיי האָבען שוין געזעהן
די מפּלה פון דעם דיין און פון אַלע ניעשאַווער שונאים. אַז
מען וועט איהם, דעם שייגאַץ, דעם שכנא דיין, אַרויסטרייבען
מיט שטעקענס פון שטאָט, זענען זיי געווען זיכער. אָבער דאָס
איז זיי נישט געווען גענוג. זיי האָבען נישט געקענט וואַרטען
אַזוי לאַנג. זיי האָבען געוואָלט באַצייטענס איהם אויסרייסען,
טאַקע נאָך אין ניעשאַווע אַליין, זעהן די מפּלה זיינע אויפן

אַרט, טאַקע אין הויפישען בית-המדרש, וואו מען וועט דאָס
איהם אַוועקלייגען אויפ'ן טיש און מען וועט איהם שמייסען,
וויפיל נאָר עס וועט אין איהם אַרײַן, דעם משומד. און זיי
האַבען איבערגעלאָזט אַלע געשעפטען און געפאָהרען קיין
קיר"ה.

עס זענען געפאָהרען חסידים פון אַנדערע רבי'ס, איבער-
הויפט די גאַרביצער, פדי צו דערלעבען אַ נקמה אין זייערע
שונאים, די ניצשאַווער.

עס איז אויך געפאָהרען אַביש קצב. ווי נאָר ער האָט
דערהערט די מעשה מיט יאַשע קאַלב, האָט איהם גלייך גענו-
מען קיצלען אין די הענט. ער האָט איבערגעלאָזט די יאַטקע
זיינע, מיט די העק, קלעצער און ווייבער, און געריבען זיך די
הענט פון נחת.

— אַ קאַלב איז דאָס? — האָט ער געשריגען — אַ ביק,
ווי יעדן בין אַ איד געבוירען!...

אין זעלבען טאָג נאָך, טאַקע אין צום-גדליה אַליין, האָט
ר' זיינוועל מוילעכער, דער זעלבער ר' זיינוועל, וואָס האָט פאָ-
האַלטען קאַנטראַבאַנדע ביי קנה שמש אויפ'ן גוטען-אַרט, אַוועק-
געפיהרט דעם גאַנצען עולם צו דער גרענעץ. מען האָט זיך
נישט געקענט דערוואַרטען ביז מען וועט קריגען פון דער פאָ-
ליציי גרענעץ-צעטלען. די מינוט האָט געברענט. ר' זיינוועל
האָט זיך געזעהן מיט'ן וואַכמייסטער פון דער גרענעץ-וואַך,
אַפגעצאָהלט איהם אַ רובעל פון אַ קאַפּ און אַפגעמאַכט מיט
איהם, אַז ער אַליין, דער וואַכמייסטער, זאָל שטעהן אויף-
דער וואַך. דער וואַכמייסטער האָט זיך געדונגען. ער האָט נאָך
געוואָלט פון ר' זיינוועל אַ פעסעלע עסטרייכישען גליה-וויין
פאר די סאָלדאַטען זיינע און פאר זיך אַ זילבערנעם רובעל
אויף אַ מיידעל.

— אָהן אַ מיידעל, זאַנוועל — האָט ער גע'טענה'ט —
וועל איך הערען ווי מען געהט, ביי גאָט!...
ר' זיינוועל האָט אַפגעדונגען אַ האַלבען רובעל פון מיי-
דעלס לויין און דער וואַכמייסטער האָט איינגעפאַסט.

עטליכע שעה צייט איז דער עולם געלעגען אין די פויגע-
 רישע שיערען אין דער פינסטער און זיך שטילערהייט געקריגט.
 — ניעשאַווער בהמות! — האָבען די גאַרביצער חסידים
 געלאַכט — דער רבי אייערער האָט זיך געלאָזט פיהרען אין
 באַד אַריין פון יאַשע קאַלב...
 — גאַרביצער שקאַצים — האָבען די ניעשאַווער געשריגען
 פון היי אַרויס — לאַמיר נאָר קומען קיין ניעשאַווע, וועט מען
 שוין לערנען מיט אייך בילק.
 אַביש האָט זיך אין דער פינסטער געטשעפעט מיט צביה
 דעם שמש'ס. זי האָט געהירזשעט ווי אַ פערד.
 — הי, הי, הי, אַבישעל, הי, הי...
 זיינוועל'ס גוים, די גרענעץ-פיהרער, האָבען געשאַלטען,
 געשפּיגען.
 — שווייגט, פאַרשאַלטענע, מען וועט נאָך דעהערען —
 האָבען זיי געבורטשעט.
 אין מיטען נאַכט האָט זיינוועל אַלעמען דורך אַ טייכעל
 דורכגעפיהרט. דער וואַך-מייסטער האָט קיין איין פלייסק אין וואַ-
 סער נישט געהערט, ווי עס איז געווען אָפגערעדט.
 — שוין קיר"ה — האָט זיינוועל מוילעכער געזאָגט, ווי נאָר
 מען איז אַריבער אויף יענער זייט ברעג — ציהט אַראָפּ די
 שטיוועל און טריקענט אויס די נאַסע פיס.
 אָבער די אידען האָבען איהם אַפילו נישט געהערט. זיי
 האָבען זיך גלייך געלאָזט צום קליינעם דאָרפישען עסטרייכישען
 וואַקזאַלעכעל, וואָס בליצט מיט אַ נאַפט-לאַמטערן אין דער פינ-
 סטערניש. זיי זענען אַלע אַריין אין איין וואַגאָן פון דער
 שמאַלער עסטרייכישער באַהן און גענומען זיך קריגען אויפ'ן
 קול אַזוי אַ גאַנצע נאַכט, ביז סאַמע ניעשאַווע.

אַ גאַנצען טאָג, פון באַלד אין דער פריה אָן, האָבען די
 ביאָלאָגורער אידען אַרומגעבילאָנקעט איבער'ן ניעשאַווער הויף
 און נישט געקאָנט זיך דערשלאָגען צום רבי'ן.

ישראל אביגדור האָט קיין שום גוטס פון די דאָזיגע בילד-
לאָגורער געסט נישט פרוואַרט, און ער האָט זיך נישט געאיילט
זיי אַריינצולאָזען.
— מ'קען נאָך נישט — האָט ער געענטפערט ביז —
שפעטער, מאַרגען.

די נייעשאַווער, וואָס האָבען אַזוי גע'חלש'ט דעם גאַנצען
וועג צו קומען שוין אין רבינ'ס הויף, האָבען גלייך דאָ אַראָפּ-
געלאָזט די געזער. עפעס האָט געשמעקט מיט מרה-שחורה אין
רבינ'ס הויף, מיט אבילות. פונקט אַזוי זענען די גאַרביצער גע-
וואָרען ביי זיך האָפערדיג. זיי האָבען גלייך אויסגעזוכט אין
נייעשאַווער עטליכע אייגענע מענשען, גאַרביצער חסידים, און
געפראָוועט אַ סעודה'לע.

— לחיים! — האָבען זיי זיך געוואונשען מיט קראַוז —
מען זאָל הערען גוטע בשורות.

קנה שמש און זיין טאָכטער צביה האָבען געלעבט אַ
טאָג. פייביש מיינער האָט פון דער הויפישער קיך געשיקט זיי
פון אַלעם גוטען, געזונענע פולקעס און הינערנע פופיקלעך. זיי
זענען געזעסען אויפ'ן הויף ביים פלומפ, דער טאָטע מיט דער
טאָכטער, געקייט פאַמעלעך די גוטע מאכליים און געוואָרפען
ברעקלעך פאַר די פאַרבלאָנזשעטע היהנער, וואָס קומען אין
הויף זיך אונטערהאַלטען די הערצער.

— טאָטע, גוט עסען — האָט צביה געזאָגט מיט אַ פול
מול אָנגעפאַקט מיט פלייש.

— עס, עס — האָט קנה איהר צוגעגעבען אַפעטיט — רייב.

אַביש קצב האָט גלייך אַ ציה געגעבען צו דער קיך, צו די
דינסטען. ער האָט די דיקע מיידען אַרויסגעוויזען גרויס קענטעניש,
קצב'ישע לומדות אין אַפשאָבען פיס, אין רייניגען מאַגענס, און
ער האָט ביי זיי שטאַרק אויסגענומען. זיי האָבען איהם אונ-
טערגערוקט פון בעסטען און שענסטען.

פלויז ר' שכנא האָט זיך אַרומגעדריעהט אַ בייזער, אַ
צאַרניגער. ער האָט נישט געגעסען, נישט געטרונקען, נאָר כסדר

גערייניגט די נאָז און זיך אויפגעגעסען אַ לעבעדיגער, וואָס
מען לאָזט איהם נישט אַריין צום רבי'ן.
— אַ וועלט איז נישט הפקר! — האָט ער געברומט אין
דער מאָנערער באַרד אַריין — ניין!
פאַרנאַכט-צו האָבען דעם רבינ'ס זיהן זיך גענומען אַריין-
מישען אין דער זאַך.

— ישראל אביגדור — האָבען זיי געפייערט — דאָס איז
נישט קיין יושר צו לאָזען פרעמדע אידען זיך וואַלגערען.
ישראל אביגדור, מיר'ן זעהן, ווער איז דאָ באַלעבאָס אין ניע-
שאַווע!

ישראל אביגדור האָט אַ בליק געטון אויף די „קינדער“
מיט אַ פאַר פאַרוזשמורעטע אויגעלעך. אַ וויילע האָט איהם דאָס
בלוט צוגעשלאַגען צו די אויערען. אַלע זיינע רויטליך-גרויע
האַר אויף די הענט און אויף דער נאָז און אויערען האָ-
בען זיך אויפגעשטעלט, גרייט צו קאַמף. ער האָט געוואָלט אַ
זאָג טון, אַז ווי לאַנג דער רבי, ביז הונדערט און צוואַנציג
יאָהר, זיצט אויף דער שטוהל, איז ער, ישראל אביגדור, דער
באַלעבאָס ביי זיין טיר, צי עס געפעלט וועמען יאָ, צי נישט.
די ווערטער זענען איהם שוין געלעגען אויף דער צונג. אָבער
אין די ווערטער פון רבינ'ס זיהן האָט ער דערפיהלט אַ נייעם
טאָן, אַ תקיפות. זיי האָבען געקריגען לשון — האָט ער אַ
טראַכט געגעבען. ער האָט גלייך דערשנאַפט, אַז עפעס איז
נישט פרעהליך אין הויף, אַז דער ביאַלאָגורער דיין, דער שמוי-
גער, האָט עפעס דאָ פאַרקאָכט אַ קאַשע, אַ מיאוסע קאַשע, אַז
אַלענפאַלס איז איצט נישט די צייט צו מלחמה מיט דעם רבינ'ס
זיהן, דערמיט קען מען קיין סך איצט נישט אויפטון. און ער
האָט פאַרביסען די ליפען און געברומט:

— עך לאָז דען נישט די פרעמדע אַריין? עך טו בלויז
דעם רבינ'ס ווילען, עך.

און טאַקע באַלד דערויף, האָט ער שוין גענומען צונויפ-
רופען די ביאַלאָגורער אידען און געהייסען זיי וואַרטען פאַר
דעם רבינ'ס טיר.

אַריינגעלאָזט האָט ער דעם עולם איינציגווייז.
 אויבען-אָן איז געזעסען דער רבי ר' מלך. זיין פנים איז
 געווען פאַרכמורעט, אָבער לעבעדיג, גרייט צו מלחמה, גאַרנישט
 ווי אין די לעצטע יאָהרען. פון ביידע זייטען זענען געזעסען
 דריי רבנים. קודם-פֿל, דער שטאַטישער שאלות-פסק'ענער, די
 מינקת, און צוויי פרעמדע רבנים, וואָס זענען געקומען קיין
 ניעשאַווע אויף ראש-השנה צום רבי'ן. אָן אַ זייט, פאַרטיפט
 אין אַ ספר, איז געזעסען דער צוריקגעקומענער.
 צום ערשט האָט ישראל אביגדור אַריינגעפיהרט דעם דיין
 ר' שכנא.

דער רבי האָט איהם נישט געבעטען זיצען. ער האָט
 איהם באַטראַכט, אויסגעקוילערט אויף איהם די אויגען זיינע,
 ווי נאָר זיי אַרויסצואוואַרפען פון די לעכער, און פֿלוצלונג אַ
 זאָג געטון מיט פעס:

— זאָג נאָר, דו דיין, דו האָסט געמאַכט אַ בלבוף אויף
 מיין איידעם ר' נחום, וואָס זיצט דאָ פאַר אונז, אַז ער איז,
 חלילה, נישט נחום, דער מאַן פון מיין טאָכטער, דער זעהן פון
 קדושים, נאָר גאָר איינער עפעס אַ יאָשע, וואָס מען רופט איהם
 קאַלפּ, פון דער שטאַט ביאַלאָגורע אין רוסיש-פּוילען, דער מאַן
 פון אַן עגונה. דו שטעהסט פאַר'ן בית-דין פון דריי רבנים.
 קאַנסטו זאָגען בהן-צדק דאָט, וואָס דו האָסט געהאַט די העזה
 צו זאָגען אין בית-המדרש אין ראש-השנה פאַר טויענטער
 אידען?

— יאָ — האָט געזאָגט ר' שכנא דיין פעסט.

דער רבי האָט זיך אַרויסגעבויגען פון זיין שטיהל אַרויס.
 — זאָג נישט אין דער וועלט אַרײַן. קוק גוט אָן ר'
 נחום'ען, וואָס זיצט דאָ פאַר אונז, און זאָג איהם דאָס אין די
 אויגען אַרײַן.

ר' שכנא איז צוגעגאַנגען מיט גרויסע שפּרייזען צום
 שוואַרצען איד, וואָס איז געזעסען ביי אַ ספר, ער האָט אויף
 איהם אַ בייזען בליק געוואַרפען און גערעדט צו איהם מיט

אַזאַ פעס, פונקט ווי דעמאָלט, ווען ער האָט גערעדט צו יאָשע קאַלב ביי ר' מאיר'ל דעם רב אין ביאַלאָגורע.

— איך זאָג בהן-צדק פאַר'ן בית-דין פון דריי — האָט ער געזאָגט, ווייזענדיג מיט אַ שפיציגען פינגער דעם צוריקגע-קומענעם אין די אויגען אַריין — אַז דער, וואָס זיצט דאָ, איז יאָשע, וואָס מען רופט איהם קאַלב, פון דער שטאָט ביאַלאָגורע, דער אונטער-שמש פון בית-המדרש, וואָס קהל האָט איהם חתונה געמאַכט מיט דער טאָכטער פון קנה שמש און אין דער נאַכט פון זיך חתונה איז ער פון איהר ענטלאָפען און זי איבערגע-לאָזט אָן עגונה.

אַ בלאַסקייט איז אַרויף אויף די פנימ'ער פון אַלע דריי רבנים.

— וועה איז מיר! — האָט זיך אַ שטיל קול געהערט.

בלויז דער צוריקגעקומענער איז געבליבען זיצען פונקט אזוי רעהיג און גלייך ווי פריהער. קיין איין אבר האָט זיך נישט באַוועגט אין זיין ביינערדיגען קערפער, קיין איין פינטעל האָבען זיינע גרויסע, שוואַרצע אויגען נישט געטון.

נאָך דעם דיין האָט ישראל אביגדור איינציגווייז אַלע אַנדערע ביאַלאָגורער אידען אַריינגעפיהרט. צום ערשט האָט מען אַריינגערופען די גאַרביצער חסידים. איינער נאָכן אַנדער-רען איז צוגעגאַנגען צום רבי'נס טיש, איינגעקוקט זיך אין צו-ריקגעקומענעם און אויסגערופען:

— יאָשע! יאָשע קאַלב!

די רבנים האָבען זיך איבערגעקוקט. אין זייערע אויגען איז געווען שרעק. בלויז דער צוריקגעקומענער איז געבליבען רעהיג. נאָך די גאַרביצער זענען געקומען די אייגענע עדות, די ניעשאַווער חסידים. פון זייער ביאַלאָגורער האָפערדיגקייט איז קיין שפור נישט געבליבען. קליין זענען זיי געווען, איינ-געשרומפען און שוויגענדיג. אויף אַלע פראַגען פון רבי'ן האָבען זיי בלויז געשוויגען, נישט געקאַנט אַ וואָרט אויס-רעדען.

— וועה איז אונז! — זאָבען זיי געציטערט, קוקענדיג אויף דעם איד מיט דער שוואַרצער באַרד.
אַנדערע האָבען זיך די אויגען פאַרשטעלט מיט די הענט.
אַביש קצב האָט אַזאָ ווילדע פרייד אַרומגענומען, דער-
זעהענדיג דעם איד, וואָס מען האָט געהייסען זיך איינקוקען
אין איהם, אַז ער האָט זיך פאַרגעסען, וואו ער איז, און גע-
נומען שרייען אויפ'ן קול, ווי אין ביאָלאָגורע אויפ'ן מאַרק.
— אַ קאַלב איז דאָס? אַ ביק, ווי יעדן בין אַ איד
געבוירען!

דערביי האָט ער אפילו געגעבען דעם צוריקגעקומענעם
אַ פאַטש מיט דער האַנט איבער דער קניע.

— יאָשע קאַלב, אַ רוח אין דיין טאַטענס טאַטען אַריין!..
אַלע האָבען גלייך אַ קרעכץ געגעבען. ישראל אביגדור
האָט דעם הויכען, געזונטען קצב אַנגענומען ביים קאַלנער און
מיט אומגעריכטען פוח איהם אַרויסגעוואָרפען. בלויז דער צו-
ריקגעקומענער איז געבליבען זיצען רוהיג.

ישראל אביגדור האָט אַריינגעלאָזט זי, דעם שמ'ס טאַכ-
טער אַליין. איהר פאַטער האָט געוואָלט מיט איהר מיטגעהן,
נאָר ישראל אביגדור האָט איהם נישט אַריינגעלאָזט. דער רבי
האָט זיך פון שטוהל אויפגעהויבען, כדי צו זעהן זי, די האַלבי-
שטומע אידענע. קיינמאָל האָט ער נאָך נישט געקוקט אַזוי
צאָרניג אויף אַ אידענע, ווי אויף אַט דער פליישיגער צביה
מיט'ן נאַרישען, לאַכענדיגען פנים.

— זאָג נאָר דו — האָט ער גלייך גענומען פייער'ן —
דו שטעהסט פאַר רבנים, זאָל עס נישט זיין גרינג אין דיינע
אויגען. זאָג דעם ריינעם אמת. וויל אַז נישט וועט מען שמייסען
מיט ריטער אויף יענער וועלט. געה צו, קוק גוט אָן דעם איד,
וואָס זיצט דאָ, און זאָג ווער ער איז?
צביה איז צוגעגאַנגען צום זיצענדיגען איד און גענומען
הירזשען.

— הי, הי, יאָשע! — האָט זי געלאַכט און געשריגען צו-
זאַמען — דו קאַלב, דו ענטלאָפען צביה... הי, הי, הי...
288

דער רבי איז צוגעגאנגען הארט צו דער הירושענדיגער
אידענע.

— דו — האָט ער גערופען — וואָסערנ סימנים קאָנסטו
געבען, אָ דער איד איז דיין מאָן?
צביה האָט נישט געענטפערט.

— דו... מאָן... — האָט זי געהירושעט — דו, יאַשע,
קום... דו פּאָהרען ביאַלאָגורע, הי, הי, הי...

זי האָט זיך צוגעשפּאַרט צו איהם, געכאַפט איהם פאַר
אַ האַנט. ווידער זענען אַלע דריי רבנים פאַרצייטערט געוואָרען.
בלויז דער צוריקגעקומענער איז געזעסען רוהיג, ווי נישט איהם
מיינט מען, ישראל אביגדור האָט די אידענע ביי דער האַנט
אַוועקגעשלעפט.

— דרך ארץ! — האָט ער גערופען — רוק זיך אָפּ,
בהמה!

דער רבי האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער שטוהל און
אַנשטאָט דעם ביז איצטיגען צאָרן, האָט גאָר אַ שמייכעל, אַ
שפּאַטיש געלעכטער, צעצויגען זיין אַלט-האַריג פנים.

— ביאַלאָגורער דיין! — האָט ער גערופען — איז דער
יאָשע קאַלב פון ביאַלאָגורע געווען אַ איד אַ למדן אָדער אַן
עם-הארץ?

— אַ איד, וואָס קאָן בלויז זאָגען תהילים — האָט דער
דיין געענטפערט.

ביים רבי'ן האָבען אַלע בינטלעך מאַכיצע האָר פון זיין
באַוואַקסענקייט געלאַכט.

— איך זאָג עדות פאַר'ן בית-דין — האָט ער געזאָגט —
אָ ר' נחום, מיינ איידעם, איז אַ למדן אַ גרויסער און אַ בעל-
מקובל.

די רבנים זענען געזעסען אומבאַוועגליך.

דער רבי האָט זיך טיפּער אַריינגערוקט אין זיין שטוהל.
— ישראל אביגדור — האָט ער גערופען — דערצעהל
פאַר'ן בית-דין אַלץ, וואָס דו האַסט געזעהן און געהערט פון
ר' נחום'טשען, ווען ער איז צוריקגעקומען אין היף.

ישראל אביגדור האָט זיך אַוועקגעשטעלט פאַר'ן בית-דין
און געזאָגט פייערליך :

— אין עשרת ימי תשובה, פאַר'ן בית-דין פון דריי רבנים,
פאַר מיין רבי'ן און פאַר אַלע אידען זאָג איך עדות אַליך, וואָס
איך ווייס, אָהן פאַרהוילעניש, אָהן ערמה, אָהן קיין שום זיי-
טיגען מיין.

ער האָט דייטליך, הויך, יעדעס וואָרט באַזונדער, דער-
צעהלט פאַר די רבנים אַליך, די מעשה מיט'ן ספּריל, וואָס מען
האָט אויפגעמישט אויפ'ן פאַרקנייטשטען בלעטעל, דערנאָך, ווי
ער איז מיט איהם געגאַנגען אין מקוה און נאָכגעזעהן די ציי-
כענס אויף זיין לייב. קיין אינאיינציגע זאָך האָט ער נישט
דורכגעלאָזט, די מינדסטע קלייניגקייט נישט פאַרגעסען. דער
רבי האָט געשיינט. ביי יעדען נייעם סימן האָט זיך זיין האָ-
ריגקייט אַליך מעהר אין אַ שמייעל צעצויגען. די רבנים זענען
געזעסען מיט אָפענע מיילער פון דערשראָקענקייט און חידוש.
בלויז דער צוריקגעקומענער איז געזעסען אַ רוהיגער, אַן אומ-
באַוועגליכער, ווי די גאַנצע צייט.

צום סאַמע סוף האָט דער רבי געהייסען אַריינפיהרען
זיין טאָכטער אַליין.

— ישראל אַביגדור — האָט ער גערופען הויך — רוף אַריין ר'
נחום'ס ווייב.

ער האָט זי נישט גערופען סערעל, ווי שטענדיג, נאָר ר'
נחום'ס ווייב, כדי צוצוגעבען איהר חשיבות. אלעמענס אויגען
האַבען זיך געטראַפען ביים אויסרופען די דאָזיגע ווערטער. אין
שטוב איז געווען שטיל, אַזוי טויב שטיל, אַז קיינער האָט אַפילו
נישט געאַטעמט. בלויז דאָס זשומען פון אַ פליגישען זיווג האָט
געהוזשעט איבער דער טרוקענער שויב.

זי איז געקומען אַ בלאָסע, סערעל, נאָר אַ זיכערע, גרייט
צו אַ מלחמה געגען אַלע, וואָס ווילען ביי איהר צונעמען דעם
שווייגענדיגען מאָן, אויף וועלכען זי האָט פופצעהן לאַנגע יאָהר
געוואָרט. מיט גלייכע טריט איז זי צו צום טיש, אָפגערוקט זיך
אַ טריט צוריק, כדי נישט צו שטעהן צו נאָהענט פאַרן בית-דין.

דער רבי האָט זי געהייסען זיך צוריק דערנעהנטערען

צום טיש.

— טאָכטער — האָט ער געזאָגט ווייך, ווי ער האָט נאָך קיינמאָל מיט איהר נישט גערעדט — די אידענע, וואָס שטעהט אין ווינקעל, די טאָכטער פון אַ שמש און אַ קברן פון ביאַ-לאָגורע אין רוסיש-פוילען, זאָגט, אַז ר' נחום, דיין מאַן, איז נישט נחום, נאָר איינער יאָשע קאַלב, וואָס האָט מיט איהר חתונה געהאַט אויפ'ן בית-עולם בשעת אַ מגפה און דערנאָך זי איבערגעלאָזט אַן עגונה. זאָג פאַר'ן בית-דין אַלץ, וואָס דו ווייסט וועגען דיין מאַן ר' נחום. קיין זאָך פאַרהויל נישט.

סערעל דעס רבינ'ס האָט זיך אויסגערעהט מיט'ן פנים צום ווינקעל-שטוב, וואו דעם שמש'ס טאָכטער איז געשטאַנען. איידער זי האָט גענומען דערצעהלען די רבנים אַלץ וועגען איהר מאַן, יעדער סימן, יעדער באַווייז, האָט זי צום ערשט געוואָלט זעהן די, וואָס וויל איהר שלעכטס טון, וואָס וואַרפט אַ בלבול אויף איהר, וואָס וויל ביי איהר אַוועקריבען, צונע-מען דעם, וואָס זיצט דאָ אַ שוויגענדיגער, אַ פרעמדער און אַזאָ אייגענער גלייכצייטיג. זי האָט אַפילו אַרויפגערוקט דאָס שוואַרץ-זיידענע טיכעל, וואָס זי האָט אָנגעטון דאָס ערשטע מאָל נאָך איהר עגונה/שאַפט, אַרויפגערוקט עס אַביסעל אין דער הויך, פדי צו זעהן די, וואָס דער רבי האָט אויף איהר אָנגעוויזען.

איהרע ליפען האָבען זיך אויסגעקרימט, אויסגעקרימט זיך אין אַ גרימאָסע פון שפּאַט און באַליידיגונג מיטאַמאָל. פון איין זייט האָט איהר ווייבעריש געפיהל זיך געהויבען. זעהר גראָב, טעמפ און אומגעלומפערט האָט אויסגעזעהן די פרעמדע געגען איהר, דער ווייך-פליישיגער גוט-אידישער טאָכטער. איהר פרי-הערדיגע אומרוהיגקייט איז פאַרשוואַנדען. פון דער אַנדערער זייט, האָט זי אין זיך אַ בושע דערפיהלט, אַן ערנידערונג, געגען וועמען זי, סערעל דעם רבינ'ס, דאַרף פיהרען מלחמה וועגען אַ מאַן.

אַ ווילע האָט עס געדויערט, איין ווילע בלויז. זי האָט דערפיהלט אויף זיך אַ פאַר בייזע ווייבערישע בליקען, טעמפע,

גרינע, ווי ביי א קאץ, וואָס מען וויל ביי איהר צונעמען די קעצעלעך. די בליקען האָבען זי דורכגענומען, און זי האָט גיך די אויגען אַראָפגעלאָזט, כדי זיך אויסצודרעהען צום טיש פון די רבנים.

אַבער אין דעם אויגענבלויק האָט זיך צביה אַ ריס געטון פון אַרט.

מיט אַ ווילדער גיכקייט, מיט אַ צוקאַכטקייט פון אַ קוה, וואָס רייסט זיך פלוצלינג אָפּ פון איהר שווערער טעמפּקייט און לאָזט זיך לויפען, שטויסענדיג אַלץ, וואָס שטעהט אין וועג, מיט אַן אומגעוואָנענער האַסטיגקייט, וואָס לאָזט זיך פון קיי-נעם נישט אָפהאַלטען, וואָס דרעהט אַלץ איבער, שפּרייטענדיג אַרום זיך הייסען אַטעם, באַגעהר און לויסט צום קאַמף, — האָט זי אַ פליה געטון איבער דער גרויסער שטוב, אַ שפרונג גע-טון אויף דער ווייכער אומבאַהאַלפענער און דערשראָקענער רבי'שער טאַכטער און מיט שאַרפע נעגעל אײנגעשניטען זיך אין איהר זיידענס, אין איהר ווייכען, פולכען לייב.

— מיין מאַן, יאָשע! — האָט זי געברומט, שפּריצענדיג פּייער פון די מטורף'דיגע, גרינע אויגען און פון די פאַנאַנ-דערגעבלאָזענע נאָזלעכער — נישט דיין יאָשע! מיין!

דער ערשטער, וואָס האָט זיך געוואָרפען סערעלען צו הילף, איז געווען ישראל אביגדור. מיט געוואָלדיגער געשיקט-קייט, ווי אַ יונגער קרעפטיגער בחור, האָט ער די צעיושעטע צביה גענומען אין די הענט און אָפּגעריסען פון איהר קרבן. פון די אַמאָליגע צייטען, ווען דער טאַטע זיינער איז נאָך גע-ווען אַ דאָרפס-שענקער, און ער, ישראל אביגדור, פלעגט איהם צוהעלפען אַרויסוואַרפען שיכור'ע גוים און גוים פון שענק, האָט ער געדענקט, אַז דאָס בעסטע מיטעל געגען אַ צעיושעטער נקבה איז, צו כאַפען זי ביי אַ ברוסט און צוקלעמען. דאָס האָט אַזאָ פעולה, האָט ער געוואוסט, חי צו כאַפען אַ ביק ביי דעם רינג אין דער נאָז. מיט פעסטע הענט, ווי מיט צוואַנגען, האָט ער צביה'ס צעוואַקסענע ברוסט אַזוי אײנגעקלעמט, אַז זי איז זיך אַז פאַרגאַנגען אין וועהטאַג.

— דו חצופה? — האָט ער געשריגען, פיהלענדיג אַ גע-
וואַלדיגען תענוג פון קנעטען איהר לייב — דו פּלּב'טע!
ביי דער טיר האָט ער איהר נאָך געגעבען אַזאַ
שטויס מיט'ן פוס פון הינטען, אַז זי איז אַריינגעפאלען מיטן,
פנים גלייך אין דער הויפּישער בלאַטע.
און דער רבי ר' מלך האָט זיך אויפגעהויבען פון אָרט
אַ צאָרניגער, אַ בייזער, און אַ קראַפּ געטון אין טיש אויף אַלע
פאַרזאַמעלטע:

— אַרויס פון מיין שטוב!
אַלע זענען דערשראָקענע אַרויס. דער רבי האָט נאָכגע-
שריגען:

— אויסרייסען מיט'ן וואַרצעל וועל עך יעדען, וואָס וועט
נאָר איין שלעכט וואָרט זאָגען געגען מיין איידעם ר' נחום!
קיין ברעקעל אַלטקייט האָט זיך נישט געהערט אין דעם
שטאַרקען, צאָרנדיגען קול.

פאַר דער טיר איז געלעגען צביה מיט דעם פנים אַראַפּ
זו דער ערד און געוויינט. וויפיל דער פאַטער איהרער האָט
זי נישט געפרוואוט אייננעמען, האָט זי זיך נישט געלאָזט.
איהר קול האָט דערמאָנט אָן דעם וואַיען פון אַ הפקר'-
דיגען הונט אין דער נאַכט.

פיראונצוואנציגסט קאפיטעל

ר' שכנא דיין פון ביאָלאָגורע איז אַרויס געגען דעם ניעשאַווער הויף אין מלחמה. נאָכדעם, ווי דער רבי האָט איהם מיט אַלע זיינע עדות אַרויסגעטריבען פון שטוב, איז ער טאַקע פון ניעשאַווע אַוועק, אַוועק צוזאַמען מיט די גאַרביצער חסידים, מיט קנה'ן און זיין טאַכטער און מיט אַביש קצב. אָבער ער איז נישט געפאַהרען קיין ביאָלאָגורע. ער האָט גענומען פאַהרען פון שטאָט צו שטאָט, פון רב צו רב, און געפאַדערט גערעכ-טיגקייט.

— אידען! — האָט ער געשריגען אין יעדער שטאָט, וואו נאָר ער איז געקומען — אַ פייער ברענט אין ניעשאַווער הויף! פון דער היים האָט זיין ווייב, די דיין'עכע, געשריבען בריף צו איהם, געבעטען זיך ביי איהם רחמים, ער זאָל אַהיימ-קומען. ר' שכנא האָט נישט געהערט. זיין טאַכטער, די פאַר-זעסענע מויד, האָט איהם באַוואַרפען מיט בריוולעך, וואָס זע-נען געווען דורכגעווייקט מיט די טרעהרען פון איהרע שטענ-דיג-נאַסע אויגען. גראָד איצט האָבען שדכנים גענומען אָפּשלאָ-גען די שוועל אין הויז, אָנגעשלאָגען אַלמ'ס, גרוש'ס און אפילו בחורים, וואָס זענען אַ בעל'ן אויף אַ דיינות. אָהן דעם פאַטער האָט מען נישט געוואָלט רעדען, און זי האָט איהם באַשוואוי-רען מיט אַלע שבועות, ער זאָל רחמנות האָבען אויף איהרע אויסגעוויינטע יאָהרען און אַהיימקומען. ר' שכנא האָט נישט

געוואָלט וויסען. קהל אַליין האָט איהם גענומען צוריקרופען קיין ביאָלאָגורע. אַלע חסידים, שונאים פון ניעשאַווע, האָבען אָנגעהויבען איצט פון איהם האַלטען אַ וועלט און געוואָלט איהם מאַכען פאַר רב אין שטאָט. זיי האָבען איהם גערופען, געקלאָגט זיך, אַז ס'איז נישטאָ ביי וועמען אַ שאלה צו פרע-גען, און אויב ער וועט נישט קומען צו דער צייט, וועט מען מוזען אויפנעמען אַן אַנדערען, כדי נישט צו לאָזען אַ אידישע שטאָט, חרילה, הפקר, ווי אַ סטאָדע אָהן אַ פאַסטוך. ר' שכנא האָט דערויף נישט געענטפערט.

— איך זאָל אפילו וויסען איבער די הייזער צו געהן — האָט ער געשריגען — וועל איך באַווייזען, אַז דעם ניעשאַ-ווערס טאַכטער, אַן עגונה, וואוינט מיט יאַשע קאַלב, אַ פרעמדען מאַן. אַ וועלט איז נישט הפקר...

ער האָט אַ לאַנגען בויגען פאַפיר אָנגעשריבען, אַ כתב, פול מיט קליינטשיגע שפיציגע אות'עלעך, שאַרפע און בייזע, ווי ער אַליין, אַ כתב פול מיט דינים, אָנגעפיקעוועט מיט ציי-טאָטען און לומדות, מיט מיינונגען פון אַ וועלט מיט גאונים און רבנים, וואָס קלאָגט אַן פאַר די אידען פון אַלע לענדער, וואו נאָר זיי געפינען זיך, דעם ניעשאַווער רבי'ן און זיין טאַכטער סערעל. מיט דעם דאָזיגען כתב, וואָס ער האָט גע-לאָזט ביי אַן איינבינדער אונטערקלעבען מיט לייזענט פון דער לינקער זייט, עס זאָל זיך נישט גיך צערייסען, איז ער געפאַה-רען פון רב צו רב, פון גאון צו גאון, און געקליבען חתימות, וואָס פאַדערען, אַז דער ניעשאַווער רבי זאָל אויסרייסען די זינד פון זיין הויז און שטעלען זיך, צוזאַמען מיט זיין טאַכ-טער, דער עגונה, און איהר פאַלשען מאַן, לדין, צו אַ דין-תורה פון אַ סך רבנים און גרויסע לייט.

ניעשאַווער חסידים האָבען איהם גערודפ'ט, וואו נאָר ער איז געקומען. זיי האָבען איהם געוואַרפען טליחים אין קאַפּ אין די בתי-מדרשים, נאָכגעשריגען איהם אין גאַס, גע'מסר'ט פאַר דער פאַליציי. זיין ווייב האָט איהם נישט געוואָלט שיקען פון דער היים דאָס אַלטע טולופעל, און ער האָט געציטערט פון

קעלט אין זיין צעשיטען אַטלעסענעם כאַלאַט. אויך איז ער גע-
ווען אָהן וועש, אָהן אַ גראַשען אין קעשענע. אָבער דאָס אַלץ
האָט איהם נישט אָפּגעהאַלטען פון זיינס. ער האָט זיך געשלעפט
פון שטאַט צו שטאַט, איינגעבעטען זיך ביי באַלעגאַלעס, זיי
זאָלען איהם לֵאָזען זיצען אויף אַ פּאַס נאַפּט, אויף אַ האַרטען
זאַק זאָלץ. ער איז געגאַנגען צופּוס, גענעכטיגט אין בתי-מדרשים,
געהונגערט, און געפיהרט מלחמה געגען ניעשאַווע, געגען גרוי-
סען שטאַרקען, מעכטיגען, ניעשאַווער הויף.

אַ צעוועהטאַגטער, אַ צאַרניגער, אַ געפרוירענער, מיט אַ
נאָז רויט, ווי טשוויק, האָט ער אָנגעצוינדען אידישע שטעט און
שטעטלעך, צעבלאָזען אַ פייער פון צאַרן, מזולקת און אומרוה.
צוזאַמען מיט איהם זענען מיטגעפאָהרען קנה שמש מיט
זיין טאַכטער צביה, די עגונה.

פונקט ווי ר' שכנא דיין האָט איבערגעלאָזט זיין רבנות,
האָט קנה איבערגעלאָזט זיין שמשות אין דער ביאַלאָגורער
שוהל, זיין גוט-אַרט מיט דער לוייה-פּושקע, זיינע באַהאַלטענע
ליכט אונטער דעם בעלעמער און זיינע אל-מלאַרחמים'ס צו
אַכטצעהן גראַשען פאַר אַ שטיק.

— רבי — האָט ער געזאָגט ביי יעדען רב, צו וועלכען
ער איז געקומען — דאָס בין איך קנה שמש פון ביאַלאָגורע
און דאָס איז מיין טאַכטער, די עגונה, דאָס ווייב פון יאַשע
קאַלב, וואָס דעם ניעשאַווער רבי'נס טאַכטער האָט איהר צוגע-
נומען דעם מאַן.

צביה האָט זיך געלאָזט באַטראַכטען אַ שיינענדיגע און
געהירושעט צום הונדערטסטען מאָל:

— מיין יאַשע קאַלב, נישט רבי'נס טאַכטער, הי, הי...
געפאָהרען איז קנה שמש אין וועג גאַרנישט ווי ר' שכנא

דער דיין.

פון די פילע יאָהרצייטען, אל-מלאַרחמים'ס, פון די ליכט,
וואָס ער האָט באַהאַלטען און פאַרקויפט, פון די ארץ-ישראל-
פּושקעס, פון וואַנען ער האָט מיט אַ דראַט געלט געשלעפט,
פון די גאַלד-שטיקלעך, וואָס ער האָט גענומען פאַר אויסבאַהאַלטען

קאָנטראַבאַנד אויף דעם גוטען-אַרט, און פון אַלע איבעריגע
 קהלישע פאַרדינסטלעך, האָט ער אַ סך געלט געהאַט, קנה שמש.
 אין זיין וואַטעווען לייבעל, וואָס ער האָט געטראָגען סיי
 ווינטער, סיי זומער, האָט ער אַ מטמון מיט געלט געהאַט אייני-
 גענעהט. און ער האָט זיך מיט זיין טאַכטער גוט אין וועג
 אויסגעריכטעט. ער האָט זיך געקויפט אַ שעפסען פעלץ, אַ וואַ-
 רימען און אַ סעטען, וואָס האָט זיך געהערט מיט אַ שאַרפען
 גערוך ווי ווייט. די שטיוועל זיינע האָט ער געלאָזט אויסבע-
 טען מיט פעלץ און מיט פּאַדקאָוועס באַשלאָגען, זיי זאָלען זיך
 נישט אויסרייבען. אויך האָט ער פון שטרוי, וואָס ער נוצט אין
 זיין מתים-שטיבעל, אויסגעפלאַכטען באַלאַטשען, שטרויענע קאַ-
 לאַשען אַזעלכע פאַר זיך און פאַר צביה'ן. אויפ'ן קאַפּ האָט ער
 אַ גרין פליישען היטעל געטראָגען איבער די ווייכע אויערען.
 אויפ'ן וועג האָט ער זי איבערגעקערט, די קוטשמע, געטראָגען
 זי מיט דעם אונטערשלאַק אַרויף, זי זאָל נישט פון די רעגענס
 און שנייען קאַליע ווערען. אויך צביה'ן האָט ער גוט באַקליידט
 און באַשוכט. און אַ קוישעל איהר געקויפט, אין וועלכען עס
 זאָל אַ סך עסענוואַרג אַריינגעהן, ברויט, און קנאָבעל, און קעז,
 און אַ ציבעלע מיט אַביסעל זאָלץ.

מיט דער גאַנצער שמשישער פראַקטישקייט האָט ער זיך
 געגרייט אין וועג, געגרייט זיך צו אַ וועג אַ לאַנגען, אָבער אַ
 זיכערען.

אויף קיין איין מינוט אַפילו איז ער נישט געווען מסופק,
 אַז ער וועט איהם, דעם יאָשע קאַלב, צוריקברענגען צו זיין
 טאַכטער צביה. ער האָט געוואוסט, אַז ווען ער פאַרלייגט זיך
 אויף עפעס, פיהרט ער עס אויס. פונקט ווי דעמאָלט אין ביאַ-
 לאַגורער בית-המדרש, ווי נאָר ער האָט איהם דערזעהן דעם
 יאָשע'ן און אַהיימגענומען צו זיך, האָט ער דערפיהרט צו אַ
 שידוך צווישען דעם פרעמדען און זיין טאַכטער, דורכגעפיהרט
 זיינס פאַמעליך, ביסלעכווייז, אַזוי, איז ער זיכער געווען, וועט
 ער אויך איצט זיינס דורכזעצען, צונעמען איהם פון ניצשאַווער
 הויף און צוריקברענגען איהם צו זיך אויפ'ן ציט-עולם, צו זיין

צביה'ן. מען דארף נאָר טון אַ זאָך פאַמעליך, נישט געאייילט, נישט ברענען אַזוי, ווי דער שכנא דייך. גענוג צייט, איז דאָן-קען גאָט, דאָ אויף דער וועלט.

ער האָט זיך געקענט אָן עצה געבען, ר' קנה שמש. ער איז קיינמאָל נישט צוגעגאַנגען אויפ'ן מאַרק דינגען אָן אָרט אין אַ באַלעגאַלישער בוי. ער קען זיי, די באַלעגאַלעס, ער ווייסט, וואָסערע אויסרייסערס זיי זענען. ער האָט גענומען אַ שטעקען אין איין האַנט, צביה'ן נעבען זיך און געלאָזט זיך געהן מיט'ן שליאַך. ערשט אין וועג, ווען די באַלעגאַלעס זע-נען דורכגעפּאַהרען מיט זייערע גרויסע אָנגעשטאַפטע בוידען און געטראַפען די פּוס-געהער, האָבען זיי זיי אויפגענומען פאַר גראַשענס.

— מילא — האָט קנא געזאָגט קאַלט — אַז סיי-ווי-סיי פּאַהרט איהר. וועל איך זיך מיטכאַפען צוזאַמען מיט מיינ טאַכ-טער אַביסעלע. אי איהר וועט טון אַ מצוה, אידען, העלפען אַ איד אין וועג, אי איהר וועט נאָך כאַפען ביי מיר עטלעכע גראַשען.

אָוועקגעזעצט האָט ער זיך תחילת אויף אַ שפּיק, אויף אָן עק ברעט, ער זאָל זיך גאַרנישט אָנזעהן. ביסלעכווייז האָט ער זיך אַריינגערוקט אַלץ מעהר און מעהר צווישען די אָנגעפּאַקטע פאַרשוניען, געמאַכט זיך באַקוועם, פּאַנאָדערנע-שפּרייט זיך אַזוי, אַז באַלד איז איינער אַ איד אינגאַנצען אַרויס-געפּליגען פּון זיין אָרט און ר' קנה איז געלעגען ברייט און געשנאָרכט.

— ר' איד! — האָט דער אַרויסגעוואָרפענער געוועקט, געריסען איהם — וואָס האָט איהר זיך צולייגט ווי אויף אַ היסב-בעט צום סדר? ר' איד, לאָזט מיך זעצען זיך. נאָר קנה איז געווען טויב. ער האָט געשנאָרכט מיט גרויס הנאה.

פּונקט אַזוי האָט ער אין יעדען שטעטעל אויסגעפּונען זיך אַ גאַסט-הויז, אַ ווינקעל צו שליאַפען. — וואָס דאַרפען מיר דען? — האָט ער געזאָגט מיט אַ

רחמנות-פנים — א באנק, א שטיקעל ווינקעל, אבי דעם קאפ אָנצושפּאַרען.

נאָך איידער די באַלעבאַסטע האָט זיך אומגעקוקט, האָט ער שוין זיך אויסגעזוכט שטרוי און אויסגעבעט זיך. דערנאָך האָט ער געבעטען אַ שטיקעל קישען, דערנאָך עפעס אַן אַלטען פּעלץ זיך צוזודעקען, ווייל מיט דעם אייגענעם פּעלץ איז איהם אַ שאַד געווען, און צום סוף איז ער גאָר געלעגען אין אַ בעט, איבערגעדעקט מיט אַ פּערענע איבער'ן קאָפּ.

מיט עסען פּלעגט ער זיך אַליין באַזאָרגען. ער איז אַרום-געקראַכען איבער די מערק, געקויפט אַביסעל קאַרטאַפּעל, ביי די יאָטקעס איינגעהאַנדעלט אַ גריישעל אַ מציאָה, אַ לעבער, און געבעטען די פּרעמדע באַלעבאַסטע, זי זאָל צולאָזען צביה'ן צו דער קיך אָפּקאַכען „אַ לויט פּלייש“. דערפּאַר האָט ער גע-האַלפּען צעהאַקען אַ שטיקעל האַרץ, זיפּצענדיג דערביי פּרום-אידישלעך, און נישט געלאָזט דער באַלעבאַסטע אַריינשיטען פּון איהר זאָלץ אין זיין עסען אַריין.

— זאָלץ, באַלעבאַסטעש, האָב איך אייגענט — האָט ער געזאָגט זיס, אויפּבינדענדיג אַ ברודיג-לייווענטען זעקעלע — אַ איד דאַרף שטענדיג פּיהרען זאָלץ מיט זיך.

מעהרסטענס האָט ער, קומענדיג אין אַ שטעטעל, אַראָפּ-געכאַפט זיך גלייך צום גוטען-אַרט און געהאַלטען אכסניא ביים באַגערבער. מיט זיין היימישקייט, מיט'ן אַנרופּען גרעבעריש אין לשון-קודש די אַלע קברות-זאַכען, האָט ער זיך גלייך איינגעקויפט ביי די קברות-אידען. צו וועלכע קיינער קומט נישט צו גאַסט. איבערהויפט האָט ער אויסגענומען ביי די באַגרעבערינס. מען האָט פּאַר איהם און זיין צביה'ן געלייגט זיך אין דער לענג און אין דער ברייט.

אין אַ סך ערטער האָבען איהם גאָר אידען גענומען צו זיך אויף שבת. פּראָסטע אידען, וואָס ביי זייער גאַנצען פּאַה-רען צו גוטע-אידען, האָבען זיי איבערלעך אַ שנאה צו די אַלע מיוחסים אין זייד און אין סאַמעט, האָבען דערפּהילט די עולה, וואָס ווערט אין אַ גוט-אידישען הויף אָפּגעטון צו אַ פּראָסטען

מענש, אן אַרעמאָן. און דערפאַר האָבען זיי גענומען צו זיך אויף שבת קנה'ן און זיין טאָכטער און זיי געגעבען פון שענס-טען און פון בעסטען. קנה האָט דערפאַר צום הונדערטסטען מאָל דערצעהלט די גאַנצע מעשה מיט יאָשע קאַלב און מיט'ן נייעשאַווער הויף. דאָס האָט די באַלעבאַטים אַ סך פאַרגעניגען פאַרשאַפען. מען האָט אַפילו פאַרבעטען צום טיש קרובים און פריינד, זיי זאָלען אויך הערען און הנאה האָבען. דערצעהלענ-דיג אַזוי, האָט קנה דערווייל געלאָסען און גרונטלעך אָפגערוימט די גאַנצע חל"ה פון טיש, אָנגעגאַסען זיך איין גלעזעל בראַנפען נאָכ'ן צווייטען און אויך געמונטערט צביה'ן, וואָס האָט, פונקט ווי ער אַליין, געריבען אויף ביידע באַקען.

— עס, עס, טאָכטער מיינע — האָט ער איהר אונטער-געגעבען חשק — שעהם דיך נישט, ס'איז היימיש...

און ביי רבנים איז געזעסען ר' שכנא דיין און געטון זיינס.

אויף די שבת'דיגע טישען איז געווען אָנגעגרייט פון שענסטען און בעסטען. אָבער ר' שכנא האָט זיך קיים צוגע-ריהרט צו עפעס. ער האָט פון אַלץ איבערגעלאָזען, נישט גע-וואוסט וואָס ער עסט, וואָס מען דערלאָנגט איהם צום טיש. ער האָט צעהן מאָל איינגעטונקען דאָס זעלבע שטיקעל חל"ה אין זאָלץ, אָפגעשאַקעלט עס, און ווידער אַמאָל איינגעטונקען. ער האָט אויפגעגעסען די פעטרישקע פון דער יויך, פאַרגעסענ-דיג גאַר אַליין, אַז ער האָט עס נישט ליב. דאָס עסען איז ביי איהם געווען אַן אָפקומעניש, אַן עול. פונקט אַזוי איז ביי איהם געווען דאָס זמירות-זינגען. זיין קאַפ איז געווען פאַרנומען מיט איין זאַך — מיט יאָשע קאַלב און מיט דעם נייעשאַווער הויף. ווידער און ווידער האָט ער אָנגעהויבען אויפסניי דאָס אייגענע. ער האָט זיך געקאַכט, געוואָרפען מיט די הענט, גע-כאַפט זיך ביי דער באַרד, געשנייצט מיט אַ פייף די נאָז, גע-שאַטען מיט ספרים. אַ וועלט מיט ספרים איז געלעגען אין זיין אַלטען פאַרדאַרטען קאַפ. די אויגען האָבען געפייערט, געשפריצט פונקען.

- ר' שכנא - האָבען איהם רבנים געבעטען - לאָזט
 עס אָפּ ביז שבת-צו-נאַכטס, שבת דאַרף אַ איד זיך נישט אָנ-
 טון קיין עגמת-נפש. נעמט, ר' שכנא, אַ שטיקעל פיש.
 נאָר ר' שכנא האָט אָפּילו נישט געהערט.
 - אַ וועלט איז נישט הפקר! - האָט ער געשטורמט -
 ט'איז נאָך דאָ, ברוך השם, אַ תורה ביי אידען.
 אידען גבירים האָבען איהם אָפּילו גענומען טשעפען:
 - דיין - האָבען זיי געזאָגט - אָפּילו דער סמבטיון
 רוחט אין שבת, און איהר - נישט.
 ר' שכנא האָט זיך נישט באַליידיגט. ער האָט גאָרנישט
 געהערט, וואָס מען רעדט צו איהם. אַלץ, וואָס האָט זיך נישט
 אָנגעהערט מיט ניעשאַווע און מיט יאָשע קאַלב, איז גאָר צו
 זיינע אויערען נישט דערגאַנגען. ער האָט נישט גערוהט, נישט
 געשלאָפען, נישט געגעסען, נאָר געלאָפען פון בית-מדרש צו בית-
 מדרש און געהאַלטען דרשות געגען ניעשאַווע. ער האָט אויפ-
 געהעצט פראַסטע מענשען, נישט געלאָזען רוהען רבנים און
 לימודים, ער האָט געטראָגען מחלוקת, פייער, ער האָט געקלאָפט
 אין טישען, געסטראַשעט מיט גיהנם, מיט מגפות, מיט אַ שלעכ-
 טען סוף.
 ער איז געוואָרען נאָך דאַרער, ווי שטענדיג, אויסגעטרי-
 קענט ווי אַ שפּאַן. זיינע אויגען זענען געוואָרען טיפער, די
 באַרד - גרויער, מאַגער, שטייף. זיין האַלז איז געוואָרען היי-
 זעריג, די אויגען - רויט, די דאַרע הענט - קנאַכיג. אָבער
 ער האָט קיין זאָך נישט געפיהלט, נישט געזעהן. געזעהן
 האָט ער בלויז דעם ניעשאַווער הויף, די גרויסע זינד, די גע-
 רעכט, גקייט, וואָס ער, דער ביאַלאָגורער דיין, דאַרף געפינען
 ביי אידען געגען ניעשאַווע.
 - אידען, אַ פייער ברענט אין ניעשאַווע! - האָט ער
 געוואָרענט - אידען, די תורה איז גלייך פאַר אַלע, פאַרן
 שוסטער, ווי פאַרן גוטען-איד! אידען, אַ פייער ברענט, וואָס
 קאָן דאָס פאַלק ישׂראל, חלילה, אָנצינדען! אידען, ראַטעוועט
 באַצייטענס!

פינפאונצוואנציגסט קאפיטעל

א פייער פון צאָרן און מחלוקת האָט אָנגעצונדען אידישע שטעט און שטעטלעך פון ביידע זייטען גרעניץ. ווי אַ שטורם-ווינט, וואָס טרייבט פייער-צונגען פון דאָך צו דאָך, אזוי האָט זיך ר' שכנא דיין געטראָגען אַ צאָרנדיגער, אַ פלאַטערנדיגער, געטראָגען זיך איבער וועגען און שטעגען, און געברענט, געצונדען.

קודם-כל האָט ער אויפגערודערט די רבנים. זיי האָבען שוין לאַנג קיין נחת נישט געהאַט פון די גוטע-אידען, די רבנים אין גאַליציען, ווי אין רוסיש-פּוילען. צופיל האָבען זיך די רבי'ס גענומען מישען אין רבנות. זיי האָבען אָנגערייצט די חסידים געגען די רבנים, זיי האָבען אומעטום אַריינגעפאַקט אייגענע איידעמס, קרובים, אייגענע מענ-שען. אין די גאַליצישע שטעט האָבען זיך די רבי'ס נישט באַ-נוגענט פלוזן מיט דער רביסטווע, נאָר אויך געוואָלט האָבען דעם כבוד פון זיין רב. זעלטען, אַז עמעצער פון זיי האָט גע-קענט פסק'ענען אַ שאלה, אָבער דאָס איז קיין אָפהאַלט נישט געווען. דאָס האָט געטון אַ איד, וואָס קען לערנען, אַ מינקת, און דעם טיטול, געלט און כבוד האָט געהאַט דער רבי, וואָס האָט דער „אם“ זיינער געגעבען פלוזן עטליכע רייניש. דער ניעשאַווער האָט די רבנים די גרעסטע צרות אָנגעטון. אומע-טום אַריינגעפאַקט משפחה. דאָס האָט די רבנים שטאַרק

פארדראָסען. זיי האָבען פון אַלעמאָל געהאַט אַ ביזו האַרץ אויף
נישענאווע, און די מעשה יאָשע קאַלב האָט זיך זיי גוט אונטער-
גערוקט. עס האָט זיי נישט געלאָזט איינזיצען אויף די ווייכע
שטולען.

ברייף פון ביידע זייטען גרעניצען האָבען אָנגעהויבען
געהן פון רב צו רב, לאַנגע ברייף מיט שאלות-ותשובות. גרויסע
טיטולען האָט מען זיך געשריבען איינס ס'אנדערע, טיטולען,
וואָס פאַרנעמען ביז צעהן שורות קליינעם רבנישען פתב. צום
ערשטען זענען אַרויס די גרויסע רבנים, די גרויס-שטאַטישע,
די מחברים פון אַ סך ספרים.

דער פרעמיסלער גאון, דער „שאַגת הדוב“, האָט דער
ערשטער אַוועקגעשיקט אַן אָנגעפיקעוועטען ברייף, אַ שאלה-
ותשובה צום לובלינער גאון, צום מחבר פון „חמד ברוך“.

גרויס ליכט — האָט דער „געשרעה פון בער“ געשריבען
צום „גלוסטיגען ברוך“ — שטאַרקער האַמער, וואָס נעמט אָן
מיהלשטייער און צערייבט זיי איינס אין אַנדערע, באַרג סיני,
איינציגער פון דור, וואָס וואויל איז אונז, וואָס מיר האָבען
אַזאַ שעהנקייט, שייך פון דער וועלט, גרעסטער פון די גרעסטע,
פולער אַלמער מיט ספרים, רבי פון אַלע קינדער אין גלות,
אויסרייטער פון בערג און פעלדער, זיין ליכט זאָל לייכטען ביז
אייביג, דער רב פון דער שטאַט לובלין, דער מוטער פון
ישראל, דער הייליגער קהלה, ציין זאָל אויפגעריכט ווערען,
אַמן.

נאָך עטליכע זייטען אָנגעשטאַפט מיט לומדות, ציטאַטען,
אָנצוהערענישען, ראשי-תיבות אָהן אַ שיעור און אָהן אַ סוף,
געשריבען אַלץ מיט קליינע פּיצינקע אות'לעך, וואָס נאָר
מתנגדים, שאַרפע קעפּ שרייבען אַזעלכע, האָט זיך דער „גע-
שרעה פון בער“ אונטערגעשריבען מיט עטליכע שורות זידלע-
רייען אויף זיך אַליין.

פון מיר — האָט ער זיך גע'חתמ'עט — דער צעטרעטע-
נער וואָרים, נישט-מענש, דער אַרימ'ען אין תורה, דער נידע-
ריגסטער פון די נידעריגסטע, דער קליינער און יונגער, דאָס

רזיכניגע ליכטעל, וואָס ווערט פאַרלאָשען אין שיין פון גרוי-
סען פּאַקעל, דער מחבר פון „געשרעה פון בער“, רב פון דער
הייליגער קהלה אין פרעמיסלע.

פּונקט אַזאַ גרויסען אָנגעפיקעוועטען בריף, מיט נאָך אַ
גרעסערען טיטול פאַר'ן „געשרעה פון בער“ און מיט נאָך גרע-
סערע ערנידערונגען אויף זיך אַליין, האָט אָפּגעענטפערט דער
„גלוסטניגער ברוך“, דער רב פון לובלין.

נאָך זיי האָבען אָנגעהויבען לויפען בריף פון קלענערע.
עס זענען געגאַנגען בריף פון מאַהילעוו ביים דניעפּער קיין
קראַקע ביי דער ווייכסעל, פון לעמבערג קיין דינאַבורג, פון
פרעשבורג קיין בריסק-דליטא. נאָך די גרויסע רבנים האָבען
גענומען שיקען זיך בריף איינער דעם אַנדערען פּל-ערליי קלע-
נערע, קליינע און פּיטשינקע רבנימ'לעך. מען האָט זיך באַ-
וואָרפען מיט טיטולעך, געהאַגעלט מיט שבחים, געשיט מיט
פּשט'לעך און געצאָקעט די האַנטשריפט, יעדער וואָרט אַ
בריליאַנט.

די פּאָסט צווישען ליטא און פּוילען, גאַליציע און רייסען,
בעהמען און ירושלים האָט געהאַט אַרבעט. אפילו רבנים פון
גוישע שטעט, פאַרוואָרפענע לומדים פון פאַריו, לאַנדאָן, פּראָג
און פעטערבורג זענען אַריינגעשלעפט געוואָרען. אויך רבנים
ספרדים פון סאַלאָניקי, סטאַמבול, אידען, וואָס שרייבען זיך
אונטער חכם האָבען זיך אין זייער באַוונדערען לשון-קודש
געלאָזט הערען.

פון די רבנים איז עס אַריבערגעגאַנגען צו די לומדים,
צו די חסידים, מתנגדים, פּראָסטע לייט און באַלמעלאַכעס. אידען
האָבען אויפגעהערט לערנען, האַנדלען, אַרבעטען, דאווענען
אפילו. מען איז געווען פאַרנומען מיט נייעשאַווע. גאַרביצער
חסידים מיט נייעשאַווער חסידים האָבען זיך געפּאַטשט, געשאַל-
טען, נוקם געווען זיך איינער אין אַנדערען. איינער האָט דעם
צווייטען אויסגעדוונגען אַ זעקעל קאָרן אין מאַרק, אַ ביסעל
פּלאַקס ביי אַ פּויער, אַ פּוהר האַלץ אין גאַס. מען האָט זיך
געלייגט אין חרם, אָפּגעלאָזען צווישען זיך שידוכים. טאַטעס

האָבען געצוואונגען אויסגעגעבענע טעכטער צו גט'ען זיך מיט זייערע מענער, וואָס זענען געווען שונאים פֿון שווער'ס רבי'ן. ניעשאַווער האָבען נישט געוואָלט עסען פֿון דער שחיטה, וואָס עס שעכט אַ גאַרביצער, און גאַרביצער האָבען נישט געוואָלט פֿרעגען אַ שאלה ביי אַ רב אַ ניעשאַווער. וויין צו קידוש האָט מען נישט געטאַרט קויפען ביי אַ שונא, ווייל ער איז געווען אַזוי טריף, ווי גוי'שער. אויפ'ן בית-עולם אפילו האָט מען נישט געלייגט קיין ניעשאַווער נעבן אַ גאַרביצער.

פֿון די מענער איז די מחלוקת אַריבער צו די ווייבער. ביים איינקויפען אין מאַרק און ביים דאווענען אין וויי-פער-שוהל, ביים קאַכען און באַקען, ביים פליקען פֿעדערן און ביי שטריקען זאַקען, האָבען זיי נישט אויפגעהערט מאַהלען מיט די מיילער, גלאַצען מיט די אויגען, אויסטראַכטען ליגענס, זאַגען גוומאות און קריגען זיך. עגונות פֿון אַלערליי עלטער און שטאַנד האָבען גענומען ציטערען, פֿלאַטערען. אַלטע האָפֿ-נונגען פֿון פֿאַרלאַזענע ווייבער, וואָס האָבען שוין לאַנג אָן זייערע פֿאַרשוואַנדענע מענער פֿאַרגעסען, האָבען מיטאַמאָל אויפגעוואַכט, עגונה'שע הערצער האָבען גענומען קלאַפען. דער נאָמען יאַשע קאַלב האָט געעגבערט, געבויערט.

אפשר איז ער גאַר „מיינער“? — האָט זיך ווייבער גע- באַמבעלט אין קאַפֿ — אפשר?...

אפילו די, וואָס האָבען קיין שום מעגליכקייטען נישט געהאַט צו טראַכטען וועגען דעם, האָבען פֿונדעסטוועגען גע- פיהלט זיך אומרוהיג, געוואָלט זיך פיהלען אומרוהיג.

פֿאַר לעצטע געלטער האָבען ווייבלעך גענומען פֿאַהרען קיין ניעשאַווע, אַרומגעוואַלגערט זיך וואַכען אין הויף, ביז מען וועט איהם זעהן, דערזעהן דעם, וואָס ווייזט זיך נישט, וואָס זיצט פֿאַרשלאַסען אויף זיבען שלעסער, נאָר וואָס אַ וועלט רעדט פֿון איהם. ישראל אביגדור האָט געטריבען די עגונות פֿון הויף. ער האָט אפילו אַ גוי געדונגען, וואָס זאָל זיי מיט אַ בעזעם פֿאַרייאַען. זיי זענען צוריקגעפֿאַהרען מיט לידיגע קע- שענעס און מיט נאָך לידיגערע הערצער. אָבער אַ סך האָבען

גענומען שרייען, מאַכען קולות, אַז דאָס איז ער טאַקע
זייערער, אַז מען זאָל זיי צולאָזען צו איהם. זייערע קוויטשיגע
קולות האָבען די אויערען געלעכערט.

ווייבער פון מענער זענען געווען אומרוהיג, געקוקט מיט
דערשראָקענע אויגען יעדער אויף „איהרען“, צי ער גרייט זיך
נישט צו ענטלויפען. טאַמער איז אַ יונגעראַמאָן אַ סוחר'ל נישט
צו דער צייט צוריקגעקומען פֿון אַ יאַריד, איז שוין אַ ווייבעל
אַרומגעלאָפען אַ פאַר'סמ'טע און געמאַכט פּיסקלעך. ווייבער
גבאי'טעס האָבען געהאַלטען אויפֿן אויג יעדען פרעמדען מאַנס-
ביל, וואָס קומט פון אַ שטאַט, יעדען אורח, צי ער איז נישט
אַמאָל אַן ענטלאָפענער פון אַן עגונה.

ווי נאָר עס פלעגט אין שטעטל אַראָפקומען אַ פרעם-
דער, אַ וואַיאָזשער מיט מוסטערן, אַן אַגענט פון נעה-מאַשינען,
אַדער אַ רייזענדער פון אַ פאַרויכערונגס-געזעלשאַפט, האָבען
גבאי'טעס איהם גלייך געכאַפט, און אַ ווייבעל אַן עגונה האָט
שוין אַן איהם דערקענט „איהרען“. די יונגעלייט פלעגען שרייען,
בעטען זיך, שווערען זיך, אַז זיי ווייסען נישט פון קיין פתרון
און קיין חלום, אָבער די גבאי'טעס האָבען נישט געהערט.
קצבים, די שטענדיגע שונאים פון מענער שאַרלאַטאַנעס און
זינדיגע, האָבען דעם פאַרשוין געכאַפט, געפיהרט צום רב,
אויסגעטון ביזן לייב און געזוכט סימנים, צייכענס. אפילו צו
אַרעמעלייט און מגידים האָט מען זיך געטשעפעט. צווישען די
אויפגעקלערטע און אַפיקורסים איז געווען ששון ושמה. קליינ-
שטעטעלדיגע משכילים, יונגעלייטלעך אויף קעסט, נגידישע
בחורים, האָבען געשיקט צו די העברעאישע זשורנאַלען קיין
רוסלאַנד לשון-קודש-בריה, פול מיט מליצות און פסוקים, וועגען
דער מעשה-קאַלב און וועגען די קריגערייען אין די שטעטלעך.
געענדיגט האָבען זיי אַלע מיט'ן פסוק פון דער מגילה „וכדי
בויון וקצף“, און אוינטערגעשריבען האָבען זיי זיך אַלע מיט
משונה'דיגע נעמען פון נביאים און גרויסע העלדען פון תנ"ך.
גאַליצישע אידישע לעהרער האָבען באַשריבען די זאַך אין
ווענער צייטונגען אין זעהר אַ געהויבענעם פּאָעטישען דייטש,

מיט ציטאָטען פון לעסינג און שילער. אַ קליינשטעטעלדיגער משומד, אַן אַדוואָקאַט, האָט וועגען דעם אָפּגעדרוקט אין אַ פּויליש אַנטיסעמיטיש בלאַט, און איינער אַ ווייבערשער לעהרער פון בראַד האָט גאָר פאַרפאַסט וועגען דעם אַ ליד אין גראַמען און פאַרקויפט עס צו אַ קרייצער אַ שטיק צו אַלע דינסטמיד-לעך, משרתים און באַלמעלאַכעס. געשריבען איז דאָס ליד גע-ווען אין הויף דייטש, צו זינגען מיט דער מעלאָדיע פון „דער בראַדער שרפה אין יום-פיפור צו פל-נדריי“, אַ „מאַראַליש“ ליד, וואָס טאַקע דער זעלבער לעהרער האָט פאַרפאַסט און אַלע האָבען עס גוט געקענט. די געה-מאַשיגען האָבען גאָר בעסער געקלאַפט ביי אַלע שניידערס און געהטאַריגס ביים שעהנעם ליד פון דעם בראַדער פאַרפאַסער.

אויך גוטע-אידען, שונאים פון ניצשאַווע, האָבען נישט גע-רוהט.

נישט נאָר אין גאַרביצע, נאָר אין אַלע אַנדערע הויפּען האָט מען דערלעבט אַ נקמה אין ניצשאַווע. צופיל חסידים האָט ער געהאַט, דער ניצשאַווער, צו גרויס אין ער געווען. זיי האָ-בען געקוואַלען פון נחת, איצט. אַ שעהנע מעשה, דער ניצשאַ-ווער בעל-מופת האָט זיך געלאָזט אָפּגאַרען פון אַ קאַלב... זיי האָבען געוואוסט, אַז דער רבי ר' מלך איז שוין אַלט, אַז זיינע טעג זענען געצעהלטע. אָבער זיי איז נישט אַזוי גע-גאַנגען אין דעם רבי'ן אַליין, ווי אין דער דינאַסטיע, אין הויף. מען האָט געוואָלט, אַז ניצשאַווע זאָל זיך צעפאַלען, דער הויף זאָל ווערען צו שפּאַט און צו שאַנד, אַז עס זאָל גאָר זיין אַ פּוישע צו פּאָהרען אַהין. חסידים וועלען בלייבען אָהן אַ הויף, אָהן אַ רבי'ן, וועלען זיי זיך מוזען זוכען אַנדערע רבי'ס. דער-פון קאָן יעדען אַריינפאַלען אַן עולם. עס איז דאָ פון וואָס צו יר'שענען: חסידים, גבירים, רבנים, שעהנע-אידען. גלייך, ווי פריהער די רבנים, האָבען די רבי'ס גענומען שטורמען ניצ-שאַווע, שרייען געוואָלד וועגען פייער, וואָס ברענט דאָרט.

בריף זענען געגאַנגען פון רבי'ן צו רבי'ן. בריף, אין וועלכע עס איז נישט געווען אַזוי פיל לומדות ווי אין די רבנישע

בריה, אויך איז דאָס לשון-קודש נישט געווען אזוי גלאַטיג, מיט אַ סך גרייזען און טאַקע קרום געשריבען. אָבער די טי-טולען פון איינעם צום אַנדערען זענען געווען נאָך גרעסערע און שטאַרקערע ווי די רבני'שע. מען האָט זיך גערופען מלאך, געטליכער מאַן, שטיק פייער, פּלאַם, דונער און בליץ, הימלישע לייכט און אַ סך אַנדערע אַזעלכע נעמען.

צום לעצט האָט זיך אויך דאָס מלכות גענומען אַריינ-מישען.

ערשטענס, האָבען אידען געשריבען מסירות. קליינע אי-דען האָבען געשריבען קליינע מסירות צו קליינע באַצאָמטע, אַז אין ניצשאַווער הויף זיצט אַ מענש, וואָס האָט צוויי ווייבער. אַז די קליינע האָרען האָבען זיך נישט-וויסענדיג געמאַכט, האָ-בען גרעסערע אידען געלאָזט אָנשרייבען אַ גרויסע אָנקלאַגע צום קיזערליך-און-קעניגליכען שטאַטהאַלטער. אָבער אויך פון דאָרטען האָט מען זיך נישט געאייילט אַראָפּצושיקען אַ קאָמיסיע צום ניצשאַווער הויף. האָבען אידען צווישען זיך צונויפגענומען געלט און אַוועקגעשיקט אַ דעלעגאַציע פון עטליכע רבנים, גרוי-סע דייטש-קענערס, מיט אַן אונטערטעניגסטער ביטע צו דער רעזידענץ אַליין, קיין ווען צום קולטוס-מיניסטער, ער זאָל זיך אָננעמען פאַר דעם פּוּד פון דער רעליגיע און די אידישע קולטוס-געמיינדעס, וואָס ווערט דורך ניצשאַווע געטרעטען מיט די פּיס.

ער האָט געמוזט די שליחים אויפנעמען אַליין, דער קיי-זערליכער און קעניגליכער מיניסטער. דער רויט-האַריגער רעפּע-רענט איבער אידישע אָנגעלעגענהייטען, דער משומד האַפּראַטה פּעשעלעס, האָט זיי געוואָלט אַליין אַלץ באַזאָרגען, אָבי נישט מטריח צו זיין זיין עקסעלענץ דעם מיניסטער, וואָס איז שטאַרק פאַרנומען מיט שטאַאַטס-אָנגעלעגענהייטען. אָבער די רבנים האָבען נישט געוואָלט אַפּטרעטען, ביז דער מיניסטער אַליין וועט זיי נישט אויפנעמען.

אין נייע זיידענע זשופיצעס, וואָס זיי האָבען זיך ספּעצ-יעל געלאָזט אויפנעהען צו דער נסיעה, איז קליינע סאַמעטענע

יאַרמעלקע'עך אויף די גענאָלטע קעפּ און מיט אויסגעקרייזעלטע
פיאות וואָס האָבען אויסגעזעהען ווי פּלעשעלעך, האָבען זיי
זיך געבויגען ביז די גאַרטלען פאַרן רויט-האַריגען האַפּראַטה,
דעם משומד פעשעלעס.

— וויר זענען זעהר דאַנקבאַר דעם גראָסען העררען פּיר
זיין גענאָדע — האָבען זיי געזאָגט — אָבער וויר ווילען האָבען
דאָס גראָסע גליק דורך עקסעלענץ זעלבסט צעמפּפּאַנגען צו ווע-
רען. אין דיווען זכות וועלען זי האָבען לאַנגע יאהרען.

דער קולטוס-מיניסטער, גראַף קערוויש נאָווראטני, אָן על-
טערער גערמאַניזירטער האַלב-אונגאַר, האַלב-טשעך, אַ בלאַסער
בלאָזירטער מיוחס און שוטה, וואָס טאַקע צוליב דעם האָט מען
איהם געמאַכט פאַר קולטוס-מיניסטער, האָט געשאַלטען אין דריי
שפּראַכען מיטאַמאָל, אין דייטש, אונגאַריש און אַפּילו טשעכיש,
ווען דער האַפּראַטה פעשעלעס האָט איהם געמאַלדען וועגען
דער ראַבינער-דעלעגאַציאָן. ביי איהם אין קאַבינעט איז גראַד
געזעסען די באַלעט-טענצערין פיפי יאַראַוויצי. שוין דריי מאָל
האָט ער פון איהר שעהן הענטעל געכאַפט אַ שנעל אין דער
נאָז. אָבער דערפאַר האָט ער שוין גאַנצע דריי מאָל אויפגע-
הויבען איהר דאָס קלייד און מיט דעם ליאַרניאָן באַטראַכט איהרע
„געטליכע“ פּיס. ער איז אַזש בלוי געוואָרען פון כעס, ווען
דער האַפּראַטה האָט איהם געבראַכט די מעלדונג. ער האָט גע-
שאַלטען אַלע אידען ביז תרח'ן, אָבער נישט-אויפּגעמען קיין
גייסטליכע האָט ער נישט געקענט. זיין קייזערליך-קעניגליכע
און אַפּאָסטאָלישע מאַיעסטעט האָט שטאַרק געהאַלטען פון אַלע
גייסטליכע פאַרשטעהער. דערצו טאַקע האָט ער קיין אַנדערע
אַרבעט נישט געהאַט, ווי אויפּנעמען דעלעגאַציעס. ער האָט דע-
ריבער אַרויפגעצויגען אַ וויכטיגע לייטזעליגע און פייערליכע
מינע אויף זיין בלאַס אַפּגעלעבט פנים, ער האָט צוגעגלעט די
עטליכע שיטערע האָר אויף זיין אויספאַרפּוירטען פליך, וואָס
זענען ביי זיין קאַמף מיט פיפי יאַראַוויצי'ס געטליכע פּיס צע-
שויבערט געוואָרען, און געהייסען אַריינפיהרען די דעלעגאַציע.
ווי נאָר מען האָט זיי אַריינגעפיהרט, די רבנים, האָבען

זיך זעהר נישט-געשיקט פארבויגען גאָר טיף און געמאַכט
הויך אַ ברכה מיט אַ לויב צו גאָט, וואָס ער האָט אָפגעטיילט
פון זיין פּבּוד צו אַ מענש פון בלוט און פלייש.

אין גרויס צעמישונג און דערשראָקענקייט האָבען זיי פאַר-
געסען, אַז די דאָזיגע ברכה מאַכט מען נאָר פאַר'ן קיזער אַליין.
דער מיניסטער האָט גלייך באַקומען רויטע פלעקען אין זיין
בלאָס געזיכט פון דעם אומפאַרשטענדליכען העברעאישען שפּרוך.
— זעהר געריהרט, זעהר — האָט ער געזאָגט און אויס-
געשטרעקט זיין אויסגעצערטעלטע אויסגעפּרייאַנטעוועטע האַנט
צו די האַריגע מאַכטלאָזע רבנישע הענט.

אין עכט-גאַליצישען הויך-דייטש, מיט אַ גמרא-ניגון, האָ-
בען די רבנים אויסדערצעהלט די גאַנצע געשיכטע מיט יאָשע
קאַלב, מיט'ן גיעשאַווערס טאַכטער, מיט דער זאָרג, וואָס דאָס
אַלץ פאַרשאַפט די אידען, די טרייע אונטערטאָגען פון זיין
קיזערליך-קעניגליכען מאַיעסטעט. דער מיניסטער האָט נישט
פאַרשטאַנען, וואָס די אידען ווילען פון איהם, וואָסער קאַלב
זיי מיינען, און עס האָט זיך איהם שטאַרק געגלוסט דרימלען.
— זיי זאָלען וועניגסטענס זיין געוואַשען — האָט ער די
גאַנצע צייט געקלערט מיט אומרוהיגקייט, וואָס ער האָט זיי
די האַנט געגעבען.

פאַר'ן אַוועקגעהן האָבען זיי איהם דערלאַנגט אַ גרויסע
בויגען פאַפיר און מיט אויפגעהויבענע הענט איהם געבענשט:
— וויר ווערדען אימער פיר איהרע גראָסע גענאָדע דען
ליבען הערר גאָט בעטען, פיר דען געזונט, לעבען אונד וואָהל
פאַן זיין קיזערליכער אונד קעניגליכער מאַיעסטעט אונד פיר
זיין מיניסטער, זיין עקסעלענץ, דען גראָסען אונד עדלען
העררען דען פרעמיער...

— איך בין עס ניכט — האָט דער קולטוס-מיניסטער גע-
זאָגט מיט אַ לייכטען זיפן.

— עקסעלענץ ווערדען עס שאָן זיין, מיט הילפע גאָ-
טעס — האָבען די רבנים אַלע דריי מיטאַמאָל אַרויסגעזאָגט,
בויגענדיג זיך טיף — יעדער, ווער פיר דען פאַלץ איזראַעל

גוטעס טוט, ווירד צו צווייטער האַנט דעס הערשערס. זאָ זאָ-
גען אונזערע הייליגע, געלעהרנטע לייט, די טאלמודיסטען.
גלייך נאָכדעם איז נאָך אונטערגעקומען אַ נייע זאָך. עס
איז געקומען צו בלוט-פאַרגיסונג צווישען אידען.
איבער שטעט און שטעטלעך איז אַרומגעפּאָהרען אַ טרוי-
פע פון לעמבערגער בעלפּערס, וואָס האָט פאַרגעשטעלט „דאָס
פרעהליכע לויסטשפּיעל“ פון ניעשאַווער צדיק אָדער יאָשע קאַלפּ
און זיינע צוויי ווייבער“. פריהער האָט מען זיי געכאַפּט, די
לעמבערגער בעלפּערס, ביי אַ זינד. אין דער תּלמוד-תּורה האָ-
בען זיי דעם גבאײס גוי'אישע דינסט פאַרפיהרט. מען האָט זיי
דערפאַר פון דער תּלמוד-תּורה פאַרטריבען און אַפּילו פאַר'ן
זמן שכירות נישט געוואָלט באַצאָהלען. זענען זיי פאַר כּעס
געוואָרען אַקטיאַרען. זיי האָבען פון דער ניעשאַווער געשיכטע
אַ לויסטשפּיעל אין דייטשמעריש פאַרפאַסט, לידלעך דערצו גע-
מאַכט און אין שענקען און קניפּעס, וואו עס קומען אַריין
באַלעגאַלעס, משרתים, דינסטמיידלעך און באַלמעלעכעס, האָבען
זיי דאָס געשפּילט. דערביי האָבען זיי זיך פאַרשטעלט איינער
פאַר'ן רבי'ן, אַ צווייטער פאַר יאָשע קאַלפּ, אַ דריטער פאַר'ן
רבי'נס טאָכטער און אַ פּערטער פאַר צביה דעם שמש'ס.
די בעקער-יונגען און די באַלעגאַלעס איז שטאַרק געפּע-
לען געוואָרען דאָס לויסטשפּיעל מיט די לידלעך און זיי האָבען
די בעלפּערס אַ סך קרייצערס געוואָרפען אין טעלער. דאָס
האָט די בחורים צוגעגעבען מוט און זיי האָבען גענומען פּאָה-
רען פון שטאָט צו שטאָט, פון שטעטעל צו שטעטעל. זיי האָ-
בען אַפּילו אַ נקבה אין דער טרופּע אַריינגענומען, אַ דינסט-
מיידעל, אַ יתומה, וואָס האָט צביה די יתומה געשפּילט און
זעהר טרויעריגע לידלעך וועגען דעם ביטערען מזל פון יתומות
געזונגען. איהר געוויין אויף די קניהען פאַר'ן רבי'נס טאָכטער,
זי זאָל ביי איהר נישט צונעמען דעם קאַלפּ, האָט אַ שטיין
געריהרט. און אומעטום איז דערגאַנגען צו געשלעגען צווישען
די ניעשאַווער חסידים, וואָס האָבען נישט גע'לאָזט שפּילען די
בעלפּערס, און די פּראָסטע יונגען, וואָס האָבען געוואָלט זעהן

דאָס טעאָטער-שפּיל. מען האָט זיך געשלאָגען מיט שטעקענס,
מיט וואָלגער-העלצער.

אין סאַנדו איז אַ מלמד אַרויס אין מלחמה געגען די
קאָמעדיאַנטען.

ער האָט צונויפגענומען אין שטאָט אַ סך אידען מיט
שטעקענס, ווייבער מיט קאָטשערעס און לאָפעטעס, אויך פרוי-
מע באַלמעלאַכעס האָט ער צונויפגערופען, און מיט געשרייען
און געוואָלדען געלאָזט זיך צו דעם קאַסינאָ פון קאַפּראַלען,
וואָס איז אָפגעדונגען געוואָרען דורך די בעלפערס אויף טעאָטער.
— אידען, אויף קידוש-השם לאָמיר געהן! — האָט דער
מלמד געשריגען און געגאַנגען פאַראויס געגען אַלע יונגען,
וואָס האָבען דעם קאַסינאָ באַוואַכט — מירן נישט לאָזען חוזק
מאַכען פון אינווער הייליגען צדיק!

די יונגען האָבען איהם געוואָרענט, דעם מלמד, אַז ער
וועט שלעכט אָפּשניידען, נאָר ער האָט זיך נישט אָפּגערוקט.
מיט גרויסע אויגען, מיט אויפגעהויבענע הענט, איז ער געגאַנג-
גען פאַראויס און גערופען די מחנה:

— אידען, לאָמיר זיך מוסר-נפש זיין! אומקומען!

מען האָט איהם אָפּגעוואָרפען, אָפּגעשליידערט אַזוי האַס-
טיג, אַז ער איז געפאלען מיטן קאַפּ צו די שטיינער און זיך
שוין מעהר נישט אויפגעהויבען. די אידען האָבען איהם איבער-
געדעקט מיט דער זשופעצע ביז איבערן קאַפּ און איהם גע-
לאָזט אַזוי ליגען ביז פאַליציי וועט קומען.

און אין גאַנצען לאַנד האָט זיך אויפגעהויבען אַ געשריי,
אַ ליאַרם.

— עק וועלט! — האָבען אידען געזיפצט — צו ליבן נייע-
שאַווער הויף איז אידיש בלוט פאַרגאַסען געוואָרען.

אויך די גוים האָבען גערודערט. אין אַלע וויענער ציי-
טונגען איז זעהר פאַרביג באַשריבען געוואָרען די מלחמה צווי-
שען די „לאָקען-יודען“, די פאַנאַטיקער פון גאַליציע. ספעציעלע
קאַרעספּאַנדענטען זענען געקומען. אַ דעפוטאַט אַ גלח האָט
אויך אַריינגעטראַגען אַן אינטערפעלאַציע אין פאַרלאַמענט.

— צי וויסט דער הערר אינערן-מיניסטער — האָט ער
געפרעגט — וועגען די בלוטיגע קאמפען צווישען די אויסדער-
וועהלטע פון יעהאָוואַ אין גאַליציען, אין צוזאַמענהאַנג מיט
ביגאַמיע, וואָס ווערט אין אַ צדיקישען הויף געטריבען, און
אויב ער וויסט, וואָסערע מיטלען רעכענט ער אָנצונעמען?
נאָך אין זעלבען טאָג איז איבער די טעלעגראַף-דראַטען
פון וויען קיין לעמבערג געגאַנגען אַן אָנפראַגע פון אינערן-מי-
ניסטער פון וויען צום קייזערליך-קעניגליכען שטאַטס-האַלטער
גראַף קוטשעביצקי אין לעמבערג.
און די ניעשאַווער פעסטונג האָט זיך גענומען ברעכען.

זעקסאונצוואַנציגסט קאַפּיטעל

ר' שכנא דיין האָט זיינס דערגרייכט.
צו פסח-צו איז אויף אַלע ווענט פון אידישע שטעט און
שטעטלעך פון גאַליציע און רוסיש-פּוילען פּאַנאַדערגעקלעבט
געוואָרען אַ קול-קורא, אַן אויפרוף פון זיבעציג רבנים און
גאונים, אַזויפיל וויפיל עס זענען געווען אין סנהדרין, אין וועל-
כען דער רבי ר' מלך פון ניעשאָווע איז גערופען געוואָרען צו
שטעלען זיך צו אַ דין-תורה.
אויף די אַלטע מויערען און שטיינערנע צוימען פון אידישע
שוהלען, בתי-מדרשים, שעכטהייזער און מרחקים, צווישען אַלערליי
מודעות וועגען ליכט-צינדען, כשר'ען פליים, הייצען אין מקוה,
פאַרלירענע און געפונענע זאַכען; צווישען אַלערליי מעלדונגען
פון סופרים, וואָס קוקען איבער תפילין, פון ספעציאַליסטען,
וואָס היילען, ברוך-השם, אויס געברייכטע און „שבר'ס“ אָהן
אַפּעראַציע, נאָר בלויז מיט אַ גאַרטעלע; צוואַמען מיט וואָרע-
נישען פון בעקערס, אַז נאָך ליכט-צינדען וועלען זיי ביי קיין
פאַל נישט אָננעמען קיין טשאַלענט אין אויווען, מיט נייעסען
פון פאַקען-טרעגער וועגען זייערע נייעסטע מעשה-ביכלעך, יאָר-
מעלקעס און גאַרטלען, וואָס זיי פאַרקויפען ביליג; צווישען
אַלערליי אויפרופען וועגען אידישקייט און אַ דייטשמערישער
נאַכריכט פון אַ פּריזירקע צו דען געעהרטען פּראָם-געוואָנענען
דאַמען וועגען די מאַדערנסטע שייטלען און פאַרוקען פּוץ

געוועהנליכע האָר און ציגען-האַר, וואָס זענען נאָר-וואָס אָנגע-
קומען פון וויען, גראַסאַרטיג און עכט-פּשער, — איז אַ גרויס, ריזיג
פּאַפּיר אויפ'ן בכבוד'סטען אָרט געהאַנגען, אַ געדרוקטער אויפ-
רוף אין לשון-קודש און עברי-טייטש, אַרום וועלכען אידען האָ-
בען זיך נישט אויפגעהערט זאַמלען.

מיט דער הילף פון אויבירשטין גילויבט זאָל זיין זיין
נאָמין — האָט דער אויפרוף געשריבען — ריפּין מיר דיא אינ-
טערגעשריבינע ציא אַלע אינזערע ברידער פון גאָר דיא וועלט
ציא פאַרנעמין אינזער קול וואָס איז וויא דאָס קול פון הימיל
זאָגין אינזערע חכמים. אויך זאָגין זייא דאָס איין בית-דין איז
גיגליכין צים אַלמעכטיגין דען ווען אינזער מיטער רבקה איז
גיגאַנגין ציא שם אין עבר זאָגט דיא הייליגע תורה דאָס זיא איז
גיגאַנגין צים אויבערשטין.

נישט חלילה צייליב מחלוקת אין שגאה קעגין עמיאין
אָדער באַהיט גאָט צייליב אייגיניצען גייען מיר אַרויס מיט דיא
דאָזיקע רייד דען מיר ווייסן דאָס מחלוקת איז ווי געצינדי-
נערייא באַשירימט זאָל מען ווערין. נייערט פאַרקעהרט ווייל
אינזערע אויגין האָבין מעהר נישט גיקענט ציזעהן דאָס וואָס
מיר האָבין גיזעהן אין אינזערע אויערין האָבין מעהר נישט
גיקענט ציזעהן דאָס וואָס מיר האָבין גיזעהרט. אַ גרויסער
חלול-השם רחמנא ליצלן פאַרשפּרייט זיך אין דיא גיצעלטין פון
יעקב וואָס ברענגט ציא קריגערייא אין מסירות. אין די בתי-
מדרשים ווערט נישט גילערינט נישט גידאָווינט נור גיפיהרט
מחלוקת אפילו אין מיטין דאָווינין פּררט ביים לייענין אין דיא
תורה וואָס וועגין דעם זאָגט דער הייליגער זוהר דאָס מען איז
דערפאַר חלילה פון גאָט אָפּגישיידט. אויך איז דערגאַנגין ציא
אינזערע אויערין ווייא איז אינז ציא וואָס מיר זענין גיפאַלין
דאָס איין יהודי דעם אַנדערין מסרט אין ענטפערט איבער ציא
גוים. אַנדערע האָבין אויך שפּאַט ביכיר גימאַכט אין גיבראַכט
ציא זינד דעם המון-עם די גימייני לייט דען די משותים אין
דיא דינסטין אין דיא ווייבער פון המון לייענין באַהיט זאָל
מען ווערין יצנות און זינגין אויך אומוירדיקע ליידער מיט

שפאָט אויף צדיקים אין גאָטספּאַרשטיקע לייט אינזערע צעדער-
ביימער. ווייא איז אינו דען מיר זענן אויך גיוואָרן ציא שפאָט
אין שאַנד ציא דיא פעלקער. דען זייא לייזענן אין די גאַזעטן
זענן אינזער שאַנד וואָס איז אַווינס צווישן אידען נישט גי-
הערט גיוואָרן. אין וויא וועלן מיר קענן דיא אויגן אויפ-
הויבן פאַר דיא שררות אין גרויסע לייט וואָס אינטער זייער
שאטן לעבן מיר. דען בעט פאַר דעם מלכות זאָגן די היי-
ליגע חכמים דען איין מענש וואָלט דעם אַנדערין לעבעדיגיר-
הייט איינגעשלינגן. בפרט אינטער דעם שיץ פין אינזער גראָ-
סען הערשיר דער קיסר המלך האדיר ירים הודו. דען זיי ווע-
לן זאָגן אויב אין דיא טענענביימיר האָט געטן טיען אויס-
ברעכין אַ פלאַם פייער וואָס זאָל דען טיען דאָס מאַך פון די
וואַנט. אויב ביי די צדיקים איז אַווינס וואָס שוין זאָגן
דער גימיינער המון. אַ ציטערניש נעמט אן אינזערע לייבער
אין אַ שטרויכלינג אינזערע הענט דאָס עס איז פאַרגאַסן גי-
וואָרן אימשלידיג בליט גאָט זאָל זיך שוין אויף אינו דער-
באַרמין.

מיט גיבראַכינע הערצער אין מיט גיוויין אין דיא אויגן
ריפן מיר ציא זיין הויכין כבוד דעם רבין פון ניעשאַווע שליטא
ער זאָל זיך באַדענקן אין גיין צום דין דען עס פאַדערין
איהם אויף זיבעציק רבנים וואָס איז וויא דער סנהדרין.
מיר זאָגן נישט פריהער אויס קיין זאָך אין מיר טראגן
נישט אַרויס קיין פסק חלילה. אָבער אַ שלעכטע בשורה איז
דערגאַנגן צי אינזערע אויערין דאָס איין מאַן וואָס אַ שטאַט
מיט עדות אויך באַגלויבטע לייט תלמידי חכמים דערקענן אין
איהם אַן אינטער שמש פין דער שטאט ביאלאגורה מיט דעם
נאמין יאשע (קאַלב) דער האט אין ביאלאגורה איבערגילאזט
איין ווייב איין עגונה די טאָכטער פון ר' קנה שמש האָט זיך
אויסגיגעבן פאַר אַן איידים פון ניעשאַווע אין ער וואוינט ווייא
איז אינו מיט דעם רבינס טאָכטער איין אשת איש. מיר זענן
נישט חלילה מסכים מיט די רייד בעפויר די זאָך איז קלאָר גע-
ווארן דורך אַ דין תורה. גייערט מיר פאַרלענגן דאָס דער

רבי פין ניעשאוווע שליט"א זאָל נישט פארלאזן זיך אויף זיין דעה אין ניט זיין הארט אין זיין גידאַנק. אין אפילו ווען בלויז איין מענש ריפט איהם ציא א דין תורה דאַרף ער גיין בפרט ווען זיבעציג רבנים אין גרויסע לייט פאדערין. טיא אפ פין דיר דאָס קרימינג פין מויל אין דערווייטער פין דיר דאָס שפליצערין פין לעפצין. דיא חכמים זאגן אפילו ווען די ביזט גירעכט. פאַר דער תורה איז גלייך דער רייכער ווי דער גי- מיינער מאַן. אפילו דוד המלך זיין זכות זאָל אינז ביישטיין אמן ווען אויף איהם איז גיפאָלין אַ פלעק אין דיא חכמים זאגן דאס ווער עס זאגט אז דוד המלך האט גיזינדיגט איז ניט אנדערש ווי ער האט א טעות דאך איז גיקמען ציא איהם דער נביא אין איהם גישטראפט אין דאס קינד ביי איהם צי- גענימען.

מיט דעם כוח פין דער הייליגער תורה אין מיט דער הסכמה פין גאונים אין צדיקים פאדערין מיר אויף זיין הויכין כבוד ער זאָל זיך שטעלען פאר א בית-דין פון זיבעציג רבנים שפעסטניס ביז אנהויב פון חודש אייר מיר זאלין דערלעבין. ציליב זיין כבוד אין אויך ציליב זיין עלטער קיין עין-הרע אין בפרט ווען דער מאהנער מיז קימען צים גימאהנטין וועט דאָס בית-דין קימען מיט גאטס הילף קיין ניעשאַווע הגם די טרחה אין דיא הוצאות זענן גרויס. אבער ביז דיא צייט טאר דער פרעמדער מאן וואס אויף איהם איז דא א חשד לא-עלינו קיין איין אויגנבליק ניט זיין מעהר מיט דער טאכטער פין רבין שליט"א דיא אשת-איש וואס איז חליטה א ספק פין בליט-שאנד. ניעערט זיא זאלין גלייך ווערין אפגשיידט אין נישט זיין אפילו אינטער איין דאך. אזוי זענן די רייד פין דיא וואס רעדין מיט גיבראכניע הערצער אין דערשלאגן געמיט. אין צי די וואס וועלין הערין וועט זיין זיס אין עס וועט קימען אויף זיי אַ בענשינג. אין חודש ניסן צים סדר דער פהן זאָל פאָרגיבן צי איהם פאר גאט.

אונטערגעשריבען זענען דערויף געווען זיבעציג רבנים, אַלע מיט די נעמען פון די פאָטערס און די שטעט פון זייערע

קהלות. דער רבי ר' מלך פון ניעשאָווע האָט זיך מעהר נישט געקענט געגענשטעלען. דערצו האָט מען איהם אויך פון שטאַט-האַלטער געגעבען צו פאַרשטעהן, אַז ער זאָל זעהן דורכצופיהרען די זאַך דורך אַ דין-תורה, אַ נישט וועט זיך די מאַכט מוזען אַריינמישען. און דער רבי האָט די דין-תורה אָנגענומען, אויף דעם ערשטען טאָג פון חודש אייר אין ניעשאָווע, און ער האָט אויך צוגעשטעלט זיינע רבנים, ניעשאָווער חסידים, וואָס זאָלען זיצען אין בית-דין פון זיבעציג.

גלייך נאָך פסח האָבען אָנגעהויבען ציהען מחנות פון ביידע זייטען גרענעץ צו דער גרויסער ניעשאָווער דין-תורה.

עס זענען אָנגעפאָהרען גרויסשטעטישע רבנים פון גאַלי-ציע און רוסיש-פּוילען, אידען מיט ברייטע אַטלעסענע כאַלאַ-טען, מיט גרויסע לעדערנע רייזע-טאַשען און מיט שמשים, און עס האָבען זיך געבראַכט צושלעפען קליינע, אויסגעדאַרטע, פאַרשוואַרצטע רבנימ'לעך, שליימאָלען, וואָס מען וויל זיי אַרויס-טרייבען פון זייערע שטעטלעך און זיי זענען געקומען זוכען גערעכטיגקייט ביי די גרויסע רבנים, וואָס פאַרזאַמלען זיך אין ניעשאָווע. עס זענען אָנגעפאָהרען מיט טאַראַראַם גבירים, קהל-לייט, אידען תקיפים מיט גלאַנציגע סאַמעטענע קאַפעלאַטשען און מיט אויסגעקעמטע בערד, וואָס מוזען זיין אימעטום, וואו עס קאָכט זיך, און עס האָבען זיך געצויגען פון אַלע וועגען פאַרבלאַטיגטע אַרעמעלייט, פּדי צו כאַפען אַ פעטע נדבה. אידען מחברים זענען געקומען מיט זייערע געדיכט-אָנגעשרי-בענע חיבורים, פּדי אַריינצוכאַפען ביי עטליכע גרויסע רבנים אַן הסכמה און קענען דערנאָך פאַהרען איבער דער וועלט און זאַמלען פרענומעראַנטען. אידען נשרפים, טאַטעס פון פאַרזעסענע טעכטער, מיוחסים, האָבען זיך באַצייטענס אַראַפּגעלאָזט קיין ניעשאָווע, פּדי צו זאַמלען געלט אויפ'ן אָרט אין טאַקע אינ-איינוועגס נעמען עטליכע פאַריהמטע חתימות פון אָנגעזעהענע לייט, וואָס מיט אַזעלכע קאָן מען דערנאָך אַ לעבען לאַנג אַרומפאַהרען איבער שטעט און שטעטלעך און זאַמלען בכבוד געלט. עס זענען געקומען פאַרזאָרגטע טאַטעס פון פּלה-מיידלעך,

וואָס זענען געשטרױכעלעט געוואָרען און זיי דאַרפֿען אַ פֿתּב פֿון רבנים וועגען זייער עהרליכקייט. מענער פֿון ווייבלעך מרה-שחורה/ניצעס זענען געקומען זאַמלען מיט איין מאָל חתימות פֿון הונדערט רבנים, אָז זייערע ווייבער זענען משוגע און דע-ריבער מעגען זיי חתונה האָבען מיט אַנדערע אָהן אַ גט. יונג-געלייטלעך, וואָס לערנען זיך אויף רב, האָבען געזוכט צו פֿאַ-קען ביי אַ גרויסען רב סמיכה. יונגע שוחט'לעך האָבען גע-פיהרט מיט זיך זייערע שאַרפע חלפֿים, פֿדי צו באַווייזען, ווי גוט זיי קענען אָנשטעלען אַ חלף. עילויים, ווילדע בחורים, זע-נען געקומען שמועסען אין לערנען, אַרויסווייזען לומדות, כאַ-פען אַ לויב פֿון אַ גרויסען רב און דערפֿאַר נעמען דעם אמת'ן גדן אָדער קריגען אַ רבנות. עס זענען זיך אויך אָנגעפֿאַהרען גרויסע שדכנים, חוצפּה'דיגע אידען ליידיגגעהער, וואָס זענען איינגעהערס ביי גבירים, פֿדי דורכצופֿיהרען אין ניעשאַווע אַ שידוך צווישען אַ גבירישער טאָכטער און אַ מיוחס'דיגען רבנישען זוהן. רבי'צינס אלמנות מיט גרויסע אַטלעסענע טשי-פיקעס, וואָס די קהלות באַעולה'ן זיי נאָכ'ן מאַנס טויט, פֿאַר-דאַרטע רבנישע טעכטער יתומות, וואָס ווילען, אַז קהל זאָל זיי געבען דאָס רבנות פֿאַר אַ גדן און דערפֿאַר קריגען אַ חתן — זענען געקומען זוכען גערעכטיגקייט. אידען מוכר-ספרים/ניקעס מיט אַלטע ספרים אָנטיקען, יקר-המציאותען, טלתיים-הענדלער, עטרה-מאָכער, ציצית-פלעכטער, קירושנער מיט שטריימלעך, קאַ-פעלאַטש-מאָכער, דרוקער, וואָס נעמען זיך אונטער דרוקען זיבוורים — אַלע האָבען זיך אויסגעלייגט מיט זייערע סחורות. עס זענען אָנגעפֿאַהרען דייטשלעך מיט דינע שטעקלעך, אָנגע-טען, וואָס זוכען אַ הכשר אויף פֿל-ערליי וויינען, סאַרדינען, בויםעל, קילקעס, פֿאַבריק-קיכלעך, טהעען און אַנדערע אַרטיק-לען. אפילו אַ גוי אָן אַפטיקער פֿון מונקאַטש, וואָס האָט ער-פונדען אַ פֿראַשעק צו ראַזירען זיך, האָט זיך אַרומגעדרעהט אַ פֿאַרבאַנדזשטער און געזוכט אַ גראַנד-ראַבּי, וואָס זאָל איהם געבען אַ הכשר פֿאַר אַלע פֿראַם-געזאָגענע דייטשען, זיי זאָלען זיך מעגען גאָלען די בערד לויט דער מאָזאַאישער רעליגיאָן.

און עס זענען זיך אויך אָנגעפֿאַהרען גיט אייגענע פּערד און
וועגעלעך פֿאַרהאַרעוועטע דאָרפֿישע אידען און ווייבער מיט
זייערע חולאים, אַלערליי עקרה'ס, כּרה-שחורה'ניקעס, געליימטע,
דיבוקים, כּדי ענדליך אויסצופּוועלן אַ הילף ביי די פּיל פֿאַר-
זאַמעלטע הייליגע לייט.

צום סאַמע לעצט זענען אָנגעקומען די חשוב'סטע פּון זיי

רבנים.

עס איז געקומען דער אייזערנער קאַפּ פּון דינאַבורג, אַ
אידעל אַ דיקס, אַ קיילעכדיגס, וואָס סאַי מיט זיין אויסזעהן,
סאַי מיט זיין אָנטוען זעהט ער אויס ווי אַ קרעמעל, אָבער
אויגען האָט ער גרויסע, ווילדע, וואָס שטעהען אויף קיין רגע
נישט איין אויף קיין אָרט, לויפען הין און צוריק, ווי וועלך
אין אַ שטייג. עס איז געקומען דער לובלינער גאון, אַן אַל-
טער מאַן מיט אַ וויסער באַרד ביז'ן גאַרטעל, עהנליך צו
אַברהם אָבינא, וואָס גוים מאַהלען אויף די בילדער. עס איז
געקומען דער ליוזשאַנער צדיק, אַ איד, וואָס קיין לַמּדן איז
ער נישט אַזאַ גרויסער, אָבער ער מאַכט אַ סך ספרים'לעך,
אָהן אַ שיעור ספרים'לעך, אין וועלכע ער האַלט אין איין פֿאַר-
ביטען, אין איין שרייבען, אַז מען טאַר נישט. שוין לאַנג ווי-
לען אידען צו איהם פֿאַהרען, פֿאַר אַ רבי'ן איהם מאַכען, נאָר
ער וויל נישט. און עס איז געקומען דער עלטסטער און דער
גרעסטער פּון אַלע, דער קראַקעווער רב, אַ איד אַ זקן, וואָס
קיינער ווייסט גאָר אַליין נישט ווי אַלט ער איז, אַן איינגע-
שרומפען אידעלע, אויסגעטריקענט, ווי אַ שפּאַן, וואָס צוויי
מענשען מוזען איהם פיהרען אונטער די הענט, און זיין גרוי-
סער קאַפּ הערט נישט אויף שאַקלען זיך אויף רעכטס און לינקס
איבער זיין דאָר-איינגעשרומפען הינעריש העלזעל, גלייך ווי ער
וואַלט אויף אַלץ אין דער וועלט נישט מספּים זיין, זאָגען:

ביין, ביין!

פּון ביאָלאָגורע איז אַ האַלבע שטאָט אָנגעקומען צוזאַמען
מיט קנה שמש און זיין טאַכטער. אויסגעפאַשעט זענען זיי
געווען ביידע, קנה מיט זיין צביה. זיי האָבען געשיינט

אינגאנצען פון די גוטע צייטען אין וועג. אויך אויסגעפוצט זע-
נען זיי געווען. צביה האָט אַפילו געטרָאָגען אַ ניי טיכעל אויפ'ן
קאָפּ. און ר' שכנא דיין האָט אַרומגעשפּאַנט מיט צעפּלֶאַכטענע
זיגערישע גרויסע טריט. זיין נאָז איז געווען רויט ווי נאָך
קיינמאָל נישט.

ער איז תחילת נישט געווען זיכער, צי מען האָט טאַקע
דעם יאָשע קאַלב אָפּגעשיידט פון רבינ'ס טאַכטער, ווי די
רבנים האָבען געפּאָדערט, און ער איז געווען אומרוהיג. ער
האָט נישט אויפּגעהערט אַרומשנאַפּען און אַריינשטעקען אומע-
טום די רויטע נאָז זיינע, פּדי צו דערגעהן ווי די זאָך האָלט.
ענדליך איז ער דערגאַנגען, אַז ער איז באַזונדער, דער יאָשע,
אין אַ זייט, אַפילו נישט אונטער איין דאָך, ווי ער האָט עס
געוואָלט און ווי די רבנים האָבען עס געפּאָדערט. ער האָט זיך
געפּהילט אַ זיגער, אַ זיגער אויף דעם גאַנצען פּראָנט, און ער
האָט געשנייצט די נאָז מיט צופּרידענקייט, געקייט די מאַגערע
באָרד און געשטעקט הענט צו רבנים פון אַלע זייטען.

— שלום עליכם, רב, געלויבט דער אויבערשטער, וואָס
מען האָלט שוין אַזוי ווייט. אַ וועלט איז, ברוך-השם, נישט
הפּקר...

דריי טעג צייט איז אין ניעשאַווער בית-המדרש אָנגעגאַנ-
גען דער גרויסער משפּט. דריי טעג צייט האָבען זיך געוואַקעלט
די וואַגשאַלען פון ניעשאַווע און ביאַלֶאַגורע. דאָ האָט איין וואַג-
שאַל איבערגעוואויגען, באַלד די צווייטע.

אויבען-אָן, אויף אַ גרויסער, ברייטער פּאַטער-שטוהל, אויף
עטליכע קישעלעך אונטערגעלייגט, פּדי צו קענען דערלאַנגען
צום טיש, איז געזעסען דער קראַקעווער רב, דער זקן און
גאון. זיין גרויסער קאָפּ האָט זיך נישט אויפּגעהערט שאַקלען
הין און צוריק, ווי ער וואָלט נישט איינגעהן אויף קיין שום
זאָך. מיט ביידע אויסגעטריקענטע הענט האָט ער אונטערגע-
האַלטען די פּאַרוואַקסענע אַראָפּהענגענדע אַלטע אויערען, פּדי
צו דערכאַפּען, וואָס מען רעדט.

פון ביידע זייטען טישען, וואָס זענען געווען אויסגעשטעלט

ווי אַ ח"ו, זענען געזעסען די איבריגע ניין-און-זעכציג רבנים, יעדער לויט זיין אָנגעזעהענקייט. ביי אַ טיש דערנעבען איז געזעסען דער רבי ר' מלך מיט זיין איידעם, מען האָט איהם גע-וואָלט אַוועקזעצן אויבען-אָן, דעם רבי'ן, אָבער ער האָט זיך נישט געוואָלט זעצן נעבען די רבנים.

— עך וויל זיצן נעבען מיין איידעם ר' נחום — האָט

ער געזאָגט.

דערמיט האָט ער גיין געגעבען צו פאַרשטעהן, אַז ער האָט נישט דעם מינדסטען צווייטעל וועגען דעם צוריקגעקומע-נעם. דאָס האָט אַ שטיל מורמלען איבער'ן גאַנצען בית-המדרש אַרויסגעברענגט. אַלע האָבען אויף דעם גע'משפט'ען די אויגען אָנגעשטעלט, אָבער ער אַליין האָט קיינעם נישט געזעהן. אָן אָנזעהעוודיגער, אַ געוואוקסיגער, אַ ביינערדיגער, איז ער גע-זעסען רוהיג אויף זיין אָרט און פסדר געווען פאַרטיפט אין אַ ספר, וואָס איז געלעגען פאַר איהם. ישראל אביגדור איז גע-שטאַנען גלייך, ווי אַ זעלנער, ביים רבי'ס שטוהל.

אויף אַ באַנק פון אַ צווייטער זייט איז געזעסען קנה שמש צוזאַמען מיט ר' שכנא דיין. פונקט ווי ר' שכנא האָט זיך געקאַכט זיצענדיגעהייט, געשניצט די נאָז, געשמעקט טא-בעק, געוואָרפען מיט די הענט, אַזוי איז קנה שמש געזעסען אַ רוהיגער, אַ קאַלטיפלוטיגער, אַ גלייכגעזעצטער. אויף לאַנגע בענק זענען געזעסען אויסגעזעצט די עדות די מאַנספילען. פאַר די ווייבער פון ביידע צדדים איז געווען אַפּגעטיילט אַ ווינ-קעל, פאַרהאַנגען מיט אַ טישטויך פון שולחן. דאָס איבריגע בית-המדרש איז געווען געפאַקט מיט אָנגעפאַהרענע שעהנע-אידען, גבירים, מיוחסים, לומדים און רבני'שע מקורבים און שמשים, וואָס האָבען נישט אויפגעהערט קריגען זיך איבער אָן אָרט און איבער פּבוד.

— שייגאַץ! — האָט מען זיך געזידעלט — דרך-ארץ זאַרפס-

טו האָבען! וואו שטופסט דו זיך אויבענאָן, דו וויינער-יונג! ... אויפ'ן בעלעמער זענען געשטאַנען גרויסע ליכט, וואַקסענע און שוואַצע, אַ שופר איז געגעען און אַ טלית מיט

אָ קיטעל צוגעגרייט אויף אַ שבועה. אין ווינקעל בית-המדרש איז געשטאַנען דאָס טהרה-ברעט, אויף וועלכען אידען האָבען אויס-געמיטען צו קוקען. פון דרויסען האָבען פּראָסטע אידען, באַל-מעל־כעס, ווייבער און חדר-אינגלעך אָנגעהאַנגען זיך אויף די פענסטער.

צום ערשטען זענען אַרויסגערופען געוואָרען

עדות, ביאַלאָגורער אידען, אויך אַביש קצב.

— אידען — האָט דער קראַקעווער רב געזאָגט — אַן עדות גיט מען נישט קיין שבועה ביי אידען. אָבער זאָגען פאַר'ן בית-דין איז אַזוי גוט, ווי מען וואָלט געשוואוירען ביי אַ ספר-תורה. איהר שטעהט פאַר זיבעציג רבנים. דאָס איז אַזוי, ווי איהר וואָלט געשטאַנען פאַר אַ סנהדרין. באַטראַכט גוט, איידער איהר געהט עפעס זאָגען, ווייל פרייט איז די טיר, וואָס פיהרט צום גיהנם, און שמאַל איז זי אויף אַרויס. דאָס לעבען און דער טויט איז ביי דער צונג אין דער האַנט. האָט איהר גוט פאַרשטאַנען, וואָס איך האָב דאָ אייך געזאָגט?

— גוט, רבי — האָבען אידען געזאָגט מיט מורא.

— געהט צו, קוקט נאָכאַמאָל אָן דעם בעל-דין און זאָגט ווער ער איז.

— יאָשע... יאָשע קאַלפּ פון ביאַלאָגורע.

— וואָסערע סימנים האָט איהר דערויף, אַז דאָס איז יאָשע פון ביאַלאָגורע? — האָט דער רב געפרעגט.

— מען דערקענט איהם, פון אַנבליק.

— ווייסט איהר, אַז עס קענען זיין צוויי מענשען, וואָס

האָבען דעם אייגענעם אַנבליק?

— יאָ, רבי.

— אפשר דאָכט זיך אייך בלויז, אַז דאָס איז יאָשע?

— ניין, רבי.

— זענט איהר זיכער אין אייערע רייד?

— יאָ.

— אפשר האָט איהר דעם קלענסטען ספק? שעהמט זיך

נישט.

— ניין, רבי, מיר'ן די נשמה נישט פארקויפן.
די ביאלאגורער וואָ גשאַל האָט אַראָפגעוואויגען אויף
איהר זייט.

— ר' שכנא דיין — האָט דער קראַקעווער רב גערופען —
איהר זענט אַ רב און איך דאַרף אייך נישט זאָגען, וואָס עס
איז אַזוינס זאָגען עדות פאַר'ן בית-דין!
— איך ווייס — האָט ר' שכנא געזאָגט.

ער האָט עטליכע מאָל אויסגערייניגט די נאָז מיט אַ פיף.
אַ סימן, אַז ער גיט זיך אָפ אַ רעכנונג דערפון, וואָס דאָ גע-
שעהט, און ער האָט געזאָגט מיט אַ הויך, נאָר הייזעריגליך קול
— איך זאָג עדות פאַר'ן בית-דין פון די גרעסטע גאונים
און צדיקים, אַז דער איד, וואָס זיצט דאָ פאַר'ן משפט, איז
דער אונטערשמע פון ביאַלאָגורער בית-המדרש, יאָשע קאַלב,
וואָס אַ בית-דין פון דריי האָט גע'פסק'ענט, אַז ער זאָל חתונה
האַבען מיט צביה, דער טאָכטער פון קנה שמש פון דער איי-
גענער שטאָט. זי האָט עדות געזאָגט פאַר'ן ביאַלאָגורער בית-
דין, אַז זי איז געוואָרען מעוברת פון דעם יאָשע, און דערפאַר
האָט מען זי חתונה געמאַכט אין ביאַלאָגורע אויפ'ן גוטען-אַרט.
ער האָט די צביה מקדש געווען פאַר אַ שטאָט מיט אידען.
אין דער חופה-נאַכט איז ער ענטלאָפּען און די צביה איז גע-
בליבען אַן עגונה. איך זאָג עדות פאַר'ן בית-דין, אַז דאָס איז
דער אייגענער יאָשע.

אַ ברומעריי איז דורך איבער'ן בית-המדרש. זיפצען האָ-
בען געשניטען ווי מיט מעסערס.

— שאַ, שטיף זאָל זיין! — האָט דער קראַקעווער רב
גערופען.

— שאַ, שטיף זאָל זיין! — האָבען אַלע רבנים נאָכגע-
רופען.

די ביאַלאָגורער וואָגשאַל האָט נאָך שטאַרקער אַראָפּגע-
וואויגען.

באָלד איז געקומען ישראל אביגדור און אַזא ציה געטון

ביי דער וואָג, אַז די ביאַלאָגורער שאַל איז אַרויפגעפלוויגען אין דער הויך.

ער האָט עס געמאַכט זעהר פייערליך, ישראל אביגדור. ער האָט זיך פריהער געוואָשען די הענט, ווי ער וואָלט גע- גאַנגען דאַונען. ער האָט גלייך-געמאַכט די יאַרמעלקע מיטן קאַפּעלאַטש אויפ'ן קאַפּ, אַרומגעבונדען דעם גאַרטעל און מיט אַזעלכע פּרומע טריט צוגעגאַנגען צום טיש, ווי מען וואָלט איהם אויפגערופען צו דער תורה צו גאַר אַ פעטער עליה. דערנאָך האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט גלייך, ער האָט פאַרמאַכט די אויגען, און וואָרט ביי וואָרט, מיט אַ קול, וואָס לָאָזט זיך הערען ווי ווייט, האָט ער געזאָגט:

— פאַרן בית-דין, פאַר מיין רבי'ן, פאַר אַן עדה אידען, אין בית-המדרש, זאָג עך, עך ישראל אביגדור בן פייגע לאה, אַז דער בעל-דין, וואָס זיצט דאָ פאַר אינו, איז ר' נחום, דער איידעם פון מיין רבי'ן. ער האָט געגעבען סימנים ביים צוריק- קומען זיינעם פון גלות-אַפריכטען. איך האָב איהם בודק געווען און געזעהן, אַז די סימנים אויף זיין לייב, וואָס עס האָט גע- געבען דעם רבי'נס טאַכטער, סערעלע, זענען די אייגענע. איך בעט רשות ביים בית-דין, אַלץ איבערצוגעבען.

— זאָגט — האָט דער קראַקעווער רב באַפוילען.

ישראל אביגדור האָט דערצעהלט, דערצעהלט אַלץ, די מצוה מיטן ספר רזיאל-המלאך, מיטן גלאָז מילך, מיט אַלע איבריגע סימנים. קיין איינציגען פּרט, קיין איין קלייניגקייט האָט ער נישט דורכגעלאָזט. די נייעשצווער וואָג האָט זיך גע- צויגען אַראָפּ, אַראָפּ, אַבער מיטאַמאָל האָט זי אַזאַ ציה גע- טון אַראָפּ, אַז אַלע זענען געבליבען זיצען מיט אַפענע מיילער.

ער האָט געעפענט די אויגען, ישראל אביגדור, אַ קוק געטון אַרום זיך און גענומען די באַרד אין דער האַנט אַריין. — רבותי — האָט ער געזאָגט — עך בין נישט מעהר קיין יונגעראַמאָן, כ'שטעה שוין נאָהענט פאַרן גרויסען דין, פאַרן דין-וחשבון אויף יענער וועלט, און ביי מיין גרויער באַרד

זאג איך, אז אלץ, וואָס איך האָב דאָ געזאָגט פאַר'ן בית-דין, איז אמת, ווי עס איז אמת די תורה פון הימעל.

ער האָט נישט געהאַט קיין טעות, ישראל אביגדור, ניין. די גרויע באָרד זיינע האָט מיט אַזאַ שווערקייט אַ ציה געגע- בען ביים צינגעל פון דער וואָג, אַז מיט ר' שכנא דיין האָט עס אַזש גענומען טרייסלען.

נאָך די עדות האָט מען ביידע ווייבער אַריינגערופען. צום ערשט האָט מען קנה שמש'ס טאָכטער אויסגעהערט.

זי איז גאַרנישט געווען צו דערקענען, די צביה. פון אַרומפּאָהרען מיט איהר פּאָטער איבער שטעט און שטעטלעך, פון באַגעגענישען מיט פרעמדע מענשען, איז זי אַ גאַנצער לייט געוואָרען. זי האָט פאַרשטאַנען, וואָס מען רעדט צו איהר געענטפערט מיט גאַנצע ווערטער, און אפילו וועניגער געשטאַ- מעלט און זעלטען געהירזשעט.

— אשה — האָט דער קראַקעווער רב זי געוואָרענט — שטעהסט פאַר רבנים. פאַרשטעהסט וואָס דאָס הייסט? מוזט זאָגען דעם ריינעם אמת. פאַר זאָגען ליגען פרעגעלט מען אין גיהנום. ווייסט דערפון?

— יאָ — האָט צביה געזאָגט.

— געה צו נאָהענט צו דעם איד, וואָס זיצט דאָ ביים

טיש, און זאָג ווער ער איז.

— יאָשע קאַלב — האָט צביה געזאָגט.

— ווער איז ער?

— מיין מאַן.

— וואָסערע סימנים קאָנסטו געבען דערויף, אַז ער איז

דיין מאַן?

— איך יאָשען דערקען — האָט זי געענטפערט.

— קיין אַנדערע סימנים האָסטו נישט?

— כ'ווייס נישט.

— קאָנסטו שווערען ביי אַ ספר-תורה, אַז דאָס איז דיין

מאַן, יאָשע?

— איך שווערען — האָט צביה געזאָגט.

נאך איהר האָט מען אַריינגערופען סערעל דעם רבי'נס
טאָכטער. ישראל-אַביגדור האָט זי געפיהרט מיט אַזאָ דרך-ארץ.
ווי זי וואָלט געווען דער רבי אַליין.

— אַ וועג מאַכטס! — האָט ער גערופען.

אַ בלאַסע, מיט רויטע אויגען, סימנים פון וויינען, איז
זי מיט שטילע טריט דורכגעגאַנגען דאָס בית-המדרש. זי האָט
אַ בליק געטון צום טיש, וואו עס זענען געזעסען איהרע,
דער פאָטער און דער מאַן, איהר נחום, וואָס שוין זייט עטלי-
כע וואָכען ווי מען האָט איהם פון איהר אָפגעשיידט. דער
פאָטער האָט אויף איהר אַ בליק געטון, אָבער דער מאַן נישט.
ער איז געזעסען פאַרטיפט איבער זיין ספר. זי האָט גלייך
דערפיהלט אַ שוואַכקייט אין די קניעהן. ישראל אביגדור האָט
איהר צוגעטראָגען אַ שטוהל.

— ניצען אַווער רבי'נס טאָכטער — האָט דער קראַקעווער
רב געזאָגט — איהר ווייסט, וואָס דאָס איז אַזוינס אַ בית-דין
פון זיבעציג?

— כ'ווייס — האָט סערעל געזאָגט שטיל — דאָס איז ווי
אַ סנהדרין.

— אמת — האָט דער קראַקעווער רב געזאָגט — איהר
קאָנט חומש, מעג זיין אין עברי-טייטש?
— יאָ.

— איהר ווייסט, וואָס עס קומט אָן אשת-איש פאַר וואוי-
נען מיט אַ פרעמדען מאַן?
— פאַרשטיינט צו ווערען.

— אמת. איהר ווייסט, אַז זינט דאָס בית-המקדש איז חרוב
געוואָרען, האָט בית-דין נישט קיין רשות צו פאַרשטיינען.
אָבער עס איז דאָ אַ שטראַף פון הימעל אָנשטאָט דעם.

— כ'ווייס — האָט סערעל געזאָגט — פאַרשניטענע יאָהרען.
— אמת — האָט דער קראַקעווער רב געזאָגט — געהט צו,
קוקט אָן דעם איד, וואָס ויצט דאָ, און זאָגט פאַרן בית-דין,
ווער ער איז.

— מיין מאַן ר' נחום — האָט סערעל געזאָגט פעסט.

— ווי אזוי זענט איהר זיכער? אייער מאן איז דאך פון אייך אַוועק אויף גאַנצע פּופּצען יאָהר. האָט איהר איהם דער-קענט?

ער האָט מיר געגעבען סימנים.

— וואָסערע סימנים?

סערעל האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ.

— שעהמט זיך נישט. איהר שטעהט פאַרן בית-דין. זענען

דאָס געווען סימנים צווישען מאן און ווייב?

— יאָ.

— האָט קיינער נישט געקענט וויסען פון די סימנים?

האָט איהר עס נישט אַמאָל דערצעהלט עמעצען פון אייערע

נאָהענטע חבר'טעס?

— ניין.

— אפשר האָט עס אייער מאן עמעצען דערצעהלט און

יענער האָט זיך מיט די סימנים באַנוצט?

— איך האָב אויך געהאַט סימנים אויף זיין לייב —

האָט סערעל שטיל געזאָגט און אַ רויטקייט האָט באַגאַסען איהר

פנים — דער טאַטע, זאָל לעבען, האָט געהייסען נאָכזעהען.

אַ מורמעל איז דורך איבערן בית-מדרש.

— שאַ! — האָט דער קראַקעווער רב גערופּען.

— שאַ! — האָבען אַלע רבנים נאָכגעזאָגט.

סערעלע דעם רבי'נס איז צוריקגעגאַנגען אויף איהר אָרט.

מען האָט אַרויסגערופּען קנה שמש.

— ר' קנה — האָט דער קראַקעווער רב געזאָגט — איהר

זענט אַ בעל-דין, דער פּאָטער פון דער ביאַלאָגורער עגונה,

וואָס טענה'ט, אַז דער איד, וואָס זיצט דאָ, איז איהר מאן

יאָשע. לויט'ן דין דאַרף אַ בעל-דין שווערען. אזוי ווי אַן אשה

גיט מען נישט קיין שבועה, וועט איהר, איהר פּאָטער, דאַרפּען

שווערען. קאָנט איהר שווערען, אַז דער איד איז דער מאן

פון אייער טאָכטער.

— יאָ, רבי — האָט קנה שמש געזאָגט פעסט.

דער קראָקעווער רב האָט צעשאַקעלט דעם קאַפּ אויף אַלע זייטען.

— אַ שבועה איז נישט קיין קלייניגקייט — האָט ער גע-
זאָגט מיט אַ פאַרכטיג קול — פאַר פאַלש שווערען, פאַר האָ-
בען אפילו אַ טעות ביי שווערען, איז דער גיהנום צו קליין.
אויב איהר האָט דעם קלענסטען קלעהר, זאָלט איהר זאָגען.
— איך וויל שווערען — האָט קנה געזאָגט — פאַרן אמת
מעג מען שווערען.

— שמש, לעש אויס די וואַקסענע ליכט — האָט דער רב
באַפּוילען זיין שמש — און צינד אָן די שוואַרצע ליכט.
דער שמש האָט אַזוי געטון.

— טראָג צו דאָס טהרה-ברעט צום בעלעמער.

אַלע אידען זענען געוואָרען בלייך. קנה האָט זיך דערויף
גישט אומגעקוקט. ער האָט די זאָכען געקענט.

— ר' קנה, געהט וואַשט אייך די הענט, געהט אַרויף
אויפ'ן בעלעמער, טוט אָן קיטעל און טלית.

קנה איז צוגעגאַנגען צום האַנטפאַס, געוואַשען די הענט,
דערנאָך איז ער ריהיג אַרויף אויפ'ן בעלעמער און אָנגעטון
דעם קיטעל און טלית.

דער קראָקעווער רב האָט מיט וואַקלענדע טריט, אונטער-
געהאַלטען פּוץ צוויי רבנים, דערנעהנטערט זיך צום בעלעמער
און אַ קלאַפּ געטון אין טיש.

— די גאַנצע וועלט האָט געציטערט — האָט ער געזאָגט
מיט אַ שוואַך ציטערענדיג קול — ווען דער אויבערשטער האָט
געזאָגט: זאָלסט נישט שווערען פאַלש. אַלע עבירות אין דער
וועלט ווערען פאַרגעבען, די זינד פון פאַלש שווערען ווערט
גישט פאַרגעבען. פאַר אַלע זינד ווערט מען בלויז אַליין גע-
שטראַפט, פאַר פאַלש שווערען ווערט געשטראַפט די גאַנצע
משפּחה, ביז קינדס-קינדער. מען וואַרט אפילו נישט אין הימעל,
נאָר מען נעמט באַלד געצאָהלט.
אַ ציטערניש איז דורך דעם גאַנצען בית-המדרש. אידען

זענען געשטאנען בלאַטע, ווי נאָך אַ טאָג פאַסטען אין יום-
כיפור פאַר געיליה.

— וועה! וועה! — האָבען זיך געהערט זיפצען.

— שופר! — האָט דער רב גערופען.

אַ איד אין אַ טלית האָט געבליאָזען שופר.

— זאָגט נאָך יעדעס וואָרט — האָט דער רב באַפויילען —

איך, קנה בן העניע פעשע.

— איך, קנה בן העניע פעשע — האָט קנה נאָכגעזאָגט.

אַבער אין דער רגע איז דער נייעשאַווער רבי, וואָס איז

געזעסען די גאַנצע צייט אין טלית און תפילין, אַ שפרונג אויף

געגעבען פון זיין אָרט און אַ געשריי געגעבען מיט אַ פאַרכ-

טיג קול.

— אויפהערען! — האָט ער גערופען — אויפהערען!

אַ טויט שטילשווייגען האָט אַרומגענומען אַלע. ביים

קראַקעווער רב זענען די ווערטער פאַרגליווערט געוואָרען אין
מויל.

דער נעשאַווער איז געשטאנען אַ ווייסער, אַ שווערער,

ווי אַ פאַרגליווערטע מאַסע.

— כוועל נישט דערליאָזען צו קיין פאַלשער שבועה אין

מיין שטאָט! — האָט ער גערופען.

צווישען די רבנים איז געוואָרען אַ גערודער, אַ טומעל.

דער רבי האָט אויפגעהויבען די הענט, אַ צייכען, אַז ער וויל

רעדען. עס איז שטיל געוואָרען, ווי אין אַ קבר.

— איך, מלך, דער זיהן פון קדושים — האָט ער גע-

זאָגט — זאָג עדות אין טלית און תפילין, אַז דער בעל-דין,

וואָס זיצט דאָ פאַר אונז, איז מיין איידעם ר' נחום. ווען ער

איז צוריקגעקומען נאָך פופצעהן יאָהר, האָב איך איהם נישט

דערקענט. ער איז אַוועק אַ יונגערמאַן, אָהן אַ באַרד נאָך, און

צוריקגעקומען מיט באַרד און פּיאַות. אָבער ער האָט מיר גע-

געבען סימנים. ער האָט מיר דערמאַנט וועגען וואָס מיר האָ-

בען געשמועסט אין לערנען. ער האָט מיר אויך דערמאַנט, אַז

מען האָט פאַרקנייטשט אַ בלעטעל אין ספר רזיאַל-המלאך. איך

האָב דאָס ספר נאָכגעזעהן און עס איז געווען, ווי ער האָט געזאָגט. ער האָט אויך געגעבען סימנים פון פראָסטע זאָכען, וואָס אַ שטייגער מען האָט געקאָכט אין טאָג פאָרן אַוועקגעהן זיינעם.

ער האָט פּלוצלינג אַראָפּגעכאַפּט דעם של-ראש פון קאַפּ און, קלאַמערענדיג איהם מיט ביידע אַלטע הענט, האָט ער גע-רופען הויך:

— איך שווער ביים של-ראש דערויף!

ער איז שוואַך געוואָרען און זיך אַוועקגעזעצט. אין בית-המדרש איז שטייל געווען. אין דער שטיילקייט האָט זיך אַ געוויין דורכגעריסען. קיינער האָט נישט געוואוסט, פון וואָנען עס קומט.

קנה שמש האָט אַ פאַרלירענער אויסגעטון דעם טלית און קיטעל. די ניעשאַווער וואָגשאַל איז געווען אינגאַנצען איבער-פולט. אָבער ווי נאָר דאָס בית-דין האָט זיך צוריקגעזעצט און גענומען אויספרעגען איהם, דעם בעל-דין אַליין, אַז די וואָג-שאַלען האָבען ווידער גענומען שפּרינגען הין און צוריק, אַזוי אַז די רבנים אַליין האָבען זיי מיט'ן אויג נישט געקענט כאַפּען. — בעל-דין — האָט דער קראַקעווער רב געזאָגט, נישט ווי-סענדיג ווי אַזוי איהם צו רופען, נחום אַדער יאַשע — זאָגט פאַרן בית-דין, ווער זענט איהר?

— איך ווייס נישט — האָט געענטפערט דער גע'משפט'ער, נישט אויפהויבענדיג אפילו די אויגען פון ספר.

— איהר ווייסט נישט? — האָט דער קראַקעווער רב גע-זאָגט פול מיט שטוינען -- ווען דען קען וויסען, אויב נישט יעדער מענטש וועגען זיך אַליין?

— מען ווייסט גאַרנישט וועגען זיך אַליין — האָט דער

בעל-דין געענטפערט.

— איך פאַרשטעה נישט — האָט דער רב געזאָגט.

— איך פאַרשטעה נישט — האָבען רבנים נאָכגעזאָגט.

דער ניעשאַווער רבי האָט אָנגעשטעלט די אויגען אויפ'ן

בעל-דין.

- ר' נחום - האָט ער געזאָגט - איך פאַרשטעה דיינע
 רייד. אָבער פאַר'ן בית-דין דאַרפסטו רעדען קלאָר. דו דאַרפסט
 זאָגען, אַז דו ביסט נחום.
 - איך בין נחום - האָט דער בעל-דין נאָנגעזאָגט ווי
 אַ ווידער-קול.
 - זאָג, ווען דו האָסט חתונה געהאַט מיט מיין טאָכטער -
 האָט דער רבי געזאָגט.
 - אין ל"ג-בעומר תרכ"ט - האָט דער בעל-דין געזאָגט
 מיט דעם זעלבען פרעמדען קול.
 דער רבי האָט אויסגעקוילערט די אויגען זיינע אויפ'ן עולם.
 - ווער פון עולם - האָט ער געפרעגט - איז געווען
 אויף דער חתונה פון מיין טאָכטער מיט מיין איידעם ר' נחום?
 - איך! עך! יעך! - האָבען זיך געהערט שטימען.
 דער רבי האָט אָנגעשטעלט די אויגען אויף דעם בעל-דין.
 - איידעם מיינער, געדענקסט די דרשה, וואָס דו האָסט
 געזאָגט אויף דיין חתונה?
 - יאָ.
 - זאָג זי איבער פאַר'ן בית-דין.
 מיט אַ קול, וואָס איז פרעמד, ווי עס וואָלט געקומען
 נישט פון אַ לעבעדיגען מענשען, האָט דער בעל-דין די גאַנצע
 דרשה איבערגעזאָגט.
 - אמת! - האָט אַ רב גערופען.
 - כ'געדענק! כ'געדענק! - האָט אַ צווייטער איבער-
 געריסען.
 דער רבי ר' מלך האָט געקוקט מיט צאָרן אויפ'ן גאַנצען
 עולם.
 - ביאַלאָגורער דיין! - האָט ער גערופען - איז דער יאָשע
 פון ביאַלאָגורע געווען אַ לַמְדוֹן, צי אַן עם-הארץ?
 - ער פלעגט בלוין זאָגען תהילים - האָט דער דיין
 געענטפערט.
 - אידען - האָט דער רבי געזאָגט - זיי נחום איז אַ
 לַמְדוֹן און אַ בעל-מקובל.

— נישט משיג צו זיין — האָט דער קראַקעווער רב גע-
זאָגט.

— נישט משיג צו זיין — האָבען אַלע רבנים נאָכגעזאָגט.
דער רבי ר' מלך האָט זיך טיפּער אַריינגערוקט אין
שטוהל, ווי אַ זיגער. אָבער באַלד האָט ר' שכנא דיין אויסגע-
שניצט עטליכע מאָל די נאָז זיינע מיט אַ פּיף און גענומען
דעם בעל-דין אויפ'ן פאַרהער, און די וואַגשאַל האָט ווידער
גענומען שפּרינגען.

— יאָשע! — האָט ר' שכנא דיין גערופּען — זאָג פאַר'ן
בית-דין, אַז דו ביסט נישט יאָשע קאַלב פּון ביאַלאָגורע.
דער בעל-דין האָט געשוויגען.

— שוויגסט! — האָט ר' שכנא געשריגען — לייקענסט
נישט! ביסט זיך, הייסט עס, מודה?
דער בעל-דין האָט געשוויגען.

ר' שכנא האָט זיך אויסגעצויגען, דאָפּעלט שמעלער און
לענגער געוואָרען.

— רבותי -- האָט ער געזאָגט — פּונקט אַזוי האָט ער
געשוויגען אָדער נישט גערעדט צו דער זאך אין ביאַלאָגורע,
ווען ער איז געשטאַנען פאַר'ן בית-דין. אין שטאָט איז, לא-
עלינו, אַ מגפה אויסגעבראַכען. דעם שמש'ס טאָכטער האָט אויף
איהם עדות געזאָגט, אַז ער האָט, לא עלינו, מיט איהר געזי-
נדיגט. אָבער ער האָט אויך געשוויגען ווי איצט. נישט מודה
געווען זיך, נישט געלייקענט. מען האָט איהם מיט דעם שמש'ס
טאָכטער חתונה געמאַכט, אָבער ער איז ענטלעאָפען. זאָל ער
מיר לייקענען!

איבער'ן בית-המדרש איז אַ גרויל דורך.

— בעל-דין — האָט דער קראַקעווער רב געזאָגט — איהר
האָט געהערט, וואָס דער דיין ר' שכנא האָט געזאָגט וועגען
איין פאַר'ן בית-דין?

— יאָ — האָט דער בעל-דין געזאָגט.

— וואָס זאָגט איהר דערויף?

דער בעל-דין האָט געשוויגען.

ר' שכנא איז פון אָרט אויפגעשפרונגען.
 — לייקען! — האָט ער געשפּריצט מיט פּייער — איך
 האָב עדות געזאָגט, אַז דו ביסט נישט נחום, נאָר יאָשע, יאָשע
 קאַלֶב, לייקען, אַז דו ביסט עס נישט.
 דער בעל־דין האָט אָפּילו אויף דעם שרייענדיגען דיין
 קיין בליק נישט געטון.
 דער קראַקעווער רב האָט אַזוי גענומען טרייסלען מיט'ן
 קאַפּ, אַז עס האָט אויסגעזעהן ווי אַט-אַט פּאַלֶט איהם דער קאַפּ
 אַראָפּ.
 — בעל־דין! האָט ער געזאָגט ביז — דאָס בית־דין פּרעגט
 אייך, ווער איהר זענט?
 — איך ווייס נישט — האָט דער בעל־דין געענטפּערט.
 דער קראַקעווער רב איז פון אָרט אויפגעשפרונגען.
 — איהר האָט געזאָגט, אַז איהר זענט נחום, דער איידעם
 פון נישטאַווער רבין. זאָגט, פאַרוואָס זענט איהר אַוועק פון
 אייער ווייב?
 — איך האָב אַזוי געדאַרפּט.
 — וואו זענט איהר געווען?
 — אויף דער וועלט.
 — רעכענט אויס די שטענדט, וואו איהר זענט געווען.
 — זיי זענען נישט אויסצורעכענען.
 — ווייסט איהר פון אַ שטאָט ביאַלאָגורע?
 — יאָ.
 — זענט איהר דאָרט געווען?
 — איך בין אומעטום געווען.
 — וואָס האָט איהר געטון אויף דער וועלט?
 — איך ווייס נישט.
 דער קראַקעווער רב האָט זיך אַוועקגעזעצט אַ שוואַכער.
 ער האָט נישט געקענט רעדען.
 — אידען — האָט ער געזאָגט צו די רבנים, וואָס זענען
 געזעסען, עבען איהם — פיהרט איהר דערוייל.
 דער צרשטער האָט גענומען אויספּרעגען דער אייזערנער

קאָפּ פון דינאַבורג. אָבער ער האָט גאַרנישט געקאָנט אַרויס-
קריגען. אַ גיכער, אַ צעטראַגענער, אַ פּלוט, וואָס פּרעגט זיך
אַליין, ענטפּערט זיך אַליין און רעדט גיך, האַלבע ווערטער,
מיט'ן אויער נישט צו דערקאַפּען, האָט ער בלויז אַ צערודע-
רונג אַריינגעטראַגען.

— בעל-דין — האָט ער געזאָגט, רייבענדיק זיך אין שטערן
און בליצענדיג מיט די ווילדע אומרוהיגע אויגען — איינער
פון די צדדים מוז דאָך זאָגען ליגען. וואָרים ממה-נפשך, זענט
איהר נחום, זענט איהר דאָך נישט יאָשע, און זענט איהר יאָ-
שע, זענט איהר דאָך נישט נחום, ראובן איז דאָך נישט שמעון
און שמעון איז דאָך נישט ראובן. אַזוי איז דאָך דער שכל
מחויב, יאָ, צי ניין? הע?

ער האָט זיגערש אַ בליץ געטון מיט די ווילדע אויגען
און, נישט וואַרטענדיג אַפילו אויף קיין ענטפּער, האָט ער גע-
נומען מאַהלען גיך, שליינגענדיג עטליכע ווערטער מיטאַמאָל,
שיטענדיג מיט לומדות.

אָבער דער בעל-דין האָט איהם אַפילו נישט אָנגעקוקט.
האָט דער ליוזשאַנער צדיק, דער, וואָס אידען ווילען איהם מאַ-
כען פאַר רבי און ער וויל נישט, איבערגעריסען דעם אייזער-
נעם קאָפּ אין דער סאַמע מיט.

ר' שמשון רפאל — האָט ער באַפוילען — זעצט זיך.

דער אייזערנער קאָפּ האָט נאָך אַביסעל זיך געהיצט, ווי
אַ ווילד פּערד, וואָס לאָזט זיך נישט אָפּשטעלען אין מיטען
לויפען, און דערנאָך האָט ער זיך אַוועקגעזעצט. דער ליוזשאַנער
צדיק האָט צוגעמאַכט די אויגען, ער האָט פאַרקניטשט דעם
גרויסען שטערן, שטאַרק זיך פאַרטיפּט, און מיט אַ סודות'דיג
קול, וואָס האָט אויף אַלעמען גלייך אָנגעוואָרפען אַ מורא, האָט
ער גענומען פיהרען די זאַך גאַר אויף אַן אַנדער וועג. אָן-
שטאַט אויספרעגען דעם בעל-דין, האָט ער גאַר גענומען אויס-
פרעגען אויפּניי די עדות, און פאַר אַלעמען די ווייבער, סע-
רעל דעם רבי'נס און צביה דעם שמש'ס.

— ניצשאַווער רבי'נס טאַכטער — האָט ער געפרעגט —

איז אייער מאן, נאר זיין צוריקקומען צו אייך, א מענש גלייך
ווי אלע, אָדער ניין?

סערעל האָט געשוויגען.

— רעדט ער אַמאָל מיט אייך?

— ניין — האָט סערעל געזאָגט מיט טרויער.

— וואָס טוט ער? — האָט דער ליזשאַנער צדיק געפרעגט

— ווי פיהרט ער זיך?

— ער זיצט פאַרשלאָסען ביי זיך אין שטיבעל.

— וואָס נאָך?

— אַ סך מאָל געהט ער אַוועק ביינאַכט אין פעלד און

זוימט זיך לאַנג.

— אין פעלד ביינאַכט? — האָט דער ליזשאַנער איבער-

גע'חזר'ט — נו, און וואו נאָך געהט ער אַמאָל?

— צום בית-עולם — האָט סערעלע געזאָגט.

— צום בית-עולם? — האָט דער ליזשאַנער נאָך העכער

איבערגעפרעגט.

ער האָט זי פלוצלינג באַטראַכט און געפרעגט:

— לעבט ער מיט אייך אין שטייגער פון מאַן און

ווייב?

סערעלע האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ.

— ענטפערט — האָט דער ליזשאַנער געזאָגט — בית-דין

דאַרף עס וויסען.

— ווי אַ מאָל — האָט סערעל געזאָגט אַ פאַרפלאַמטע.

— האָט איהר איהם געזעהן אויסטון זיך? — האָט דער

ליזשאַנער אַ פרעג געטון מיט גרויס וויכטיגקייט אין קול.

— ניין?

— פאַרהוילט ער זיך פאַר אייך?

— כ'ווייס נישט.

— האָט איהר געזעהן זיינע פיס?

— ניין.

— איהר קאָנט שוין געהן — האָט דער ליזשאַנער געזאָגט.

טפּרעל איז אַוועקגעגאַנגען. אויף איהר אָרט האָט זיך
געשטעלט צביה דעם שמש'ס.
— אידענע — האָט דער ליוזשאַנער געפרעגט — לאַנג
האָט דער יאָשע אין ביאָלאָגורע געוואוינט ביים טאַטען דיינעם
אין שטוב?
— לאַנג — האָט צביה געזאָגט.
— פלעגסטו איהם זעהן ביינאַכט?
— יאָ.
— וואָס פלעגט ער טון ביינאַכט?
— געוויינט — האָט צביה געזאָגט.
— געוויינט? — האָט דער ליוזשאַנער איבערגעפרעגט —
פלעגט ער נישט אַרויסגעהן ביינאַכט אויפ'ן בית-עולם?
— יאָ.
— האָט ער אַמאָל גערעדט מיט דיר?
— ניין.
— האָט ער געלאַכט אַמאָל? האָט ער געוויזען אַ פּרעה-
ליך פנים?
— ניין.
— האָסטו געזעהן, ווי ער טוט זיך אויס?
— הי, הי, — האָט צביה גענומען הירזשען.
— אידענע, לאַך נישט! — האָט דער ליוזשאַנער אויף איהו
אַנגעשריגען — האָסטו אַמאָל געזעהן זיינע פיס?
— ניין.
— האָט ער זיך פאַרבאָרגען פאַר דיר?
צביה האָט נישט פאַרשטאַנען. דער ליוזשאַנער האָט זי
באַטראַכט און געהייסען געהן.
ער האָט גענומען אויספרעגען די ביאָלאָגורער אידען.
— פון וואָנען איז דער יאָשע געקומען קיין ביאָלאָגורע?
— מיר ווייסען נישט — האָבען די אידען געזאָגט.
— איז ער געווען אַ מענש, צי האָט ער אַרויסגעוויזען
מעשה-שטות?

— ער איז געווען א נאר — האָבען די אידען געזאָגט —
 דערפאַר האָט מען איהם וצרוּפּען קאַלֶב.
 — האָט ער עמיצען געטשעפּעט?
 — ניין, פאַרקעהרט, אַז מען האָט איהם געשלאָגען, האָט
 ער געשוויגען.
 — פלעגט ער רעדען מיט עמיצען?
 — ניין, ער האָט געשוויגען. שטענדיג אויסבאַהאַלטען זיך
 פון מענשען.
 דער ליזשאַנער האָט די אידען דורכגענומען מיט די
 אויגען.
 — האָט עמיצער געזעהן איהם אויסטוען זיך? — האָט ער
 געפרעגט.
 — ניין.
 — האָט עמיצער געזעהן זיינע פיס?
 — ניין.
 דער ליזשאַנער צדיק האָט אַראָפּגערוקט דעם ספּאַדיק
 איבערן קאָפּ און ווידער פאַרמאַכט די אויגען. אַלע זענען
 געזעסען אין מורא. באַלד האָט ער געעפּענט די אויגען און
 מיט אַ ציטערדיג קול גענומען רעדען.
 — רבותי — האָט ער געזאָגט — קלאָר ווי דער טאָג,
 אַז קיינער פון די צדדים האָט, חלילה, נישט געזאָגט קיין לי-
 גען פאַרן בית-דין. אמת?
 — אמת! — האָבען זיד געהערט ענטפערס פון פאַרשי-
 דענע זייטען.
 — אידען — האָט דער ליזשאַנער געזאָגט — דער נייע-
 שאַווער רבי האָט געזאָגט אין טלית און תפילין, אַז דער בעל-
 דין איז זיין איידעם. קיינער וועט, חלילה, נישט חושד זיין
 דעם רבין אין שקר.
 — חלילה! — האָבען קולות גערופּען.
 דער ליזשאַנער האָט אָנגעהויבען ציטערען.
 — בעל-דין — האָט ער געזאָגט — זאָג, ווער דו ביסט?
 — איך ווייס גישט.

— און איך ווייס יאָ — האָט דער לײַזשאַנער געזאָגט —
אַ גלגול ביסטו, הערסט!

איבער'ן בית-המדרש איז אַ גרויל אַדורך.

— יאָ, יאָ — האָט דער לײַזשאַנער צדיק געזאָגט, ציטערנ-
דיג אינגאַנצען, קוקענדיג מיט דורכדרינגענדיגע אויגען דעם
בעל-דין אין די גרויסע שוואַרצע אויגען אַרײַן — בלאַנדזשעסט
אַרום, מאַכסט צי-ליצנות און ווייסט אַלײַן נישט וואָס דו
טוסט.

דער עולם איז געבליבען פאַרגליווערט. פון שרעק איז
דאָס לשון אָפגענומען געוואָרען.

דער לײַזשאַנער אַלײַן האָט ווייטער גערעדט:

— ביסט גנום און דו ביסט יאָשע, ביסט אַ למדן און אַן
עם-הארץ, קומסט פלוצלינג אין שטעדט און פאַרשווינדסט פלוצ-
לינג פון שטעט, האַלסט זיך אויף אויף בית-עלמי'ס, וואַנדערסט
איבער פעלדער ביינאַכט, וואו דו קומסט ברענגסטו אימגליק,
מגפות, שרעקסט אויף בית-עולם'ס, ביסט זיך מזווג מיט ווייבער,
פאַרשווינדסט און קומסט ווידער, האַסט נישט קיין טעם אין
דיין לעבען און אין דייע מעשים, ווייל דו ביסט גאַרנישט,
ווייל דו דרעהסט זיך אַרום אויפ'ן עולם-התוהו, הערסט!

אויגען זענען געוואָרען דאָפעלט גרויס, הערצער האַבען
געפלאַטערט. ווי געפלאַגטע, ווי בלינדע, וואָס וואָלטען פלוצ-
לינג די אויגען געעפענט אין דערזעהן מיטאַמאָל זייערע איי-
גענע פלאַג, אַזוי האַבען איצט מיטאַמאָל אַלע דערזעהן דאָס,
וואָס האָט אַזוי לאַנג געמאַטערט, געלעגען אויף הערצער, ווי
אַ שטיין.

— וועה איז מיר! — האַבען זיך זיפצען געטראָגען.

— לייקען! — האָט דער לײַזשאַנער געשריגען צום
בעל-דין — שווייג נישט!

דער בעל-דין האָט געשוויגען.

רוהיג, קאַלט און גלייך האָט ער געקוקט מיט זיינע
גרויסע שוואַרצע אויגען, וואָס זענען אָפּען, נאָר זעהען קיין
זאך נישט.

א וויילע איז געווען שטייל, ווי עס איז שטייל אין פעלד
פאר א שטורעם. פלוצלינג האָט זיך דער רבי ר' מלך אויפגע-
הויבען האַסטיג פון זיין אָרט און אויסגעקוילערט די אויגען
זיינע צום בעל-דין. אַ פאַרשטיינערטער, מיט אַן אָפען מויל,
ווי אַ קבר, מיט גלעזערנע אויגען, וואָס קריכען אַרויס פון די
אויגען-לעכער, האָט ער דורכגענומען דעם איידעם זיינעם און
געמאַכט אַ טריט צו איהם.

— נחום — האָט ער געזאָגט.

אַבער אין דעם אויגענבליק האָט ער זיך אַ וואַקעל גע-
טון און האַסטיג, ווי אַ באַרג, וואָס פאַלט איין, זיך אַראָפּגע-
זעצט צו דער ערד.

אַלע מיטאַמאָל האָבען אויגענבליקלעך זיך אַראָפּגעלעאַזט
צום געפאַלענעם.

— רבי! — האָבען קולות גערופען.

ישראל אביגדור האָט גיך און מיט אַ געוואַלדיגען פוח
אַלע אָפגעשטופט פון זיך. מיט דעם זעלבען פוח האָט ער גע-
כאַפט דעם שווערען רבין אויף די הענט און איהם אַריינגע-
זעצט אין דער שטוהל, אַבער דער גוף איז געווען קאַלט און
אומבאַוועגליך.

ישראל אביגדור האָט גענומען דעם טויטען גוף און איהם
אַוועקגעטראָגען צום שולחן אויפ'ן בעלעמער. דאָרט האָט ער
איהם גלייכגעלייגט, ווי מען לייגט גלייך אַ ספר-תורה, און איהם
איבערגעדעקט מיט אַ טלית.

— ברוך דיין אמת! — האָט ער געזאָגט הויך.

אַן איינצעלנער יאָמער, אַ מאַנספילשער, נאָר אַ דינער,
וואָס דערמאָנט אַן קלאָגען פון אַ נקבה, האָט דורכגעשניטען
שאַרף דאָס גרויסע בית-המדרש, אַ יאָמער, אַ שווערער, אַ גרוי-
ליכער.

זיבענאונצוואנציגסט קאפיטעל

אויף צומאָרגענס זענען אַלע וועגען, וואָס פּיזירען קיין
ניעשאַווע, געווען פּול מיט אידען.

מיט באַהנען, מיט פּערד און וועגען, צופּוס, האָבען אידען
געצויגען קיין ניעשאַווע אויף דער לוייה פּון רבי'ן ר' מלך.
איבער גאַליצישע דערפּער האָבען די פּאַררעגענטע טעלעגראַ-
פישע סלופּעס נישט אויפּגעהערט צו ברומען, די דראַטען האָבען
ווייט און ברייט געטראָגען די שלעכטע בשורה. פּאַסטוכער זענען
פּון די סלופּעס גאַרנישט אָפּגעטראָטען.

נאָכ'ן רבינ'ס קבורה האָבען פּינף זיהן געזאָגט קדיש.
פּינף פּאַר הענט האָבען אין אַטלעסענע קאַפּאַטעס די לאַצען
איינגעריסען. גלייך דערויף האָבען מחנות אידען יעדען פּון די
זיהן אַרומגערינגעלט און מיט הויכע קולות גערופּען:

— מול-טוב, ניעשאַווער רבי!

ישראל אביגדור מיט אַן עולם האָט זיך אָפּגעטיילט און
געזוכט אַרום זיך.

— ר' נחום! — האָט מען גערופּען — וואו איז ר' נחום
דער ניעשאַווער רבי? מיר ווילען איהם זאָגען מול-טוב!

אַבער מען האָט איהם נישט געפונען.

מיט אַ שטעקען אין האַנט, מיט אַ פּאַרלאַטעטען זאַק
אויף די פלייצעס, מיט אַ ליידיגען זאַק, אין וועלכען עס איז
בלויז געווען טלית און תּפילין און אַ שטיינדעל, צו האַלטען

געוויכט, איז ער געגאנגען איבער פארשטויבטע וועגען מיט גרויסע ברייטע שפאן. דאָרפישע הינט זענען איהם נאָכגעלעָפּען, פאָסטוכער האָבען איהם שטיינדלעך נאָכגעוואָרפּען, געשריגען: זשיד כאַלמִיד! ער האָט זיך גישט אומגעקוקט. ער איז פאַרביי דערפּער, לֵאָנקעס, וואַסערלעך, ווינט-מיהלען און געשפּאַנט אַלץ ווייטער און ווייטער.

פאַרנאָכט איז ער אָנגעקומען אין אַ אידיש שטעטל און אַוועקגעגאַנגען צום בית-המדרש.

אָבער אידען האָבען איהם דערקענט און ענטלעָפּען פון איהם.

— אַ שד! — האָבען אידען געשריגען און געלעָפּען — אַ גלגול!

מען האָט פאַרהאַקט פאַר איהם טיר און טויער. ער איז אַרויס הינטער דעם שטעטל צום גוטען-אַרט. ער האָט אַוועקגעלייגט דעם זאַק צוקאַפּענס, דעם שטעקען דער-נעבען, און ער איז איינגעשלאָפּען. די לבנה האָט איהם באַלויכטען און באַוואַכט.

.....

ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΑΙΝΟΝ
ΜΑΡΤΥΡΟΝ ΚΑΙ ΝΟΜΟΝ
ΝΕΟΝ ΚΑΙΝΟΝ ΚΑΙ
ΕΝΕΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΚΑΙΝΟΝ
ΟΙ ΙΑΖΕΤΑΙ ΚΑΙΝΟΝ :